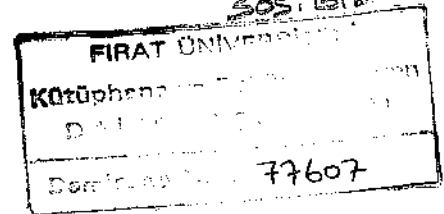

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

EYYUBİLER DEVRİNDE SURIYE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

90
Y.L.
Sos. Bil.

Yöneten:

Yrd. Doç. Dr. M. Beşir AŞAN

Hazırlayan:

Bahattin ALIN

ELAZIĞ
1996

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	VI
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ	
A- KONU VE KAYNAKLAR	1
1- Konu.....	1
2- Kaynaklar	3
a) Kaynak Eserler	4
b) Çalışmalar	6
B- SURİYE TABİRİ VE COĞRAFYASI	9
1- Suriye Tabiri	9
2- Suriye'nin Coğrafyası	10
3- Suriye'nin Etnik Yapısı ve Dini Önemi	15
4- Suriye'nin Stratejik ve Ekonomik Önemi	17
C- EYYUBİLER DEVRİNE KADAR SURİYE	19
1- İslam Öncesi Devirde Suriye	19
2- İslami Devirden Eyyubilere Kadar Suriye.....	22

BİRİNCİ BÖLÜM

EYYUBİLER VE EYYUBİLERİN SURİYEYE HAKİM OLMALARI

A- EYYUBİLERİN İLK DÖNEMLERİ VE SURİYE'YE YERLEŞMELERİ	37
1-Eyyubilerin İlk Dönemleri	37
2- Eyyubilerin Suriye'ye Gidip Zengilerin Hakimiyetine Girmesi	38
3- Eyyubilerin Mısır'a Yerleşmeleri	39
B- SALAHADDİN EYYUBİ DEVRİ VE SUREYİ'DE EYYUBİ-ZENGİN MÜCADELESİ	43
1- Salahaddin'in Mısır'a Hakim Olması ve Politikası	43

2- Salahaddin'in Fatimi Devletini Ortadan Kaldırması	44
3- Salahaddin'in Frenklerle Mücadelesi ve Filistin'e Seferleri	45
4- Nureddin Zengi'nin Ölümü ve Suriye'nin Siyasi Durum	48
5- Salahaddin'in Suriye'ye Girmesi	50
6- Salahaddin'in Suriye Birliğini Kurma Çalışması	51
7- Eyyubilerin Suriye'de Bağımsızlıklarını İlan Etmeleri	53
8- Salahaddin'in el- Cezire Bölgesine Hakim Olması	57
9- Halep ve Diğer Suriye Şehirlerinin Alınması	60
10- Musul'un Alınması ve Suriye Siyasi Birliğinin Sağlanması	62

İKİNCİ BÖLÜM

SURİYE'DE SALAHADDİN-FRENK MÜCADELESİ

A- FİLİSTİN SEFERLERİ VE FETHİ	67
1- Filistin Sahillerine Yapılan Akınlar	68
2- Merc-i Uyun Zaferi	70
3- Salahaddin'in Kudüs Krallığı Topraklarına Akınları	73
4- Salahaddin'in Beysan ve Kerek Seferi	74
5- Hittin Zaferi	75
6- Kudüs Krallığı Topraklarının Fethi	79
7- Mukaddes Kudüs'ün Fethi	80
8- Salahaddin'in Frenkleri Suriye'den Alma Girişimi	82
B- III. HAÇLI SEFERİ VE SURİYE	84
1- Haçlıların Suriye'ye Girmeleri	84
2- Haçlıların Akka'yı Muhasara Etmeleri	86
3- Akka'nın Haçlılara Teslim Edilmesi	87
4- Frenklerin Kudüs'ü Kurtarma Çabaları	91
5- Suriye'de Salahaddin-Frenk Savaşının Sona Ermesi	94
6- Salahaddin'in Ölümü Ve Suriye Birliğinin Parçalanması	96

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

el- MELİK el-ADİL DEVRİNDE SURİYE

A- el- ADİL'İN SURİYE BİRLİĞİNİ KURMA GİRİŞİMİ	99
1- Suriye'nin İdari Taksimata Ayrılması	99
2- Suriye'de Eyyubi Şehzadeleri Arasındaki iç Mücadeleler	100
3- el- Efdal'ın Dimaşk Seferi	103
4- el- Adil'in Suriye Birliğini Sağlanması	103
5- el- Cezire Bölgesinde Karışıklığın Ortaya Çıkması	105
6- Ahlat'ın Suriye'ye Bağlanması	106
B- SURİYE'DE el-ADİL -FRENK MÜCADELESİ	108
1- Almanların Suriye'de Nüfus Kurma Çabaları	109
2- Almanların Suriye Seferi	109
3- IV. Haçlı Seferi ve Suriye	112
4- Frenklerin Kutsal Haç'ı Kurtarma Girişimi	113
5- el- Adil'in Akka Seferi	115
6- Macarların Suriye Seferi	116
7- V. Haçlı Seferi ve Suriye	119
a) Haçlıların Mısır'a yönelmelerinin Sebepleri	119
b) Haçlıların Mısır Seferi	120
c) Suriye'deki Gelişmeler	122
d) V. Haçlı Seferinin Başarısızlığa Uğraması	124

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

el- KAMİL DEVRİNDE SURİYE

A- el- KAMİL'İN SURİYE'YE HAKİM OLMASI	127
1- Suriye'nin İdari Taksimata Ayrılması	127

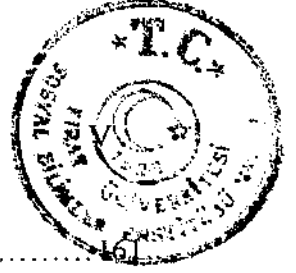

2- Moğal tehlikesine Karşı Eyyubilerin Tedbirleri	129
3- Kuzey Suriye ve el- Cezire'de Karşılıkların Artması	129
4- Suriye'de el Muazzam el- Kamil Mücadelesi.....	131
5- el- Kamil'in Suriye ve Filistin Seferleri	132
6- el- Eşref'in Dımaşk'a Hakim Olması	133
7- Kuzey Suriye ve el- Cezire'de Eyyubi-Harezmsâhlar Münasehleri	136
a) Celaleddin Menguberti'nin Ahlat'ı Muhasarası	137
b) Celaleddin Menguberti'nin Ahlat'ı Yağmalaması	138
c) Celaleddin Menguberti'nin el- Cezire'ye Girmesi	140
8- Moğolların Suriye'yi Tehdit Etmeleri	143
9- Kuzey Suriye ve el- Cezire'de Eyyubi-Anadolu Selçuklu İlişkileri	144
a) Alaaddin Keykubat'ın Kuzey Suriye ve el- Cezire Seferi	144
b) Alaaddin Keykubat'ın II. Kuzey Suriye ve el- Cezire Seferi	146
10- el- Kamil'in Suriye'ye Hakim Olması	148
B- SURIYE'DE el- KAMİL-FRENK MÜCADELESİ	149
1- VI Haçlı Seferi ve Suriye	149
2- II. Frederich'in Suriye Seferi	151
3- Kudüs'ün II Frederich'e Teslim Edilmesi	153
4- II. Frederich'in Dönüşünden Sonra Suriye'nin Siyasi Durumu	154

BEŞİNCİ BÖLÜM

es- SALİH NECMEDDİN EYYUB DEVRİNDE SÜRIYE VE EYYUBİ HAKİMİYETİNİN SURIYEDE SONA ERMESİ

A- es- SALİH NECMEDDİN EYYUB DEVRİNDE SURIYE	157
1- el- Kamil'in Ölümünden Sonra Suriye'nin Durumu	157
2- Kuzey Suriye ve el- Cezire'de Güç Mücadeleleri	158
3- es- Salih Necmeddin Eyyub'un Suriye'ye Hakim Olması	159

4- İmadeddin İsmail'in Dımaşk'ı Zaptetmesi	161
5- en- Nasır Yusuf'un Kudüsü Frenklerden Geri Alması	162
6- es- Salih Necmeddin'in Saltanatı Ele Geçirmesi ve Suriye'deki Durum	163
7- Harezmîlilerin el- Cezire ve Kuzey Suriye'yi Yağmalamaları	165
8- Anadolu Selçuklularının Anıid ve Siverek'i Almaları	166
9- es- Salih Necmeddin'in Suriye Eyyubi Melikleri ile Mücadelesi	168
a) Harezmîlilerin Kudüs'ü Frenklerden Alması	169
b) es- Salih Neçmeddin'in Dımaşk'ı Hakimiyetine Alması	171
10- Suriye'de es- Salih Necmeddin- Harezmîliler Mücadeleri	172
11- es- Salih Necmeddin'in Suriye Siyasi Birliğini Sağlanması	173
12- Suriye'de Eyyubi-Frenk Mücadeleri	175
a) Fransızların Suriye Seferi	175
b) VII Haçlı Seferi ve Suriye	176
B- SURİYE'DE EYYUBİ HAKİMİYETİNİN SONA ERMESİ	180
1- Suriye'de Eyyubi Memluk Mücadelesi	180
2- Suriye'de Eyyubi-Moğal Mücadelesi	183
a) Moğolların Suriye Siyaseti	183
b) Moğolların el- Cezire ve Kuzey Suriye'ye Girmeleri	184
c) Moğolların Suriye'ye Hakim Olması	187
d) Suriye'de Moğol Hakimiyetinin Sona Ermesi	188
3- Eyyubilerin Sonu ve Memlukların Suriye'ye Hakim Olması	190
SONUÇ	192
BİBLİYOGRAFYA	195

ÖNSÖZ

Tarihin ilkçağlarından günümüze kadar siyasi, dini, iktisadi ve stratejik yönden dünyanın en hareketli ve büyük devletlerin gözlerini üzerine çeken bölge Suriye'dir. Her devirde olduğu gibi Eyyubiler devrinde de Suriye, tarihin en önemli hadiselerine sahne olmuştur. Bu önemli bölge üzerinde Avrupa'da birçok çalışma yapılmış ve günümüzde de yenileri eklenmeye devam etmektedir. Ülkemizde ise Eyyubilerin özellikle Salahaddin-i Eyyubinin Suriye'de Haçlılarla mücadelesi takdir etmekle beraber bu dönemle ilgili bir tane dışında hiç çalışma yapılmamıştır. Ortaçağda Suriye'ye damgasını vuran Eyyubilerin ve bugünde ülkemizi yakından ilgilendiren bölgenin araştırılmaması büyük bir eksikliktir. Bu eksikliği azıcık da olsa gidermek amacıyla "Eyyubiler Devrinde Suriye" bölgesini araştırmaya çalıştık.

Bu çalışmaya başlarken konuyu geniş olarak düşündük. Siyasi ve askeri olayları yanında iktisadi, kültürel ve ilmi hayat noktalarına kadar ele alarak bu devri araştırmaya karar vermiştik. Fakat sonradan gördüm ki böyle bir çalışma hem büyük hacimde olacak hem de zaman isteyecekti. Bu nedenle, çalışmamızda siyas-askeri olaylarını vermekle yetindik.

Konuya araştırırken o dönemin ana kaynaklarının çoğuna ulaştık. Fakat bu kaynakların Arapça olması ve araştırma süresinin kısıtlı olması nedeniyle istediğimiz şekilde faydalanamadık. Elimizdeki mevcut malzemeyle konuyu en doğru şekilde araştırdığımızı söyleyebiliriz.

Burada çalışmanın bazı noktalarını açıklamakta fayda vardır. Birincisi bu çalışmada Haçlı kelimesi Frenk kelimesine eş manada kullanılmıştır. İkincisi bir çok kelimeyi kendi telafuz şeklimize uygun olarak yazıp metni hafifletmeye çalıştık. Üçüncüsü ise Suriye tabirini çok geniş olarak düşündük. Çünkü bugünkü İsrail, Filistin, Ürdün, Lübnan, Irak'ın kuzay bölgeleri ile Türkiye'nin güneydoğu Anadolu bölgesi Ortaçağda Suriye sınırları içerisinde zikredilirdi ve hepsine birden Suriye deniliyordu.

Eyyubiler Devrinde Suriye adlı bu tezimiz Giriş bölümü dışında beş ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Konu ve kaynaklar, Suriye coğrafyası, Suriye'nin önemi, ilkçağlardan Eyyubilere kadar Suriye konuları ele alınmaktadır. 1. bölümde Eyyubilerin

Suriye'ye Yerleşmeleri ve Salahaddin Devrinde Suriye, II. Bölümde, Suriye'de Salahaddin-Frenk Mücadelesi, III. Bölümde, el- Adil Devrinde Suriye, IV. Bölümde, el- Kamil Devrinde Suriye, V. Bölümde ise es- Salih Necmeddin Eyyub Devrinde Suriye ve Eyyubi Hakimiyetinin Suriye'de sona Ermesi konuları ele alınmaktadır.

Araştırma konusunun tesbiti ve tezin hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen ve tezini tedkik edip çalışmalarımıza yön veren muhterem Hocam Yrd. Doç. Dr. Muhammed Besir AŞAN'a şükranlarımı arz ederim. Yine bu çalışma esnasında yardımlarını gördüğüm değerli Hocamlarım Doç. Dr. Mehmet ÇELİK ve Doç. Dr. Abdulhalik BAKIR'a, Arapça'dan gerekli tecrümelerin yapılmasında bana yardımcı olan Amcam Molla İhsan ALIN'a ve tezin metnini bilgisayaraçeken Recep BAĞCI'ya teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

2 Eylül 1996

Bahattin ALIN

ELAZIĞ

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçem Makkale, Madde
Bkz.	: Bakınız
b.	: İbn. Bin
B.T.T.D.	: Belgelerle Türk Tarih Dergisi
C.	: cilt
Çev.	: Çeviren
Der.	: Dergi
D.G.B.İ.T.	: Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi
H.	: Hier
Haz.	: Hazırlayan
F.Ü.S.B.D.	: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
İ.A.	: İslam Ansiklopedisi
İ.T.D.	: İslam Tevrikleri Dergisi
k.	: Kısım
K.B.	: Kültür Bakanlığı
M.	: Miladi
M.E.Y.	: Milli Eğitim Yayınları
Neş.	: Neşreden
s.	: Sayfa
Sa.	: Sayı
S.A.D.	: Selçuklu Araştırmaları Dergisi
T.T.K.	: Türk Tarih Kurumu
T.D.T.D.	: Türk Dünyası Tarih Dergisi
Trc.	: Tercüme
Trk.	: Türkçe
v.d.	: ve devamı
Yay.	: Yayını, Yayınları

GİRİŞ

A- KONU VE KAYNAKLAR

1-KONU

Araştırma konusu olarak ele aldığımız "Eyyubiler Devrinde Suriye" (1174-1260)'nin sınırlarını çizmek oldukça zordur. Çünkü Özellikle kuzey sınırı sürekli değişiklik göstermektedir. Suriye'ye hakim olan devletlerin siyasi sınır ne kadar kuzeye giderse oralar da Suriye'ye dahil edilirdi. Eyyubiler Devrinde Suriye'nin kuzey sınırı Antep, Maraş ve Adana'ya kadar, daha doğuda ise Ahlat'a kadar uzanmıştır. Batısında Akdeniz, doğusunda Irak, güneyde ise Mısır ve Hicaz bulunmaktadır.

Görüldüğü gibi Ortaçağlarda Suriye, oldukça geniş topraklara sahipti. Eyyubiler devrinde Suriye topraklarında bugün Suriye, Ürdün, Lübnan, İsrail ve Filistin devletleri bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu bölgesi ile Irak'ın kuzey bölgesinin bir kısmı bu topraklara dahildir Eyyubiler devrinde bu devletler, Suriye sınırları içerisinde zikredilmiş ve Suriye'ye bağlı birer eyalet idiler. Suriye, İslam fethinden sonra müslümanlarca, Biladu's- Şam veya yalnızca eş- Şam olarak adlandırılmıştır. Şam adı müslümanlar arasında bütün Suriye'ye bir ad olarak kullanılmıştır.

Suriye, dünya konjoktörü içerisinde oldukça önemli bir konuma sahiptir. Burada bir kaç cümle ile hem Suriye'nin hem de Eyyubilerin önemini ortaya koymaya çalışacağız.

Suriye, tarihin ilk çağlarından günümüze kadar coğrafi, siyasi, dini, iktisadi, ticari ve stratejik yönden dünyanın en hareketli bölgesi olmuştur. Stratejik açıdan önemli bir konuma sahip olan Suriye'de tarihin en önemli olayları yaşanmıştır. Bir çok medeniyetin beşiği sayılan bu topraklar, tarih boyunca doğu ve batı medeniyetlerinin kavşak noktalarını teşkil etmiştir. Suriye'nin bir Akdeniz ülkesi olması, Mezopotamya ve Mısır medeniyetlerinin arasında kalması ve Anadolu'nun tabii bir uzantısı olması buranın önemini daha da artırmıştır. Bu nedenle en büyük doğu ve batı medeniyetleri burada kurulmuştur. Medeniyetin beşiği sayılır.

İktisadi bakımdan Suriye, topraklarının verimliliği ve zenginliği ile ilk çağlardan günümüze kadar büyük devletlerin gözlerini üzerine çekmiştir. Bu nedenle hep büyük

devletlerin mücadele alanı olmuştur. Üretilen malları ve ihracat maddeler açısından oldukça zengin bir bölgedir. Suriye dağlarını kaplayan geniş sedir ağacı ormanları, değerli kerestenin gemi ev yapımında kullanılmasında çok elverişliliğinden insanların dikkati bu bölgeye yönelmiştir. Ustalıkla üretilen kumaşlar, boya veren maddelerin bulunması, tarım alanında da önemli ihraç maddelerinin bulunması bölgenin önemini daha da artırmıştır. Eyyubiler devrinde en küçük Suriye şehri dahi bir sanayi ve ticari merkeziydi. Bu nedenle diğer yerlere göre bir üstünlüğü vardı ve batı tüccarlarının başlıca hedefi idi. Ancak Eyyubiler ile Haçlılar arasında sürekli devam eden savaşlar yüzünden Suriye oldukça zarar görmüştür.

Siyasi yönden Eyyubiler devrinde Suriye, Doğu ile Batı arasında en büyük mücadelelerden birine sahne olmuştur. Batıdan Suriye üzerine yapılan 3'cü, 5'ci, 6'cı ve 7'ci Haçlı seferleri Eyyubiler devrinde olmuştur. Bu seferler, İslam alemi üzerine yapılan tarihin en büyük ve en önemli Hristiyan seferleridir. Ancak Salahaddin-i Eyyubi ve diğer sultanların başarılı mücadeleleri sonucunda Frenkler, ellerindeki Mukaddes Kudüs'ü kesin olarak kaybetmişler ve Suriye'den tamamıyla atılma noktasına gelmişlerdir. Mukaddes Kudüs'ün tekrar müslümanların hakimiyetine alınması yönüyle Eyyubiler devri tarihin en önemli safhalarından biridir. Ayrıca Eyyubilerin Suriye'de Hristiyanlara vurduğu darbeler sonucunda, onların bir daha ancak 18. y.yıldan sonra bu bölgeye yönelebilmişlerdir.

Moğolların Suriye'yi tahrip etmeleri yine Eyyubiler devrinde olmuştur. Harezemlilerin el- Cezire ve Kuzey Suriye'de maceralara girişmeleri, Anadolu Selçuklu devletinin İslam alemini birleştirme ve Suriye'ye tekrar hakim olma düşüncesi Eyyubiler devrine rastlamaktadır.

Etnik yönüyle dünyanın en fazla heterojen nüfusa sahip olan yer Suriye'dir. Tarihin ilköğretimlerinden beri Suriye'de birçok büyük devletler ve sayısız devletçikler kurulduğundan, burada değişik dinlerin ve insan ırklarının yerleşmesine sebep olmuştur. Tarihi süreç içerisinde Suriye'ye, Araplar, Asuriler, Yahudiler, Türkler, Kürdler, Ermeniler, Rumlar, Yunanlılar ve Çerkezler yerleşmişlerdir. Bunların dışında da birçok etnik grup bölgeye yerleşmişler. Bu etnik grupların hemen hemen hepsi hala varlıklarını devam ettirmektedirler ve Suriye'deki hadiselerle yön vermektedirler.

Dini bakımdan dünya'nın en önemli kutsal yerleri Suriye'de bulunmaktadır. Eyyubiler devrinde Suriye'nin en önemli bölümünü teşkil eden Filistin insanlığın en eski ülkesi, yeryüzünün en mukaddes unsurlarının toplandığı bir peygamberler diyarıdır. Filistin toprakları içerisinde yer alan Kudüs, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam tarafından mukaddes kabul edilir. Bu nedenle dünyanın en kanlı en uzun süreli mühim savaşları bu topraklar üzerinde bu topraklar için yapılmıştır. Filistin'e hakim olma, adeta dünya'ya hakim olmakla aynıdır. Bu durum Suriye'nin dini önemini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda Suriye, tarih boyunca dinlerin mücadele alanı olmuştur. İslam'ın doğusundan bu yana İslam alemiyle Haçlı seferleri ve bugün yine Hristiyanların yardımıyla ayakta duran Yahudilerle müslümanların savaşı kutsal yerlerin çoğunun toplandığı Kudüs bölgesinde cereyan etmiştir.

Ticari açıdan Suriye, bir Akdeniz ülkesi olması nedeniyle ticari avantajlara sahip bir ülkedir. Üzerinde çalıştığımız dönemde henüz Okyanusya ticaret yolları keşfedilmemiş olduğundan Akdeniz dünya ticaretinde bir numaralı yeri işgal ediyordu. Akdeniz ticaretinin en önemli merkezi Suriye idi. Suriye'nin önemini artıran bir husus da denizden gelen ticaret yolunun buraya çıkması ve buradan çevreye dağılmasıydı. Akdeniz ticaretini besleyip doğu ile batıyı birbirine bağlayan ipek yolu tamamıyla Suriye içerisinde geçiyordu. Bu yollar sayesinde Suriye şehirleri bir ağ gibi birbirine bağlanıyordu ve Suriye'ye birçok avantajlar sağlıyordu. Bu nedenle Ortaçağlarda Suriye batı tüccarlarının başlıca hedefi idi. Haçlı seferleri sırasında Suriye ile tanışan Avrupalı tüccarlar buradaki Haçlı prensliklerine birçok imtiyazlar vererek uzun süre bölge ile ticari irtibatlarını devam ettirmişlerdir. Eyyubilerin Suriye'deki Haçlı prensliklerine vurduğu darbeler Avrupalı tüccarları vehi ticaret yollarını aramaya sevk etmiştir. Buraya kadar verdiğimiz kısa bilgiyle konumuzun önemini ortaya koymaya çalıştık.

B- KAYNAKLAR

Eyyubi devri hakkında yazılan ana kaynaklar, o dönemde yaşamış bazı tarihçiler ve devletin üst kademelerinde çalışan ilim adamları tarafından kaleme alınmıştır. Bunların dışında umumi İslam tarihi ile ilgili kaynaklarda Eyyubi devri ile ilgili yeteri kadar bilgi

mevcuttur. Bu kaynakların çoğu zamanımıza kadar ulaşabilmiş, hatta ülkemizin değişik kütüphanelerinde bulunmasına rağmen hala dilimize kazandırılmamıştır. Araştırmamızı yaparken bu kaynakların bir kısmını gördüğümüz halde, zamanın kısıtlı olması ve dil yetersizliğinden dolayı yeter kadar faydalanamadık. Eyyubi Devri Suriye ile ilgili eserleri, kaynak eserler ve çalışmalar şeklinde iki başlık altında inceliyeceğiz. Bu eserleri tanıtırken bizim için birinci derecede önemli olanlardan bahsedeceğiz.

1. Kaynak Eserler

a) İbnü'l- Esir: Eyyubi devriyle ilgili birinci derecedeki kaynağımız İbnü'l- Esir'in "el-Kamil Fi't Tarih" ¹ adlı Umumi İslam tarihidir. Bu eser ana hatlarıyla siyasi tarihtir. İbnü'l -Esir çok genç yaşta tarihe ilgilenmeye başlamış ve daha sonra yazacağı eserlerin malzemesini çok erkenden toplamaya girişmiştir. Müellif Eyyubiler devrinde Suriye'de yaşamış ve bu dönemde cereyan eden önemli siyasi hadiselerle bir tarihçi olarak katılmıştır. Bununla yetinmeyerek daha sonra hadiselerin cereyan ettiği alanı ziyaret etmiştir. Bu eser onun 1231'de ölümüyle son bulmuştur. devrinin tarihçileri arasında en meşhuru ve sonraki nesiller tarafından en çok rağbet görenidir. Birçok tarihçi bu eserden bol miktarda faydalanmışlardır. Araştırmamızda en fazla faydalandığımız eserdir.

b) Eyyubi devriyle ilgili başlıca kaynaklarımızdan biri de İbn vasil el- Hamavi'nin (1207-1298) "Mufarrie el- Kurub ² adlı eseridir. Eser, Eyyubilerin son devri için orijinaldir. Çalışmamızda eserin beşinci cildinden faydalandık. Müellif Eyyubiler devrinde yaşadığı için Suriye'de cereyan eden siyasi hadiseleri çok yakından izlemiştir.

c) Salahaddin-i Eyyubi'nin hayatı ve mücadelesi hakkında en önemli eser imadeddin el- Katib el- İsfahani'nin 7 ciltlik "el- Bark el- Şami ³ adlı kitabıdır. Müellif Salahaddin'in Divan el- İnşa'sında çalışmış kendi sahasında devrinin en yetkili kişisi olmuştur. Bu nedenle Salahaddin devri olaylarını izlemek ve yaşamak imkanını bulmuştur.

¹ İbnü'l - Esir el- Kamil Fi't Tarih (Çev: A. Ağırakça -A.K. Özaydın-M. Beşir Eryarsoy), C.I-XII, İstanbul, 1985-1986-1987.

² İbn Vasil, Mufarrecu'l- Kurub (Neşr: Hasaneyn M. Rala) C.V, Basılış yeri ve tarihi belli değil.

³ el- İsfahani, el- Bark el- Şami, (Neşr: Ramazan Şeşen), C. V. İstanbul, 1979.

Çalışmamızda Ramazan Şeşen tarafından neşredilen eserin 5. cildinden faydalandık. Bu ciltte Salahaddin'inin 1182-1183 yıllarında Suriye'de Frenklere karşı mücadelesinden bahsetmektedir. Eser oldukça orjinaldir.

d) Bu çalışmada faydalandığımız başlıca eserlerden biri de Zehebinin "Duvel-i İslam"⁴ adlı eseridir. Umumi İslam Tarihi olan bu eserde siyasi olaylar kronolojik bir şekilde çok kısa olarak zikredilmiştir. Eserin Eyyubi devri ile ilgili Suriye'de cereyan eden hadiselerden istifade ettik.

e) Eyyubiler devrinde Kuzey Suriye ve el- Cezire'de ceryan eden hadiseler hakkında bilgi veren önemli kaynaklarımızdan biri de Ebu'l- Farac'ın "Ebu'l- Fasrac Tarihi"⁵ adlı eseridir. Bu eserde Kuzey Suriye ve el- Cezire bölgesinde Eyyubilerin Anadolu Selçuklu ve Harezmîlilerle mücadeleleri hakkında önemli bilgiler mevcuttur. Ayrıca Moğolların Kuzey Suriye, el- Cezire ve Suriye'yi işgal etmeleri, bu bölgelerde yaptığı tahribatlar hakkında da orjinal bilgiler vermektedir. Mueslif bu dönemde yaşadığından olayları yakından izlemiş, bir çok kişiye başvurmuştur.

f) el- Cezire ve Kuzey Suriye'de Harzemşahları ile Eyyubiler arasındaki mücadelelerden bahseden en önemli kaynağımız Muhammed el- Munşi el- Nesevi'nin "Celalüttin Harezemşah"⁶ adlı eseridir. Nesevi, Celaleddin Menguberti'nin hususi katipliğini yapmış, sürekli yanında bulunmuş, olayları kendi gözüyle görerek bizzatihi yaşamıştır. Bu eser Celaleddin'in ölümünden on yıl sonra yazılmış ve bu nedenle tarafsızlığa daha ziyade riayet etmiştir. 1934 yılında Hecip Asım tarafından yapılan Türkçe tercümesi hem kısa hem de yanlışlıklar ile doludur. Bu nedenle eseri, ihtiyatlı kullanmak gerekir. Eser, Harzemşahlar tarihinin bihassa Moğol istilasının en belli başlı kaynağıdır. Aynı zamanda Celaleddin Harezemşah- Alaaddin Keykubat ve Eyyubi Sultanı el- Karmil arasındaki münasebet ve savaşlar hakkında mühim malumat mevcuttur. Bir çok tarihçi bu eserden faydalanmıştır.

⁴ Zehebi, Duvel-i İslam, C. II, Haydarabad, 1365 (İslam Araştırmaları Enstitüsü, Tesnif No: B. 523) İstanbul.

⁵ Ebu'l- Farac, Tarih (Çev: Ö. Rıza Doğrul) T.T.K., C. II, Ankara, 1987

⁶ el- Nesevi, Celalüttin Harezemşah (Ter: Necip Asım), İstanbul, 1934

g) Moğolların Yakın Şark Ülkelerine yaptıkları istilalar hakkında Aknerli Grigor'un "Moğol Tarihi (Okçu Milletler Tarihi)"⁷ adlı eseri önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Kılıkya'nın Ermeni Aknerli Manastırının rahibi olan Grigor, bu eserini Ermeni pederlerinin isteği üzerine 1273 yılında yazmıştır. Bu eser Süryanı Mikael Vekaynamesinin bir devamıdır. Mikael vekaynamesi'nin bittiği 1229 tarihinden 1273 tarihine kadar olan Moğol tarihini ihtiva eder. Muelef, Moğolların Irak, el- Cezire ve Suriye'de yaptıklarını kendi gözüyle görmüştür. Hrand D. Andreasyon tarafından Türkçe'ye tercümesi yapılan bu eser daha çok sosyal olaylardan bahseder. Bu eserden konumuzu ilgilendirdiği kadarıyla faydalandık.

Yukarıda bahsettiğimiz kaynaklar dışında Belazuri'nin "Futuhu'l-Buldan"⁸ adlı eseri, Taberi'nin "Tarih-i Taberi"⁹ adlı eseri de önemli kaynaklarımızdandır. Suriye'nin müslümanlar tarafından fethi ve daha sonraki dönemle ilgili bilgiler araştırırken bu eserlerden önemli ölçüde faydalandık. Yine Taberi'nin "Milletler ve Hükümdarlar Tarihi"¹⁰ adlı eseri, İslamdan önce Suriye'de hüküm süren Roma İmparatorlarının isimlerini vermesi açısından önemlidir.

2- Çalışmalar

Suriye ile ilgili Avrupa'da oldukça önemli çalışmalar yapılmıştır. Bunların çoğu Haçlı seferleri ve Kudüs Krallığı ile ilgili olarak yazılan eserlerdir. Genellikle siyasi ve askeri tarihle ilgilidir. Eyyubi devri tarihi ile ilgili çalışma yapanlar, Eyyubilerin önemini Haçlı seferleri tarihi açısından bakmışlardır. Onların İslam tarihinin iç siyasetinde oynadığı rolü yeterli derecede belirtmemişler, ikinci plana atmışlardır. Ülkemizde ise Eyyubiler üzerinde bir tane dışında hiç çalışma yapılmamıştır.

⁷ Aknerli Grigor, Moğal Tarihi (Türkçe çev: Hrand D. Andreasyon), İstanbul, 1954.

⁸ Belazuri, Futuh'ul-Buldan (Çev: Mustafa Fayda) Ankara, 1987

⁹ Taberi, Tarih-i Taberi (Çev: Mehmet Eminoğlu), C.I-III, İstanbul, 1983.

¹⁰ Taberi, Milletler ve Hükümdarlar Tarihi (Çev: Zakir Kadiri Ugan- Ahmet Temir), M.E.B. Yayını, C. III, İstanbul, 1991.

Suriye üzerine yapılan Haçlı seferleri ve Suriye'deki Frenk krallıklarından bahs eden ilk ciddi çalışma Steven Runciman'ın "Haçlı seferleri Tarihi" ¹¹ adlı eseridir. Haçlı seferlerinin çoğu Eyyubiler devrinde Suriye üzerine yapıldığı için, bölgedeki Eyyubi-Frenk ilişkileri hakkında önemli bilgiler mevcuttur. Fikret Işıltan tarafında dilimize kazandırılan bu eser, konuları açısından Eyyubi tarihinden de bahsetmektedir. Bu eserde oldukça faydalandık.

Eyyubiler devrindeki Suriye'nin ticari hayatla ilgili olarak Heyd'in "Yakın-Doğu Ticaret Tarihi"¹² adlı eserinde bazı bilgiler mevcuttur. Avrupa devletlerinin Suriye üzerindeki politikalarını açığa çıkaran bu eser, kendi sahasının en ciddi çalışmasıdır.

Salahaddin-i Eyyubi devrinde Suriye'deki siyasi, iktisadi ve kültür tarihinin en zengin kaynağı Ramazan Şeşen'in eserleridir. Ramazan Şeşen, "Selahaddin Devrinde Eyyubiler Devleti"¹³ adlı araştırmasında, Selahaddin devri kaynaklarından bol miktarda istifade etmiş, o devrin siyasi, idari ve iktisadi hayatıyla ilgili son derece değerli bilgiler vermiştir. Bu eserin bir devamı mahiyetinde olan Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi adlı eserin 6. ciltindeki "Eyyubiler" bölümü kendi sahasının en derli toplu kaynağı olmasına rağmen yine bir çok eksiklikler mevcuttur. Ramazan Şeşen'in bir de "İmad al- Din el- Kitab al- İsfahaninin Eserlerindeki Anadolu Tarihi ile ilgili BAhisler" ile "el- Bark el- Şami'ye Göre 578-579 (1182-1183) Yıllarında Salahaddin'in Bazı Tayinleri" adlı makaleleri oldukça önemlidir. İkinci makale Salahaddin'in Frenkler üzerine yapılan Beysan ve Kerek seferleri hakkında bilgi vermesi açısından, birinci makale ise Salahaddin'in Kuzey Suriye ve el- Cezire'yi hakimiyetine alması hakkında oldukça önemli bilgiler vermesi açısından önemlidirler¹⁴

Kuzey Suriye ve el- Cezire'de Eyyubi-Selçuklu münasebetleri ve bu bölgelerde meydana gelen gelişmeler hakkında, Osman Turan'ın "Selçuklular zamanında Türkiye"¹⁵

¹¹ Steven Runciman, Haçlı seferleri Tarihi (ÇEv: Fikret Işıltan). T.T.K., C. II-III, Ankara, 1987

¹² Heyd, Yakın-Doğu Ticaret Tarihi (Çev: E. Ziya Karal) T.T.K., Ankara, 1975

¹³ Ramazan Şeşen, Salahaddin Devrinde Eyyubiler Devleti, İstanbul, 1983

¹⁴ Bu iki makale için bibliyografya kısmına bakınız.

¹⁵ Osman Turan, Selçuklular zamanında Türkiye, İstanbul, 1971

adlı eseri ve Çoşkun Alptekin'in "Dimaşk Atabegliği"¹⁶ adlı eseri önemlidir. Yine el-Cezire'de Eyyubi-Harezmsahlar ilişkilerinden bahs eden Aydın Taneri'nin "Celaluddin Harizmşah ve zamanı"¹⁷ adlı eserinde de konumuzla ilgili önemli bilgiler mevcuttur.

Moğolların el- Cezire, Kuzey Suriye ve Suriye'yi işgalleriyle ilgili olarak Rene Grousset'in "Bozkır İmparatorluğu"¹⁸ adlı eseri, Abdulkadir Yuvali'nin "İlhaneler Tarihi"¹⁹ Bertold Spuler'in "İran Moğolları"²⁰ adlı eseri bu alandaki boşluğu doldurmaktadırlar. Bu eserlerden konumuzla ilgili bölümlerden faydalandık. Yine Kuzey Suriye ve el- Cezire'de kurulan Eyyubi beylikleri ile ilgili olarak Ahmet Tekriti'nin "el-Eyyubiyun fi Şimali Şam ve'l Cezire"²¹ adlı araştırması da önemlidir.

Bugüne kadar Suriye'nin tarihi coğrafyası hakkında yapılan en iyi çalışma Muhammed Kurd Ali'nin "Hitatu's-Şam"²² adlı eserdir. Bu eserden oldukça istifade ettik.

Bu kaynakların dışında genel İslam tarihi niteliğinde olan Ahmed Cevdet'in "Kıyas-ı Enbiya"sını Müneccimbaşı'nın "Camiü'd Düvel"ini Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi'nin ilgili bölümlerini, Hasan İbrahim Hasan'ın Siyasi, Dini, Kültürel, Sosyal İslam Tarihi'ni de burada ilave etmek gerekir²³. Bu eserlerin konumuzla ilgili bölümlerinden faydalandık. Ayrıca İslam Ansiklopedisi'nin çeşitli maddelerinden istifade ettiğimizi bilhassa zikretmek gerekir²⁴.

¹⁶ Çoşkun Alptekin, Dimaşk Atabegliği (Top-Tiginler), İstanbul, 1985

¹⁷ Aydın Taneri, Celaluddin Harizmşah ve zamanı, Ankara, 1977.

¹⁸ Rene Grousset, Bozkır İmparatorluğu (Çev: Reşat Uzman), İstanbul, 1980

¹⁹ Kayseri, 1994

²⁰ Bertold Spuler, İran Moğolları (Çev: Cemal Köprülü), Ankara, 1957

²¹ Ahmed Tekriti, el- Eyyubiyyun fi Şimali Şam ve'l- Cezire, Beyrut, 1982

²² Muhammed Kurd Ali, Hitatu's- Şam, C. II/I, Beyrut, 1969

²³ Bu kaynaklar için bibliyografya kısmına bakınız

²⁴ İlgili maddeler, için bibliyografya kısmına bakınız.

B. SURIYE TABİRİ ve COĞRAFYASI

1. "Suriye" Tabiri

Suriye tabirinin nasıl ne zaman ve neden dolayı bu bölgeye verildiği kesin olarak bilinmemektedir. Bu konuda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bunlara göre:

a. Suriye Tabiri: Babiller tarafından üretilen Suri () kelimesinden türemiştir. Bu isim, M.Ö. 3000 yılında Doğu'da Medya dağlarıyla, batı'da Toros dağlarıyla, güney'de Babil memleketiyle, kuzey'de Ermenistan ile sınırlı bir araziye ad olarak verilmiştir.¹

b. Suriye Kelimesi, Lübnan'ın Sur şehrinden gelmektedir. Daha sonra bu isim Yunanlılar tarafından tüm sahil bölgesine verilmiştir.²

c. Suriye ismi, bölgeyi ele geçiren Kilikos'un kardeşi Suros'dan gelmektedir.³

d. Suriye ismi, Hz. İbrahim'in sülalesinden gelen Dadanoğlu Asur veya Asuri'den gelmektedir. Asurlular'ın ülkesine, Yunanlılar tarafından kelimenin sonuna bir "Y" harfi

1. Refik Nâmini - Mehmet Behçet, Beyrut Vilayeti, 1333, s. 68.

2. Mehmet Çelik, Süryani Kilisesi Tarihi, C.I., İstanbul - 1987, s.1.

3. Mehmet Çelik, Süryani Kilisesi Tarihi, s.1.

eklenerek "Asurya" deniliyordu. Zamanla kelimenin başında bulunan "A" harfi düşerek "Surya" şeklini aldı. Bu isim zamanla Suriye olarak söylenmeye başlandı.⁴

Suriye, İslâm fethinden sonra müslümanlarca, Biladü's - Şam veya yalnızca eş - Şam olarak adlandırılmıştır.⁵ Şam, Arapça Dimaşk, Dimaşk, al - Şam olarak okunur. el - Şam Suriye'nin umumi adıdır. Şam, Asurca'da Dimaşki, Timasgi olarak geçmektedir. İbranice ismi ise buna yakındır.⁶ Biz de bu nedenle tezimizde Suriye yerine Dimaşk ve Şam kelimelerini daha fazla kullanık.

2. Suriye'nin Coğrafyası

Suriye, Akdeniz'in doğu sahili ile kuzeyde Anadolu, doğuda Fırat Nehri ve güneyde Arap çölü ile çevrili bir bölgedir. Akdeniz'in doğu kıyısında yer alan Suriye, coğrafi bakımdan birbirinden çok değişik özellikler gösteren bölgelere ayrılır.⁷ Bu coğrafi yeri itibariyle Suriye, Orta - Doğu'nun "Doğu = Levant" adı verilen yağışlı bölgenin bir parçasıdır. Diğer taraftan Antilübnanlar'ın doğusunda Dicle'ye kadar uzanır ve Doğu kısımları ile iç Mezopotamya (ce-zire)'nin bir parçasıdır. Güneydoğu kısımları ile İç Arabistan plato ve çöllерinin bir devamını teşkil etmektedir. Bu nedenle bir bütün olarak Suriye'yi, Batı Suriye ve Doğu Suriye diye iki kısma ayırmak mümkündür.⁸

4. Mehmet Çelik, a.g.e., s. 1 - 2.

5. H. Lammes, " Suriye" İslam Ansiklopedisi. M.E.B. Yayını, C. 11, s. 51; Coşkun Alptekin, Dimaşk Atabegliği (Tog - Tiginler), İstanbul - 1985, s. 1; R. Hartman, "Şam" İ.A., C.11., s. 298.

6. Bkz.: Hartman, "Şam" İ.A., C.11, s. 298.

7. Necdet Öztürk, " Suriye " Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, C.13, İstanbul - 1990, s. 387 - 391; Coşkun Alptekin, Dimaşk Atabegliği (Tog - Teginler), İstanbul - 1985, s. 1 - 2.

8. Sami Öngör, Orta - Doğu, Ankara - 1965, s. 210 - 211; Kolağası Kadri (Toptaşı Ruştiye-i Askeriyesi Coğrafya Muallimi) Asya ve Afrika, Amerika ve Okyanusya, İstanbul - 1327, s. 22 - 24.

Suriye'nin batı kesimi yeni kıyı şeridi, kuzey - güney doğrultusunda uzanan dağlar, Suriye çölünün kuzey ucu, güney - batı - kuzey doğrultusunda bir yay içinde yer alan, Fırat'ın ötesinde uzanan Cezire'yi, Asi Irmağı'nın vadisini, Halep dolaylarındaki kırları ve güneyde, kentlerin, köylerin çevrelediği vahaları kapsayan, su kaynakları bakımından zengin bir kaç alan, deniz ile yavaş yavaş Ensariye dağlarına doğru yükselen zemin arasında kalan dar ova, kıyı şeridini oluşturur. Ilıman iklimli, bol yağışı ile bu bölge, meyve ve sebze yetiştirmeye oldukça elverişlidir. Dağlık kesim ise, ortada Asi Irmağı'nın geçtiği el - Gab çöküntüsünün iki yandan sınırlayan iki dağdan oluşmuştur. Lübnan Dağları'nın uzantısı olan Ensariye Dağları ile Zaviye Dağları, yalnızca doğu yamacı Suriye'de olan Anti Lübnan Dağları. Ensariye Dağları'nda verimli topraklar az olduğundan büyük köyler oluşmamış, yerleşim yerleri tarıma verimli araziye dağılmıştır.

Buna rağmen, ılıman Akdeniz iklimi sayesinde nüfus yoğunluğu oldukça yüksektir. Suriye dağlarını kaplayan geniş Sedir ağacı ormanları, çam, fıstık çamı, değerli kerestesinin gemi ve ev yapımında kullanılmasında çok elverişliliğinden eski çağlardan beri insanların dikkati bu bölgeye yönelmiştir.

Çöl alanları orta yükseklikte ovalardan oluşur. Bu ovalar, Fırat Irmağı'na doğru alçalırlar. Bunun yanı sıra çevrede yaklaşık olarak yay biçiminde dizilmiş volkanik yapıları tek tek kütleler yükselir. Bunların yüksekliği 1800 ile 1000 metre arasındadır. Havası ise yazları çok sıcak, kışları çok soğuktur. Tepeler ve yaylalar taşlıkla, cılız bozkır bitkileriyle kaplıdır. Bu nedenle yerleşme yok denecek kadar azdır.

Ovalık alan içinde Asi, Fırat, Habur gibi ırmakların geçtiği ara kesim, değişik tabii bölgelerden meydana gelir. Suriye ekonomisinin can damarını oluşturan bu bölgeler, daha geniş olan Münbit Hilal'in parçalarıdır. Münbit Hilal, Üdün ovalarından, Toros Dağları'nın eteklerine, Mezopotamya üstünden Basra Körfezi'ne kadar uzanan yay biçimi geniş bir alanı kaplar. Bu tabii bölgelerin en doğusundaki Cezire bölgesi, verimli Mezopotamya topraklarının kuzeydeki son uzantısıdır. Fırat ve Habur ırmakları arasında kalan bu kesim, bir bölümü tarıma

bir bölümü otlaklara ayrılmış bir ovadır. Eski çağlarda Cezire bölgesinde nüfus oldukça yoğunlu. Münbit Hilal'da nüfus genellikle dağ ile çöl arasında yayılmıştır.⁹

Suriye'nin Ortaçağ'da sınırlarını çizmek oldukça zordur. Çünkü özellikle kuzey sınırı sürekli değişiklik göstermektedir. Suriye'ye hakim olan devletlerin siyasî sınırı ne kadar kuzeye giderse oralarda Suriye'ye dahil edilirdi. İleride de daha geniş değineceğimiz gibi Eyyubiler devrinde Suriye'nin kuzey sınırı Ahlat, Antep ve Adana'ya kadar uzanmıştır.

Suriye, topraklarının verimliliği ve zenginliği ile ilk çağlardan beri insanların dikkatini üzerine çekmiştir. Bu nedenle Suriye, hep büyük devletlerin mücadele alanı olmuştur. Müslümanlar burayı fethettiklerinden beri, bölgeye Bilad el - Şam veya yalnızca el - Şam demişlerdir.¹⁰

Suriye'nin en önemli ve büyük yerleşme merkezi Şam (Dimaşk)'dır. Şam, bir yeryüzü cenneti olarak kabul edilir. Akdeniz'den 700 metre yükseklikte olan bu şehir, Suriye - Arap Çölü'nün kenarındadır. Tarım açısından çok verimli olan şehrin öneminin diğer bir yönü de Suriye'nin içinden geçen kuzey - güney yolu güzergahının üzerinde olmasından kaynaklanmaktadır. Şam adı müslümanlar arasında bütün Suriye'ye bir ad olarak kullanılmıştır.¹¹

İlk çağlarda Suriye, Şam, Filistin ve Fenike diye üç kısma ayrılırken Haleb'in gelişmesi ile Halep, Dimaşk ve Filistin diye ayrıldı.¹² Bazı kaynaklarda ise Suriye bölgesi, Dimaşk, Halep,

9. Necdet Öztürk, a.g.e., s. 390 - 392; Ayrıca Suriye'nin coğrafyası için şu eserlere bkz: Sami Öngör, Orta - Doğu, s. 210 - 213; Kolağası Kadri, a.g.e., s. 22 - 24.

10. Coşkun Alptekin, Dimaşk Atabegliği, s. 1 - 2; H. Hammes, "Suriye" İslam Ansiklopedisi, C.11, s. 51; R. Hartman, "Şam", I.A., C.11, s. 298 - 310; Necdet Öztürk; a.g.e., s. 387.

11. Şam hakkında geniş bilgi için bkz: Hartman, a.g.m., s. 298 - 310; Coşkun Alptekin, a.g.e., s. 1 - 2.

12. Bkz: Tuncer Baykara, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş, I, Ankara - 1988, s. 25.

Menbic, Hisn-ı Mansur, Malatya, Tarsus, Adana, Ayas, Antakya ve Ayn -tab diye değişik kısımlara ayırmışlardır.¹³ Suriye'nin Şam dışında önemli merkezleri ise, Halep, Hama, Humus, Gazze, Baalbek, Trablus, Lazkiye, Deyr el - Zor ve Kamışlı şehirleridir.¹⁴

Eyyubiler döneminde Suriye topraklarında bugün Suriye, Ürdün, Lübnan, İsrail ve Filistin devletleri bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu bölgesi ile Irak'ın kuzey bölgesinin bir kısmı bu topraklara dahildir. Yukarıda zikrettiğimiz devletlerin toprakları Eyyubiler döneminde Suriye sınırları içerisinde zikredilen ve Suriye'ye bölglü birer eyalet idiler. Bu nedenle tezimizin daha iyi anlaşılması için bu bölgelerin coğrafyasına değinmek faydalı olur.

a. Ürdün: Ürdün, Batı Asya'da yer alan, güneyde ve doğuda Suudi Arabistan, Kuzeydoğuda Irak, Kuzeyde Suriye ve Lübnan, batıda İsrail ile sınırlı olan bir bölgedir. Burası tarihin ilk çağlarından günümüze kadar coğrafi ve siyasi yönden dünya'nın en hareketli bölgesidir. Bugünkü Ürdün, Eski Filistin toprakları, Samiriye ve Yahudiye Ovaları'nın büyük bir kısmını ve Kudüs'ün doğu semtlerini içine alırdı. Başlangıcından itibaren ikiye ayrılan Lübnan Dağları'nın arasında güneye uzayan ve ülkenin merkezinde bulunan Gavr Çukuru, Taberiye ve Lut gölleri ile Akabe'ye kadar uzayan Vadil Araba, Ürdün arazisini meydana getirir. Ürdün topraklarının en önemli topraklarından bir tanesi de dibi, deniz seviyesinden 739 m. aşağıda bulunan Lut gölünün bulunmasıdır. Ürdün bölgesinin beşte dördü çöller ve bozkırlarla kaplıdır. Dolayısıyla tarıma elverişli arazi yüzölçümünün yüzde beşini (% 5) aşmaz.¹⁵

b. Lübnan: Lübnan, doğu ve kuzeyinde Suriye, güneyinde bugün İsrail Devleti, batısında

13. Tuncer Baykara, a.g.e., s. 69.

14. Bkz. Tuncer Baykara, a.g.e., s. 68 - 69; Necdet Öztürk, a.g.e., s. 391 - 392.

15. Geniş bilgi için bkz: "Ürdün", Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, C.13, İstanbul - 1989, s. 445 - 455; FL. Buhl, "Ürdün", C.13, s. 113 - 115; Necdet Tunçdilek, Güneybatı Asya, Fiziki ortam, İstanbul - 1971, s. 28 v.d.

Akdenizle çevrili bir bölgedir. Lübnan, tarih boyunca doğu ve batı medeniyetlerinin kavşak noktasını teşkil etmiştir. Bu coğrafi özellikleri nedeniyle özellikle İslam'dan sonraki dönemlerde ticari ve kültürel bir çok faaliyetlerin yapıldığı önemli bir muhit olarak çağlar boyunca önemli devletlerin gözlerini üzerine çekmiştir.

Lübnan ismi, Suriye'yi Doğu Akdeniz kıyılarından ayıran dağ kütesinin adıdır. Zamanla, bu dağ grubunu içine alan bölgenin ve sonradan da bugün bu bölgeyi içine alan devletin adı olmuştur. Lübnan topraklarının büyük bir kısmında bu Lübnan dağı uzanır. Bu dağ, Suriye'nin batısında Doğu Akdeniz kıyılarına paralel olarak, kuzey, kuzey - doğu, güney, güney - batı doğrultusunda uzanan bir dağ kütesidir. Bu dağ kütesinin arasında akan Nehr el - Kebir, Nehr İbrahim ve Nehr Litani, Lübnan'ın sulama ihtiyacını giderir. Bekaa Vadisi boyunca Anti - Lübnan Dağları ve Herman Dağları yükselir. Kıyı kesimi ise dar ve düz tarıma elverişli arazinin azlığı, mevcut alanların dikkatli işlenmesini gerekli kılmıştır. Lübnan, coğrafi yer olarak üzerinde müstakil bir devlet barındırmamış ve çeşitli devletlerin eyaleti olagelmıştır. Bu nedenle çeşitli millet grupları için bir sığınak yeri olmuştur. İslâmi dönemde Lübnan, Suriye'ye bağlanmıştır. Önemli şehirleri Beyrut, Tripoli, Zahle ve Sayda'dır. ¹⁶

c. Filistin: Dünya'nın en önemli bölgelerinden biri olan Filistin, kuzeyden - güneye 240 km. doğudan - batıya 130 km. boyunca uzanan dar alanda, coğrafi bakımdan çok çeşitli bölgeleri içine alır. Batıda kuzeyden güneye doğru Akka, Şaron ve Filistin Ovaları birbirini izler. Akka Ovası'nın güneydoğusundan Şeria Irmağı'na ve Taberiye'ye kadar uzanan Esdrailon Ovası bulunur. Bu ova, hem çok verimli topraklara sahip olması hem de büyük karayolunun buradan geçmesi bakımından önem taşır. Kuzeyden - güneye 2,5 - 22 km. genişliğinde uzanan Şeria

16.Geniş bilgi için bkz: Musa Duman, " Lübnan" D.G.B.İ.T., Çağ Yay., C. 13., İstanbul - 1989, s. 257 - 267; Şehabettin Tekindağ, "Lübnan" I.A., C.7., s. 101 - 107. Bugün PKK'nın Lübnan'ın Bekaa Vadisi'nde barınması bu bölgenin coğrafi özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Lübnan, küçük grupların barınmasına müsait bir bölgedir.

Vadisi bulunur. Filistin, Suriye ile Mısır arasında bulunması bakımından da önem taşır. Filistin arazisi, eski çağlardan beri Dünya'nın en münbit toprakları arasında yer alır. Tarımsal alanda önemli topraklara sahiptir. Filistin toprakları bütün semavî dinlerce mukaddes kabul edilir. Dünya'nın en kanlı, en uzun süreli mühim savaşları bu topraklar üzerinde, bu topraklar için yapılmıştır. Filistin'e hakim olma adeta Dünya'ya hakim olmakla aynıdır. Bundan dolayı Eyyubiler devrinde Suriye üzerinde yapılan Müslüman - Haçlı mücadeleleri bu toprakların özelliklerinden kaynaklanmıştır.¹⁷ İleride bu kon üzerinde geniş bir şekilde duracağız. Filistin'in en önemli şehirleri Mukaddes Kudüs, Hayfa, Yafa, Gazze, Trablus ve Tel - Aviv'dir.

3. Suriye'nin Etnik Yapısı ve Dinî Önemi

Bir bölgenin siyasi, sosyal ve iktisadi durumuna, bölgedeki etnik ve dinî yapı oldukça etki eder. Ortadoğu'da en fazla heterojen nüfusa sahip olan yer Suriye'dir. Tarihin ilk çağlarından beri Suriye'de bir çok büyük devletler ve sayısız devletçiklikler kurulduğundan, burada değişik dinlerin ve insan ırklarının yerleşmesine sebep olmuştur. İlk dönemlerden itibaren Suriye'de değişik politeist inançlar ve sır dinleri yayılmıştır.¹⁸ Tarihi süreç içerisinde Suriye'ye Araplar, Asuriler, Yahudiler, Kürdler, Türkler, Ermeniler, Rumlar, Yunan'lı ve Çerkesler yerleşmişlerdir. Bunların dışında da bir çok etnik grup bölgeye yerleşmişti. Ancak yukarıda saydığımız etnik gruplar hala varlıklarını devam ettirmektedirler. Üzerinde çalıştığımız dönemde bu etnik gruplar Suriye'deki hadiselerle önemli ölçüde yön vermişlerdir.

Eyyubiler devrinde Suriye'nin önemli bir bölümünü teşkil eden Filistin, İnsanlığın en eski ülkesi, yeryüzünün en mukaddes unsurlarının toplandığı bir peygamberler diyarıdır. Filistin toprakları, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâm tarafından mukaddes kabul edilir. Bu nedenle Dünyanın en kanlı, en uzun süreli mühim savaşları bu topraklar üzerinde, bu topraklar için yapılmıştır. Filistin'e hakim olma, adeta Dünya'ya hakim olmakla aynıdır. Bu durum

17. Geniş bilgi için bkz: Mehmet Çelik, " Filistin " D.G.B.I.T., C.13, İstanbul - 1989, s. 133 - 153.; Fr. Buhl, "Filistin" İ.A., C.4., s. 636 - 640; Aynı yazar, " Kudüs " İ.Ab, C.6., s. 952 - 964.

18. Politeist ve Sır Dinleri için bkz: Mehmet Çelik, Süryani Kilisesi Tarihi, C.I., s. 5 - 9.

Suriye'nin dinî önemini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda Suriye, tarih boyunca dinlerin mücadele alanı olmuştur. İslâm'ın doğuşundan bu yana, İslâm alemiyle Haçlı Seferleri, Birinci Dünya Savaşı ve bugün yine Hristiyanların yardımıyla ayakta duran Yahudilerle - Müslümanların savaşı, kutsal yerlerin çoğunun toplandığı Kudüs bölgesinde cereyan etmiştir. Kudüs, ibadet makamları arasında en mübarek olan üç yerden (Mekke ve Medine) biridir. Kudüs'teki Mescid-i Aksa müslümanların ilk kiblesidir. Hazreti İsa'nın çarmıha gerildikten sonra (Hristiyan inancına göre) gömüldüğü kutsal kabir, Hazreti Muhammed'in Kur'an-ı Kerim'de bahsi geçen Mirac hadisesinde Mescid'i Haram'dan alınarak getirildiği Mescid-i Aksa¹⁹ Kudüs'te bulunmaktadır. Hz. İsa hakkında İncil'de anlatılan hikayelerin çoğu Celile'de²⁰ geçmiştir. Yine Hz. İsa'nın doğum yeri sayılan ve gerek Kudüs gerekse diğer yerlerdeki Hristiyanlar tarafından Hac yeri olan Betlehem, Kudüs'ün 8 km. güneyindedir. Hz. İbrahim ile karısı Sara ve oğulları İshak ile Yakub'un Hebron'da²¹ gömülü olduğuna inanılır. Bu nedenle Celile, Müseviler ve Hristiyanlar; Hebron 'da Museviler ve Müslümanlar için önemlidir.²² Bu dini durum her yönüyle Suriye'yi etkilemiştir. Belirtiğimiz kutsal bölgeler yüzünden, Suriye'de cereyan eden Eyyubi - Haçlı mücadeleleri tezimizin asıl konusunu teşkil etmektedir. Ayrıca bu dinlere bağlı olarak bir çok mezhepler doğmuş ve Suriye mezhepler arasındaki mücadelelere sahne olmuş, sonuçta çok zarar görmüştür. Mezhepler arasındaki mücadele hala devam etmektedir.

19. Kur'an -ı Kerim, İsra Suresi, Ayet: 1; Mescid-i Aksa, Kudüs'te bulunan Süleyman mabedidir. Ayrıca Mescid-i Aksa'nın kutsallığı ile ilgili Kur'an -ı Kerim'in Araf Suresi'nin 135'nci ile Enbiya Suresi'nin 71'nci ayetlerine bakınız.

20. Filistin'de Zer'in' in doğusunda Calut Çayı üzerinde küçük bir yerdur. İslâm Ansiklopedisi, "Ayn Calut" maddesi, C.2., s. 69; Ayrıca Bkz: İ.A., "Calut" maddesi.

21. Filistin'in güneyinde bir şehrin ismidir. Habrun, Habra yahut Mescid-i İbrahim adları ile anılır. E. Honigman, "Halil" maddesi, İ. A., 5 / 1, s. 155 - 158.

22. Bu konuda bakınız: Mehmet Çelik, " Filistin " D.G.B.I.T., C. 13., s. 133 - 134; Necdet Öztürk, "Suriye" D.G.B.I.T., C.13, s. 395 - 396; F. Buhl, "Kudüs" mad. İ.A., C. 6., s. 952 - 954.

4. Suriye'nin Stratejik ve Ekonomik Önemi

Suriye, bir Akdeniz ülkesi olması nedeniyle insanlığın ilk dönemlerinden bugüne önemli stratejik, ekonomik ve ticarî öneme sahiptir. Stratejik açıdan önemli bir konuma sahip olan Suriye'de tarihin en önemli olayları yaşanmıştır. Bir çok medeniyetin beşiği sayılan bu topraklar, bir bakıma doğu ve batı medeniyetlerinin temas noktalarıdır. Bir Akdeniz ülkesi, Mezopotamya ve Mısır medeniyetlerinin arasında kalması ve Anadolu'nun tabii bir uzantısı olması buranın önemini daha da artırmıştır. Bu nedenle en büyük doğu ve batı medeniyetleri burada kurulmuştur. Daha önceden de belirttiğimiz gibi bütün semavî dinlerce mukaddes kabul edilen yerlerin burada bulunması bu önemi artırmıştır.

Suriye, ekonomik alanda zengin ve toprağı verimli bir ülkedir. Bu bölgenin verimliliğı insanları hep cezbetmiştir. Üretilen mallar ve ihracat maddeleri açısından oldukça zengin bir bölgedir. Suriye'de ustalıkla kumaş dokunur, ki bunlar çok ünlüdür. Ortaçağ'da en tüçük Suriye şehri dahi bir sanayi merkeziydi. Bu dönemde Suriye ipeğı oldukça önemliydi. İpek'in başlıca üretim merkezi Antakya, Trablus ve Sur şehri idi. Boyacılık alanında da Suriye zengindi. Ülkede boya veren maddeler vardı. Ortaçağlarda Yakındoğı batı tüccarlarının başlıca hedefi idi. Şeker ve pamuk gibi sömürge maddeleri doğuda bulunurdu. Bu dönemde Suriye, dut ağaçları, ipek imali ve ürettiğı ince elbiselerle dikkatleri üzerine çekmişti. Sınai ve ticari faaliyet yönünde diğeri yerlere göre bir üstünlüğü vardı. Zarif çanak - çömlek ve Cam işleri imalathanelerinin bulunması buranın önemini artırmıştır. Tarım alanında da önemli bir yer teşkil eder. İhraç olunan mallar arasında, Zeytinyağı, incir, kuru üzüm, keçi boynuzu, sabun, elma, ananas, dikiş iğnesi, taş ocakları ve mermer ocakları bulunurdu²³.

Suriye, bir Akdeniz ülkesi olması nedeniyle ticari avantaja sahip bir ülkedir. Üzerinde

23. W. Heyd, Yakındoğı Ticaret Tarihi, (Çev. E. Ziya Karal), T.T.K., Ankara - 1975, s. 23 - 24, 193 - 196.; Fr. Buhl, "Filistin", I.A., C.4., s. 639 - 640; Suriye'nin Stratejik - ekonomik ve ticari açıdan dolayı büyük devletlerin bu bölge üzerindeki emelleri hakkında geniş bilgi için bkz: W. Heyd, Yakın - Doğı Ticaret Tarihi, s. 58 - 139.

çalıştığımız dönemde, henüz okyanus ticaret yolları keşfedilmemiş olduğundan Akdeniz dünya deniz ticaretinde bir numaralı yeri işgal ediyordu. Bu nedenle ortaçağlarda, Yakın - Doğu batı tüccarlarının başlıca hedefi idi. Şeker ve Pamuk gibi sömürge maddeleri doğuda bulunuyordu. Akdeniz ticaretinin en önemli merkezi Suriye idi. Bu durum Suriye'nin önemini artırıyordu.

Akdeniz ticaretini besleyip, doğu ile batıyı birbirine bağlayan iki önemli ticaret yolu vardır. Bunlardan birinci Baharat Yolu ikincisi ipek yoludur. Bizim için önemli olan İpek yoludur. Çünkü bu ticaret yolu tamamıyla Suriye içerisinden geçer. İpek yolunun bir kolu Horasan - İran'dan, diğer kolu ise Basra Körfezi ve Şattü'l - Arab'tan gelerek Bağdat'ta birleşirdi. Bu yol Bağdat'tan Musul, Sincar, Nusaybin, Rakka, Harran, Halep, Hama, Hims, Dimaşk ve Banyas'tan geçerek Akka'da Akdeniz'e ulaşırdı.

Musul'dan Dimaşk'a gelen ticaret yolunun en işlek kolu Dimaşk, Banyas - akka koluydu. Bir de Mısır'ı Şam'a bağlayan transit yolu vardı. Bu yol Şam'dan Taberiyye ve Gazze üzerinden Mısır'a ulaşırdı. Bu transit yolları hem Suriye mallarının pazarlamasını, hem de önemli miktarda gümrük geliri sağlıyordu. Bu yollar sayesinde Suriye şehirleri bir ağ gibi birbirine bağlanıyordu. Bu nedenle en küçük Suriye şehri bir ticari ve sınai merkezi haline gelmiştir ²⁴. Suriye'deki şehirlerin iktisadi ve ticari yönden gelişme ve büyümeleri ticaret yollarının bu şehirlere sağladığı avantajlarla orantılı olmuştur. Bu durum bütün tarihi çağlarda geçerliliğini korumuştur. Suriye'nin stratejik önemi bundan kaynaklanmaktadır.

24. Suriye ticaret yolları ve bu yolların ülkeye sağladığı avantajlar hakkında geniş bilgi için bkz: Ramazan Şeşen, Salahaddin Devrinde Eyyubiler Devleti, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul - 1983, s. 208 - 216; Heyd, Yakın - Doğu Ticaret Tarihi, s. 179 - 192; Kalkaşandi, Şubhu'l - A'ş'a, C.4, Beyrut - 1987, s. 424 - 430.

C. EYYUBİLER DEVRİNE KADAR SURIYE

1. İslâm Öncesi Devirde Suriye

İnsanların Suriye'de ne zaman yerleşmeye başladıkları bilinmemektedir. Suriye, M.Ö. 300 yılında doğuda Medya dağlarıyla, batıda Toros dağlarıyla, güneyde Babil memleketiyle, Kuzeyde Ermenistan ile sınırlı bir araziye sahipti ²⁵.

Suriye ve Filistin'in ilk insanlarını teşkil eden Negroidler'e Hamiler denilen Şamitlerin halef oldukları sanılmaktadır. Samiler M.Ö. 2500'den sonra bu bölgeye yerleşmişlerdir. Suriye'de Samilerden önce Sami olmayan bir ırkın yaşadığı sanılmaktadır. Bu ırkın Amurrular veya Kenaniler olduğu şeklindeki bilgiler henüz kesinlik kazanmamıştır ²⁶. Suriye, coğrafi özellikleri ve stratejik açıdan önemi nedeniyle hep Mezopotamya'da kurulan devletlerle Mısır'ın Nil boyunda kurulmuş devletlerin dikkatini çekmiştir. Suriye, M.Ö. 3 binde önceleri Akadlar hüküm sürmüşlerdir ²⁷. Akadlar'dan sonra Mısır Firavunları'nın dikkatini çeken Suriye, bir süre Firavunların idaresinde kalmıştır ²⁸. Mısır Firavunları'ndan sonra M.Ö. 8. y. yılda Asurlular bölgeye hakim olmuşlardır ²⁹.

M.Ö. 2. binde Anadolu Hattiler'in krallarından I. Muşil, kuzey Suriye üzerinden Mezopotamya'ya girdi. Hattiler, bu bölgelerde yaşayan değişik ırklara mensup grupları bir otorite altında topladılar. Daha sonra Kuzey Suriye'de bir prenslik kurdular ³⁰. Hitit hakimiyeti sırasında Suriye bir türlü istikrara kavuşamamış bu nedenle buraya sürekli Hitit seferleri olmuştur ³¹.

25. Refik Nemini - Mehmet Behçet, Beyrut Vilayeti, s. 68.

26. M. Şemsettin Günaltay, Yakın Şark, C.3., Ankara - 1987, s. 12, 13, 17, 19, 35, 42, 65.

27. Şemsettin Günaltay, a.g.e., C.4., s. 1.

28. Firuzan Kinal, "Hitit Devletleri İçin Kuzey Suriye'nin Önemi" Atatürk Konferansları, 4. (1970) - Ankara 1971, s. 5.

29. Firuzan Kinal, a.g.m., s. 5; Yılmaz Öztuna, Devletler ve Hanedanlar, C.3, Ank. 1990, s. 47.

30. Şemseddin Günaltay, a.g.e., C.4., s.2.

31. F. Kinalı, a.g.m., s. 11 - 12.

Aramiler, M.Ö. 14.yy'da Suriye'ye girdiler. Suriye'de bir Şam - Arami Krallığını kurdular. Bu krallık M.Öb 732'de Asurlular tarafından ortadan kaldırılmasıyla Suriye Asurlular'ın hakimiyetine geçti ³².

Suriye, VII. yüzyılda Babiller'in hakimiyetinde kaldı. Babiller'in zayıflamasıyla İranlılar bölgeye hakim oldular. VI. yüzyılda Grekler (Makedonyalılar) bölgeye hakim oldular. Ancak Büyük İskender'in ölümüyle başlayan iç mücadele ve parçalanma sırasında Romalılar, Suriye'ye girdiler ³³. Roma İmparatoru Augustos (Cezar) Şam'ı zapt edip, Yunanlılar'ın (Greek) hakimiyetine bu bölgede son vermiştir. Böylece Yunanlılar, tamamıyla Roma İmparatorluğu'na katılmışlardır. Augustos, daha sonra Kudus'ü de alarak Suriye fethini tamamlamıştır. İmparator Konstantinius ise, Antakya, Şam, Mısır ve el - Cezire'yi oğlu Kostans'a vermiştir ³⁴.

Dımaşk, M.Ö. 85 yılında III. Aretas devrinde, Petra'dan gelen Nebatiler'in hakimiyetine geçmiştir. İmparator Pompaius, M.Ö. 64'te Suriye'yi bir Roma eyaleti haline getirmişse de Dımaşk, idare merkezi olmamış, imparatorluk valileri Antakya'da ikamet etmişlerdir.

32. R. Hartman, " Şam " I. A., C.11., s. 298.

33. M. Şemseddin Günaltay, a.g.e., C. 3, s. 146 - 195.

34. İbnü'l - Esir, el - Kamil Fi't - Tarih (Çev. A. Ağırtaç, A.K. Özaydın, M. Beşir Eryarsoy) C.I., İstanbul - 1985, s. 293 - 301.

35. R. Hartman, "Şam"

Dımaşk, Hadrianus devrinde (II. asrın başı) eyalet merkezi oldu. Sonra Septimius Severus ve Caracalla burada bir çok imar faaliyetlerine giriştiler. 222'den sonra da Alexander Severus tarafından imparator eyaleti haline getirildi³⁵. Taberi³⁶ ve İbnü'l - Esir³⁷ Suriye'de hüküm süren Roma İmparatorlarının isim listelerini vermektedirler. Bu dönemde Suriye eyaleti, sınai ve ticari faaliyeti yönünden diğer bütün eyaletlere göre bir üstünlüğü vardı³⁸.

Hristiyanlığın doğuşu ve gelişmesi döneminde (III. ve IV. asır) Suriye'de Roma İmparatorluğu'na karşı genel bir nefret uyanmıştır. Bu dönemlerde Hristiyanlıkta, Hz. İsa'nın tabiatı üzerinde çeşitli tartışmalar başladı ve bunların sonucunda ortaya çıkan mezhepler arasında mücadeleler başlamıştır. İmparatorlar, Suriye üzerine seferler düzenleyerek Hristiyanları katletmişlerdir. Bu nedenle Suriye'nin eski huzur ve güveni kalmamıştır³⁹.

Suriye'de Hristiyanlık ve sayısız parçalana bölünen mezhepler nedeni ile her vilayeti ayrı bir derebeylik, her derebeylik de ayrı bir inanç dünyası oluşmuştur⁴⁰.

6.yüzyılda İran Harpleri sonucunda, zenginliği, canlılığı ve kültürüyle tanınan Suriye, harap oldu. 612 yılında II. Hüsrev'e ait kuvvetler Dımaşk'ı işgal ettiler. Fakat İran Hükümdarı II. Hüsrev'in 627 yılında ölmesiyle İranlılar Suriye'yi terketmişler ve bunu takip eden yıllarda Bizans İmparatoru Heraklius Suriye'ye tekrar hakim olmuştur⁴¹.

35. R. Hartman, "Şam", I. A, C.11., s. 298 - 299; Coşkun Alptekin, Dımaşk Atabegliği, s. 2.

36. Taberi, Milletler ve Hükümdarlar Tarihi, (Çev. Zakir Kadiri Ugan, Ahmet temir), C. 3, İstanbul - 1991, s. 883 -884.

37. İbnü'l - Esir, a.g.e., C.1., s. 290 - 301.

38. Heyd, Yakın - Doğu Ticaret Tarihi, s. 23 - 24.

39. Suriye'de Hz. İsa'nın tabiatı üzerindeki tartışmalar ve Roma İmparatorlarının Hristiyanlar üzerindeki Zulüm ve baskıları hakkında geniş bilgi için bkz: Mehmet Çelik, Süryani Kilisesi Tarihi, C.I, s. 44 v.d.

Roma'nın, Suriye üzerindeki baskı ve zulümleri, İslâm'ın bu bölgeye kısa zamanda girmesini sağlamıştır.

40. Yavuz Selim Turganoğlu, "Belgelerle Türk Tarihi Dergisi" S.8., Ekim 1985, s. 63; Ayrıca bu hakkında geniş bilgi için bkz: Mehmet Çelik'in Süryani Kilisesi Tarihi, C. I., adlı eserine bakınız.

41. İbnü'l - Esir, el - Kamil Fi'l Tarih, C.1, s. 304 v.d.; R. Hartman, "Şam" I.A., C.11., s. 299; Coşkun Alptekin, Dımaşk Atabegliği, s. 2; F. Buhl, "Kudüs" I.A., c. 6., s. 955.

2. İslâmi Devirden Eyyubilere Kadar Suriye

Suriye bölgesinin verimliliği, çok eskilerden beri komşuları olan Bedevi Arapları cezbetmiş ve bunlar zaman zaman buraya sızma imkânları dahi bulmuşlardır. Bu bedevi unsur, II. yüzyıldan sonra da Hims, Tedmur (palmyra) ve Petra'da hükümdarlık dahi kurmuştur. Suriye'ye gelen bu bedevilerin yanısıra V. Yüzyılda Gassani Emirleri, VI. yüzyılda Suriye - Arabistan sınırında göçebe hayatı süren Kelb, lahm ve Cüzzam Oğulları Suriye kültür ve dinini benimsemişlerdir. Ayrıca kendilerini Süryani olarak kabul etmişlerdir ⁴².

Hız. Peygamber, hayatında Suriye'ye karşı sadece bir sefer düzenledi. Hız. Peygamber, Gassani hükümdarına gönderdiği elçilik heyetinin kılıçtan geçirilmesi üzerine, Gassani hükümdarını cezalandırmak amacıyla evladlığı Zeyd'in komutasındaki 3000 kişilik bir orduyu Ölü Deniz'in güney ucunun doğusunda ve el - Balkaa hududu üzerinde bulunan Muta şehri üzerine gönderdi. (Miladi 629) Ancak bu ordu yenilerek geri çekildi. Hız. Peygamber ertesi yıl bizzat kendi kumandası altında Tebuk'e doğru yürütölen askeri seferde ise (Hicri 9, Miladi 630) kan dökölmemiş, bununla beraber Hristiyan ve Yahudilerin yaşadığı bir kaç vaha İslâm Devleti sınırları içine alınmıştır ⁴³. Hız. Peygamber Suriye'yi fethetmek amacıyla hayatının son anlarında bir ordu hazırlamış ise de ölümlü üzerine bu ordu Hız. Ebubekir döneminde hareket edecektir.

Müslömanlar'ın Suriye'ye girmeleri Hız. Muhammed'in ölümlünden sonra oldu. Hız. Ebubekir'in halife seçilmesi bazı kabilelerin İslâm devletlerinden ayrılmalarını, Ridde'yi

42. H. Lammes, " Suriye" mad. İ. A., C.11, s. 51; Coşkun Alptekin, a.g.e., s. 1; Refik Nemini - Mehmet Behçet, Beyrut Vilayeti, s. 69.

43. Philip K. Hitti, Siyasî, Dini ve Kültürel İslâm Tarihi (çev. Salih Tuğ) C.1, İstanbul - 1989, s. 223 - 224.

doğurmuştu. Bu isyanın bir yıl sonra bastırılması neticesinde, sıra Suriye'nin fethine gelmişti⁴⁴.

Hazreti Ebubekir, Hazreti Peygamber'in vermiş olduğu emre uyarak üç ayrı askeri birliği kuzey bölgelere sevk etti. Bunlar, Suriye'nin güney ve güneydoğu bölgelerinde askeri harekate başladılar. Müslümanlar'ın ilk ordusu, Ölüdeniz'in (Lut Denizi) güneyindeki Vadiyu'l Arabe denilen mevkide Kaysariya kumandanı Sergius'a karşı bir zafer elde ettiler. Sergius'un ordusundan kalan bir kaç bin kişilik kuvvet Gazze'ye doğru çekilirken Dasin mevkiinde sıkıştırıldı ve Bizans ordusu ikinci bir bozguna uğradılar (29 Zilkade 12 = 4 Şubat 634). Bu galibiyet büyük bir sevinç yarattı⁴⁵.

Bizans imparatoru işi ciddiye alıp yeni birlikler toplarken Müslümanlar da Medine'den takviye kuvvetleri alıyorlardı. Halid b. Velid komutasında buraya gelmiş olan ordu, Bizans kuvvetlerini Kudüs ile Beyt - Cibrin arasında Ecnadeyn Savaşı'nda (28 Cemaziyelevvel 13 = 30 Temmuz 634) ağır bir şekilde yendiler. Bu suretle fiilen bütün Filistin kapıları, önlerinde ardına kadar açılmış oluyordu. Bizanslılar, Baysan Batakları gerisinde, yeniden toparlanmaya çalıştılar. Fakat yine başarı elde edemedikleri gibi, Fihl (pella) yöresinde Zilkade 13 Aralık 635'de bir daha bozguna uğradılar⁴⁶. Böylece Filistin, İmparatorluk için kesinlikle kaybedilmiş oluyordu.

Hazreti Ebubekir'in ölümü ile halife seçilen Hz. Ömer, Suriye üzerindeki faaliyetleri

44. Hz. Ebubekir'in halifeliği zamanında Arapların irtidat etmeleri ve bu irtidatların bastırılması hakkında bkz: Belazuri, Fütuhu'l - Büldan (Çev. Mustafa Fayda), Ankara - 1987, s. 136 - 152; Taberi, Tarih-i Taberi. (Çev. Mehmet Eminoğlu), İstanbul - 1983, C.3., s. 22 - 38. ; İbnü'l - Esir, el - Kamil Fi'l Tarih, (Çev. Beşir Eryarsoy), C.2., İstanbul - 1985, s. 309 - 348.

45. Belazuri, Fütuhu'l - Büldan, s. 156 - 159; Taberi, tarih, C. 3 , s. 11 -13 ; İbnü'l - Esir, el - Kamil, C. 2., s. 354 - 367; Philip K. Hitti, a.g.e., C.1., s. 224 - 225; Lammes "Suriye", I. A., C.11., s. 51 - 52.

46. Belazuri, Fütuhu'l - Büldan, s. 159 - 166; Taberi, a.g.e., C.3 , s. 38 - 57 , İbnü'l - Esir, el - kamil, C.2., s. 373 - 383; Philip K. Hitti, abgeeb, C.1., s. 226 - 229; Lammes, a.g.m., s. 51 - 52; Coşkun Alptekin, Dimaşk Atabegliği, s.2.

aksatmadan devam ettirdi. Hz. Ömer ile beraber artık sistematik akınlar ve seferler devri başlıyordu.

Cavlan yoluyla Dimaşk'a doğru ilerleyen müslüman Araplar, 14 Muharrem (Mart 635)'de Dimaşk önlerine ulaştılar. Yardıma gelen Herakliob birliklerinden hayır gelmemesi karşısında ümidini kaybeden şehir halkı, kapıları Halid b. Velid'in müslüman kuvvetlerine açtılar ve Dimaşk'ı teslim ettiler. (Ağustos - Eylül 635) Bizans ordusunun Theodoros'un komutası altında Dimaşk'a gelmesi üzerine müslümanlar fethettikleri Dimaşk'ı 636 yılı baharında terk etmek zorunda kaldılar. Müslüman Araplar, Ürdün'ün şarktaki kullarından birisi olan Yermuk'un arkasına çekildiler. Sonuçta Yermuk'ta yapılan savaşta Bizans birlikleri tam bir bozguna uğradılar. Bu Hicri 15. yılının 12 Recep günü (20 Ağustos 636) Suriye'nin akibetini kesin olarak tayin etti. Dimaşk ikinci bir sefer kuşatıldı. Şehir tekrar, hem de bu sefer epey ağır şartlarla müslümanlar'a teslim oldu. Suriye'nin mukadderatı artık belli oldu. En güzide ve baş eyaletlerden biri, ebediyyen İslâm devletine bırakılmış oldu. Hatta Heraklius buradan ayrılırken: "Ey Suriye Elveda! Düşman için şimdi burası ne mükemmel bir ülke olacaktır" diye mırıldanmıştı ⁴⁷. Artık idarecilik sulh ve sukunet devri başlıyordu.

Askeri birliklerin terketmiş olduğu şehirler umumiyetle haraca bağlandı. Hiç bir tarafta ciddi bir mukavemete rastlanmıyordu. İslâm Orduları, Suriye'nin tabii hudutları olan Toros dağlarına kadar bütün Kuzey Suriye ve Fenike sahillerini fethettiler. Gerçekten bu çok kolay bir fetih olmuş idi. Belazuri'nin zarifane ifadesine uygun olarak bu bir "Fath Yasir" olmuştu ⁴⁸.

47. Geniş bilgi için bkz: Belazuri; Fütühu'l Büldan, s. 165 - 186; Taberi, Tarih, C.3, s. 75 - 103 ; İbnü'l - Esir, el - kamil, C.2., s. 369 - 452; Philip K. Hitti, a.g.e., s. 230 - 231; Ahmet Cevdet, Kıyas-ı Enbiya (Haz. Mahir İz) C.2., Kültür Bakanlığı Yay. Ankara - 1985, s. 450 - 452; Lammes, a.g.m., s. 52; Hartman, " Şam" İ.A., C.11, s. 299 - 300. Ayrıca şu eserlere bakınız: Şibli Numani, Bütün Yönleri ile Hz. Ömer, İstanbul - 1986, s. 195 v.d. Coşkun Alptekin, a.g.e., s. 23; Necdet Öztürk, D.G.B.İ.T., C.13, s. s. 387 - 388., Suriye'nin bu şekilde kolaylıkla fethi kendine has sebeplere dayanmaktadır. Bu konuda bakınız: Philip K. Hitti, a.g.e., C.1., s. 232.

48. Belazuri, a.g.e., s. 234 - 266; İbnü'l - Esir, a.g.e., C.2., s. 450 - 458; Philip K. Hitti, a.g.e., C. 1, s. 231; Coşkun Alptekin, a.g.e., s. 23; Şibli Numani, Bütün Yönleri ile Hz. Ömer, s. 195 - 251; H. Lammes, a.g.m., s. 52.

Güneyde ise sadece Kudüs ve Filistin sahilinde Kaysariya kalmıştı. Kudüs 638'de teslim oldu. Kaysariya ise ancak yedi yıllık bir kuşatmadan sonra teslim alındı. Bütün Suriye bu şekilde güneyden kuzeye kadar itaat altına alınmıştır. Feth tamamlandığından bu sefer sıra idari taksimata geldi. Hz. Ömer, Suriye'yi dört ayrı askeri bölgeye ayırdı: Dimaşk, Filistin, Ürdün, Hims. Buralara daha sonraları Emevi halifelerinden I. Yezid tarafından kuzeydeki beşinci bölge olan Kinnesrin'de ilave olunmuştur⁴⁹.

Bu tarihten sonra Anadolu, Ermenistan, Kuzey Mezopotamya, Gürcistan, Azerbaycan ve Kuzey Afrika'ya yapılacak seferlerde Suriye bir askeri üs olarak kullanıldı.

Mekke'li bir aileden olan ve Dimaşk'a vali tayin edilen Yezid b. Ebi Süfyan'ın salgın bir hastalıktan ölmesi üzerine Halife Ömer, onun yerine kardeşi Muaviye'yi Dimaşk'a vali tayin etti⁵⁰. Hz. Osman, Hafeliğe seçilince Muaviye'yi görevinde bıraktı. Şam'ın yanında Humus, Filistin ve Kinnesrin bölgesini de onun eline vererek bütün Suriye'yi birleştirdi. Böylece Muaviye, Suriye'nin genel valisi oldu⁵¹.

Muaviye, stratejik açıdan önemli olan Suriye valiliğinde, kendine öyle bir sağlam mevkiî temin etti ki, onu buradan çıkarmak mümkün olmuyordu⁵². Hz. Ali, halife olunca

49. Philip K. Hitti, Siyasi ve Kültürel İslâm Tarihi, C.1., s. 231 - 234; Lammes, a.g.m., s. 52.

50. İbnü'l - Esir, el - kamil, C.2., s. 512; Coşkun Alptekin, a.g.e., s. 3; Lammes, "Suriye" İ.A., C.11., s. 52; R. Hartman, "Şam" mad. s. 300.

51. Belazuri, Fütühu'l - Büldan, s. 182; İbnü'l - Esir - el - Kamil, c.3, s. 122; Mevdudi, Hilafet ve Saltanat (Çev. Ali Genceli) III. baskı, İstanbul (Tarihsiz) s. 139 - 140; Ahmet Cevdet, Kısas, C.2., s. 280.

52. Muaviye'nin Suriye valiliği sırasında mevkiini kuvvetlendirmek için izlediği politika hakkında bakınız: Mevdudi, Hilafet ve Saltanat, s. 139 - 140; İrfan Aycan, Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebi Süfyan, Ankara - 1990, s. 100 - 101., Bahattin Alın, Hz. Ali ile Muaviye Döneminde Din - Devlet İlişkileri, (Firat Üniversitesi, Fen - Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü - Basılmamış Lisans Tezi) Elazığ - 1992, s. 19 - 20.

Muaviye'yi Suriye valiliğinden azletti. Fakat Muaviye, halife'nin bu emrine uymayarak Suriye'de onunla mücadeleye başladı. Bu mücadeleler sırasında Suriyeliler, Muaviye'nin tarafını tuttular ⁵³.

Hiz. Ali tarafını tutan Iraklılar ile Muaviye'nin tarafını tutan Suriyeliler arasında cereyan eden Siffin Savaşı neticesiz kaldı ⁵⁴. Bundan dolayı iki taraf arasında bir hükme varmak üzere, hakemler tayin edildi. İki taraf hakemlerinin "Azrah"daki müzakereleri de bir sonuç vermedi ⁵⁵. Ancak Muaviye, kendisi için başarı sayılabilecek olan bu durumu istismar ederek Hiz. Ali'ye bağlı olan bölgeleri zaptetmeye başladı.

Hiz. Ali'nin 17 Ramazan 40'ta şehid edilmesi ve onun yerine halife olan oğlu Hasan'ın da kısa bir zaman sonra hilafetten ferağat etmesi ile Muaviye'yi amacına ulaştırdı (H.40 / M. 661). Böylece Muaviye, Şam'ı kendisine başkent yaparak, Suriye'de Emevi Saltanatını başlatmış oldu ⁵⁶.

Muaviye ile beraber Şam yeni bir devletin başkenti oldu. Hilafetin ağırlık merkezi Suriye'ye kaymış oldu. Şam bu Emevi hakimiyeti esnasında büyük imar gördü. Şam, Emeviler zamanında olduğu kadar hiç bir devirde Cihan tarihinin merkezi haline gelmemiştir ⁵⁷. Fakat Emevi Saltanatının zayıflaması ve karışıklıklar içinde çökmesi Suriye'yi oldukça etkilemiştir.

53. Bu konuda geniş bilgi için bkz: Bahattin Alın, a.g.e, s. 42 - 63.

54. Taberi, C.3., s. 191 - 199; İbnü'l - Esir, el - kamil, C.3., s. 284 - 323; Mevlana Şibli, Asr-ı Saadet (Çev. Ö. Rıza Doğrul), İstanbul - 1978, C. 5., s. 91 - 102; Ahmet Cevdet, Kısas, C.3., s. 73 - 114; İsmail Mutlu, Dört Halife Devri, İstanbul - 1991, s. 341 v.d.; Bahattin Alın, a.g.e., s. 90 - 109; İrfan Aycan, a.g.e., s. 143 v.d.; Abdulhalik Bakır, Hazreti Ali Dönemi, (Basılmamış Doktora Tezi), s. 23.; v.d.; Fr. Buhl, "Siffin" İ.A., C. 10., s. 51 - 54.; Bari Hizmelli, İslam Tarihi, Ankara - 1991, s. 219 - 220; Julien Wellhausen, Arap Devleti ve Sukutu, (Çev. F. Işıltan), Ankara - 1963, s. 35 - 37.

55. Bahattin Alın, s. 109 - 114, Ayrıca 54. cü dipnottaki kaynaklara bakınız.

56. Bahattin Alın, a.g.e., s. 135 - 153, Ayrıca bu eserin Üçüncü bölümü için verilen kaynaklara bakınız.

57. R. Hartman, "Şam", İ.A., C.11, s. 300; H. Lammes, "Suriye", C.11, s. 52 - 53; Coşkun Alptekin, Dimaşk - Atabegliği, s. 3; Necdet Öztürk, D.G.B.İ.T., s. 388.

750 tarihinde Horasan'da başlayan ve Emeviler'i yıkıp Abbasiler'i hükümran kılan ihtilal-in ardından Abbasi hakimiyetine giren Suriye, eski önemini kaybetmiştir. Suriye, artık geniş bir devletin merkezi olmaktan çıkmış, sadece eski idare ile olan ilgisi nedeniyle şiddet ve dikkatle kontrol altında tutulan bir eyalet olmuştur. Hilafetin merkezi Suriye'den Fırat kenarındaki Bağdat'a naklolunmuştur. Bu dönemde Suriyeliler düşmanlığını devamlı surette hissettikleri bir iktidarın baskısı altında yaşamışlardır. Bağdat halifeleri, Suriye ile sadece mali yükleri ağırlaştırmak yolu ile bağlılığını daha iyi hissettirmek için ilgilenmişlerdir⁵⁸. Abbasi hakimiyetine dayanamayan Suriyeliler'in muhtariyetlerini elde etme çabaları bir netice vermedi⁵⁹. Avasım ve Suğur, yani gittikçe artan Bizans akınlarını durdurmak ve Bizans arazisine yapılacak yaz ve kış gazalarının muntazam teşkilatını kurmak için inşa edilen mustahkem mev-kiler hattı olan Suriye askeri hudut bölgelerinin vucuda getirilişi, ilk Abbasi devrine aittir⁶⁰. Yani Abbasiler devrinde Bizans'a karşı yapılacak akınlar için müstahkem mev-kiler kurulmuştur.

Bizans'ın Suriye üzerindeki baskısı artınca, daha önce Mısır'a hakim olmuş olan Ahmed b. Tolun adındaki bir Türk, Bizanslılar'a karşı müdafaa etmek bahanesi ile, Suriye'ye girerek istiklalini ilan etti.(838 - 905). Tolunoğulları bu dönemde ortaya çıkan Karmatileri yenerek, Suriye'yi büyük bir beladan kurtarmış oldular⁶¹. Tolunluların hakimiyeti döneminden itibaren, Suriye ülkesi Abbasiler için siyasi manada kaybedilmiş kabul edilebilir. Abbasi hakimiyeti burada artık bundan sonra ancak kısa bir müddet için ihya edilebilecektir.

58. Necdet Öztürk, a.g.e., s. 388; H. Lammes, a.g.m., s. 55; R. Hartman, a.g.m., s. 302.

59. Coşkun Alptekin, Dımaşk Atabégliği, s.3.

60. H. Lammes, "Suriye" mad. I.A., C.11, s. 55.

61. Bkz: Kazım Yaşar Koprıman, "Tolunoğulları" D.G.B.İ.T., İstanbul - 1989, C.6, s. 55 - 68; Şinasi Altundağ, "Tolunlular" mad. I.A., C.12 / I, s. 430 - 438; H. Lammes, a.g.m., s. 55 - 56; Hartman, a.g.m., s. 302 - 303. Karmatiler için bkz: H. İbrahim Hasan, Siyasi, Dinî - Kültürel İslâm Tarihi, (Çev. İsmail Yigit), İstanbul - 1988, C. 5., s. 309 - 315.

Tolunoğulları'nın Suriye hakimiyeti ancak çeyrek asır sürdü. Bu sefer İhşidiler'den Tugce b. Cuffun Dımaşk'a vali olması sırasında bölge İhşidoğulları'nın hakimiyetine geçti. (935 - 963). Fakat bunların da hakimiyeti kısa sürdü ⁶². Suriye için talihsizlik devam ediyordu. İhşidiler döneminde, Bedevi Araplar, zayıflayan Abbasi devletinin mirasından hisse koparmak düşüncesinde idiler. Bu düşünceyle Tağliblerden bir kol olan Beni Hamdan, Suriye'yi İhşidoğulları'ndan geri almak ve burada Bizanslıların ilerlemesini durdurmak görevini üzerine almış idi. Bunlar Abbasi hilafeti ile ilgilerini kesmeden, Suriye'nin kuzey bölgelerinde hakimiyet kurdular. Hamdaniler'in yıkılmasından sonra Suriye kısa bir süre için tekrar Abbasilerin hakimiyetine girdi. Ancak, Suriye'de bu sefer Fatımî tehlikesi ortaya çıktı ⁶³.

Mısır'a hakim olan Fatımî oduları 969 yılında Suriye'ye girerek Filistin ve bundan sonra Dımaşk'ı önemli bir mukavemete rastlamadan zaptettiler. Fatımîler'in doğrudan doğruya hakimiyetleri ancak askerlerinin bölgeyi fiili işgal altında bulundurdıkları zamana sınırlı kalıyordu. Bunlar çekilir çekilmez Suriye'nin mahalli emirleri, Kahire'deki hükümdar ile bağlarını koparmamakla beraber, istedikleri şekilde hareket ediyorlardı. Hükümdarlar, Suriye'deki yüksek memurlarını sürekli azletmeleri ile ancak Suriye'yi ayakta tutabiliyordu ⁶⁴.

Suriye'deki karışıklıklar Bizans İmparatorları için iyi bir fırsat oldu. İmparator Nikephoros Phokas (963 - 969) Kuzey Suriye'yi işgal etti. O'nun halefi olan Çimiskes (969 - 976) ve II. Basileios (976 - 1025) Asi Irmağı Vadisine ve Fenike sahillerine kadar ilerlediler. Halep Emirliği dışında Kuzey Suriye'nin hakimiyetini ele geçiren Bizans, Antakya dahil, bölgeyi uzun bir süre elde tuttu. Suriyeliler, Fatımîlerin de ilgisizliğinden kendi başlarının derdine düşmüşler, bu da onlara yavaş yavaş Mısır hakimiyetinden kurtulmaya çalışma imkânı

62. Bkz. Kazım Yaşar Koprman, "İhşidiler" D.G.B.İ.T., İstanbul, 1989, c. 6, s. 199 - 208; C.H. Becker, "İhşidiler" mad., I.A., C.5/ II, s. 945; R. Hartman, a.g.m., s. 303.

63. H. Lammes, "Suriye" mad. I.A., C. 11, s. 55 - 56; Kazım Yaşar Koprman, a.g.e., s. 210.

64. H. Lammes, "a.g.m." s. 56; Necdet Öztürk, D.G.B.İ.T., s. 388.

vermiştir. Siyasi karışıklıklar içinde Suriye'de Bedevilerin nüfuzu arttı. Bunlardan Mirdas oğulları 1023 yılı civarında Haleb'e yerleştiler ve bazı aralarla bu hakimiyetlerini Haleb'de 1079'a kadar sürdürdüler ⁶⁵.

XI. yüzyıldan itibaren Türkler Suriye'ye girmeye başladılar. Ancak Türkler'in Suriye ile irtibatları eskilere dayanmaktadır. Abbasiler, Mısır ve Suriye'ye Türkler'i vali olarak tayin ederek, özellikle Suriye'nin bütünlüğünü korumaya ve Bizans'a karşı bir sed oluşturmaya çalışmışlardır. Bu cümleden Suriye'ye bazı Türkler valilik görevinde bulunmuşlardır^{65a}. Daha önce tolunoğulları ve İhşidiler'den bahsetmiştik. Yani düzenli Selçuklu ordularının buraya gelmeden önce bir Türk unsuru bölgede oluşmuştu.

Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun, Bizans'a karşı yaptığı Anadolu gazaları neticesinde, bazı hallerde de, ayrı olarak Türkmen kitlelerinden bazı zümrelerin Suriye'ye girdiklerini görmekteyiz. 1040 Dandanakan savaşından sonra Ön Asya'ya yönelen Türkler'in amacı, hayat şartlarına uygun bir yurt aramaları idi. Suriye'ye gelen Türk gruplarının ilk olarak Halep ve Lazkiye şehirleri ile bunların kuzeyindeki bölgelere yerleştiler. Daha sonra Türkmen İskani Akdeniz sahil tarafında, Lazkiye'den güneyde Trablusşam'a doğru ve iç kısımda da Asi Irmağı vadisi boyunca Hama, Hıms ve Şam istikametinde gelişmiştir ⁶⁶. Halep bölgesine gelen ilk Türkmenlerin başında Harun b. Han adında biri vardı. Harun Mirdasoğulları hakimiyet bölgesinde bazı faaliyetlere girişti. Harun b. Han'ı Afşin, Sunduk, Karlu ve Atsız emirler takip

65. Coşkun Alptekin, Dimaşk Atabegliği, s. 3; H. Lammes, a.g.e., s. 56.

65a. Selçuklulardan önce Suriye'de valilik yapmış Türkler ve bunların rolü hakkında makiniz: Ramazan Şeşen, "

Selçuklulardan Önce Şam Diyarında Türklerin Rolü" Türk Dünyası Araştırmaları, S. 65, 1990, s. 142 - 143.

66. Mustafa Kafalı, "Suriye Türkleri" Töre Dergisi, Şubat 1973, Sayı: 21, s. 32 - 33.

etti. Bunlar Suriye'de fetihlere başladılar. Karlu, üçbin çadırılık Türkmenler'in başında Filistin'e gelerek oraya yerleşti ⁶⁷.

Karlu'nun ölümü üzerine, Suriye'de bulunan Türkler, Atsız Beg'e itaat ettiler. Atsız, Remle şehrini Fatımîlerden aldı. Sonra Kudüs'ü kuşattı. Atsız, 1071'de sonunda Kudüs'e hakim oldu. Bunu Akka, Sûr ve Trablusşam'ın zaptı takip etti. 1076 yılında ise, Suriye'nin merkezi olan Dimaşk, Atsız tarafından fethedildi. Atsız için hedef Mısır olmuştu. Fakat buranın fethi için giriştiği seferde başarılı olamayarak Dimaşk'a döndü. Mısır Fatimî kuvvetleri, Suriye'yi tekrar ele geçirmek amacıyla Suriye'ye girip Dimaşk'ı 1077'de kuşatmaya başladılar. Atsız beg özellikle Fatimî hakimiyetine son vermek amacıyla Suriye'ye Sultan Melikşah tarafından gönderilen Tutuş'tan yardım istedi. Tutuş, derhal kuşatmakta olduğu Haleb'den Dimaşk'a gelerek, Fatimî ordularının geri çekilmesini sağladı. Böylece hem Dimaşk, hem de Suriye Fatimî tehlikesinden kurtuldu. Tutuş sonra bir bahane ile Atsız'ı ortadan kaldırıp Suriye'nin tek hakimi olmaya çalıştı ⁶⁸.

Tutuş, bütün Suriye'ye hakim olmak istiyordu. Melikşah'ın rızasıyla Haleb'i Mirdasoğulları'ndan aldı. Bu sırada Anadolu Selçuklu Sultanı Kutalmışoğlu Süleymanşah, Kuzey Suriye seferine çıkarak (1084) Çukurova, Maraş, Antep, Antakya bölgeleri ile birlikte Halep - Lazkiye hatunun kuzeyinde kalan bölgeleri Ermeni ve Bizanslılardan fethetti ⁶⁹. Diğer tarafta ise Tutuş, Sina Yarımadası'na kadar uzanan Suriye, Lübnan, Ürdün ve Filistin'i Fatımîlerden

67. Geniş bilgi için bkz: Ali Sevim, "Kuzey Suriye'de İlk Türk Emiri Hanoğlu Harun", *Belleken*, s. 18 - 19; Ali Sevim, "Suriye Selçukları" *D.G.B.I.T.*, İstanbul - 1989, C.7., s. 340 - 351; Coşkun Aypatekin Dimaşk Atabegliği, s.4; H. Lammes, "Suriye" *I.A.*, C.11, s. 56.

68. Atsız'ın Suriye'deki faaliyetleri için bkz: Ali Sevim, *Suriye - Filistin Selçukluları*, s. 34 - 39; Ali Sevim, *Suriye Selçukluları*, *D.G.B.I.T.*, s. 351 - 362.; İbrahim Kafesoğlu, *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, İstanbul - 1953, s. 31 - 38; Lammes, a.g.m., s. 56.

69. Süleymanşah'ın Kuzey Suriye seferi için bkz: Ali Sevim, *Suriye Selçukluları*, *D.G.B.I.T.*, s. 377 - 384; H. Honigman, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı* (Çev. Fikret İşıltan), İstanbul - 1970, s. 120 v.d.; Mustafa Kafalı, a.g.m., s. 32 - 33.

aldı⁷⁰. Tutuş, kuzeye yönelerek Süleymanşah ile mücadeleye girişti. Süleymanşah'ı da ber taraf etmesinden sonra Tutuş, bütün kuzey ve güney Suriye'nin tek hakimi oldu⁷¹. Selçuklu sultanı Melikşah'ı da bu sıralarda Suriye'ye çeşitli seferlerde bulunmuştur.

Tutuş, 1092 yılına kadar Suriye'nin tek hakimi idi. Ancak 1092'de Sultan Melikşah'ın ölümü üzerine Tutuş taht mücadelelerine girişti. Mücadelelerde başarıya ulaşmadan Saltan Berkyoruk tarafından öldürüldü (1095). Suriye Selçukluları bundan sonra merkezleri Dimaşk ve Halep olmak üzere iki Melikliğe ayrıldı. Gerek bu melikler ve gerekse kuzey Suriye'de kurulan mahalli emirlikler arasında sürüp giden mücadeleler Suriye'de tam bir karışıklık havası yaratmış idi. Bu sıralarda Haçlı orduları Suriye ve Filistin üzerine yürüdü⁷².

11. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa Hristiyan alemi, Mukaddes toprakları müslümanlardan almak için Suriye üzerine Haçlı ordularını sevk etmeye başladılar⁷³. 1096 tarihinde harekete geçen I. Haçlı ordusu nihayet 1097'de Antakya'ya ulaştı. Suriye'ye giren Haçlılar Kuzey'deki Antakya, Urfa, Akka, Sur ve Trablus'u istila ettikten sonra Filistindeki Kutsal bölgelere girip 15 Temmuz 1099'da Mukaddes Kudüs'ü zaptettiler. Böylece Frank ordularının Kudüs'e girişleri ile Haçlı orduları amacına ulaştı. Suriye topraklarının hemen çoğu Frankların hakimiyetine geçti⁷⁴.

70. Mustafa Kafalı, a.g.m., s. 32 - 33.

71. Ali Sevim, a.g.e., s. 384 - 388.

72. H. Lammes, "Suriye" mad. İ.A., C.11, s. 56 - 57; Ali Sevim, a.g.e., s. 402 - 406

73. Haçlı ordularının Suriye üzerine yürümelerinin sebepleri ve Avrupa'da yapılan propagandalar için bkz: H. İbrahim Hasan, İslâm Tarihi, C.5, s. 293 - 297.

74. Geniş bilgi için bkz: Ebu'l Farac, Tarih, (Çev. Ö. Rıza Doğrul) Ankara - 1987, C. II., 2. Baskı, s. 339 - 378; Heyd, Yakın - Doğu Ticaret Tarihi, s. 143 - 177; İbrahim Hasan, a.g.e., s. 297 - 299.

Suriye'de, Haçlılar'ın işine en fazla yarayan husus, müslüman dünyası içindeki ayrılıklardı. İlk haçlı seferini Suriye'de hedefine ulaşmayı mümkün kılan husus, İslâm hükümdarları arasındaki kıskançlık ve bunların beraberce harekete yanaşmamaları olmuştur. Ayrıca Suriye'deki insanların çok değişik ırklara ve mezheplere sahip olması ve Suriye'deki İslâm âlemindeki politik parçalanmalar Haçlılar'ın bu bölgeye rahat yerleşmesini sağlamıştır ⁷⁵. I. Haçlı Seferi'nden sonra Suriye 'de şu dört Latin devleti kuruldu.

1. Kudüs Krallığı: Kudüs Krallığı, Ürdün Suyu'nun batısında bütün Filistin'i ve diğer tarafda Ürdün ötesi bölgesinde Kerak ve Montreal adını almış olan eski Moab ve Edom mıntıkalarını ihtiva etmekteydi. Ayrıca Suriye'nin Akdeniz kıyısındaki dört liman şehri olan Akka, Sur, Sayda ve Beyrut bu krallığın hakimiyet sınırları içerisindeydi. Haçlılar, Suriye'ye yerleşmenin ne demek olduğunu çok iyi biliyorlardı. Bu nedenle kurulan Kudüs Haçlı krallığı güvenlikleri için gerekeni hemen yapmaya başladılar. Bu araziye müdafaa için çok sağlam kaleler inşa ettiler.

2. Urfa (Edessa) Kontluğu: Kurulan Urfa Kontluğu, Antakya'yı müslümanlara karşı korumaya yarayan bir tampon devlet vazifesi görüyordu. Bu kontluk, Antep'den, Urfa'nın doğusunda, el - Cezire'de, belli olmayan bir sınıra kadar, Fırat'ın iki sahilinde de oldukça geniş bir bölgeye hakimdi. Bu kontluğun ne tabii bir sınırı, ne de sağlam ahalisi vardı. Ekseriyatı Süryani - Yakubi ve Ermeni Hristiyanları iskan edilmekteydi. Franklar bu bölgede tam merkeziyetçi bir hükümet sistemi uygulayabilmeyi umamazlardı.

3. Antakya Prenslığı: Antakya ve Kuzey Suriye'de Ermeni Kilikyasını da içine alan bölgede kuruldu.

75. İslâm Âlemindeki parçalanmalar ve bunların Suriye üzerinde birbirleri ile mücadeleleri hakkında bkz: Steven Runciman, Haçlı Seferleri Tarihi, (Çev. Fikret İşıltan), Ankara - 1987, C. II, s. 7 - 14; Heyd, a.g.a., s. 143 - 177.

4. Trablus Konflugu: Ortada Markab'dan Nahr el - Kalbe kadar uzanan bölgede kuruldu ⁷⁶.

Bu ilk Haçlı ordusunun başarısından sonra Suriye'ye Frankların arkası kesilmeyen seferleri devam etti. Her ne kadar bu dönemde Büyük Selçuklu Devletinde taht kavgaları devam etmekte ve Suriye Selçuklu Melikleri arasında mücadeleler devam ediyor ise de, Haçlılara karşı en büyük mücadeleyi, Anadolu'da Anadolu Selçuklu Sultanları, Suriye'de Halep ve Dimaşk Selçuklu Melikleri ile Artuklu Beyleri ve Kuzey Suriye'deki mahalli emirler mücadele etmişlerdir. 1096'dan 1128'e kadar yukarıda bahsettiğimiz melikler Haçlılara karşı önemli mücadelelerde bulundular. Haçlıların bütün baskınlarına rağmen Suriye'nin önemli merkezleri olan Dimaşk, Halep ve diğer yerleri korumayı başarmışlardır ⁷⁷.

Suriye'deki Halep ve Dimaşk Selçuklu Meliklerinin zaafa uğramasından sonra (1127 - 1128) kuzeyde Halep bölgesinde Musul Atabegleri, güneydeki Şam bölgesinde ise Böriler (Tuğ - Tiğinler) adındaki Şam Atabegleri hakim olmuşlardır.

Böriler, Merkez dimaşk (Şam) olmak üzere bugünkü Suriye sınırları içerisinde bulunan Hama, Hims, Baalbek ve Tedmür gibi şehirlere sahip olmuş ve 1104 - 1154 yılları arasında hüküm sürmüş bir Türk sülalesidir. Kurucusu Atabeg Tuğtekindir. Tuğtekin, 1104 yılından itibaren Tutuş'un emrinde Haçlılarla mücadele etmiştir. Atabegliğin kuruluşundan sonra da bu durum zaman zaman devam etmiştir. Böriler'in Suriye üzerinde fazla etkileri olmamıştır. Sadece kurulduğu bölgeleri korumakla yetinmişlerdir. Kendi hakimiyetlerinin devamı için zaman zaman Suriye'deki Haçlılarla ittifak kurup Suriye'nin birliğini sağlamaya çalışan Zengiler'e karşı mücadele etmişlerdir. Bu dönemde Suriye'ye uzanan Batınilerle önemli mücadelelerde

76. Suriye'de kurulan Haçlı Devletleri ve bu devletlerin Suriye'de güvenlikleri için izlediği politikalar için bkz:

Steven Runciman, a.g.e., C.2., s. 3 - 14; H. Hammes, "Suriye" mad., I.A., C. 11, s. 58.

77. Bkz: Ebu'l - Farac. tarih, C.2., s. 339 - 378; Steven Runciman, a.g.e., C.2., s. 15 - 140; Heyd, Yakın - Doğu

Ticaret Tarihi, s. 143 - 177; Ali Sevim, "Suriye Selçukluları" D.G.B.İ.T., C.7., s. 424 - 453.

bulunmuşlardır. Zengilerden Nureddin Mahmud'un 1154 yılında Dımaşk'ı alması ile Böriler'in varlığı sona ermiştir ⁷⁸.

Musul Atabegliği (Zengiler) ise, Büyük Selçuklu ve Irak Selçuklu devletlerine bağlı olarak Musul'da kurulmuş bir Atabeglik olup, Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından sonra bağımsız hale gelmiş, daha sonra Kuzey Irak, Güneydoğu Anadolu ve Suriye'de hüküm sürmüş, Mısır'a dahi hakim olmuş büyük bir sülaledir. Kurucusu İmameddin Zengi'dir. Dolayısıyla bunlara Zengi'ler denilir ⁷⁹.

İmameddin Zengi'nin Irak Selçuklu hükümdarı Mahmud tarafından Atabeg ünvanıyla Musul valiliğine tayin edilmesiyle (1127) gerek Suriye'deki Haçlılar bkimundan gerekse İslâm tarihi bakımından bir dönüm noktasıdır ⁸⁰.

Zengi, 1127'de Musul'da idaresini iyi yerleştirdikten sonra 1128'de hak iddia ettiği Halep üzerine yürüdü ve buraya hakim oldu. Artık kendisini, Suriye'deki Frankların baş mücadelecisi olarak görmekteydi. Bunun için Haçlılara karşı Siyasi birliği sağlamaya çalıştı. 1130 yılı sonunda Zengi, güneyden Hims'a kadar bütün Suriye'nin tereddütsüz efendisi oldu. O, bir taraftan Kuzey Mezopotamya ve Kuzey Suriye'yi tek hakimiyet altında birleştirmeye çalışırken diğer tarafta Franklara karşı başarılı savaşlar yaptı. Zengi'nin bu süre içerisindeki başarıları, onun şahsiyetinden kaynaklandığı kadar, bu sıralarda hem İslâm âleminde hem de Hristiyan âleminde meydana gelen iç çekişmeler ve siyasî istikrarsızlık etkili olmuştur ⁸¹.

78. Bkz: Coşkun Alptekin, " Dımaşk Atabegliği" D.G.B.İ.T., C.7., s. 471 - 515; H. İbrahim Hasan, İslâm Tarihi, C.5., s. 86 - 88; M. Sobernheim, İslâm Ansiklopedisi, "Böriler" mad.

79. Coşkun Alptekin, " Musul Atabegliği" D.G.B.İ.T., C.7, s. 353; Coşkun Alptekin, "Zengi" İslâm Ansiklopedisi, C.13, s. 526 v.d. H. İbrahim Hasan, a.g.e., C.5, s. 88 - 101.

80. M. Altay Köymen, Selçuklu Devri Türk Tarihi, Ankara - 1989, s. 295; Runciman, Haçlı Seferleri Tarihi, C.2, s. 149. Zengi'ninin 1128 tarihine kadarki tarihi için bkz: C. Alptekin, a.g.e., s. 533 - 536.

81. Runciman, C.2., s. 149 - 168; M. Altay Köymen, a.g.e., s. 295.

Zengi, Türkmen Emirlerinin büyük bir kısmının desteğini alarak, İslâm ülkesinin ortasında bir tampon devlet durumunda olan Urfa Haçlı Kontluğu'nun üzerine yürüdü. Nihayet Aralık 1144'de Urfa'yı alıp bu kontluğa son vermek suretiyle ilk defa en büyük neticeye ulaştı. Bu durum Zengi'nin prestijini arttırdı. Hatta, Halife O'na fatih unvanını vererek Kuzey Suriye'deki hakimiyetini kabul etti ⁸². Urfa Haçlı Kontluğu'nun ortadan kaldırılması ile Franklar, Suriye'nin Akdeniz kıyısında bir arazi şeridine sürülmüş oldular. Musul'dan Haleb'e gid-en yol temizlendi. Ayrıca bu hadise ile İslâm âleminde Haçlıların bütün Filistin ve Suriye'den atılabileceği ümidi yaşandı. Bu olay batıda ise ikinci Haçlı seferinin başlamasına sebep oldu. Ancak, fiyasko ile neticelendi ⁸³. Zengi, en büyük amacı olan Dımaşk'ı almak için uğraşıysa da başarılı olamadı.

Zengi yerine geçen oğlu Nureddin Mahmud (1146 - 1174) Haleb'i kendisine başkent yaptı. Yukarı Mezopotamya, Güneydoğu - Anadolu ve Suriye'yi tek bir hakimiyet altında topladı. 1153'de sultanlığını ilan ederek Suriye'nin en güçlü bir hükümdarı oldu. 1154'de sürekli Franklarla ittifak kuran Dımaşk Atabegliği olan Böriler üzerine yürüyüp Dımaşk'ı aldı ve Börileri ortadan kaldırdı. Suriye'de tamamiyle rahatladı ⁸⁴.

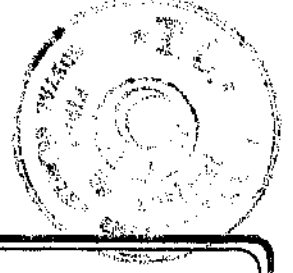
Artık Nureddin, hayatını, bütün Frenkleri Suriye'den temizlenmeye ve kutsal bölgeleri onlardan kurtarmaya adanmıştı. Onun bıraktığı yerde, bu mücadeleyi Salahaddin'i Eyyubi tamamlayacaktır.

82. Ebu'l - Farac, tarih, C. 2, s. 378 - 383; Runciman, C. 2, s. 191 - 195; Köymen, s. 295.

83. Ebu'l - Farac, Tarih, C. 2, s. 378 - 383; Runciman, C. 2, s. 191 - 195; Köymen, s. 295.

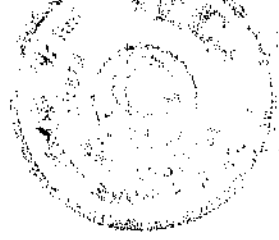
84. Runciman, s. 195 - 238.

84. Runciman, s. 272 - 328; Köymen, s. 296, Coşkun Alptekin, " Musul Atabegliği", D.G.B.İ.T. C. 7., s. 553 - 557; Coşkun Alptekin, Dımaşk Atabegliği, s. 159 - 160.

BİRİNCİ BÖLÜM

EYYUBİLER ve EYYUBİLER'İN SURIYE'YE HAKİM OLMALARI

EYYUBİLER ve EYYUBİLER'İN SURİYE'YE HAKİM OLMALARI

A. EYYUBİLERİN İLK DÖNEMLERİ VE SURİYE

1. Eyyubilerin İlk Dönemleri

Eyyubiler, Mısır, Suriye ve Yemen'de hüküm sürmüş bir hanedandır. XII. asrın ikinci yarısından XIII asrın ortalarına kadar hüküm sürmüş, ortaçağın en büyük devletlerindendir. Bu devletin adı, Salahaddin'in babası Necmeddin Eyyub'dan gelmektedir. Devletin asıl kurucusu Salahaddin'dir.

Eyyubiler'in menşei ve ilk devirleri daha Salahaddin zamanında tarihçilerin dikkatini çekmiş ve bu konuda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bunun sebebi, Salahaddin'in Suriye'de Franklar'a karşı üstün başarı göstermesi ve Mukaddes Kudüs'ü onların elinden almasından olabilir. Tarihçilerin büyük çoğunluğuna göre Eyyubiler, bugünkü Erivan'ın güneyinde bulunan Dvin (Duvın) şehriden olup Hazbaniyye Kürtlerinin Ravadiye (veya Zerkariyye, Zevadiyye) koluna mensupturlar⁸⁵. Her ne kadar kaynaklarda Kürt menşeli olduğu belirtilmişse de Eyyûbîler, melez bir aileye mensupturlar. Hazbaniyye Kabilesinin bir aşireti olmakla beraber mensup oldukları Ravvadîler Arap menşeli idiler. Bu aşiret ve bilhassa Eyyûbî ailesi, Türklerle karışarak büyük ölçüde Türkleşmişti. Devletleri ise her yönüyle tam bir Türk devletiydi. Bu

85. Bkz: İbnü'l - Esir, el - Kamil Fî't Tarih (Çev. A. Özeydin) C. 11, İstanbul - 1987, s. 277. Muhammed Kurd Ali, Hitatü's - Şam, Beyrut - 1969, C. 2 / I, s. 44 - 45; Ramazan Şeşen, Salahaddin Devrinde Eyyubiler Devleti, İstanbul, 1983, s. 33, Müneccimbaşı, Camiü'd - Düvel (Sahaifu'l - Ahbar) (Ter: Şair Nedim ve ekibi), Ankara - 1977, C.2. s. 609; Ebu'l - Farac, C.2., s. 401; Halil Edhem, Duvel-i İslam, İstanbul - 1927, s. 88; C. H. Becker, "Eyyubiler" I. A., C. 4, s. 424.

devirdeki diğer Türk devletlerinde olduğu gibi devlet, hanedanın ortak mülkü sayılıyordu.⁸⁶ Dvin'de Şeddadiler'in hakimiyetinde yaşayan Eyyubiler, XII asrın ilk başlarında Irak'a gele- rek, Irak Selçuklularının beylerinden Bihruz el - Hadimi'nin hizmetine girmişlerdir. Bihruz, Necmeddin Eyyub'u veya babası Şadi'yi kendi iktai olan Tekrit'e vali tayin etmiştir. Eyyubil- er, tarih sahnesinde ilk defa olarak Necmeddin Eyyub'un 1131 - 1133 yıllarında Tekrit'te bazı siyasi olaylara karışması ile zikredilirler. Eyyubilerin Tekrit devrinde 532 (1137 - 1138) yılında Salahaddin Yusuf doğmuştur. Bu sırada Musul Atabegi Zengi ile dostluk ilişkilerine girmiş ve kısa zaman sonra Musul'a giderek Zengi'nin hizmetine girmişlerdir.⁸⁷

2. Eyyubiler'in Suriye'ye Gelip Zengilerin Hakimiyetine Girmesi

Salahaddin'in doğumundan sonra Suriye'ye giden Necmeddin Eyyub, Musul Atabeyi Zengi'nin hakimiyetine girdi. Zengi'nin açtığı seferlere iştirak etti. Bu sırada (1139) Baal- bek'in zaptında yardımları dokundu. Bu yardımdan dolayı Zengi, Necmeddin Eyyub'u Baal- bek'e vali tayin etti. Zengi'nin ölümünden (1146) sonra Dimaşk Atabegleri olan Böriler, Baal- bek'i muhasara etmeye başladılar. Necmeddin Eyyub, burada tutunamayacağını anlayınca Şam'da kendisine bazı yerlerin iktai olarak vermesiyle onların hizmetine girdi. Kardeşi Esedüddin Şirkuh ise Zengi'nin yerine geçen oğlu Nureddin Mahmud'un hizmetinde kaldı. Eyyub zamanla Dimaşk'ın en büyük emirleri arasına girdi. Şirkuh ise, Nureddin'in ordu ku- mandanlığına getirildi.⁸⁸

Nureddin Mahmud, Franklar'ı Suriye'den tamamen atmak için Dimaşk'ı zaptetmenin zo- runlu olduğunu biliyordu. Çünkü Haçlılar'ın Dimaşk'ı zaptetmesinden korkuyordu.

86. Ramazan Şeşen, "Eyyubiler" D.G.B.I.T., Çağ Yayınları, İstanbul - 1987, C.6., s. 302; Ayrıca Eyyubilerin menşei hakkında ileri sürülen görüşler hakkında bkz: R. Şeşen, Salahaddin Devrinde Eyyubiler Devleti, s. 411 - 413.

87. Ramazan Şeşen, Salahaddin Devrinde Eyyubiler Devleti, s. 34, 411 - 414; Ayrıca bak: Ebu'l - Farac, II, s. 401; Muhammed Kurd Ali, Hitatü's - Şam, C.2/ I, s. 44 - 45; Müneccimbaşı, Camiü'd Düvel, C.2, s. 609 - 610; C. Becker, " Eyyubiler" I.A., C.4, s. 424 - 425.

88. Ebu'l Farac, C.II, s. 401; Müneccimbaşı, Camiü'd - Düvel, C.2., s. 609; Ramazan Şeşen, Salahaddin Dev- rinde Eyyubiler Devleti, s. 33 - 34.

Dımaşk da elden giderse Suriye'de müslümanların hakimiyetinde hiç bir yer kalmayacaktı. Ayrıca Böriler zaman zaman Haçlılarla ittifak kurup Nureddin'in Suriye siyasi birliğini sağlamaya engel oluyorlardı. Bu nedenle Nureddin 1154'de Dımaşk üzerine sefere çıkıp şehri zaptetti⁸⁹. Dımaşk'ın zaptı üzerine Necmeddin Eyyub ve oğulları, Nureddin'in hizmetine girdiler. Nureddin'in Dımaşk'ı zaptında Eyyub ile Şirkuh'un büyük yardımları dokundu. Hatta Nureddin, Şirkuh'u Dımaşk'ı müdafaa eden kardeşine karşı gönderdi. Fakat iki kardeş birbirleri ile anlaştı ve Şirkuh, silah atmadan şehre girdi. Bunun üzerine Necmeddin Eyyub, Nureddin'in iltifatına nail oldu ve Şam valiliğine tayin edildi. Şirkuh ise Hıms'ı ele geçirdi ve burası bilahare evladına irsen intikal eden bir ülke haline geldi⁹⁰. Bundan sonra Eyyub'un oğullarından, yakın akrabalarından her biri Suriye'de birer emir seviyesine yükseldiğini görüyoruz.

Eyyubilerin kısa zamanda Nureddin'in güvenini kazanıp Suriye'de önemli mevkilere yükselmeleri, onun ölümünden sonra Suriye üzerinde hak iddia etmelerine sebep olacaktır. Bu dönemde Salahaddin babasının yanında Nureddin'in sarayında bulunuyordu ve henüz 17 yaşında idi. Nureddin'in sarayında hiç bir hadiseye adı karışmamıştır. Şirkuh'un Mısır'a karşı giriştiği ilk seferinde onu yanına alışı ile ismi aydınlığa çıktı. Eyyubilerin Mısır'a yaptığı seferler neticesi Salahaddin'e tarihin en önemli şahsiyetleri arasına girebilme imkanını vermiştir.

3. Eyyubiler'in Mısır'a Yerleşmeleri

Eyyubilerin tarih sahnesindeki önemli rolleri Mısır seferleri ile başlamaktadır. Bu sırada Mısır'daki Şii Fatımi devleti, iç karışıklıklar içerisindeydi. Ülkeyi sultan adına vezirler idare ediyordu. Nureddin'in dımaşk'ı zaptından sonra Suriye'de inisiyatif kaybeden Haçlılar, Mısır'ı ele geçirerek Nureddin'e karşı büyük bir avantaj elde etmek istiyorlardı. Nureddin'de

89. İbnü'l - Esir, el - Kamil - Fi'l - tarih, (çev: Abdulkarim Özeydin) İstanbul, 1987, C. 11, s. 169 - 170.

90. C. H. Becker, "Eyyubiler" İ. A. C.4., s. 425; Münecimbaş, a.g.e., C.2, s. 609; Steven Runciman, Haçlı Seferleri Tarihi, C. 2, s. 281 - 286.

Sünni çevrelerin yardımıyla Fatımî idaresine son vererek Haçlılara karşı kuşatıcı bir cephe meydana getirmek ve müslümanlar arasındaki mezhep ayrılığını ortadan kaldırmak istiyordu ⁹¹.

1164 yılında Fatımî veziri Şaver, rakibi Dırgam tarafından iktidardan uzaklaştırılınca yardım talebinde bulunmak için, Suriye'ye gelip Nureddin'den yardım istedi. Kendisine yardım ettiği takdirde Mısır'da iktidar vereceğini vaadetti. Bu durum Nureddin'e Mısır'a müdahalesini sağladı. Nureddin, 15 Nisan 1164 tarihinde Esedüddin Şirkuh'u bir ordu ile Mısır'a gönderdi. Şirkuh, Vezir Dırgam'ı yenerek Şaver'i vezirlik makamına tekrar geçirdi. Ancak Şaver vaatlerini yerine getiremeyince Şirkuh onunla savaştı. Zor durumda kalan Şaver, Haçlıların Kudüs Kralı Amaury'den yardım talep etti ⁹².

Haçlılar, eğer Nureddin Mısır'a da hakim olursa artık mahvolacaklarına kesin gözüyle bakıyorlardı. Bu nedenle Şaver'in teklifini rahatlıkla kabul ederek yardım ettiler. Haçlıların yardımını alan Şaver, Şirkuh'a karşı mücadele etti. Ancak hiç bir taraf kesin başarı elde edemedi. Bu sırada Nureddin, Suriye'de Haçlıların elindeki Harim kalesini zaptetti ve Banyas üzerine yürüdü. Kral Amaury, kendi ülkelerini korumak için Suriye'ye geri dönmek zorunda kaldı. Kral, Mısır'ı terkedeceğine ve elindeki yerleri Mısırlılara bırakacağına dair Şirkuh ile anlaştı. Şirkuh, Nureddin'in Suriye'deki başarılarından habersizdi. Ayrıca erzak ve zahiresi azalmıştı. Anlaşmadan sonra Şirkuh, salimen Suriye'ye döndü ⁹³. Bu birinci Mısır seferinin neticesi; Nureddin'e ve adamlarına, Mısır ve onun kaynakları ile kuvvetleri hakkında tam bir fikir vermiş olmasıdır. Ayrıca bu durum, Eyyubileri Mısır'ı zaptetmeye ve oraya yerleşmeye teşvik etti.

91. Ramazan Şeşen, "Eyyubiler" D.G.B.I.T., Çağ Yay., İstanbul - 1989, C.6., s. 305.

92. İbnü'l - Esir, el - kamil, C. 11, s. 243 - 244; Ebu'l - Farac, tarih, C. 2., s. 401 - 402; Muhammed Kurd Ali, Hitatü's - Şam, C. 2/1, s. 43 - 45; Steven Runciman, Haçlı Seferleri Tarihi, C.2, s. 307 - 308.

93. Geniş bilgi için bkz: İbnü'l - Esir, el - kamil, C. 11, s. 244 - 249; Ebu'l - Farac, C.2, s. 401 - 402; Runciman, Haçlı Seferleri tarihi, C.2, s. 307 - 308; Muhammed Kurd Ali, a.g.e., C.2/ 1, s. 44 - 45; Sobernheim, "Salahaddin Eyyubi" I. A., C. 10, s. 103; Ramazan Şeşen, "Eyyubiler" D.G.B.I.T., C. 6., s. 305 - 306.

Şirkuh, Mısır'dan döndükten sonra sürekli olarak Mısır'dan ve orayı ele geçirmekten söz ediyordu. Buraya karşı büyük bir hırsı vardı. Bu sırada Mısır'daki iç kavgalar ve Haçlılar'ın Mısır'ı almak için plan yapmaları, Şirkuh'un ikinci Mısır seferine çıkmasına sebep oldu. Bu sefer'de Salahaddin, Şirkuh'un yardımcısı durumundaydı. Şirkuh, Ocak - Şubat 1167'de büyük bir ordu ile Mısır'a yürürüyünce, vezir Şaver, tekrar Kral Amaury ile ittifak kurdu. Şirkuh, kısa zamanda orta Mısır'ın büyük bir bölümünü ele geçirerek Kral Amaury ve Şaver'i büyük bir yenilgiye uğrattı. Diğer taraftan Salahaddin ise İskenderiyye'yi uzun bir müddet ittifakçılara karşı korudu. Bu Salahaddin'in ilk müstakil komutanlığı idi. Zor durumda kalan Salahaddin, amcasından yardım isteyince iki taraf arasında sulh yapıldı. Bunun üzerine Şirkuh, Salahaddin ile Suriye'ye döndü⁹⁴. Böylece Şirkuh'un Mısır'ı ele geçirmek amacıyla yapılan bu sefer, Mısır - Frank işbirliği neticesinde sonuçsuz kaldı.

Mısır'daki iç kavgalar bir türlü bitmiyordu. Vezir Şaver'e karşı olanlar Kudüs kralına sığınarak, ondan Mısır'ı işgal etmesini istediler. Kral ise buna yanaşmadı. Mısır'a yapacağı sefer, Haçlıların sonu ve Suriye'den sürülmesi demek olduğunu biliyordu. Ancak Frank baronlarının baskısı sonucunda buna razı oldu. Bu sırada Şaver ile Nureddin'in arası düzelmişti. Kral Amaury, Nureddin ile Şaver arasında meydana gelen yaklaşımdan kuşkulananarak, Pizzalardan ve diğer Haçlılardan yardım istedi. Gereken yardımı alarak Ekim 1168 tarihinde Mısır'ın işgaline girişti. Fakat Amaury'nin tahminleri, yanlış adımları dolayısıyla ters netice verdi. Bilbis'i aldıktan sonra Kahire'yi kuşattı⁹⁵.

Bunun üzerine Şaver ile Fatımi Halifesi el - Azid, Nureddin ve Esedüddin Şirkuh'tan yardım istediler. Nureddin 17 Aralık 1168 tarihinde Şirkuh'un komutasında yedibin kişilik büyük bir orduyu Mısır'a gönderdi. Bu ordunun 5 bin kişisi Türkmenlerden oluşuyordu.

94. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C. 11, s. 263 - 265; Ebu'l - Farac, C.2., s. 403 - 405; Runciman, Haçlı Seferleri tarihi, C.2, s. 310 - 313; Muhammed Kurd Ali, a.g.e., C.2 / I., s. 44 - 45; Ramazan Şeşen, "Eyyubiler" D.G.B.İ.T., C.6, s. 306; Sobernheim, a.g.m., s. 105 - 106.

95. Ramazan Şeşen, Salahaddin Devrinde Eyyubiler Devleti, s. 35; Runciman Haçlı Seferleri tarihi, C.2, s. 319 - 320.

Salahaddin yine amcasının yardımcı görevini yürütüyordu. Nihayet ordu 8 Ocak 1169'da (7 Rebiülahir 564) Kahire'ye ulaştı. Suriye'den büyük bir ordunun geldiğini duyan Kral Amasy, Mısır'dan kaçmak zorunda kaldı⁹⁶.

Mısır'da, Vezir Şaver pek sevilmeyen biriydi. Şirkuh'un Mısır'a varması O'nun nüfuzunu azalttı. Şirkuh ve Salahaddin ise ona güvenmiyorlardı. Bu nedenle onu 18 Ocak 1169'da idam ettiler⁹⁷. Şaver idam edilince, Fatımî Halifesi el - Azid, Şirkuh'u vezir tayin etti. Böylece Eyyubilerin Mısır hakimiyeti resmen başlamış oldu. Şirkuh, Mısır'a iyice yerleşti ve işini sağlama bağladı. Artık kendisine karşı koyabilecek kimse yoktu. Güvendiği adamlarını Vali tayin etti ve ülkeyi askerlerine iktâ etti. Fakat fazla yaşayamadı. Cemaziyelahir 564 (23 Mart 1169)'te öldü⁹⁸. Bu tarihten sonra Salahaddin'in büyüklüğü ortaya çıkacaktır.

96. İbnü'l - Esir, el - kamil, C. 11, s. 272 - 275; Ebu'l - Farac, C. 2., s. 407 - 408; Runciman, a.g.e., C.2., s. 319 - 320; R. Şeşen, a.g.e., s. 35 - 36; Sobernheim, a.g.m., s. 104.

97. Şaver için bkz: Fikret Işıltan, "Şaver" mad. I.A. C.11, s. 357 - 363.

98. Geniş bilgi için bkz: İbnü'l - Esir, el - kamil, C. 11, s. 272 - 277; Ebu'l - Farac, C.2., s. 407 - 408; Runciman, Haçlı Seferleri Tarihi, C. 2, s. 319 - 320; Muhammed Kurd Ali, Hitatu's - Şam, C.2/I, s. 24 - 25; R. Şeşen, a.g.e., s. 36 Ayrıca Şirkuh için bkz: G. Wiet, "Şaver", I.A., C. 11., s. 570 - 571.

B. SALAHADDİN EYYUBİ DEVRİ VE SURİYE'DE EYYUBİ - ZENGİ MÜCADELESİ

1. Salahaddin'in Mısır'a Hakim Olması ve Politikası

Şirkuh'un ani ölümünden sonra, Nureddin'in Mısır'daki askerleri, Necmeddin Eyyub'un oğlu Salahaddin'i ordunun başkomutanı tayin ettiler. Ayrıca Fatımî halifesi el - Azid, onu amcasının yerine vezir tayin ederek "el - Melikun - Nasır" lakabını verdi⁹⁹. Nureddin'de Suriye'den bir tebriknâme göndererek, kendisini Suriye devletleri kumandanı olarak tanıdı¹⁰⁰. Böylece Salahaddin bir taraftan Nureddin'in Mısır ve Suriye orduları komutanı, diğer taraftan Fatımî veziri oluyordu. Salahaddin'in 26 Mart 1169'da vezirliğe yükseldiği tarihten Nureddin'in ölüm tarihi olan 15 Mayıs 1174 (11 Şevval 569)'e kadar olan döneme, onun Mısır'da hakimiyetini yerleştirdiği dönem diyebiliriz.

Salahaddin, Mısır'da amcası Şirkuh'un yerine vezirlik makamına geçmeden önce, geçmişte meydana gelmiş olaylar, Faımî devletinin yıkılışına zamân hazırlamış bulunuyordu. Ülke hizipler arasındaki savaşlar ve vezirlerin rekabeti yüzünden yıpranmış ve zayıflamıştı. Yabancılar karşı koyamaz bir hale gelmişti. Ayrıca Haçlılar arasında da iç karışıklıklar mevcut idi. Dolayısıyla çok zor şartlarda vezirlik makamına gelmiştir. Daha işin başında fitri kabiliyetini göstermeye başlamıştır. Bütün güçlükleri yenip Mısır'ı kudretli ve güçlü bir hale getirmiştir. O geniş topraklara sahip olan bir devlet kurmaya karar vermişti. Bu gayesine ulaşmak için bütün gücünü Haçlıları ülkeden kovmaya tesis etti¹⁰¹.

Salahaddin, Mısırlıların güvenini kaybetmemek ve Nureddin'in hasedini üzerine çekmemek için Mısır'da durumunu tedrici olarak düzeltmeye çalıştı. Halife'nin nüfuzunu

99. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C. 11, s. 278 - 279; Ebu'l - Farac, C.2., s. 407 - 408; Runciman, Haçlı Seferleri Tarihi, C.2., s. 321 - 322; Müneccimbaşı, Camiü'd - Düvel, C. 2., s. 610; Ramazan şeşen, a.g.ö., s. 36 - 37.

100. Sober nheim, " Salahaddin Eyyubi" mad., İ.A., C. 10 , s. 104.

101. H. İbrahim Hasan, Siyasi - Dini - Kültürel - sosyal İslam Tarihi; (Çev. İsmail Yiğit), 2. baskı, İstanbul - 1988, c. 5, s. 434 - 435.

zayıflatmaya çalışmakla başladı. Halkın güvenini kazandı. Üst düzeydeki görevlilere ve askerlere iktalar vererek kendine bağlatmayı başardı. Sonra aile efradını Suriye'den getirtti ve hepsini kendine itaatkar bir hale getirdi ¹⁰².

Salahaddin, Mısır'da askerlerine ve aile efradına bol miktarda iktalar verince muhalefet gruplarını oldukça kızdırdı. Mısır'da ellibinden fazla yerli ve Sudan'lı (zenci) asker, otuz bin civarında da Ermeni okçu birliği vardı. Bunlar, ülkenin kaynaklarını ellerinde bulunduruyorlardı ve Salahaddin'e karşı düşmanca duygular besliyorlardı. Diğer taraftan Halife'nin ülkede hala büyük bir nüfuzu vardı. Salahaddin'e karşı olanlar Frenklerle işbirliği yaptılar. Salahaddin'e karşı 1169 yılı içinde iki büyük isyan çıkardılar. O zamanında bu isyanlardan haber alıp ele başlarını yakalayarak idam ettirdi. Artık kendisine karşı çıkacak askeri bir güç kalmadı ¹⁰³.

2. Salahaddin'in Fatımî Devletini Ortadan Kaldırması

Salahaddin, stratejik açıdan önemli olan Mısır'ı yavaş yavaş tamamıyla kontrol altına alıyordu. Kendisine karşı isyan eden Sudan ve Ermeni ayaklanmalarının bastırılması Mısır'da Fatımî hakimiyetinin sonu idi. Bahaeddin Karakuş'u Fatımî sarayının muhafız komutanlığına tayin ederek Hilafet sarayını da kontrolü altına aldı. Bundan sonra onun bilgisi dışında bir şey cereyan etmez oldu. Haçlıları Dimyat'ta yengilgiye uğratarak kudretini iyice artırdı. Bu sırada Salahaddin, Mısır'da Sunni reformlara girişti. Şiiilerin ezanını yasaklattı, her tarafa sunni kadılar tayin etti. Sunni medreseleri açarak Şii propagandasına büyük darbe vurdu ¹⁰⁴. Artık Fatımî iktidarının ortadan kaldırılması an meselesi idi. Ortam da buna oldukça müsait idi. Suriye Hakimi Nureddin, Salahaddin'e 1171 yılında bir mektup göndererek, Fatımî halifesi adına okunmakta olan hutbenin kesilmesini, bunun yerine Abbasi Halifesi adına hutbe okumasını

102. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.11, s. 279; H. İbrahim Hasan, a.g.e., C.5., s. 235.

103. Ramazan Şeşen, Salahaddin Devrinde Eyyubiler Devleti, s. 37. Ayrıca bu isyanlar hakkında geniş bilgi için bkz: İbnü'l - Esir, el - Kamil, C. 11, s. 280 - 281

104. Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 37 - 38.

emretti. Bu sırada Fatimî halifesi oldukça hasta idi. Salahaddin bir durum değerlendirmesi yaparak, nihayet 10 Eylül 1171'de Abbasiler adına hutbe okuttu. 13 Eylül 1171'de Halife el - Adid ölünce Fatimî hakimiyeti sona erdi. Bunun üzerine Salahaddin bütün hilafet sarayına ve halifelîğe ait mallara el koydu¹⁰⁵. Böylece Mısır'ın tek hakimi oldu. Sıkı tedbirler alındığı için Fatimî hilafetinin ortadan kaldırılması üzerine herhangi bir isyan teşebbüsünde bulunan olmadı. Daha sonra 1172 ve 1174'de isyan edenler olduysa da bunları rahatlıkla önledi¹⁰⁶.

3. Salahaddin'in Frenklerle Mücadelesi ve Filistin'e Seferleri

Salahaddin, Fatimî devletini ortadan kaldırıp, iç isyanları da bastırdıktan sonra Mısır'da mutlak nüfuz sahibi oldu. Suriye'deki Nureddin'e şeklen bağlıydı. Onun bu başarıları haklı olarak Frenkler tarafından iyi karşılanmadı. Mısır'a hakim olmakla yeni bir dönemi başlatmış oldu. Artık bütün çalışmaları Frenklerin içinden çıkarıp temizleyeceği güçlü bir devlet kurmaya yoğunlaştırdı. Nitekim kendisi şöyle der: "Allah bana Mısır'ı verince anladım ki Filistin'i de vermeyi nasib etmiştir" ¹⁰⁷. Frenkler de bütün bunların farkındaydı. O'nu Kudüs için tehlike görüyorlardı.

Bu tehlikeyi önlemek için Kudüs Kralı Amaury, bütün Avrupa ülkeleri, Papa ve Bizans'tan yardım talep etti. Diğer taraftan Mısır'daki isyancılarla işbirliği yaptı. Hatta biraz sonra değineceğimiz gibi Dimyat muhasarası ile Sudanlı ve Ermenilerin isyanı aynı anda planlanmıştı. Salahaddin'in atik davranması Haçlıları bu destekten mahrum bırakmıştı. Bizans'tan yeteri kadar kuvvet alan Haçlı ordusu 1169 yılında Mısır'a hücum ederek Dimyar'ı kuşattı.

105. İbnü'l - Esir, el - Kamil, c. 11, s. 296 - 298; Ebu'l - Farac, C.2, s. 415; H. İbrahim Hasan, İslâm Tarihi, C. 5., s. 235 - 236; Muhammed Kurd Ali, Hitatü'l - Şam, C. 2 / I. s. 45; Münuccimbaşı, Camiü'd - Düvel, C. 2., s. 610; Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 38.

106. Ramazan Şeşen, Salahaddin Devrinde Eyyubiler Devleti, s. 38 - 39.

107. Ebu'l - Hasan en - Nedevi, İslâm Önderleri tarihi, (Çev. Yusuf Karaca), C.1, İstanbul - 1992, s. 343.

Salahaddin, güçlü bir ordu göndererek Haçlıları yenilgiye uğrattı¹⁰⁸. Amaury bundan sonra Mısır üzerine sefer yapmaya cesaret edemedi. Ayrıca bu yenilgi, Bizans ile Haçlıların ittifakının sonu oldu¹⁰⁹. Salahaddin, böylece son düşmanını da etkisiz hale getirdi. Mısır ile Haçlılar arasındaki mücadele tarihinde yeni bir dönem başladı. Şimdiye kadar taarruz halinde olan Haçlılar, bu savaştan sonra bütün çabalarını mukaddes topraklardaki Kudüs Kontluğunu müdafaaya sarf etmek zorunda kaldılar. Salahaddin'in taarruz dönemi başladı. Bütün dikkatler Suriye üzerine çekildi.

Dimyat'ta kazanılan büyük zaferden sonra Salahaddin, Suriye üzerine yönelerek Filistin'deki Kudüs Haçlı Kralığı'na karşı seferler düzenledi. 566 /1170) yılındaki ilk seferinde, Filistin toprakları olan Rem'e ve Askalan'a kadar ilerledi. Mısır'a dönüşünde Suriye içir stratejik açıdan önemli olan bölgelere akınlar düzenledi. Bu amaçla Şam ile Mısır yoluna hakim bir noktada bulunan ve iki ülke arasındaki irtibatı kesen Eyle üzerine yürüdü. Amacı, Filistin ile Mısır arasında bağ kurmaktır. Kızıldeniz'de yaptırdığı gemilerle Eyle kalesini ve şehrini 12 - 21 Aralık 1170 tarihinde fethetti¹¹⁰. Eyle, böylece Salahaddin'in kontrolü altına girdi ve Suriye'ye yapacağı seferler kolaylaştı.

Salahaddin'in bu başarıları Suriye hakimi Nureddin tarafından kıskanılıyordu. Nureddin, onu Suriye için tehlike olarak görüyordu¹¹¹. Salahaddin de onun rekabetinden korkuyordu. Bu nedenle onun adına hutbe okuttu ve para bastırdı¹¹². O, ilk başta güçlü olan efendisi ile çekinmiş olabilir.

Salahaddin, 23 Eylül - 16 Kasım 1171 tarihleri arasında yine Şam - Mısır yoluna hakim Araba Vadisi'nde bulunan Kerek - Şevbek Prinkepsliği üzerine Nureddin ile anlaşarak bir

108. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C. 11, s. 284 - 285; Runciman, Haçlı Seferleri Tarihi, C. 2., s. 325 - 328.

109. Ramazan Şeşen, "Eyyubiler" D.G.B.I.T., C.6., s. 308.

110. İbnü'l - Esir, el - kamil, C. 11, s. 294; R. Şeşen, a.g.e., s. 311.

111. Ebu'l - Farac, C. 2, s. 415.

112. Hasan İbrahim Hasan, İslâm Tarihi, C. 5., s. 133.

sefer yaptı¹¹³. Kaynakların çoğuna göre Salahaddin bu seferde metbuu Nureddin'den buluşmaktan çekindiği için Şevbek'i alamadan Mısır'a kaçmış ve bu konuyu yakın akrabaları ile konuşmuş, akrabaları şimdilik Nureddin'e bağlı kalmasını tavsiye etmişlerdir. Salahaddin 1173 yılı sonlarında Kerek - Şevbek Prinkepsliğine ikinci bir sefer yaparak bu kalelerin etrafını yağmaladı. Nureddin'in dımaşk'tan hareketle Kerek'e yaklaşması üzerine kuşatmayı kaldırdı ve gerçeğe uygun olarak babasının tehlikeli surette hastalanmış olduğunu bildirip Mısır'a döndü¹¹⁴.

Öyle görülmüyorki her iki taraf birbirinden hem çekiniyor hem de korkuyorlar. Salahaddin'in her iki seferinde de geri çakılması, onun efendisi ile arasında bulunan bu Frank tampon devletçliğini imha etmek istemediği açıktır. Çünkü Suriye ile Mısır arasındaki bu devletçğin ortadan kaldırılması Salahaddin'in işine gelmiyordu. Büyük bir ihtimalle Nureddin bunun farkındaydı.

Salahaddin, doğu Franklari ile savaşırken, diğer taraftan Avrupa'dan gelen yardımları önlemek için İtalyan şehir cumhuriyetleri ile ticari anlaşmalar yaptı ve Mısır'ın zengin malzemelerinden faydalanmalarını sağladı. Bu durum III. Haçlı seferine kadar devam edecektir. Yine bu tarihlerde Salahaddin, Mısır için stratejik ve ticari ehemmiyeti olan Yemen'i hakimiyetine aldı. Kuzey Sudan ve Afrika'ya seferler yaparak Mısır'da durumunu oldukça güçlendirdi¹¹⁵. Artık onun Suriye'ye geçmesi için fırsat kalmıştır.

113. Ramazan Şeşen, Salahaddin Devrinde Eyyubiler Devleti, s. 40; Ayrıca bu sefer için bakınız: İbnü'l - Esir, a.g.e., s. 299 - 300; Ebu'l - Farac, a.g.e., s. 415 - 416; Runcıman Haçlı Seferleri tarihi, C. 2, s. 329 - 330; Muhammed Kurd Ali, Hitatü's - Şam, C. 2 / 1, s. 45.

114. Bkz. Ebu'l - Farac, a.g.e., s. 415 - 416; Seteven Runcıman, a.g.e., s. 329 - 330

115. Runcıman, Haçlı Seferleri Tarihi, C.2, s. 330; Sobernheim, a.g.m., s. 105.

116. Ramazan Şeşen, Salahaddin Devrinde Eyyubiler Devleti, s. 40 - 42

4. Nureddin Zengi'nin Ölümü ve Suriye'nin Siyasî Durumu

Suriye, el - Cezire ve Mısır diyarının hükümdarı Nureddin Mahmud b. Zengi, Salahaddin'in Suriye toprakları için oldukça tehlikeli bir duruma geldiğinin farkındaydı. Bilhassa onun Filistin saferlerindeki çekingenliği ve bu çekingenlik nedeniyle Haçlı kuvvetinin artmasından sinirlenen Nureddin, Ona karşı bir sefer düzenledi. Ancak bu Mısır seferine girişmek üzere iken 11 Şevval 569 (15 Mayıs 1174)'da öldü ¹¹⁷. Nureddin öldüğü sırada Salahaddin, onun adına Mısır, Libya, Yemen ile Sudan'ın bir kısmını kontrolü altında bulunduruyordu. Her ne kadar ona bağlı idiyse de Mısır'da müstakil bir hükümdar gibi hareket etmekteydi. Bunula beraber efendisi Nureddin ile ilişkilerini kesmemişti.

Nureddin, hayatı boyunca Haçlılarla mücadele ederek onlara karşı Suriye'de İslâm birliğini kurmayı büyük bir ölçüde başarmıştı. Salahaddin ise bu birliği tamamlayarak Suriye'de Haçlılara son darbe vuracak kişi olacaktır. Nureddin ölünce, 11 yaşındaki oğlu Melik el - Salih yerine geçti. Bu çocuğun atabegliğini elde etmek için Dimaşk ile Halep'teki Nureddin'in emirleri birbirine düştüler. Dimaşk'ta, emir Ibn el - Mukaddem hükümetin naibliğini üzerine alırken, Haleb'in valisi Gümüştekin de kendisini Halep'te naib ilân etti. İkisi arasındaki mücadeleyi Gümüştekin kazandı. Musul emiri Seyfeddin Gazi ise amcası Nureddin'in vefatını haber alınca son derece sevinerek rahat hareket etme fırsatını buldu. Hemen İstiklalini ilan edip, el - Cezire bölygesini (Habur, Rakka, Harran, Suruç, Urfa, Nusaybin, Ruha ve diğer yerler) işgal etti. Nureddin'in devletinin Şam'daki kısmı, Halep Dimaşk ve Musul olmak üzere üç parçaya ayrıldı ¹¹⁸. Emirler, Suriye'yi düşmandan kurtarmak için birleşecek yerde birbirleri ile mücadele ettiler. Böylece Suriye'de Zengi devleti parçalandı.

117. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C. 11, s. 322 - 323; Ebu'l - Farac, C. 2, s. 417; Zehabi, Duvel el - İslâm, Haydarabad 1365, (İslâm Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, Tasnif No: B. 523) C. 2, s. 60 - 61; Muhammed Kurd Ali, Hittatü's- Şam, C. 2/1, s. 45 - 46; Runciman, C.2, s. 332. Bu kaynaklar dışında Nureddin'in Adaleti ve Kişiliği hakkında bkz: K.V. Zettersteen, "Nureddin", İ.A., C. 9, s. 358 - 361.

118. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C. 324 - 327; Ebu'l - Farac, C.2, s. 417; Muhammed Kurd Ali, a.g.e., C.2 / 1, s. 45 - 46; Steven, C. 2, s. 333, Ramazan Şuşen, a.g.e., s. 42.

Suriye topraklarında İslâm birliğinin bu şekilde parçalanması Franklara, Kudüs Kralı Amaury'nin derhal faydalandığı bir fırsat teşkil etti. Kral, Haziran ayında Dimaşk'a bağlı Banyas kalesini muhasara etti. Bunun üzerine Dimaşk komutanı Şemseddin el - Mukaddem, ona karşı çıkmak üzere hareket etti. el - Mukaddem, Mısır'da bulunan Salahaddin'i çağıracağını söyleyip Haçlıları korkuttu ve onları anlaşmaya sevk etti. Haçlılar sonunda bir miktar mal almak, müslümanların yanında bulunan esirleri serbest bırakmak ve Salahaddin'e karşı ittifak kurmak şartıyla anlaşma yaptılar. Mısır'da olan Salahaddin, bunu duyunca çok zoruna gitti. Melik el - Salih'e mektup gönderip yaptıkları işi ayıpladı. Kendisinin Haçlı topraklarına saldırmak, onlarla çarpışmak ve onları sıkıştırmak için hazır olduğunu ve ülkesinde gözü olmadığını bildirdi. Aslında maksadı ele geçirmek istediği Suriye topraklarına uzanabilmektir. Emirlerde bunun farkındaydı ve ondan korkuyorlardı. Bu yüzden Mısır'dan gelebilecek bir tehlikeye maruz kalmaktansa, Haçlılarla anlaşmanın daha yararlı olacağını düşünerek anlaşmışlardır¹¹⁹.

Nureddin'in ölümünden kısa bir süre sonra Salahaddin'i en çok endişelendiren Kudüs Kralı Amaury'de 11 Temmuz 1174 tarihinde öldü. Kralın ani ölümü Suriye'deki Doğu Frank Krallıklarının yaklaşan sonuna bir işarettti. Amaury Hristiyan Kudüs'ün, taşıdığı taca layık son hükümdar idi. Kralın ölümü haçlıları çaresizlik içinde bıraktı. O da Hureddin gibi arkada 13 yaşında cüzzamlı bir hasta olan prens Baudouin'i bırakmıştı. Bu tarihten itibaren Suriye haçlıları arasında taht kavgaları başlamış oldu.¹²⁰ Nureddin ve Amaury'nin hiç beklenmeyen ölümeleri Salahaddin'i iki büyük rakibinden kurtardığı gibi, onun Suriye'de müstakbel zaferinin kahılarını da açmış oluyordu. Müslüman ve Hristiyanların siyasi birliklerinin parçalanması onun işini daha da kolaylaştırıyordu. Artık O, hiç bir engelle karşılaşmadan Suriye'yi girebilirdi. Bu nedenle bütün dikkatlerini Suriye üzerine çekti.

119. İbnü'l - Esir, a.g.ö., s. 326 - 327.

120. Runciman, Haçlı Seferleri tarihi, C.2., s. 333 - 338.

5. Salahaddin'in Suriye'ye Girmesi

Nureddin'in ölümünden sonra Zengi devleti Suriye'de Halep, Dımaşk ve Musul olmak üzere üçe ayrıldığını yukarıda bahsetmiştik. Ayrıca Suriye'deki Frenklerin durumu da müslümanların durumuna benzemekteydi. Nureddin ölünce Salahaddin, Suriye halkının işlerini zorlaştıracak korkusuyla hemen harekete geçmeyip onları takip etmeğe başladı. Suriye halkının dikkatlerini üzerine çekmemek için Nureddin'in yerine geçen oğlu Melik Salih'e bağlı olduğunu bildirdi ve onun adına para basırıp hutbe okuttu.¹²¹ Ancak gözü hep Suriye'de idi. Kendisi uygun bir zamanı bekliyordu. Suriye'de emirler arasındaki entrikalar ve ihtilaflar Salahaddin'i oldukça endişelendiriyordu. Suriye'nin Frenkler tarafından işgal edilebileceğini düşünüyordu. Emirler, Melik Salih'in naibliği üzerinde ihtilafa düşerken, Salahaddin'de onun naibliğini üzerine almak istiyordu ve bu konuda hak iddia ediyordu¹²².

Melik Salih'in naibliği üzerinde Dımaşk Valisi el - Mukaddem ile Halep Valisi Gümüştekin arasındaki mücadele devam etmekteydi. el - Mukaddem, Gümüştekin'den oldukça korkuyordu. Bazı komutanlar, Melik Salih'in Halep'e gitmesinin devlet için en uygun yol olduğunu ileri sürdüler. Halep valisi Ağustos 1174 tarihinde Dımaşk'a gitti ve Melik Salih'i yanına alıp Haleb'e döndü¹²³. Bu tarihten sonra, devlet işleri Haleb'den yürütülmeye başlandı. Haleb valisinin Dımaşk'a kadar yürümesi ve Melik Salih'i Haleb'e götürmesi Ibn Mukaddem'i daha da korkuya sevk etti. Bu nedenle el - Cezire hakimi Seyfeddin Gazi'ye haber gönderip Dımaşk'a gelmesini ve şehri kendisine teslim edeceğini bildirdi. Fakat Seyfeddin, kendisi için hazırlanmış bir komplo olmasından korkup gitmedi. Buna karşılık Melik Salih ile anlaştı¹²⁴. Bu durum Salahaddin'e Mısır'dan Suriye'ye girme fırsatını verdi.

121. H. İbrahim Hasan, İslâm Tarihi, C.5., s. 135; Ayrıca bkz: İbnü'l - Esir, a.g.e., s. 324 - 325.

122. Muhammed Kurd Ali, Hitatu's - Şam, C.2 / I, s. 45 - 46.

123. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.11., s. 332 - 333; Ahmed Cevdet, Kısas, C.5., s. 268.

124. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.11, s. 333; Flunciman, a.g.e., C.2, s. 338.

Haleb'teki Gümüştekin ve arkadaşlarından korkan Dimaşk Valisi Şemseddin b. el - Mukaddem ile Salahaddin'in Suriye'de bulunan akrabası ve bazı emirler Mısır'a mektup yazıp onu Suriye'ye davet ettiler. Bu fırsatı hemen değerlendiren Salahaddin, yediyüz seçme süvariden müteşekkil bir birlikle yola çıktı. Frenkler'in kendisini durdurmaya teşebbüs etmedikleri Maveraı Ürdün içinden süratle geçerek 29 Ekim 1174'te Dimaşk'a ulaştı. Burada büyük sevinç gösterileriyle karşılandı. Dimaşk, kısa zamanda hakimiyetini kabul etti¹²⁵. Ancak, Nureddin devrinde Suriye ve Kuzey Irak - el - Cezire'de kurulan birliği yeniden meydana getirmek için on seneden fazla uğraşması gerekecektir. Halep - Musul - Frenkler arasındaki menfaat birliği, Suriye birliğinin gecikmesinin başlıca sebebi olacaktır.

6. Salahaddin'in Suriye Birliğini Kurma Çalışması

Salahaddin Suriye'ye gelince buradaki Siyesi durumun kötü olduğunu görüyordu. Müslümanlar gaye bakımından birlik değildiler. Kendisi Seyfeddin Gazi gibi istiklalini ilan etmemişti. Her ne kadar Melik Salih'e bağlı olduğunu ilan etmiş olmasına rağmen, bütün Suriye'yi ele geçirip birliği tekrar sağlamanın zarureti inanıyordu.

Salahaddin, Dimaşk'a hakim olduktan sonra Halep'de bulunan Melik Salih ismail'e bir mektup göndererek bağlılığını bildirdi ve Suriye'ye geliş maksadının, onun yerine geçmek olmadığını, ona itaat etmek, ülkesinin birliğini korumak olduğunu, ona hizmet için geldiğini, beraber hareket edip, Franklar'ı Suriye'den atmak istediğini, bunun için de kendisi hakkında kimseye kulak asmamak lazım geldiğini arzetti¹²⁶. Fakat etrafındaki grubun baskısı ile Melik Salih, Salahaddin'in yukarıdaki mektubuna karşı sert bir cevap gönderdi ve onu iyiliğe karşı

125. Geniş bilgi için bkz: İbnü'l - Esir, a.g.e., s. 333 - 334, Ebu'l - Farac, C.2., s. 417 - 419; Zehabi Düvel al - İslâm, C.2., s. 61; Muhammed Kurd Ali, a.g.e., s. 46; Runciman, C.2., s. 338; H. Hasan İbrahim, İslâm Tarihi, C.5., s. 135; Münecimbuşi, Camiü'd - Düval, C.2., s. 610 - 611.

126. Muhammed Kurd Ali, Hitatu's - Şam, C.2 / I, s. 47.

kötüllük göstermekle itham etti.¹²⁷ Bu davranışıyla, Salâhaddin'i Haleb'i almaya kıskırtmış oluyordu. Nitekim biraz sonra bahsedeceğimiz gibi Salâhaddin, Haleb'i muhasara altına alacaktı.

Salâhaddin, Suriye'ye girerken Busra ve Dimaşk hemen hakimiyetini kabul etmişti. Dimaşk'ta işlerini yoluna koyduktan sonra kardeşi Seyfü'l - İslâm Tuğtekin'i orada naib bırakıp, Suriye'nin siyasi birliğini kurmak amacıyla 17 Kasım 1174'de hareket etti. Hims, Hama, Borin Kalesi, Selimiye, Tell - Halid ve Ruha'yı fazla zorlamadan fethetti. Bu yerlerin bir kısmı Nureddin'in valileri tarafından yönetiliyordu. el - Cezire bölgesindeki yerler ise Seyfeddin Gazi tarafından işgal edilmiş idi. Salâhaddin bu seferine çıkarken, gittiği her yere, Melik Salih'e itaatten ayrılmadığını, onun ülkesini Haçlılara karşı muhafaza altına almak ve Musul Hakimi Seyfeddin'in ona ait el - Cezire bölgesinden ele geçirdiği yerleri geri almak gayesiyle sefere çıktığını söylüyordu. Bu nedenle şehir valileri ona fazla zorluk çıkarmadan şehirlerini teslim ettiler.¹²⁸ O, her ne kadar böyle söyleyip işlerini kolaylaştırmak istemişse de asıl amacı bütün Suriye'ye hakim olmak idi.

Halep Atabegliğinin önemli merkezlerinden birisi olan Dimaşk'ın ve yukarıda bahsettiğimiz yerlerin kısa zamanda Salâhaddin'in eline geçmesi, Suriye'deki Zengi hakimiyetine büyük bir darbe oldu. Melik Salih'in küçük yaşta olması ve amcazadesi olan Suncar hakimi İmameddin Zengi b. Mevdud'un Salâhaddin'e olan yakınlığı da Eyyubilerin durumunu Suriye topraklarında kuvvetlendiriyordu¹²⁹.

127. H. İbrahim Hasan, İslâm Tarihi, C.5, s. 135.

128. İbnü'l - Esir, el - Kamil, c.11, s. 334 - 335; Muhammed Kurd Ali, a.g.e., s. 47.

129. Coşkun Alptekin, "Erbil Atabegliği" D.G.B.İ.T., Coğ. yay., İstanbul - 1989, C. 8, s. 69.

7. Eyyubilerin Suriye'de Bağımsızlıklarını İlan Etmeleri

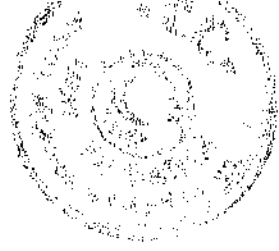
Gönderdiği mektuplarla Haleb'tekilerin anlaşma taraftarı olmadıklarını öğrenen Salahaddin, fethettiği yerlerin hepsini itaatine aldıktan sonra 30 Aralık 1174 (3 Cemaziyelahir 570) tarihinde Halep üzerine yürüyüp şehri muhasara etti. Melik Salih, halkı ona karşı kıskırttı. Diğer taraftan Suriye'de bulunan haşhaşiler ile işbirliği yaptı. Halk mukavemet edince Salahaddin şehre yaklaşamıyordu. Zor durumda kalan Haleb'liler işbirliği içinde olan Haçlılara haber gönderip Salahaddin'i Halep önünden uzaklaştırmak için onun hakimiyetindeki yerlere saldırmasını istediler¹³⁰. Bu sırada Kudüs Kralının naiblik vazifesini üstlenen Raymond, Salahaddin'in Suriye'de gittikçe artan kuvvetine engel olmak istiyordu. Haleb'lilerin teklifini kabul eden Franklar, hemen Hıms üzerine yürüdüler. Bu, ibtenilen etkiyi yaptı. Salahaddin, Halep kuşatmasını kaldırarak süratle güneye yöneldi. Raymond ise onu beklemeden geri çekildi. Salahaddin, hareketine devam ederek güneydeki Hıms ve Baalbek'i zapt etti¹³¹. Böylece Salahaddin, kuzeyde Hama'ya kadar Suriye'nin büyük bir kısmını hakimiyeti altına aldı. Fakat Halep hala bağımsız yaşıyordu.

Suriye'de Salahaddin'in bu başarıları Musul Hükümdarı Seyfeddin Gazi'yi oldukça rahatsız ediyordu. Bu nedenle Melik Salih'in yardım istemesi üzerine, bir orduyu Halebliler ile birleşmek üzere Suriye'ye gönderdi. Bunun üzerine Salahaddin, belki de Haleb ile Musul'un arasını açmak için, Seyfeddin'e bir elçi gönderip Hıms ve Hama'yı teslim etmeyi ve Dimaşk'ı ona bırakmayı vaad etti. Fakat Seyfeddin, Suriye'de aldığı bütün yerlerin teslim etmesini ve Mısır'a dönmesini isteyince anlaşma sağlanamadı¹³².

130. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C. 11, s. 335 - 336; Ebu'l - Farac, C. 2, s. 419; Runciman, C. 2, s. 340 - 341; Muhammed Kurd Ali; a.g.o., s. 48.

131. Runciman, C. 2, s. 340 - 341; Ayrıca bkz: İbnü'l - Esir, C. 11, s. 335 - 336; Ebu'l - Farac, C.2, s. 419; Muhammed Kurd Ali, C.2 / I, s. 48.

132. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.11, s. 337 - 338; Runciman, C.2., s. 341; Ebu'l Farac, C.2, s. 419 - 420.

Anlaşmaya yanaşmayan Seyfeddin ve Haleb askerleri ile Salahaddin arasında 19 Ramazan 570 (13 Nisan 1175) tarihinde Hama yakınlarında Kurun-u Hama savaşı oldu. Bu savaşta Salahaddin, müttefiklerini yendi. Halebliler, durumun aleyhlerine geliştiğini görünce Suriye'de zaptettiği yerlerin Salahaddin'e, kendi hakimiyetleri altındaki yerlerin de kendilerine ait olması şartıyla barış teklifinde bulundular. O'da bu teklife kabul edip Haleb'den ayrıldı¹³³. Bu anlaşmadan sonra Abbasi Halifesi el - Mustazi tarafından Salahaddin'in Suriye ve el - Cezire üzerindeki hakimiyeti tanındı. Bununla ilgili taklid (temlikname) 12 Şevval 570 (6 Mayıs 1175) tarihinde Hama'da bulunan Sultan'a geldi. Salahaddin, bundan sonra istiklalini ilan edip kendi adına hutbe okutup para bastırmaya başladı¹³⁴. Dolayısıyla bu savaş, Salahaddin'e Suriye üzerindeki hükümranlığını temin etti. Halife'de bunu tasdik edince Suriye'de Eyyubi hakimiyeti resmen başlamış oldu. Ayrıca halife ona, Mısır, Suriye ve Yemen Sultanı Ünvanını verdi.

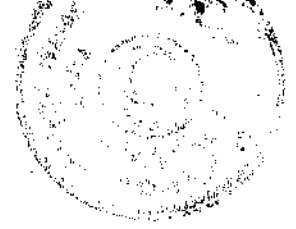
Zengi hanedanı ile yapılan mütareke ancak kısa bir süre devam etti. 1176 Nisanı'nda bizat Musul hükümdarı Seyfeddin, büyük bir ordu ile Fırat'ı geçerek Halebliler ile birleşti. Nisan 1176'da Haleb'in güneyindeki Cibab el -Türkman'da meydana gelen ikinci savaşta Zengiler yine yenildiler¹³⁵. Halep, hala kapılarını açmayı reddediyordu. Bu sebeple Sultan Salahaddin, Şehir ile Fırat arasında bulunan Biza'a ve Menbiç kalelerine taarruz ederek bunları zapt etti; bundan sonra kuzeye giden yola hakim bulunan büyük Azaz kalesini aldı¹³⁶. Sultan, Haleb'in etrafındaki müstahkem yerleri alarak, hem Haleb ile Musul arasındaki irtibatı kesti hem de Melik Salih'i kısıpaca alarak Suriye'de durumunu kuvvetlendirmiş oldu.

133. İbnü'l - Esir, a.g.ö., s. 337 - 338; Ebu'l - Farac, C.2, s. 420; Runciman, s. 341; Muhammed Kurd Ali, Hitatu's - Şam, C. 2/1, s. 48 - 49; Ahmet Cevdet, Kıyas, C.5, s. 268 - 269.

134. Ramazan Şeşen, Salahaddin Devrinde Eyyubiler Devleti, s. 44; Ayrıca bkz: Ebu'l - Farac, C.2, s. 420; Münecimbaşı, Camiü'd-Düvel, C.2., s. 611; A. Cevdet, a.g.ö., s. 269.

135. Ebu'l - Farac, C. 2., s. 421; Ramazan Şeşen, s. 44; Runciman, s. 342; Coşkun Alptekin, a.g.ö., s. 69 - 70

136. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.11, s. 344 - 345; Runciman, C.2., s. 342; Şeşen, s. 44.

15 Zilhicce (25 Haziran 1176) tarihinde Salahaddin, Haleb'i yeniden kuşattı. Fakat bu sefer anlaşmaya razı odu. 572 yılı başlarında iki tarafın halihazırda ellerinde tuttukları yerlerin olduğu gibi kalması şartıyla anlaşmayı kabul ettiler. Hatta, Frenkler'e karşı yapılan savaşlarda Haleb'lilerin Sultan'ın emrine asker vermeyi de kabul ettiler. Anlaşmanın en önemli maddelerinden biri Musullular, Artuk Beylikleri ve Anadolu Selçuklularının da anlaşmayı müteber kabul etmeleri, yeniden anlaşmazlık çıkaracak tarafa karşı diğerlerinin elbirliği yapacaklarına dair söz vermeleri idi. Bu anlaşmayla Haleb - Harim ve bir kaç küçük kale dışında Suriye toprakları Sultanın idaresinde kalıyordu¹³⁷. Ayrıca Melik Salih'e yardım etmiş olan Hısn Keyfa ve Mardin Artukluları emirleri, zaptetmiş oldukları bütün araziye Sultan'a terke hazır olduklarını bildirdiler¹³⁸. Anlaşmadan sonra Nureddin'in küçük kızı gelerek Salahaddin'den Azaz Kale'sini istedi. Salahaddin'de babasının hatırı için kaleyi Melik el - Salih'e verdi¹³⁹. Suriye üzerinde iki taraf arasındaki sulh, Seyfeddin Gazi ile Melik Salih'in ölümlerine kadar devam etti. Halep henüz zaptedilmemiş idiyse de Zengilere hadleri bildirilmişti. Zengiler artık Suriye'de Sultan ile mücadele edemeyeceklerini anladılar.

O, artık Haşhaşiler ve Frankları Suriye topraklarından atmak için meşgul olabiliirdi.

Suriye'nin siyasi birliğini sağlamaya çalışan Sultan Salahaddin, Zengilerle anlaştıktan sonra, kendisini sürekli rahatsız eden ve Suriye'nin dağlık bölgelerine yerleşmiş olan Haşhaşiler¹⁴⁰ üzerine yürüdü. Haşhaşiler, Salahaddin'in Halep Muhasarası sırasında Halepliler ile işbirliği yaparak, Birinci Halep muhasarası ve Azaz muhasarasında sultan'a iki suikast teşebbüsünde bulundular. Sultan bu suikastlerden kılpayı kurtuldu. Bu nedenle Sultan,

137. Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 45; Bu anlaşmanın maddeleri hakkında ayrıca bakınız: İbnü'l - Esir, a.g.e., s. 345 - 346; Ebu'l - Farac, C. 2, s. 422 - 424; Runciman, s. 342.

138. Runciman, C.2., s. 423.

139. Ebu'l - Farac, C. 2, s. 423.

140. Haşhaşiler: Suriye'nin ve diğer müslüman memlekotlerinin dağlık yerlerinde oturan ve düşmanlarını katil yolu ile ortadan kaldırmayı amaçlayan İsmailiyye mezhebinin bir koludur. Gizli bir cemiyet halindeki siyasi bir teşkilattır. Haşhaş (ösrar) kullandıkları için kendilerine bu isim verilmiştir: İslâm Ansiklopedisi, "Haşhaşin" mad., C. 5 / 1, s. 355 - 357.

Haleplilerle anlaşma yaptıktan sonra Haşhaşilerin reisinin ikametgahı olan Misyaf kalesini kuşatıp ülkelerini yıkıp yaktı. Frankların Suriye topraklarına yaptıkları akınlar sayesinde Sultanla bir anlaşmaya vardılar. Haşhaşiler, bundan sonra sultanla dost geçinmeye ve herhangi bir suikast teşebbüsünde bulunmamaya söz vermişlerdir. Gerçekten bundan sonra, Sultan ile Haşhaşiler arasında bir anlaşmazlık meydana gelmemiştir¹⁴¹. Bu tehlikenin ortadan kaldırılması ile Sultan artık Suriye'yi bir nevi kontrol altına almıştı. Ancak Halep ve Musul Zengileri O'nun için hala en büyük tehlike idi.

Salahaddin, Suriye'nin siyasi birliği için mücadele ederken, Anadolu Selçukluları bu durumdan istifade edip güneye yönelmeye başladılar. 1178 yılında Salahaddin ile Baalbek sahibi arasındaki anlaşmazlıktan istifade eden Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan ozaman Suriye sınırları içerisinde bulunan ve İbn el Mukaddimin elindeki Ra'ban¹⁴² kalesini almaya kalkışmış ve kuşatmıştı. Sultan, Baalbek meselesini hallettikten sonra Raban'ın yardımına 1000 kişilik bir kuvvet gönderdi. II. Kılıç Arslan bu kuvvetin geldiğini görünce kuşatmayı kaldırıp kaçtı¹⁴³. Bundan bir yıl sonra Artuklar'ın Hısn Keyfa sahibi Nureddin Muhammed b. Kara Arslan ile Kayınpederi olan Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan arasında ailevi meseleler yüzünden anlaşmazlık çıktı. Artuklu emiri, topraklarının tehlikede olduğunu görünce Salahaddin'den yardım isteyip himayesine girmek istediğini bildirdi. Bunun üzerine kuzeyde Selçuklu tehlikesini önlemek amacıyla Sultan 1180 yılında sefere çıktı. Bugünkü Adıyaman sınırları içerisinde olan Göksu Irmağı yakınında iki taraf arasında savaş olmadan sulh yapıldı¹⁴⁴. Bundan sonra Salahaddin'in hayatı boyunca Selçuklularla herhangi bir anlaşmazlık çıkmadı ve iyi ilişkiler devam etmiştir.

141. Ramazan Şeşen, Salahaddin Devrinde Eyyubiler Devleti, s. 45 - 56; Ayrıca bkz: İbnü'l - Esir, el - Kamil, C. 11, s. 349; Runciman, C.2, s. 343; Sobernheim " Salahaddin Eyyubi", I.A., C. 10, s. 106.

142. Raban (Araban) bugünkü Adıyaman sınırları içerisinde olmalıdır.

143. Ramazan Şeşen, "İmad al - Din el Katib al İsfahani'nin Eserlerindeki Anadolu Tarihi ile İlgili Bahisler" Selçuklu Araştırmaları Dergisi, C. III., Ankara - 1971, s. 266 - 267; Coşkun Alptekin, "Türkiye Selçukluları" D.G.B.İ.T., C. 8, s. 255 - 256.

144. Bkz: Ebu'l - Farac, C.2., s. 425 - 426; Ramazan Şeşen, a.g.m., s. 268 - 270; Muhammed Kurd Ali, Hitatu's - Şam, C.2 / I, s. 51; Coşkun Alptekin, a.g.ö., s. 255 - 256.

8. Salahaddin'in el - Cezire Bölgesine Hakim Olması

1180 ile 1181 yıllarında Musul, el - Cezire ve Haleb'de siyasi dengeler değişti. el - Cezire bölgesi ve Musul hakimi olan Seyfeddin 3 Safer 576 (29 Haziran 1180) tarihinde ölümü üzerine, yerine kardeşi İzzeddin Mesud geçti. İzzeddin Mesud, Sultan Salahaddin'e bir elçi göndererek, ağabeyisi zamanında olduğu gibi el - Cezire üzerindeki Musul hakimiyetinin tanınmasını istedi. Salahaddin ise, buraların Halife el - Mustazi tarafından gönderilen taklid'te kendisine verildiğini, ağabeyisine kayd-ı hayat şartıyla buraları bıraktığını ileri sürerek bu isteği kabul etmedi. 18 ay sonra 25 Recep 577 (6 Aralık 1181) tarihinde Halep sahibi Melik Salih öldü. Ölürken ülkesinin idaresini Musul Sahibi İzzeddin Mesud'a bıraktı. Buranın idaresi de Halife tarafından gönderilen taklid'te Salahaddin'e bırakılmıştı. Bu tarihlerde Salahaddin Mısır'da bulunduğu için Suriye'de meydana gelen bu değişmelere müdahale edemedi. Bu nedenle İzzeddin Mesud hiç bir zorlukla karşılaşmadan gelip Haleb'in idaresine el koydu. Suriye'de meydana gelen bu olaylar Eyyubi - Zengi mücadelelerinin tekrar başlamasına sebep oldu¹⁴⁵. Hatta bu olaylar Salahaddin'i siyasi yönden hemen harekete geçirdi. O, Abbasi halifesine gönderdiği mektuplarda, Musullulara Haleb'in temliknamesinin verilmemesini ve kendi hakkının mahfuz tutulmasını, onların kendisine karşı, Franklar, Haşhaşiler ve Acemlerle işbirliği halinde olduklarını, Haleb'in onların eline geçmesinin iki taraf arasındaki mücadeleyi yeniden alevlendireceğini ve Kudüs'ün fethinin geciktireceğini hatırlatmaktaydı.

Salahaddin, Suriye'de Haşhaşi tehlikesini ortadan kaldırdıktan sonra Mısır'a geçmişti. Fakat Suriye'de meydana gelen bu gelişmeler O'nu harekete geçirdi. Kendisi, Zengiler'i tam ortadan kaldırmadan Suriye'nin siyasi birliğini rahat rahat sağlayamayacağını ve Franklar'ı bu bölgeden atamayacağını gayet iyi biliyordu. Çünkü Musul ve Halep Zengileri Franklar ile

145. Ramazan Şeşen, Salahaddin devrinde Eyyubi Devleti, s. 47 - 48; Ayrıca Suriye'de meydana gelen bu gelişmeler için bkz: İbnü'l - esir, el - Kamil, C. 11, s. 369 - 370 - 376; Ebu'l - Farac, C.2., s. 426 - 428; Runciman, C.2., s. 362 - 363; Coşkun Alptekin, a.g.e., s. 70.

146. Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 48.

işbirliği yaparak Sultan'ın hudutlarında karışıklıklar çıkarıyorlardı¹⁴⁷.

Sultan'ın Mısır'da bulunduğu sırada Musul hakimi İzzedin Mesud, hakimiyet sahalarını genişletmek amacıyla kardeşi İmameddin Zengi'ye Sincar'ı verip, Haleb'i aldı. Salahaddin bunu duyunca, O'nun Haleb'den Dimaşk'a ve başka şehirlere yürümesinden ve Suriye'yi zaptetmesinden korktu. Daha önce yapılan iki yıllık ateşkes anlaşmasının bittiği gün, hemen Mısır'dan Suriye'ye hareket etti¹⁴⁸.

Suriye'ye gelen Salahaddin, Halep üzerine yürüyüp bu tehlikeyi ortadan kaldırmak istedi. Halep meselesini halletmeye kesin kararlıydı. Bu sırada Haleb'in sahibi İmameddin Zengi idi. Salahaddin, Suriye topraklarında ilerlerken Musullulara bağlı olan Harran Sahibi Muzafferedin Gökbörü¹⁴⁹, ona tabiiyetini bildirdi. Ayrıca gönderdiği mektubunda, Fırat'ı geçtiği takdirde, yardıma hazır olduğunu, hatta el - Cezire'nin hiç bir direnme göstermeden kendisine tabii olacağını, bu durumda Musul Atabegliğinin mukavemet etmesinin de söz konusu olamayacağını söyleyerek, onu Musul'u kuşatmaya teşvik etti. Onun asıl amacı Haleb'i almak olduğu halde, Gökbörü'nin ısrarla davet etmesi üzerine fikir değiştirdi¹⁵⁰. Musul ve Haleb sahipleri, Sultan'ın hareketini dikkaule takip ediyorlardı. Muhtemel bir saldırıya karşı Haleb, Musul ve bazı önemli merkezler tahkim edildi¹⁵¹.

Halep üzerine yapacağı seferden vazgeçen Sultan, tarihi I. el - Cezire Seferine (Şark Seferi) çıktı. Bu seferdeki amacı, Güneydoğu Anadolu, Kuzey Suriye ve Kuzey Irak'ı zaptedip Suriye'ye bağlamak, Halep - musul gailisini ortadan kaldırmak, asıl gayesi olan Kudüs ve

147. Ramazan Şeşen, "Anadolu Tarihi ile ilgili Bahisler" Selçuklu Araştırmaları Der., C. III, s. 272.

148. İbnü'l - Esir, el - kamil, C. 11, s. 378 - 382 - 383; Ebu'l - Farac, C.2., s. 427 - 428; Runciman, C.2., s. 362 - 363.

149. Bkz: İbrahim Kafesoğlu "Kökbörü" mad. I.A., C.6, s. 885 - 892.

150. Coşkun Alptekin, " Erbil Atabegliği " D.G.B.I.T., C.8, s. 71; Ayrıca bkz: İbnü'l - Esir, a.g.e., s. 383; Ramazan Şeşen, a.g.m., s. 272 - 274.

151. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C. 11, s. 383 - 384.

Suriye'nin sahil bölgelerinin fethi için zemin hazırlamak ve Yemen'den Diyarbakır'a kadar uzanan bir İslâm birliğini kurmaya çalışmak idi¹⁵². Halep üzerine yanıltıcı bir taarruz yaptıktan sonra Fırat'tan geçerek el - Cezire'ye girdi. el - Cezire şehirleri, Urfa, Seruc, Birecik, Hisn-ı Keyfa, Ruha, Rakka, Habur ve Nusaybin'i kısa zamanda fethetti. Bu bölgelerin idari taksimatını yaptıktan sonra 11 Recep 578 (10 Kasım 1182) tarihinde Musul üzerine yürüyüp şehri kuşattı. Bunun üzerine Musul emiri İzzedin Halife'ye müracaat ederek Salahaddin nezdinde şefaatte bulunmasını rica etti. Halife'nin şefaati, muhasaranın uzaması ve kış mevsiminin ilerlemesi yüzünden Musul'un muhasarası kaldırıldı. Fakat Musul için büyük bir askeri ehemmiyete sahip olan Sincar'ı 30 Aralık 1182'de zapt etti. Böylece yukarıda zikrettiğimiz şehirler Eyyubi idaresi altına girerek Suriye'ye bağlandılar¹⁵³.

Salahaddin'in el - Cezire'de hakimiyetini sağlamlaştırması üzerine, Ahlat sahibi Şah-ı Ermen ile Musul sahibi İzzeddin, müttefiki olan Mardin Artukları ile birleşerek Salahaddin'i el - Cezire'den atmak için harekete geçtiler. Salahaddin'in üzerlerine yürüdüğünü duyan müttefikler korkularından dağılıp gittiler. Bunun üzerine Sultan Amid'i (Diyarbakır) almaya karar verdi. Bu sırada Halife tarafından gönderilen Amid temliknamesine dayanarak el - Cezire'nin en zengin ve en büyük kalesi olan Amid kalesini 1 Mayıs 1183 tarihinde zapt etti. Daha önce verdiği söze sadık kalarak bu önemli şehri Artuklular'ın Hisn-ı Keyfa sahibi Nureddin Muhammed b. Kara Arslan'a verdi. Amid'in zaptı üzerine Meyyafarakin ve Mardin sahibi İlgazi de itaatini bildirdi¹⁵⁴. Diyarbakır ve Mardin Artuklularının Salahaddin'in

152. İsfahani, el - Bark el - Şami, (Neşreden Ramazan Şeşen), C.5., İstanbul - 1979, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 2582, s. XXXIV.

153. Geniş bilgi için bkz: İbnü'l - Esir, el - Kamil, C. 11, s. 383 - 387; Ramazan Şeşen, " Anadolu tarihi ile ilgili Bahisler" Selçuklu Araştırmaları Dergisi, C. III., s. 274 - 283; Muhammed Kurd Ali, Hitatu's - Şam, C. 2/ s. 49 - 50; Ebu'l - Farac, C. 2, s. 429; Runciman, C.2., s. 363. Salahaddin'in el - Cezire seferine çıkışından Sincar'ın alınmasına kadar zamanki durumun izahı için bkz: Ramazan Şeşen, a.g.m., s. 283 - 285, 287 - 289.

154. İsfahani, el - Bark el - Şami, C.5, s. 44 - 98; İbnü'l - Esir, el - Kamil, C. 11., s. 387 - 389, 390 - 392; Ebu'l - Farac, C. 2., s. 430 - 431; Ramazan Şeşen, a.g.m., s. 293 - 303; Runciman, C.2., s. 363. Amid'in fethi maddi yönden de Salahaddin'i oldukça rahatlattı. Amid, kültürel açıdan da zengindi. Şehrin 1.040.000 Cild eser ihtiva eden bir kütüphanesi vardı. Sultan, bu kitapları vezir Kazıl - Fazıl'a verdi. O'da bunlar arasında 70 yük seçip kendi kütüphanesine nakletti. (R. Şeşen, a.g.m., s. 302) Ayrıca Amid'in fethi için hilafet makamına gönderilen mektuplar için bkz: (R. Şeşen, a.g.m., s. 303 - 305).

hakimiyetini tanıması, Musul zengileri ile işbirliği yapabilecek kuvvetlerin tamamen tesirsiz hale getirmesine sebep oldu. el - Cezire seferi sonucunda Musul düşmedi ise de, Musul zengileri gerek toprak gerekse itibar bakımından büyük kayıplara uğradı¹⁵⁵. Böylece el - Cezire hakimiyet altına alındı ve kuzeyde Suriye emniyeti sağlandı. Sıra Haleb'in alınmasına geldi.

9. Halep ve Diğer Suriye Şehirlerinin Alınması

Amid'in fethi diğer bölgelerin fethi için bir başlangıç oldu. Buranın alınmasından sonra Salahaddin Suriye'ye yönelerek, en büyük hedefi olan Haleb üzerine yürüdü. Haleb'e bağlı olan Tell - Halid'i 12 Muharrem 579 (7 Mayıs 1183) yılında aldı¹⁵⁶. Sonra 26 Muharrem (21 Mayıs 1183)'de Haleb önüne gelerek şehri muhasara etmeye başladı. Ayrıca bu arada Halife'ye bir mektup göndererek, Haleb'i almaya karar verdiğini ve yeniden şehrin taklidini istedi¹⁵⁷. Sultan'ın sürekli Halife'ye mektup göndermesi ve şehirlerin taklidini istemesi, hakimiyetine alacağı yerleri halifenin de izniyle meşrulaştırmaya çalışması idi.

Bu sırada Haleb'in sahibi İmameddin Zengi idi. Eskiden beri İmameddin ile iyi ilişkiler olduğu için anlaşabilirdi. Haleb'in elinden çıkmasından endişelendiği için asıl ülkesi olan Sincar'a dönmek istiyordu. Kendisi sulh taraftarı olmasına rağmen komutanların baskısı yüzünden bunu açıklayamıyordu. Onlar, İmameddin'i intikam almaya zorluyordu. Salahaddin ise, müslümanların kanını dökmek istemiyordu. Bundan dolayı savaştan kaçınıyordu¹⁵⁸. İmameddin, bir süre mukavemet ettiyse de Haleb'in muhafazasının mümkün olamayacağını anlayınca gizli müzakerelere başladı. Sonunda İmameddin'in Haleb'i Salahaddin'e teslim

155. Coşkun Alptekin, "Erbil Atabegliği" D.G.B.I.T., C. 8., s. 71 - 72.

156. İsfahani, el - Bark el - Şamî, C. 5., s. 70 - 75; İbnü'l - Esir, el - kamil, C. 11, s. 392 - 393; Ebu'l - Farac, C. 2., s. 431 - 432; Muhammed Kurd Ali, Hitatü's - Şam, C.2/ 1, s. 49 - 50; Ramazan Şeşen, Salahaddin Devrinde Eyyubi Devleti, s. 49.

157. Ramazan Şeşen, Salahaddin Devrinde Eyyubi Devleti, s. 49.

158. Ramazan Şeşen, "... Anadolu Tarihi ile İlgili Bahisler ", Selçuklu Araştırmaları Dergisi, C.III., s. 309 - 310.

etmesi ve buna karşılık kendisine Sincar, Nusaybin, Habur, Rakka ve Seruc'u teslim etmesi şartıyla anlaşma sağlandı. Ayrıca Zengi, onun hakimiyetini tanımayı ve cihad anında askerlerini de gönderme ikabul etti. Anlaşma sonucunda Sultan, Haleb'i de teslim aldı. Haleb'in devir - teslimi bittikten sonra Sultan 23 Haziran'da Harim Kalesini de zaptederek, Halep ve etrafının zaptını tamamladı. Bu iki yerin zaptından sonra Musul hariç bütün el - Cezire emirleri gelip Sultan'ın himayesine girdiler. Böylece el - Cezire fethi tamamlandı ve bu bölge itaat altına alındı¹⁵⁹.

Haleb'in zaptı, başta Salahaddin olmak üzere o zamanki insanlar tarafından çok ehemmiyetli bir hadise olarak karşılanmıştır. Dimaşk kadısı bu münasebetle yazdığı kasideyle Salahaddin'i övdü ve bir beytinde " Safer ayında Haleb'i almanız, Recep ayında Kudüs'ü fethedileceğini müjdelemektedir" diye zikretmiştir¹⁶⁰. Bizzat Sultan, bundan duyduğu sevinci şöyle dile getirmiştir. " Artık bir saltanat kurmuş olduğumu anlıyorum....." ¹⁶¹. İbnü'l - Esir ise " Şimdiye kadar Salahaddin'in hakimiyeti sarsıntı halinde idi. Haleb'in zaptı ile sağlam bir temele oturdu" der¹⁶². İsfahani'de, Haleb'i memleketlerin anahtarı ve yeryüzünün en müstahkem mevkiileri olarak kaydeder. Hatta yazdığı fetih mektubunda "..... İmameddin'den altın alıp, karşılığında dirhemler verdik..." diyerek Haleb'in önemini ortaya koyar¹⁶³.

159. Geniş bilgi için bkz: İsfahani, el - Bark el - Şami, C. 5, s. 75 - 92; İbnü'l - Esir, el - kamil, C. 11, s. 393 - 397; Ebu'l - Farac, C.2, s. 431 - 433; Runciman, C. 2, s. 363 - 364; Muhammed Kurd Ali, Hitatu's - Şam, C.2 / s. 49 - 51; Ramazan Şeşen, a.g.m., s. 310 - 312; Coşkun Alptekin, " Erbil Atabegliği" D.G.B.İ.T., C. 8, s. 72. Haleb'in fethi konusunda Halife'ye ve diğer yerlere gönderilen fetih mektupları için bkz: Ramazan Şeşen, a.g.m., s. 312 - 317)

160. İbnü'l - Esir, a.g.e., s. 394; Muhammed Kurd Ali, a.g.e., s. 49 - 51. Gerçekten Kudüs'ün fethi 583 yılı Recep ayında (Kasım - Aralık 1187) gerçekleşti ve kadının müjdesi buna muvafık oldu. (İbnü'l - Esir, el - Kamil, C. 11., s. 394).

161. Ebu'l - Farac, C.2., s. 433.

162. İbnü'l - Esir, el - kamil, C. 11, s. 394.

163. Ramazan şeşen, a.g.m., s. 312 - 317.

Salahaddin, Haleb'i fethetmekle Suriye'nin siyasi istikrarını büyük ölçüde sağlamış oldu. Nureddin Zengi'nin devletinin temel taşıını aldı ve Suriye'de resmen onun varisi oldu. Artık Suriye sınırları içerisinde kendisini tehdit edecek müslüman bir devlet kalmadı. Hemen iki asırdan fazla bir süreden beri Suriye'de bu kadar kudretli bir Müslüman hükümdarı mevcut olmamıştı. Eyyubi Devleti'nin sınırları Kuzey Suriye'de taa Musul surları önüne kadar uzanıyordu. Musul, Zengiler'in toprakları sadece Musul ve çevresinden ibaret kaldı. Artık bunların etkili olma ihtimali de ortadan kalkmış oldu. Bağdat Halifesi ise, Salahaddin'in Suriye'deki hakimiyetini destekliyordu. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Kudüs'ün yolu açıldı. Bundan sonra yapılacak en iyi hareket Filistin üzerine seferler düzenleyip kutsal bölgelerdeki Frankları tamamen atmaktır. Sultan da bu durumun farkındaydı ve sonradan değineceğimiz gibi Beysan Gazvesi için hazırlıklara başladı. Haleb'in zaptı üzerine en çok endişeye düşen Franklar oldu. Onlar, bundan sonra gerçek mânâda bir abluka altına girdiklerinin farkındaydılar.

10. Musul'un Ahnması ve Suriye Siyasi Birliği'nin Sağlanması

Salahaddin, Haleb'i aldıktan sonra Haçlılar'a karşı Filistin üzerine seferler düzenleyip önemli başarılar elde etti. Fakat kuzeyde meydana gelen hadiseler Sultan'a unuttuğu şeyi hatırlattı. Bunun üzerine Kuzey'deki Musul üzerine tekrar yürümeye karar verdi.

Sultan'ın Suriye'de yaklaşık 10 yıllık savaşlar sonucunda, Musul Zengilerinin toprakları sadece Musul ve çevresinden ibaret kalmıştı. Fakat kuzey'de Suriye için yine bir tehlike oluşturuyordu. Musul sahibi sürekli Sultan'a karşı Franklarla işbirliği yapıyordu. Ayrıca bölgedeki insanlara baskı uyguluyor ve onları itifaka zorluyordu. Salahaddin, bu tehlikeyi ortadan kaldırmadan Frankları Suriye'den atamayacağını çok iyi biliyordu¹⁶⁴. Musul Sahibi İzzeddin, 1183 yılında naibi olan Mücahiddin Kaymaz'ı azl ve haps edince, Musul'da siyasi

164. Ramazan Şeşen, "Anadolu Tarihi ile İlgili Bahisler" Selçuklu Araştırmaları Dergisi, C. III., s. 328 - 334.

birlik bozuldu. Çünkü ülke Kaymaz'ın tahakkümü altındaydı. O'nun azl edilmesi Salahaddin'in Musul'un alınmasına ve Musul yakınındaki yerlerin elden çıkmasına sebep oldu. İzzeddin'in bu tutumu kuzeydeki emirleri korkuya sevk etti. Bunun üzerine Erbil, el - Cezire (Cizre), Şahrazar, Dakuka, el - Hadise, Tekrik ve diğer bölge sahipleri Dimaşk'a elçiler göndererek himaye istediler. İzzeddin'e karşı kendilerini himaye etmesini istediler. Sultan hemen harekete geçerek onlarla himaye anlaşmaları yaptı. Bu durumdan oldukça endişeye düşen İzzeddin Mesud, Salahaddin'e elçi heyetleri göndererek anlaşma yollarını aradı. Ancak İzzeddin'in adamlarının katı tutumları anlaşma yollarını tıkadı. Bir müddet sonra Musul Zengileri Hemedan sahibi ile işbirliği yapıp Erbil Beyliği'ne hücum etmeleri, Erbil sahibi Zeyneddin Yusuf ile ağabeyi Harran sahibi Gökboro'nın teşvikleri ve Musulluların Azerbaycan Atabeyi Pehlivan ile sıkı ilişkiler kurmaları, Sultan'ın Musul üzerine ikinci bir sefer yapmasına yol açtı¹⁶⁵.

Salahaddin, el - Cezire ile yakından ilgileniyordu. Musul Zengilerinin Erbil Beyliği'ne hücum etmeleri ve kuzeydeki bölge sahiplerinin himaye istemeleri sultan için uygun bir fırsat oldu. Bu nedenle 1185 nisanında kuzeye yönelip, ikinci şark seferine çıktı. Kuzeydeki tabii-lerinin kendisine katılması ile Harran'a gelen Sultan, burada bölgenin idari taksimatını yaptıktan sonra Musul'u ikinci bir defa muhasaraya başladı. Sultan'ın bu seferinden oldukça endişelenen Musul sahibi, ülkesini tamamen kaybetmemek için elçi heyetlerini gönderip anlaşma yollarını aradı. Bu heyette Zengi ailesinin kadınları da bulunuyordu. Kadınların bütün yalvarmalarına rağmen Sultan teklifleri kabul etmeyip şehri muhasaraya başladı. Mevsimin çok sıcak geçmesinden dolayı havanın serinleşmesini bekledi. Bu sırada Ahlat Sahibi Şah Erme'nin 21 Temmuz 1185'de ölüm haberi gelince bütün dikkatler oraya çevrildi¹⁶⁶.

Ahlat ileri gelenlerinin Salahaddin'i Ahlat'ı alması için davet etmeleri, ayrıca bu arada

165. İsfahani, el - Bark el - Şami, C. 5., s. 123 - 129; İbnü'l - Esir, el - Kamil, c. 11., s. 296 - 397, 404; Ramazan Şeşen, a.g.m., s. 328 - 334; Ramazan Şeşen, Salahaddin Devrinde Eyyubi Devleti, s. 50; Coşkun Alptekin, "Erbil Atabegliği" D.G.B.I.T., C. 8., s. 72 - 73; İbrahim Kafesoğlu "Kökbörü" mad., İ.A., C. 6., s. 886.

166. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C. 11., s. 403 - 406; Ebu'l - Farac, C.2., s. 435; Ramazan Şeşen, "Anadolu Tarihi ile ilgili bahisler" Selçuklu Araştırmaları Dergisi, C. III., s. 328 - 334.

Mardin ve Hısn-ı Keyfa sahiplerinin ölümleri, el - Cezire ve diğer yerlerde siyasi boşluğu doğurdu. Bütün bu nedenlerden dolayı Sultan, Musul muhasarasını kaldırarak Ahlat üzerine yürüdü¹⁶⁷. Yol üstünde bulunan Meyyefarakin kalesini uzun muhasaradan sonra 29 Ağustos 1185 tarihinde teslim aldı. Ancak Ahlat konusundaki fırsatı kaçırdı. Şah Ermen'in yerine geçen Beytemür, bölgeye daha erken gelen Azerbaycan Atabeg'i Pehlivan'a tabi olmayı tercih etti. Salahaddin ise Meyyafarakin ve tabiielerini ele geçirmekle Diyarbekir'deki hakimiyetini emniyet altına aldı¹⁶⁸.

Havalar soğumaya başlayınca Sultan Salahaddin, hızlı bir şekilde Musul'a dönmeye karar verdi. el - Cezire askerleri ile birlikte üçüncü defa Musul'u muhasaraya başlayınca Halife'nin yardımlarından ümidini kesen Musullular, elçi göndererek sulh teklifinde bulundular. İki taraf arasında Sincar sahibi İmameddin Zengi'nin arabulucu olması kararlaştırıldı. İki taraf arasında yapılan uzun müzakerelerden sonra 3 Mart 1186 (9 Zilhicce 581)'da Harran'da anlaşma imzalandı. Bu anlaşma ile Musullular, Selçuklular adına hutbe okumak ve para bastırmaktan vazgeçerek Sultan adına hutbe okumak ve para bastıracaktı. Büyük Zab'ın doğusunda eskiden kendilerine ait toprakları Sultan'a bırakacaklar, buna karşılık Sultan tarafından iki Zab nehri arasındaki toprakların bir kısmı onlara verilecekti. Büyük Zab'ın (Dicle Nehri) batısındaki Musul toprakları da onların idaresinde kalacaktı. Bu anlaşmayla Musullular ayrıca, Franklara karşı yapılan seferlerde Sultan'ın emrine askerlerini vermeyi taahhüd ediyorlardı. Böylece Trablusgarb'dan İran sınırına kadarki Müslüman ülkeleri Sultan'ın yüksek hakimiyeti altına giriyor, Nureddin Mahmud Zengi'nin ölümüyle parçalanan Suriye'nin birliği yeniden kurulmuş oluyordu. Artık, Salahaddin itirazsız Nureddin'in Suriye varisiydi¹⁶⁹.

167. Ramazan Şeşen, a.g.m., s. 334 - 338.

168. İbnü'l - Esir, a.g.e., s. 407 - 480.; Ebu'l - Farac, C.2., s. 435; Ramazan Şeşen, Salahaddin Devrinde Eyyubiler Devleti, s. 50 - 51; Coşkun Alptekin, a.g.e., s. 73; İslâm Ansiklopedisi " Kökböri" mad., C. 6., s. 886; Abdülkerim Özeydin, " Ahlatşahları", D.G.B.I.T., C. 8., s. 199 - 201.

169. Ramazan Şeşen, Salahaddin Devrinde Eyyubi Devleti, s. 51; Ayrıca bu anlaşma için bkz: İbnü'l - Esir, el - Kamil, C. 11., s. 408 - 409; Ebu'l - Farac, C.2., s. 438; Ramazan Şeşen, " Anadolu Tarihi İle İlgili Bahisler", Selçuklu Araştırmaları Dergisi, C.III., s. 342; Runciman, C. 2, s. 373 - 374; Coşkun Alptekin, a.g.e., s. 73 - 74; İslâm Ansiklopedisi, "Kökböri" mad., C.6., s. 886.

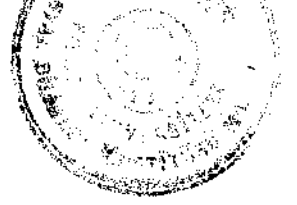

Böylece Mısır ve Suriye'den başka el - Cezire'de Sultan'ın hakimiyeti altına girdi. Ayrıca Haçlılar'a karşı birleşik bir cephe meydana geldi, onlara karşı daha düzenli mücadele etme imkânı doğdu. Kuzeydeki emirler bundan sonra Haçlılar'a karşı Sultan'ın en sadık adamları olacaklardır.

İKİNCİ BÖLÜM

SURİYE'DE SALAHADDİN - FRENK MÜCADELESİ

SURİYE'DE SALAHADDİN - FRENK MÜCADELESİ

A. Filistin Seferleri ve Fethi

Salahaddin, Mısır yönetimini ele geçirdiğinden itibaren, Haçlıları Doğu İslâm dünyasından çıkarmak için mücadeleye başladı. O'nun, Frenklerle mücadelesini iki safhada inceleyeceğiz. Birincisi, Suriye hakimi Nureddin Zengi'nin ölümünden Kudüs'ün fethine kadar olan safhadır. İkincisi Kudüs'ün fethinden umumi savaşı sona erdiren 1192 anlaşmasına kadar olan safhadır. Birinci safhada Salahaddin, sadece Suriye'de bulunan Frenkler ile batıdan onların yardımına gelen gruplar ile mücadele etmiştir. Bu safhada batı Hristiyan alemiyle iyi geçinmeye çalışmıştır. İkinci safhada ise, hem batı Frenkleri ile hem de doğuda bulunan Frenklerle mücadele etmiştir.

Salahaddin'in en büyük hedefi, Suriye'de Frenkler tarafından işgal edilen müslüman topraklarının ve özellikle Kutsal bölge olan Kudüs'ü kurtarmak idi. Diğer bir amacı da bütün Suriye'yi hakimiyetine alıp siyasî birliği sağlamaktır. Bu nedenle kendisini Haçlılara karşı İslâm'ın şampiyonu gözüyle bakmıştır.

Mısır yönetimini ele geçirdiği andan itibaren Frenklerle mücadeleye başladı. Mısır'da iken efendisi olan Suriye hakimi Nureddin Zengi ile beraber 566, 567, 568 yıllarında Filistin'e yaptığı seferlerden daha önce bahsetmiştik. 1174 yılında Nureddin'in ölümü üzerine Suriye siyasî birliğinin bozulduğunu gören Kudüs Kralı Amaury, hemen harekete geçip Dimaşk'a bağlı Banyas'ı muhasara edince, Salahaddin, Mısır'dan Kudüs Krallığına sefere çıkmıştı. Ancak Dimaşklıların Frenklerle anlaşmasını görünce geri döndü.¹⁷⁰ Kudüs Kralı Amaury'in kısa bir zaman sonra ölünce, Suriye Haçlıları taht kavgasına düştüler.¹⁷¹ Salahaddin bu durumdan istifade ederek Suriye'ye girdi ve siyasî birliği düzeltmekle meşgul oldu.

170. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C. 11, s. 326 - 327.

171. Geniş bilgi için bkz: Runciman, C.2., s. 333 - 338.

Nureddin ve Amaury'nin ölümleri, Salahaddin'in Suriye'ye girmesini kolaylaştırdı. Onun Suriye'de Frenkler ile müdahalesi Birinci Halep Muharasası sırasında oldu. Sultan Salahaddin, Haleb'i muhasara ederken, Trablus Kontu Raimond, 1 Şubat 1175 tarihinde bir caydırma seferi ile Hims'i muhasara altına aldı. Halep muhasarasını hemen kaldıran Sultan, Hims üzerine yürüyerek şehri ve kaleyi alıp, Haçlı tehlikesini uzaklaştırdı.¹⁷² Böylece Suriye'nin büyük bir kısmı hakimiyeti altına girdi. Temmuz - Ağustos 1175 tarihinde Salahaddin, Kurun-ı Hama savaşı ile Musul askerlerini yenmesi ve Suriye bölgesindeki şehir ve kaleleri bir bir ele geçirmesi Haçlıları korkuya sevk etti. Bu nedenle Frenkler, elçi gönderip sulh teklifinde bulundular. İki taraf arasında bir anlaşma imzalandı.¹⁷³ Ancak, 1176 (572) ikinci Halep muhasarası sırasında Frenkler bu anlaşmayı bozdular. Salahaddin, Misyaf kalesini kuşatırken Kudüs Kralı IV. Baudin Sayda'ya, Trbalus Kontu III. Raymond'da Cübeyl'e doğru harekete geçtiler. Baalbek sahibi Şemseddin b. Mukaddem, bu haçlıları Baalbek'e bağlı "el - Bika" denilen yerde ağır bir bozguna uğrattı. Bu ağır bozgundan sonra Haçlılar birleşip Dimaşk'a bağlı yerlere saldırdılar. Bu sırada Dimaşk'ta bulunan Salahaddin'in kardeşi Turanşah "Aynu'l Cer" denilen yerde onlarla karşılaştı. Fakat yenilip bir çok esir verdi. Bu olaydan cesaret alan Haçlılar bölgeye yayıldılar. Fakat Salahaddin'in yaklaşması üzerine geri çekildiler.¹⁷⁴

1. Filistin Sahillerine Yapılan Akınlar

Salahaddin, Suriye birliğini sağlamaya çalışırken, Kudüs Krallığına bir darbe vurmak için zaman kolluyordu. Kudüs Krallığına karşı 573 Cemaziyelahir sonlarında (14 - 23 Aralık 1177) büyük bir orduyla Mısır'dan Suriye sahilinde Haçlı hakimiyetinde bulunan bölgeye sefere çıktı. Bu sefer onun Frenkler'e karşı ilk büyük seferidir. Hızlı bir şekilde Filistin sahilindeki haçlı hakimiyetinde bulunan Gazze ve Aşkalın şehirlerini yağmaladı. Haçlıların karşılarına asker çıkarmadıklarını görünce hırsları arttı ve askerleri ganimet maksadıyla geniş bir alana yayılıp düzeni bozdular. Pusuda bekleyen Kudüs Kralı IV. Boudoin ve Renaud de Chatillon

172. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.11, s. 336; Runciman, C.2., s. 340 - 341; Ebu'l - Farac, C.2, s. 419.

173. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C. 11, s. 348.

174. İbnü'l - Esir, a.g.e., s. 350; Runciman, C. 2, s. 343; Ramazan Şeşen, Salahaddin Devrinde Eyyubiler Devleti, s. 64.

komutasındaki Haçlı ordusu Remle yakınlarında ani bir baskın yaptı. Salahaddin mağlup vaziyette geri çekildi. Fakat, Mısır ile Filistin arasındaki Sina Çölü dolayısıyla, sonra bu çekilme bir bozguna dönüştü. Askerleri ve hayvanlarının çoğu aç, susuzluk ve süratli hareket sebebiyle telef oldu. Baskın ve yağma maksadıyla Haçlı topraklarına dağılan askerleri ise, çoğu öldürüldü ve esir alındı¹⁷⁵. Bu, Haçlılar bakımından büyük bir zaferdi. Ve bu an için krallık kurtarılmıştı. Ancak, Salahaddin hala çok tehlikeli durumdaydı. Bu yenilgi Sultan'a bir ders oldu. Bundan sonra Mısır'dan Filistin'e sefere çıkmayacaktır. Yenilginin etkilerini ortadan kaldırmak amacıyla hemen harekete geçti.

Bu galibiyetin hemen akabinde eğer Kudüs Kralı, düşmanını Mısır içlerine kadar takip edebilmek veya Dimaşk'a karşı süratli bir harekete geçmek imkânını bulmuş olsaydı, belki Salahaddin'in gücünü parçalayabilirdi. Fakat dıştan yardım görmeden küçük ordusunu bir taarruz hareketi içinde tehlikeye sokamazdı. Salahaddin Remle ve Askalan seferine çıktığı sırada Suriye'deki Haçlılar hareket halindeydiler. Diğer taraftan Dimaşk sınırında müstahkem kaleler inşa etmeye başladılar. Sultan'ın Remle'de mağlup olarak Mısır'a dönmesi Suriye'de siyasî boşluğu doğurdu. Onun Dimaşk'taki naibi kardeşi Şemsüddeve Turanşah'ın rahat ve zevk içinde yaşaması Haçlıları harekete geçirdi. Bu fırsatı kaçırmayan Haçlı liderleri deniz yoluyla Suriye sınırına geldiler. Doğudaki Frenkleri de toplayıp Cemaziyelevvel 573 (Ekim - Kasım 1177)'de saldırıya geçip Hama'yı kuşattılar. Hama'da Salahaddin'in dayısı Şihabeddin Mahmud el - Harimi'nin müdafaası ve civardaki müslümanların yardıma gelmesi ile Frenkler mağlup olarak geri çekildiler.¹⁷⁶ Böylece Frenkler, Suriye'de istediklerini elde edemediler.

Hama'da başarıya ulaşamayan Frenkler, bu sefer Kuzey Suriye'ye yönelerek Haleb'e bağlı Harim'deki iç karışıklıktan faydalanmak amacıyla Ekim - Kasım 1177'de şehri muhasara altına aldılar. Üç ay devam eden muhasarada başarı elde edemedi geri çekildiler.¹⁷⁷

175. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.11, s. 354 - 355; Runciman, C.2, s. 348 - 349.

176. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.11, s. 355 - 356.

177. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.11, s. 357.

Mısır'da durumunu düzelten Sultan Salahaddin 1178 ilkbaharın sonlarına doğru Suriye'ye döndü. Bu yılın yegane savaş hareketleri, karşılıklı bir kaç yağma akınından ibaret kaldı.¹⁷⁸ Salahaddin, bu yılda güneydeki Baalbek iç meselesi ve Suriye'nin idari meseleleri ile meşgul oldu. Yine bu yılda Suriye'de meydana gelen umumi kıtlık ve veba salgını hareketliliği dindirmede etkili oldu.¹⁷⁹

2. Merc-i Uyun Zaferi

Salahaddin, Suriye'nin iç karışıklıklarını düzeltmeye çalışırken Frenkler bu durumdan istifade etmeye çalışılar. Daha önce Banyas Salahaddin tarafından fethedildiği için Kudüs krallığının savunma sistemi bozulmuştu. Bu nedenle yeni savunma sistemleri kurmak amacıyla Dimaşk sınırında müstahkem kaleler inşa etmeye başladılar. Toron - Banyas yolu üzerindeki Hunun tepelerini tahkim ettiler. Diğer taraftan Ölü Deniz'in güneyinde Dimaşk yoluna hakim bir noktada Beyt el - Ahzan¹⁸⁰ kalesini inşasıyla uğraştılar. Frenkler'in Orta Suriye'de müstahkem yerlerin yapımına engel olmak için siyasi faaliyetlerde bulunduyorsa bir sonuç alamadı. Baalbek ve diğer yerlerde siyasi istikrarı sağlayan Salahaddin, Frenklerle mücadele fırsatını buldu. Bu sırada yağma akınına çıkan kralın komutasındaki haçlı birlikleri Salahaddin'in Dimaşk naibi Ferruhşah tarafından 10 Nisan 1179'da ağır bir yenilgiye uğratıldı. Ayrıca Suriye'deki meşhur Frenk liderleri ve tarikat liderleri esir alındı.¹⁸¹

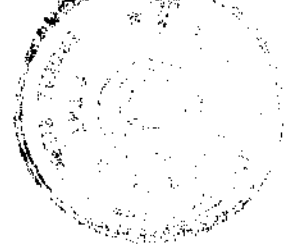
Salahaddin, bu başarıdan sonra hiç vakit kaybetmeden Beyt el - Ahzan Kalesini almak üzere zaferinden faydalanmaya çalıştı. Ordugahını Banyas önüne kurdu. Buradan Suriye sahil şeridi olan Sayda ve Beyrut arasındaki Frank tarlalarını tahrip etmek üzere Celile ve Lübnan'a akıncı birlikler gönderdi. Bu birlikler Sayda ve Akka'ya kadar Frenk arazisini tahrip ettiler ve

178. Runciman, C.2, s. 350.

179. 1178 yılında Suriye, el - Cezire, Irak, Diyarbakır, Musul, Ahlat ve diğer bölgelerde yağmurun yağmaması üzerine meydana gelen felaketler, fiyat artışları ve kıtlık yüzünden Suriye'de insanların nasıl leş ve benzeri şeyleri yediği ve bunun sonucunda ortaya çıkan korkunç veba salgını hakkında bkz: İbnü'l - Esir, a.g.e., s. 361.

180. Beyt el - Ahzan Kalesi, Banyas yakınlarında Hz. Yakub'un evi civarındadır.: (İbnü'l - Esir, el - Kamil, C. 11, s. 364)

181. İbnü'l - Esir, a.g.e., s. 364 - 365; Runciman, a.g.e., s. 350 - 351.

ekinlerini topladılar. Bu yağma akınlarından dönerken Ferruhşah komutasındaki Dımaşk askerleri 10 Haziran 1179 tarihinde Ürdün suyu yakınındaki Merc-i Uyun denilen yerde Frenklerin ani baskınına uğradı. Salahaddin'in yardımı gelmesi üzerine Frenkler, Merc-i Uyun'da ağır bir yenilgi aldılar. Haçlı büyüklerin büyük bir kısmı öldürüldü veya esir alındı ¹⁸². Bu ağır yenilgilerden sonra Frenklerin, Suriye'de yeni bir taarruza girişecek halleri kalmadı.

Bu galibiyetlerden sonra Salahaddin, Beyt el - Ahzan kalesini muhasara altına aldı. Nihayet 29 Ağustos 1179'da kaleyi feth etti. Bir çok esir ve ganimet elde ettikten sonra kaleyi tamamen yıktı ¹⁸³. Bu sırada Filistin'e gelen Fransız birlikleri kaleyi kurtarma tekliflerini kabul etmiyerek korkularından ülkelerine döndüler. ¹⁸⁴ Böylece batıdan gelen Haçlıların işe yaramadığı bir kere daha ortaya çıkmış oldu. Artık Frenkler inisiyatiflerini kaybetmişlerdi. Salahaddin ise taarruzuna devam ederek Taberiyye, Sur ve Beyrut üzerine akınlar yaptı. Frenklerin peşpeşe yedikleri bu darbelerden sonra Dımaşk'a elçi göndererek sulh teklifinde bulundular. Salahaddin buna razı oldu. Sonuçta 1180 yılında iki taraf arasında iki yıllık bir ateşkes anlaşması yapıldı. ¹⁸⁵ Salahaddin'in böyle bir anlaşmaya yanaşması, muhtemelen kuzeydeki Haleb'in alınmasının Kudüs'ün geri alınmasına tercih etmesi ve Suriye'de devam eden kıtlığın Suriye'yi açlık tehlikesi ile karşı karşıya getireceğinden kaynaklanmış olabilir.

Bu anlaşma Suriye Frenkleri için hayati bir örem taşıyordu. Kudüs Kralı Baudouin, mütareke devresini, Suriye'de İslâma karşı müşterek bir Hristiyan cephesi kurmak teşebbüsüne hasretti. Bizans kralı Manuel ise, 1176 Miryakefalon savaşında aldığı ağır bir yenilgiye rağmen hâlâ Suriye'ye karşı canlı bir ilgi gösteriyordu. Kral ve başpiskopos Kutsal bölgeleri kurtarmak amacıyla Kudüs kralı ile diyaloga girdiler. Çukurova Ermeni kralı Ruben'de Frenklerle anlaşmak için uğraşıyordu. Hatta Suriye Yakubileri bile, Patrikleri olan tarihçi Süryani Mikhail, Kudüs'tü ziyaret edip krala Hristiyanlık davasına sadakatlerini belir-

182. Runciman, C.2, s. 351 - 352; R. Şeşen, Salahaddin Devrinde Eyyubiler Devleti, s. 67.

183. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.11, s. 364 - 365.

184. Runciman, C.2., s. 352.

185. Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 68; Runciman, C.2., s. 352.

ttiler. Bütün bu gelişmeler olurken batıdan herhangi bir yardım görünmüyordu. Suriye Frenkleri ise, Kraliçe Sibylle'ye koca bulmak için birbirleri ile mücadele ediyorlardı.¹⁸⁶

Ancak 24 Eylül 1180'de Bizans İmparatoru Manuel'in ölümü doğudaki kuvvetler dengisini bozdu. Manuel, Suriye Frenklerinin en büyük yardımcısıydı. Bu nedenle onun ölümüyle Frenkler en büyük müttefiklerini kaybettiler. Ayrıca imparatorun ölümü ile çukurova Ermenileri ve Antakya hükümdarları Çukurova ve Antakya kilisesi yüzünden birbirleri ile mücadeleye başladılar. Bu sırada Salahaddin'in en üstün duruma geçtiğini idrak eden yeni Bizans imparatoru Andronikos Komnenos, Manuel'in siyasetini tersine çevirmek suretiyle, Salahaddin ile bir anlaşma yaptı. Bu anlaşmaya göre Selçuklulara karşı bir ittifak mukabilinde Salahaddin'e Frenkler'e karşı serbestçe hareket imkânı veriliyordu. Hatta nüfuz bölgelerinin sınırlandırılması hususunda teferruata kadar varan kararlar alınmıştı. Fakat bu anlaşma Bizans'taki iç mücadele yüzünden neticesiz kaldı ve Bizans inkıraza uğradı.¹⁸⁷

Bizans, Ermeni ve Suriye'deki küçük Hristiyan reisleri arasındaki bu siyasi çekişmeler Salahaddin'in çok işine gelmekteydi. Artık ne Bizans ne de kuzey Suriye Frenkleri bundan sonra onun Suriye'deki ilerleyişini önleyemeyecek veya Kudüs krallığına yardım göndermeyeceklerdi. Ayrıca bu sırada Anadolu Selçuklularının kuzeydeki Gürcüler ile mücadelesi de Salahaddin'e yarıyordu. Yukarıda da belirttiğimiz gibi bu şartlar altında Kudüs Krallığı için 1180 ateşkes anlaşmasına uyulması hayati önem taşıyordu. Ancak, Frenkler bu şartları anlayabilecek kabiliyetten yoksun olacaklardır ki, 1181 yılı ortalarında anlaşmayı bozdular. Frenkler, Müslüman ticaret gemilerini vurdular ve bazı bölgelere akın yaptılar. Kerek - Şevbek prenskepi Arnold, Dimaşk-Mekke yoluna yakın Teyma üzerine hareket etti. Frenkler, bu taarruzlarından istedikleri neticeyi alamadılar.¹⁸⁸ Frenklerin anlaşmayı bozmaları, Salahaddin'i Mısır'dan tekrar Suriye'ye dönmesine sebep oldu.

186. Runciman, C.2., s. 353 - 356.

187. Ostrogorsky; Bizans Devleti Tarihi (çev. Fikret İşıltan), Ankara - 1991, s. 360 - 371; Runciman, C.2., s. 353 - 359

188. Bkz.: İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.11, s. 375; Runciman, s. 360 - 361.

3. Salahaddin'in Kudüs Krallığı Topraklarına Akınları

Suriye'de bu olayların gelişmesi üzerine Salahaddin, daha önce kıtlık nedeniyle Suriye'den Mısır'a gitmiş olan büyük bir kalabalık ile 11 Mayıs 1182 (5 Muharrem 578) tarihinde Mısır'dan Suriye'ye hareket etti. Haçlılar, Kerek'te toplanarak, Salahaddin'in Suriye'ye girmesini engel olmak istediler. Salahaddin, ordusunu Sina Çölü içinden kuzeye yönelerek rastladığı bütün ürünü imha etti. Frenklerin Kerek'te toplanmasından istifade eden Dimaşk naibi Ferruhşah, Kudüs krallığı topraklarına baskın yaparak, Taberiyye, Deburiyye ve liman şehri olan Akka topraklarını yağmaladı. Akınlarına devam eden Ferruhşah, Suriye'de "Habs Celdek" adıyla bilinen sevad'a yakın bir yerde kurulan ve Taberiye'ye bağlı olan bu müstahkem kaleyi fethetti. İbnü'l - Esir, bu kalenin fethi ile Frenklerin Suriye'de cesaretlerinin tamamıyla kırıldığını söyler.¹⁸⁹

Dimaşk'ta bir müddet dinlenen Sultan Salahaddin, Temmuz - Ağustos 1182 tarihinde Filistin'e girerek haçlı hakimiyetinde bulunan taberiyye ve Beysan seferlerine çıktı. Yeğeni Ferruhşah ile birlikte Beysan, Cinin, Lacun ve o yöredeki diğer şehirleri yağmalayarak Akka'ya yaklaştı. Kevkeb yakınlarında meydana gelen savaşta, Haçlıların kaçıp kaleye sığınması üzerine Dimaşk'a geri döndü¹⁹⁰. Bu sefer ile Frenkler bir meydan muharebesinden kaçınarak zayıflıklarını ortaya koydular.¹⁹¹

Akınlarına devam eden Salahaddin bu sefer sahildeki Beyrut üzerine yürüdü ve şehri yağmaladı. Aynı anda Dimaşk ile Kahire arasında mevcut olan güvercin pastası yardımı ile davet olunan donanması da sahilde görüldü. Kudüs'e ziyarete gelen bir donanmaya karşı önemli başarılar elde etti. Frenklerin, Beyrut'un yardımına gelmeleri üzerine geri çekildi. Bundan sonra Kuzey Suriye ve el - Cezire'deki gelişmeler üzerine, Frenklere karşı mevcut hududu koruması için komutanlarına gereken tenbihleri yaptıktan sonra tarihî Birinci el - Cezire seferine çıktı.¹⁹²

189. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.11, s. 381; Runciman, C.2, s. 361 - 362; R. Şeşen, Salahaddin Devrinde Eyyubiler Devleti, s. 68 - 69.

190. İbnü'l - Esir, a.g.e., s. 382; Runciman, C.2., s. 361 - 362; R. Şeşen, a.g.e., s. 68 - 69.

191. Ramazan Şeşen, Salahaddin Devrinde Eyyubiler Devleti, s. 69.

192. İbnü'l - Esir a.g.e., s. 382 - 383; Runciman, a.g.e., s. 362; Şeşen, a.g.e., s. 69.

Salahaddin'in el - Cezire seferine çıktığını fırsat bilen Frenkler, Dimaşk üzerine yürüdüler. Dimaşk naibi Ferruhşah'ın Eylül 1182'de ölümü ve yerine Muhammed b. el - Mukaddem'in tayin edilmesi, Haçlıları tekrar harekete geçirdi. Ferruhşah, haçlıların adeta korkulu rüyası idi. Onun ölümü bir yerde düşmana cesaret verdi. Ayrıca bu fırsattan faydalanan haçlılar, Kızıldeniz'de harekete geçtiler de başarı elde etmediler.¹⁹³

4. Salahaddin'in Beysan ve Kerek Seferi

Salahaddin, 1183 yılı sonlarında el - Cezire ve Haleb'i fethetmekle Suriye'nin siyâsî istikrarını büyük ölçüde sağlamış oldu. Artık Suriye sınırları içerisinde kendisini tehdit edecek Müslüman bir devlet kalmadı. Bundan sonra sıra, Suriye'deki Franklara gelmişti. Kudüs'ün yolu kendisine açılmıştı. Hatta Dimaşk kadısı Haleb'in alınması üzerine yazdığı kasideyle Salahaddin'i övdü ve bir beytinde "Safer ayında Haleb'i almanız, Recep ayında Kudüs'ü fethedeceğini müjdelemektedir" diye zikretmiştir.¹⁹⁴ Sultan da bu durumun farkındaydı. Bundan sonra yapılacak en iyi hareket, Filistin üzerine seferler düzenleyip kutsal bölgelerdeki Frenkleri tamamen atmaktır. Ayrıca, Haleb'in zaptı üzerine en çok endişeye düşen Suriye'deki Frenkler oldu. Onlar, gerçek mânâda bir abluka altına girdiklerinin farkındaydılar.

29 Eylül 1183'de Salahaddin, Filistin'e taarruz etmek üzere büyük bir ordu ile Dimaşk'tan yola çıktı. Ürdün nehrini geçerek bugünkü Ürdün toprakları içinde olan Beysan üzerine ikinci bir sefere çıktı. Şehri yakıp - yıktıktan sonra Kudüs topraklarında akınlarda bulundu ve bir çok ganimet elde etti. Frenk ordusu bir meydan savaşından kaçınca Sultan da Dimaşk'a geri döndü¹⁹⁵. Beysan seferinden döndükten sonra Salahaddin, askerleri ile Kerek üzerine yürüdü. Kerek kalesini hedef almasının sebebi, bu müstahkem kalenin Suriye'yi

193. İsfahani, el - Bark el - Şami, C. 5, s. 102^b - 104^b; İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.11, s. 384, 389 - 390; Runciman, C.2., s. 366 - 368.

194. İbnü'l - Esir, a.g.e., C.11., s. 394; Muhammed Kurd Ali, Hitatü's Şam, C.2/I, s. 49 - 51.

195. İsfahani, el - Bark el - Şami, C.5, s. 104 a - 112 a; İbnü'l - Esir, el - kamil, C. 11, s. 397 - 398;

Runciman, C.2, s. 367 - 368; Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 71; Beysan seferi ve bu konuda halifeye gönderilen mektuplar için bkz: Ramazan Şeşen; "el - Bark el - Şami'ye göre 578 - 579 (1182 - 1183) yıllarında Salahaddin'in Bazı Tayinleri ve Eyyubiler ile Franklar Arasında Cereyan Eden Bazı Harpler" İslâm Tetkikleri Dergisi; VI / 3-4, s. 13 - 16

Hicaz'a ve Mısır'a bağlayan yol üzerinde bulunmasıydı. Nureddin devrinde de bu kale defalarca kuşatılmış, ancak bir türlü alınamamıştı.¹⁹⁶ Kerek ve buranın hakimi olan Renaud'un imhası Salahaddin'in en büyük hedeflerinden biriydi. Renaud bu büyük kaleye sahip bulunduğu müddetçe, Suriye ile Mısır arasındaki bütün trafiğe hakim kalacaktı. Yapılan tecrübeler, onun hiç bir anlaşma ile dizginlenemeyeceğini göstermiştir.¹⁹⁷ Yapılan bu seferde de kale alınamadı, fakat ağır tahribata uğradı. Salahaddin, bundan sonra 1184 ve 1187 yıllarında Kerek'i iki defa daha muhasara edecek, fakat Kudüs'ün fethinden bir yıl sonra 1188 yılında zaptedebilecektir.¹⁹⁸

Beysan ve Kerek seferleri Hittin meydan muharebesine yol açan seferlerin ilk denemeleridir. Bu seferleri ile Kudüs Krallığı toprakları adeta tahrip edilmişti. Salahaddin'in Frenklere karşı üstünlüğü bariz bir şekilde ortaya çıkmış, Frenkler bir meydan muharebesini göze alamamışlardır. Bu durum da Suriye'de Frenklerin sonunun yaklaştığını göstermekteydi.

5. Hittin Zaferi

Salahaddin, Musul dışında Suriye ve el - Cezire'yi hakimiyetine alıp müslümanlar arasında siyasi birliği sağlarken, diğer taraftan Frenkler arasında tam bir kargaşa yaşıyordu. 1185 Mart ayında cüzzamlı bir hasta olan Kudüs Kralı IV. Baudouin ölünce yerine henüz 6 yaşındaki yeğeni V. Baudoin geçti. Bu çocuk adına Kudüs Krallığını idare etmek üzere Trablus Kontu III. Raymond getirildi. Suriye'de katılık devam edince Frenkler, bu şartlar altında Salahaddin ile mücadele edemeyeceklerini çok iyi bildiklerinden, yeni kralın naibi olan Raymond, Salahaddin'den dört yıllık bir mütareke talep etti. Bu sırada Musul ve Mısır'da meydana gelen hadiseler yüzünden Salahaddin de kendi bakımından buna razı oldu ve sulh yapıldı.¹⁹⁹

Bundan istifade eden Salahaddin, 1185 yılında ikinci Doğu Seferine (el - Cezire Seferi) çıkıp Musul meselesini halletti ve kuzeydeki pürüzleri giderdi. Böylece, Mısır ve Suriye'den

196. Ramazan Şeşen, s. 13 - 16.

197. Runciman, a.g.e., C.2., s. 369

198. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.11., s. 398, 400 - 401.

199. Geniş bilgi için bakınız: Runciman, C.2, s. 366 - 373.

başka el - Cezire'de sultanın hakimiyeti altına girdi. Salahaddin artık Suriye'nin tek hakimi oldu. Ayrıca Frenklere karşı birleşik bir cephe meydana geldi.²⁰⁰ Bu sırada Suriye'deki Frenkler arasında krallık yüzünden iç kavgalar bütün şiddetiyle devam ediyordu. Guy de Lusignan grubu, Kerek - Şevbek Prinskepsi Renaud de Chatillon desteğiyle, Trablus Kontu Raymond'u tahttan indirdiler. Guy de Lusignan, yeni Kudüs kralı olarak seçildi. Bundan memnun olmayan III. Raymond, Salahaddin'e itaat arzetti ve yardım istedi. Salahaddin, onun krallığı elde etmesine yardımda bulunmayı vaad etti. Tarihçi İbnü'l - Esir, " Bu hadise Salahaddin'e Haçlı hakimiyetindeki toprakları ele geçirmesini ve Kudüs'ü kurtarmasını gerektiren en büyük sebeplerden biridir" diye zikreder.²⁰¹

Hristiyanlarla Müslümanlar arasındaki anlaşma, Filistin'i bir ölçüde refaha kavuşturdu. Ülkenin iç kısımları ile Akka ve Sur limanları arasındaki ticarî trafik her iki taraf menfaatine yarar şekilde yeniden başladı. Eğer barış korunabilseydi, Kudüs krallığının geleceği belki emniyet altına alınabilecekti. Ancak Kerek - Şevbek Prenskepsi Renaud De Chatillon, aralarında anlaşma olduğu halde Mısır'dan Şam'a gelmekte olan bir müslüman kervanını ülkesinden geçince aniden baskın yaptı ve muhafızlarını esir aldı. Bunun üzerine Salahaddin, bu davranışın aradaki anlaşmaya aykırı olduğunu, esirlerin serbest bırakılmasını ve yapılan zararın telafisini talep etti. Bu talep kabul edilmedi.²⁰² Anlaşmanın bu şekilde ihlali savaşı kaçınılmaz hale sokmaktaydı. Bu savaş ise, iç kavgalar yüzünden parçalanmış olan Frenklerin bu durumda en kaçınacağı şey olmak gerekirdi.

Anlaşmanın ihlali, Sultanı harekete geçirdi. Musul, el - Cezire ve diğer Şark vilayetlerine, Mısır ve Suriye'ye mektuplar gönderip onları cihada davet ve teşvik etti. Hemen sonra 11 Nisan 1187'de hassa ordusu ile hareket ederek Dımaşk'ın güneyindeki Ra'sul-Maa'da ordugahını kurdu. Oğlu el - Efdal'ı gelecek orduları karşılamak için naib bıraktıktan sonra, Frenkle-

200. Bu konudaki kaynaklar için Salahaddin'in ikinci el - Cezire seferi başlığındaki dipnotlara bakınız.

201. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.11, s. 315 - 316. Frenkler arasında krallık yüzünden meydana gelen iç kavgalar hakkında geniş bilgi için bkz: Runciman, C.2., s. 366 - 379.

202. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.11, s. 416 - 417; Runciman, C.2, s. 377; Ramazan Şeşen, Salahaddin Devrinde Eyyubiler Devleti, s. 73.

rin, yolunu kesmelerini önlemek için Busra'ya gitti. Oradan Kerek üzerine yürüyerek Ürdün topraklarına girdi. Renaud'a bağlı toprakları yağmaladı. Bu sırada Mısır'dan gelen yardımcı birlikte Ürdün topraklarına girip Renaud'un topraklarını baştan sona yağmaladı. Aynı zamanda cihadagelen bütün askerler Ra'sul - Maa'da toplandılar. 10 Mayıs 1187'de Suriye'nin sahil şeridindeki Akka ve Safuriyye'yi yağmalamak için gönderilen bir akıncı birliği, Frenklerin Templier ve Hospitalier tarikatına mensup bir askerî birliğin taarruzuna uğradı. Yapılan savaşta Frenkler, ağır yenilgiye uğradılar. Bu çok büyük bir zafer idi. Çünkü Templier ve Hospitalier tarikatları, Suriye'deki Frenklerin güçlü bir taifesiydi²⁰³

Salahaddin, bu zafer müjdesini aldıktan sonra Kerek'ten geri döndü. Muhtelif yardımcı kuvvetlerin katılmasıyla Sultan askerlerini teftiş etti. İktalı ve maaşlı askerlerin sayısı gönüllüler hariç 12.000 süvariye varmıştı. Savaş planı ve gerekli emirlerin verilmesinden sonra bugünkü Ürdün toprakları olan Taberiyye'ye doğru hareket başladı. Trablus kontu Raimond da Salahaddin'e mektup gönderip yardım ve destek vaad ediyordu.²⁰⁴

Diğer taraftan Frenkler, Salahaddin'in askerlerini topladıklarını ve kendi ülkelerine saldırmaya azmettiğini görünce her taraftan yardım topladılar. Aralarındaki anlaşmazlıkları halledip, Trablus Kontu Raimond'u da saflarına aldıktan sonra Akka'dan Safuriyye'ye gittiler.²⁰⁵ Böylelikle krallık yeniden birliğe kavuştu. Frenklerin sayısı 1200 ila 2000 arasında şövalye, 20.000 civarında ise piyade idi.²⁰⁶ Frenkler sayıca bu kadar fazla olmasına rağmen yine de Trablus kontu Raimond, yapılan toplantıda "... Salahaddin, şimdi Mısır'a, Filistin'e ve Şark'a kadar her yere hakimdir. Bana kalırsa yapılacak iş onunla sulh üzerine yaşamak ve yerli yerinde kalmaktır." diyerek acizliklerini dile getirdi. Ancak bu teklif kral Guy tarafından kabul edilmedi.²⁰⁷

203. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.11, s. 418 - 419, R. Şeşen, a.g.e., s. 73; Ebu'l - Farac, C.2., s. 439 - 440.

204. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.11, s. 419 - 420.

205. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.11, s. 420 - 421; Frenklerin Trablus Kontu Raimond'u kendi taraflarına çekmek için başvurdukları yollar için bkz: Runciman, a.g.e.; s. 378 - 380.

206. Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 74; Frenk sayısı için ayrıca bkz. Zehebî, Duvelî İslâm, C.2., s. 69.

207. Ebu'l - Farac, C.2., s. 441.

Frenklerin hareketinden haberdar olan Salahaddin, Taberriyye yakınlarında Ukhuwane denilen yerde Savaş stratejisini belirlemek üzere harp meclisini topladı. Sonuçta düşmanla meydana savaşı yapılmasına karar verildi. Gerekli hazırlıklardan sonra, ordu buradan 23 Rebiülahir (2 Temmuz 1187) Perşembe günü Taberriyye üzerine yürüyüp muhasara altına aldı. Kısa zamanda şehir ele geçirildi. Oradakiler, kaleye sığınıp yardım isteyince, Salahaddin şehri yakıp yıktı. Salahaddin'in yaptıklarını duyan Frenkler, Taberriyye'ye doğru hareket ettiler. Sultan hemen ordugahına döndü. Zaten Taberriyye'yi muhasara etmekte amacı, onları bir savaş meydanına çekmek idi. İnsan için hayati önem taşıyan bütün su yerlerini ele geçirip, Frenkleri susuz ve çaresiz bıraktı.²⁰⁸ Bu çok önemli savaş taktiği idi.

Nihayet 25 Rebiülahir (4 Temmuz 1187) de iki taraf öncüleri arasında çetin savaş başladı. Haçlılar piyadeleriyle bir yandan savaşı sürdürüyor, bir yandan da suya yaklaşma umuduyla Taberriyye'ye doğru yürüyorlardı. Salahaddin onların maksadını anlayınca onlara mani olmak için üzerine yürüdü. Frenkler çok zor durumda kaldılar. Öyle bir savaş başladı ki, Kudüs Krallığının sona ereceğini gösteriyordu.²⁰⁹ Trablus Kontu Raimond, Müslümanlara karşı koyacak güçte olmadığını anlayınca geriye dönerek kralın yanına geldi ve "Aman Yarabbil Savaş bitmiştir; ölüme adanmış kimseleriz artık; krallığın sonu geldi" diye bağırıp Sayda'ya kaçmayı başardı.²¹⁰ Raimond'un kaçmasıyla Frenklerin kurtuluş umudu da kalmadı. Bir çoğu öldürüldü. Geri kalan Haçlılar, Taberriyye yakınındaki Hittin tepesine çekilerek bir çadır kurup kendilerini müdafaa etmeye başladılar. Kral Guy da bunların içindeydi. Artık Suriye Hristiyanları için hiç bir ümit kalmamıştı. Nihayet ani bir hücumla Hittin tepesinde, haçlıların "Salibu's - Sabut"²¹¹ adını verdikleri en büyük "Gerçek Haç" Müslümanların eline geçti. Bu Haçın alınması onlar için en büyük felaket demektir. Artık öldürüleceklerine kesin gözüyle bakıyorlardı. Savaşmaya devam edenler başta kral olmak üzere en büyük Frenk liderlerinin

208. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.11, s.420 - 422; Ebu'l - Farac, C.2, s. 442 - 443; Runcıman, C.2., s. 381 -2; Muhammed Kurd Ali, Hitatü's - Şam, C.2., s. 55 - 56; R. Şeşen, s. 74.

209. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.11, s.422 - 423.

210. Runcıman, C.2, s. 383.

211. Salibu's - Sabut: Hz. İsa'nın çarmıha getirildiği Gerçek haç'tır.

hepsi esir oldular veya öldürüldüler.²¹²

Doğu Hristiyanları bundan önce de defalarca ağır darbelere maruz kalmışlardı. Fakat Suriye sahillerine geldikleri 1098 yılından bu güne kadar böyle bir felakete maruz kalmamışlardı. Öyle ki, "Maktûlleri görenler bir kişinin bile esir alınmadığı, esirleri görenler de onlardan bir kişinin dahi öldürülmediğini zannederdi. İbnü'l Esir, bu olaydan bir yıl sonra mavaş meydanına gitmiş ve meydanda gördüklerini çok ilginç bir şekilde yazmıştır.²¹³ Böylece Hittin savaşında, Suriye'deki müslümanları tamamen yok etmek için, Kudüs krallığının bütün gücünü ortaya koyarak hazırladığı bu ordu imha edilmiş oldu. Suriye kapılarının tümü, savaş kazanan Salahaddin'e açıldı.

Hittin savaşında Frenklerin esir ve ölü sayısı hakkında kaynaklar farklı bilgi verirler. Bazı kaynaklar düşmanın 30.000 civarında esir ve ölü verdiğini yazarken²¹⁴ bazıları da bu sayının 23.000 ila 60. 000 arasında değiştiğini söylerler²¹⁵. Salahaddin, Kerek - Şevbek Prinkepsi Renaud de Chatillon ile Templier ve Hospitaller Şövalyeleri dışında bütün esirlere iyi davrandı. Renaud, sık sık anlaşmaları ihtilal ettiği ve müslümanlara çok eziyet ettiğinden dolayı öldürüldü. İki tarikat şövalyelerinin büyük kısmı da öldürüldü. Diğer esirler Dimaşk'a gönderildi. Ehemmiyetsiz esirler ise askerler arasında paylaşıldı.²¹⁶

6. Kudüs Krallığı Topraklarının Fethi

Kudüs Krallığı kuvvetleri imha olduğuna göre Salahaddin'e sadece Kutsal ülkenin müstahkem mevkiilerini ele geçirmek vazifesi kalmış oluyordu. Haçlıların hakimiyetinde olan

212. İbnü'l - Esir, a.g.e., s. 423 - 424; Ebu'l - Farac, C.2., s. 442 - 443; Zehebî, Duveli İslâm, C.2., s. 79.; M. Kurd Ali, a.g.e., s. 56; Runciman, C.2, s. 384 - 385; Ahmet Cevdet, Kısas-ı Enbiya (Haz. mahir İz) Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara - 1985, C.5, s. 295 - 296; Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 75 - 76.

213. İbnü'l - Esir, a.g.e., s. 423 - 424 Ayrıca bkz. Ebu'l Hasan en - Nedevi, İslâm Önderleri Tarihi, C.1., s. 344 - 345.

214. Ebu'l - Hasan en - nedevi, İslâm Önderleri Tarihi, C.1., s. 345.

215. Bkz. Ramazan Şeşen, Salahaddin Devrinde Eyyubiler Devleti, S. 76.

216. İbnü'l - Esir, a.g.e., s. 424; Ebu'l - Farac, C.2., s. 442 - 443; Runciman, C.2, s. 385 - 386; Hittin'de esir edilenler Dimaşk'a götürülmesinden sonra esir sayısı o kadar çoğalmıştı ki Dimaşk'ta bir esir fiyatı üç dinara düşmüştü. (Runciman, C.2, s. 386)

Suriye topraklarını, öncelikle Suriye sahillerinden başlayarak dört bir taraftan fethetmeye girişti. Aruk hiç bir yardım alamayacağını idrak eden Trablus Kontesi, taberiye'yi 5 Temmuz'da Salahaddin'e teslim etti. Sultan bundan sonra ordunun büyük bir kısmı ile Suriye sahiline yöneldi. Suriye'nin en büyük ve ticaret merkezi olan Akka'yı 9 Temmuz 1187'de ele geçirdi. Fetihlerine devam eden sultanın askerleri kısa zamanda en - Nasıra, Kaysariyya, Hayfa, Safuriyye, Sakif, Fula, Tıbnin, Nablus ve Akka civarındaki bütün yerleri aldı. Bu başarıların akabinde Salahaddin, Suriye sahili boyunca kuzeye doğru yöneldi. 19 Temmuz'da Tıbnin ve Sayda, 6 Ağustos'ta sahildeki şehirlerin en müstahkemi en güzeli ve iyisi olan Beyrut, hemen sonra ise Cübeyl teslim oldu. Kuzeyde sur şehri dışındaki Kudüs krallığına ait bütün Suriye sahil şehirleri ele geçmiş oldu. Göç eden bütün Frenkler Sur'da toplandılar. Burayı müdafaa için çarpışacak ve muhafaza edecek bir kuvvet olmadığından Salahaddin, Sur üzerine yürümedi. Bu sefer Güney Suriye sahillerine yöneldi. Diğer taraftan el - Adil Mısır'dan hareketle Yafa ve Meccelyab'ı aldı. İki ordu birleşerek Mısır ile Suriye yolu üzerinde bulunan Askalan'ı 5 Eylül 1187'de emanla teslim aldılar. Askalan'ın fethinden sonra Remle, Darum, Gazze, Meşhed-i Halil, Yuhna, Beytüllahm, Beytü Cibril ve diğer yerlerin fethi takip etti.²¹⁷ Böylece sahil şeridinin fethi tamamlandı. Artık sadece Kutsal şehir olan Kudüs kalmıştı.

7. Mukaddes Kudüs'ün Fethi

Suriye sahilindeki şehirlerin alınmasından sonra sıra mukaddes şehir olan Kudüs'ün fethine gelmişti. Salahaddin, diğer şehirlerin fethinden ziyade Kudüs ve Askalan'ın fethine önem veriyordu. Çünkü bu iki şehrin alınması gerekli idi. Bir de Kudüs mukaddes bir şehir idi. Burası Frenklerin hakimiyetinde olamazdı. Bu nedenle Askalan daha önce feth edildiğinden Sultan bütün kuvvetini Kudüs üzerine yükledi.

Suriye'nin Salahaddin'in eline geçmesi Frenkleri zor durumda bıraktı. Hatta Ebu'l - Farac : " Suriye'de yaşayan Hristiyanların bu sırada uğradıkları zor durum ve hakaretin derecesini kelimelerle anlatmak mümkün değildir²¹⁸ diyerek onların içine düştüğü durum çok güzel açıklamıştır. Salahaddin, sahildeki fetih hareketlerini tamamladıktan sonra Mısır'dan gelen yardımcı donanma kuvvetleri ile deniz tarafını emniyete aldı. Sonra Askalan'dan Kudüs'e hareket etti. Frenklerin büyük patrikleri, kralları ve Hittin'de kurtulan şövalyeler buradaydı. Diğer şehir halkı da orada toplanıp büyük bir kitle oluşturmuşlardı. Hepsi de Kudüs'ü Salahaddin'e kaptırmaktansa ölümü tercih ediyorlardı. Buranın muhafazası için bütün hazırlıklarını yaparlar.²¹⁹ Salahaddin, bütün bunların farkındaydı. Eğer Kudüs feth edilirse içindeki krallar

217. Geniş bilgi için bkz: İbnü'l - Esir - el - Kamil, C.11, s. 424 - 431; Ebu'l - Farac, C.2, s. 443 - 444; Zehebi, Duvel-i İslâm, C.2., s. 69; Runciman, C. 2, s. 386 - 388; Muhammed Kurd Ali, a.g.e., s. 56; Ahmet Cevdet, Kıssa-ı Enbiya, C. 5., s. 296; H. İbrahim Hasan, İslâm Tarihi, C.5., s. 137; Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 76; Coşkun Alptekin, " Erbil Atabegliği" D.G.B.İ.T., C.8., s. 75.

218. Ebu'l - Farac, C.2., s. 444.

219. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.11, s. 431.

ve önemli şahsiyetler ya öldürülür ya da teslim alınır, bir daha birleşmeleri zorlaşırdı. Ayrıca Frenkleri Suriye'den tamamen atmak kolaylaşırdı.

Bütün hazırlıklardan sonra Sultan Salahaddin, 15 Recep 583 (20 Eylül 1187)de Balian Barzan tarafından müdafaa edilen Kudüs şehrini kuşattı. İki taraf arasında şiddetli çarpışmalar meydana geldi. Barzan, kurtuluşlarının kalmadığını görünce eman dilemek ve Kudüs'ü teslim etmek için bir heyeti Salahaddin'e gönderdi. Fakat Sultan, gelen heyete 1098 yılında Haçlıların Kudüs'ü ele geçirdiği şekilde kılıçla zaptedeceğini söyleyerek tekliflerini kabul etmedi. Fakat Barzan, eğer şartlar kabul edilmediği takdirde, şehirdeki müslüman esirleri öldüreceğini ve mukaddes yerleri tahrip edeceğini söyleyerek Sultanı tehdit etti. Bunun üzerine Salahaddin onlara eman vermeyi kabul etti. Nihayet erkeklerin onar dinar, kız ve erkek çocukların ikişer dinar, kadınların da beşer dinar fidye verilmesi üzerine anlaşmaya varıldı. Böylece 27 Recep (2 Ekim 1187) Cuma günü Kudüs kılıç hükmünde emanla teslim oldu. Salahaddin'in şehre girdiği gün Hz. Peygamber'in Mescid-i Aksa'dan Miraç'a çıktığı 27 Recep tarihine tekabül etmekteydi. Kudüs'teki Frenkler ya fidye ödeyerek kurtuldular, ya da esir edildiler. Salahaddin, büyüklüğünü göstererek birçoklarından fidye almadan serbest bıraktı ve özellikle, kadın, çocuk ve din adamlarına iyi davranıp her türlü kolaylığı sağladı.²²⁰ Kudüs'ü geri almakla Salahaddin, dinine karşı en belli başlı vazifesini ifa etmiş oldu. İslâm'ın ilk kablesi Kudüs, yaklaşık 90 sene sonra yeniden İslâm idaresine girdi. Sultan'ın en büyük dileği böylece gerçekleşmiş oldu. Ayrıca Suriye ile Mısır arasındaki yolların güvenliği sağlandı. Sıra Frenklerin hakimiyetinde kalan birkaç yerin fethine ve onları tamamen Suriye'den atmasına geldi.

Ortodoks Hristiyanları ile Yakubiler Kudüs'te kalmayı tercih ederek cizye vermeyi kabul ettiler. Diğer Hristiyanlar sahil şeridine göç ettiler. Bizans imparatorları Filistin'e hâlâ ilgi duyuyorlardı. Salahaddin ile iyi ilişkiler daha önceden başlamıştı. Kudüs'ün fetih haberi İstanbul'a gelince İmparator İsaokios Angelas, onun zaferini kutlamak ve kutsal mahallerin Ortodoks kiliseye verilmesini rica etmek üzere bir elçi heyetini Salahaddin'e gönderdi. Bazı teeddütlerden sonra İstanbul'daki camilerin imarı ve Abbasi halifesi ile kendi adına hutbe okut-

²²⁰ İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.11, s. 431 - 436; Ebu'l - Farac, C.2.,s. 444 - 446; Zehabi, Duvel-i İslâm, C.2, s. 70 - 71; Runciman, C.2, s. 388 - 390; Muhammed Kurd Ali, a.g.e., s. 56 - 57; H. İbrahim Hasan, İslâm Tarihi, C.5., s. 137 - 138; Ahmed Cevdet, Kısas-ı Enbiya, C.5., s. 296; Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 77.

mak üzere anlaşmaya varıldı. Daha sonra değineceğimiz gibi Bizans İmparatoru, batıdaki gelişmeleri ve III. Haçlı seferi hazırlıklarını aniden Salahaddin'e bildirecektir. Bizans'ın amacı, kutsal şehir olan Kudüs'teki eşyalara sahip olmak ve bu bölgede nüfuz kurmaktır.²²¹

8. Salahaddin'in Frenkleri Suriye'den Atma Girişimi

1096 tarihinde başlayan Haçlı Seferleri ile Suriye'ye gelerek bir çok hakimiyet kurmayı başaran Haçlı kuvvetleri, Salahaddin'in başarılı savaşları sonunda bölgeden silinme durumuna geldiler. Öyle ki, Kudüs Krallığının Sur, Antakya Prenskepliği ve Trablus kontluğunun bazı küçük şehir ve kaleleri ile Suriye'nin iç kesimindeki bir kaç şehir dışında bütün toprakları fethedildi.

Salahaddin, Kudüs'ü almakla Suriye'deki Hristiyanlara büyük bir darbe vurmuştu. Fakat daha itaat altına alınması gerekli birkaç müstahkem mevki mevcut idi. Bu nedenle Sultan, Frenkleri Suriye'den tamamıyla atmak için öncelikle stratejik açıdan önemli bölgeleri almak istiyordu. Kudüs'ün işlerini yola koyduktan sonra Suriye'de stratejik açıdan önemli olan Sur şehrine karşı hareket etti. Bu şehir, Suriye sahillerinin en zengin ticaret merkezlerinden ve en müstahkem yerlerinden biri idi. Bir ada üzerinde bulunan bu şehre ancak kara tarafından bir köprü vasıtasıyla bir kapıdan girilebilirdi. Sultan bu şehre karşı tedbirini aldı. Buraya karşı yaptığı muharebede bütün askerlerini harekete geçirdi²²² ve askerlerine şu sözleri söyledi: "Deniz sahilinde Frenklerin Sur'dan başka barınabilecekleri bir yer kalmadı. Bu şehri zaptedersek onların bütün ümitleri kırılır, biz de onlardan kurtuluruz."²²³ Gerçekten Sur şehri batıdan gelen Frenkler için bir üs görevini görüyordu. Fethedilen şehirlerdeki Frenklerin çoğu buraya gelerek büyük bir kalabalık oluşturmuşlardı. Bu sırada İstanbul'dan Sur'a gelen Markiz Konrad de Montferrant, müdafilerin başına geçti ve gerekli tedbirleri aldı. Bu sayede Frenkler tahkim hareketleri yapıyor ve müslümanları öldürüp bilhassa denizde gemiler kullanarak geri

221. Bkz. Runciman, C.2, s. 392; Ayrıca Salahaddin ile Bizans arasındaki iyi ilişkiler hakkında bakınız: Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 59 - 61.

222. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.11, s. 436 - 437; Ebu'l - Farac, C.2.,s. 440- 441; Runciman, C.2, s. 394 - 395; Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 77; Ayrıca "Sur" şehri için bkz: E. Honigman, "Sur" I.A., C.11, s. 42 - 46.

223. Ebu'l - Farac, C.2., s. 446 - 447.

dönüyorlardı. İşin zorlaması üzerine Salahaddin, Akka'ya haber göndererek on gemi istetti. Ancak bu gemiler düşmanın baskınına uğrayıp perişan oldu. Salahaddin, Sur şehrinin ele geçirme işinin uzadığını görünce, askerlerinin yorulması ve kışın bastırması nedeniyle 1 Ocak 1188'de muhasarayı kaldırarak tekrar dönmek üzere askerlerine izin verdi ve kendisi de Akka'ya döndü. Ayrıca bu arada Hunin kalesi de fethedildi.²²⁴

Salahaddin, Suriye'nin güney sahilindeki Sur şehrini alamamanın üzüntüsünü sonradan çekecektir. Eğer, Frenklerin üs görevini yapan bu şehir alınabilseydi, onların bütün ümidleri kırılacaktı ve onları Suriye'den tamamen atabilecekti. Hunin kalesinin alınmasıyla, sahilde Sur'dan başka, Kudüs krallığına bağlı toprak kalmadı. Suriye'nin iç kesimindeki Safed, Kevkeb, Kerek, Şevbek, Sakif, Arnun gibi müstahkem mevkileri muhasara altında idiler.²²⁵

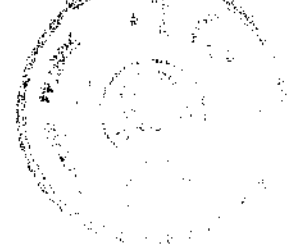
Yukarıda bahsettiğimiz yerler muhasara altındayken, Avrupa'da III. Haçlı Seferi için hazırlıklar yapılıyordu. Bu durumdan haberdar olan Salahaddin, Akka savunması için gerekli görevlendirmeleri yaptıktan sonra kalan toprakların fethi için bütün askerlerini çağırdı. Hazırlıklarını tamamlayan ve diğer bölge askerlerinin kendisine katılmasıyla Sultan, büyük bir ordu ile 1188 yılı ilkbaharında Antakya Prinkepsliğine karşı sefere çıktı. Bu sefer sırasında Kuzey Suriye'de Antakya ile el - Kusayr dışındaki bütün Antakya kaleleriyle Trablus kontluğuna ait Antartus zaptedildi.²²⁶ Kuzey Suriye'nin sahil şeridindeki bu başarılarından sonra Sultan fetihlerine devam ederek bu sefer Suriye'nin iç kesimine yöneldi. Sırasıyla Kerek, Şevbek, Safed ve Kevkeb'i uzun muhasaralardan sonra 15 Zilkadde 584 (5 Ocak 1189) tarihine kadar fethetti. Bu başarılarından sonra Dimaşk'a döndü.²²⁷ Yukarıda bahsettiğimiz yerlerin fethiyle sahildeki önemli Sur şehri ile iç kesimindeki Sakif - Arnun dışındaki Kudüs

224. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.11, s. 438 - 440; Ebu'l - Farac, C.2., s. 446- 447; Markiz Kondrad de Mont - gerrant'ın İstanbul'dan Suriye'ye gelmesi ve faaliyetlerini hakkında bkz: Runciman, C.2, s. 395 - 396

225. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.11, s. 440.

226. İbnü'l - Esir, el - Kamil, Fi't - tarih (Çev. A. Ağırakça, Abdülkerim Özyayın), İstanbul - 1987, C.12, s. 17 - 29; Büyük tarihçi İbnü'l - Esir, Salahaddin'in bu seferlerine bir tarihçi olarak katılmış ve yukarıdan - bahsettiğimiz yerlerin fethini teferruatlı bir şekilde anlatmıştır.

227. Geniş bilgi için bkz: İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 29 - 31; Ebu'l - Farac, C.2, s. 449; Runciman, C.2, s. 393 - 394; Ahmet Cevdet, Kısas-ı Enbiya, C.5., s. 298; Ramazan Şeşen, s. 78.

krallığına bağlı bütün Suriye toprakları Salahaddin'in hakimiyetine geçti. Kuzey Suriye'de ise Frenklerin elinde Trablus'taki Trablus Kontluğu ile Antakya'daki Antakya Prinskepliği ve buna bağlı olan el - Kusayr kaldı. Diğer bütün bölgeler Eyyubilerin eline geçti.

B. III. HAÇLI SEFERİ VE SURİYE

III. Haçlı seferinin Suriye üzerine yürütmesi Salahaddin'in durumunu oldukça zorlaştırdı. Çünkü Sultan, Frenklerin elinde kalan bir kaç Suriye şehirlerini de almak ve onları tamamen yok etmek niyetindeydi. Şayet batıdan Suriye'ye bir yıl daha yardım gelmemiş olsaydı onların siyasî varlıklarına son verebilirdi. Ancak durum bunun tersine gelişti ve Sultan, Avrupa'da yapılan hazırlıkları önceden haber almıştı.

III. Haçlı seferi, 1189 yılı başlarında Suriye'ye hareket etti. Bu ordunun öncü birlikleri daha önce Sicilye'dan gemilerle Suriye'ye geldi. Hittin savaşında esir edilen Kudüs Kralı Guy de Lusignan serbest bırakıldı. Kral, verdiği sözüne sadık kalmayarak bu sırada Sur şehrine hakim olan Kondrad ile anlaştı. Bunun üzerine Salahaddin harekete geçti. Frenklerin Suriye'ye gelmeden stratejik açıdan önemli olan merkezler üzerine yürüdü. Önce Sur ile Dimaşk arasındaki yola hakim olan Sakif Arnun kalesini muhasara etti. Ancak kale sahibinin oyalamaları neticesinde kalenin zaptı gecikti. Bu sırada Haçlılar, Sur'da toplanarak büyük bir kalabalık oluşturdular. Sur'dan çıkarak etrafa saldırmaya başladılar. Salahaddin'in kuvvetleri ile onlar arasında şiddetli çarpışmalar oldu.²²⁸ Bu durum Haçlıların Suriye'de tekrar kuvvetlendiklerini gösteriyordu.

1. Haçlıların Suriye'ye Girmeleri

Hittin Savaşı ve Kudüs'ün Salahaddin'in eline düştüğü haberi Batı Hristiyan aleminde duyulunca, Hristiyan dünyası bu üzücü haberlerle beyninden vurulmuşa döndü. Çünkü kutsal topraklar olan Kudüs ve Kutsal Emanetlerin en büyüğü olan "Gerçek Haç" onlara göre inançsızların eline düşmüştü. Papa başta olmak üzere bütün dinî liderler ve krallar bu iki kutsal

²²⁸. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 34-38. Sur yakınlarında Haçlılar ile Müslümanlar arasındaki savaşlar için bkz: İbnü'l - Esir, a.g.e., s. 35 - 38.

emaneti almak amacıyla bütün Hristiyan dünyasını Suriye üzerine yürütmeleri için faaliyete giriştiler. Hatta Papa VIII. Gregorius Suriye üzerine yürüyenlerin bütün günahlarının af oluna- cağı ve cennete gireceklerini vaad ediyordu. Bu dinî ve nefsanî duygular, Haçlıları Suriye üzerine yürümeye zorluyordu. Önce Sicilya donanması, ardından bir çok kont, baron, dük askerleri ile Kudüs'tü kurtarmak amacıyla Suriye'ye koştular. Nihayet Papa'nın baskısıyla Fransa Kralı Philippe Auguste, İngiltere Kralı Arslan Yürekli Rişard ve Alman İmparatoru Frederich Barbarossa komutalarındaki her bakımdan teçhiz edilmiş haçlı ordusu Suriye üzerine yürüdü.²²⁹ Bu orduların gelişi Suriye Frenklerine hayatiyet verdi. Bu sefer, Haçlı seferleri arasında en geniş kapsamlı ve en büyüğüdür. Ayrıca bu seferin en büyük özelliği doğudaki ti- carî menfaatlerini kaybeden Venedik, Pizza, Cenova, Amalfi şehir Cumhuriyetleri ile Sicilya Krallığının da katılmasıydı. Bunlara denizci İskandinav ülkelerini de ilave etmek gerekir. Al- manya ve Fransa dışındaki devletlerin deniz güçleri muazzamdı.²³⁰ Suriye'yi kara yoluyla al- mak mümkün olmuyordu. Avrupa bu dönemde denizde güçlü değildi. Baudaki Haçlıları, Venedik, Cenova ve Pizza Cumhuriyetleri donanmaları Suriye'ye taşımıştır. Bütün ikmal işlerinde büyük rol oynamışlardır. Eğer şehir devletlerinin yardımı olmasaydı, Haçlılar Su- riye'nin deniz sahillerinden hiç bir yeri alamazlardı ve Salahaddin karşısında perişan olurlardı. Buna karşılık Haçlılardan oldukça önemli imtiyazlar elde etmişlerdi.²³¹

Haçlılar, bu büyük donanmanın desteğiyle kıyı şeridinde harekatta bulunabilmişlerdir. Suriye'de etkili olanlar ancak denizden gelenler idi. Şayet bu kuvvetler kara yoluyla gelseler idi daha önceki seferlerde olduğu gibi yıpranır etkileri azalardı. Daha sonra bahsedeceğimiz gibi kara yoluyla gelen Alman ordusu perişan olmuştur. Salahaddin, İtalyan şehir devletleri donan- malarının ne derecede etkili olacağının farkındaydı. Bu nedenle bazı teşebbüslerde bulunduysa da başarılı olamadı.

229. Steven Runciman, C.3, s. 3 - 15; H. İbrahim Hasan, İslâm Tarihi, C.5., s. 138; Ahmed Cevdet, Kısas, C.5, s. 219 - 300; Ebu'l - Hasan en - Nedevi, İslâm Önderleri Tarihi, C.1., s. 351; Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 79; III. Haçlı Seferi'nin oluşması için Papa'nın ve din adamlarının yaptığı ilginç propagandalar için bakınız: Runciman, a.g.e., s. 3 - 15.

230. Ramazan Şeşen, Salahaddin Devrinde Eyyubiler Devleti, s. 79.

231. Geniş bilgi için bkz: W. Heyd, Yakın - Doğu Ticaret Tarihi, s. 143 - 177.

2. Haçlıların Akka'yı Muhasara Etmeleri

III. Haçlı seferinin yola çıktığını duyan Salahaddin, bütün batı kuvvetlerinin birleşmesinin kendi kudret ve imkanlarını aşmasından endişe ediyordu. Çünkü sadece Alman ordusu, Müslümanları geri atmaya yeterliydi. Fransa ve İngiltere krallarının ordularıyla birlikte, Kutsal ülkeyi Hristiyanlığa geri alacak güçteydi. Bu nedenle onların birleşmelerine engel olmak için uğraşıyordu. Salahaddin, Sakif Arnun kalesini muhasara ederken, Sur şehrinde oldukça büyük bir kalabalık oluşmuştu. Bu kalabalık ordu, Kral Guy de Lusignan komutasında Sur şehrinde güneye yönelerek 29 ağustos 1189 (15 Recep 585) tarihinde donanmalarıyla denizden, ordularıyla karadan Akka'yı muhasara ettiler. Bunun üzerine Salahaddin kalenin muhasarasını kaldırarak Akka'nın yardımına koştu. Ayrıca halifeye haber verip, İslâm'ı tehdit eden tehlikeyi önlemek üzere bütün müslümanların, hiç istisnasız, kendi yanına koşup gelmelerini sağlamak için Bağdat'a elçi gönderdi. Diğer taraftan da bütün vasal hükümdarlarına, kendisine derhal katılmalarını emretti. Sultan'ın bu çağrısı üzerine Musul, Diyarbakır, Sincar, el - Cezire, Harran ve Urfa şehirlerinden yardım geldi. Müslümanlara yardımlar karadan, Frenklere ise denizden geliyordu. Yardımcı kuvvetlerin kendisine katıldıktan sonra Salahaddin, 14 Eylül 1189'da Akka'daki müdafilerine yardım amacıyla genel taarruza geçti. Akka önünde Haçlılara çok zayıf verdi. Fakat denizden takviye kuvvetleri alan Haçlılar, 3 Ekim 1189 (20 Şaban) da büyük bir saldırıya geçtiler. Akka önünde meydana gelen bu kanlı savaş ilk önce Salahaddin'in aleyhine gelişti ise de neticede Haçlılar yaklaşık 10.000 kişi kayıp vererek geri çekildiler. Eğer bu savaşta Salahaddin'in bir kısım askeri bozulup dağılmasaydı ve bir kısmının da savaş düzenini bozup Haçlı mallarını yağma için ordudan ayrılmasalardı bütün Haçlıların kökü kazılırdı. Haçlıların bu durumdan faydalanarak durumlarını düzelttiler.²³²

Akka önünde Haçlılarla muharebe devam ederken, Alman İmparatoru Frederick, 100.000

232. Geniş bilgi için bkz: İbnü'l - Esir, el - kamil, C.12., s. 38 - 44; Ebu'l - Farac, C.2., s. 450 - 453; Runciman, C.3,s. 13 - 29; Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 80; Ahmed Cevdet, Kısas, C.5., s. 300 - 305; III. Haçlı Seferine katılan askerlerin sayısı hakkında bakınız: Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 80 - 81; Akka şehrinin konumu ve önemi hakkında bakınız: Fl. Buid, "Akka" İ.A., C.1., s. 250 - 251.

kişilik bir orduyla gelmekte olduğu öğrenildi. Bunun üzerine Salahaddin, Halifeden yardım istedi. Diğer taraftan Bizans İmparatoru Sultan'a haber göndererek, Alman Ordusunun ülkesinden geçmesine izin vermeyeceğini taahhüt etti. Ancak buna engel olunamadı. Bu büyük Alman ordusu Anadolu'dan geçerken, Anadolu Selçukluları ile yaptığı mücadelede büyük kayıplara uğradı. Hatta az sayıdaki askeriyle Suriye'ye geçmeye çalışan İmparator da Silifke çayını geçerken boğuldu. Ancak bu ordudan bin kişi hayatta kalıp Akka'ya varabildi. Diğerleri çeşitli sebeplerden telef oldu. Böylece Alman ordusu Üçüncü Haçlı Seferi içerisinde mühim bir fonksiyonu olmadan eriyip gitti.²³³ Alman İmparatorunun ani ölümü Salahaddin'i oldukça rahatlattı. Almanları Kuzey Suriye'den durdurmak için gönderilen ordu, büyük bir tehlikeden kurtuldu. Eğer bu kalabalık Alman ordusu çeşitli sebeplerle telef olmadan Suriye'ye girmiş olsaydı bütün Suriye'yi işgal edeceklerdi ve belki de Suriye bir zamanlar müslümanlarındı denilecekti.

3. Akka'nın Haçlılara Teslim Edilmesi

Haçlı kuvvetleri denizden yardım aldıkları için, Akka'yı müdafaa eden Müslümanlara ve onlara dışarıdan yardım sağlamaya çalışan Salahaddin'e göre daha şanslı idiler. Haçlılar iyi tahkim edilmiş mevzilerinden atılamıyor, denizden ve karadan Akka'yı muhasara ediyorlardı. Almanlar daha Anadolu'ya girmeden Salahaddin, Mısır'da bulunan kardeşi Melik el - Adil'i ve Mısır donanmasını yardıma çağırdı. Bunun üzerine el - Adil ve Mısır donanması 26 Kasım 1189'da gelerek denizden ve karadan düşmanı çembere alıp Akka limanına girdiler. Haçlılar bir çok kayıp vererek zor durumda kaldılar.²³⁴

Akka'yı muhasara eden Haçlılarla, Salahaddin'in birlikleri arasında hemen hemen hergün

233. İbnü'l - Esir, el - kamil, C.12., s. 51 - 53; Ebu'l - Farac, C.2., s. 452 - 454; Runcıman, C.3,s. 13 - 17; Ostrogorsky; Bizans Devleti Tarihi, s. 376 - 377; Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, s. 220 - 224; Coşkun Alptekin, " Erbil Atabegliği", D.G.B.I.T., C.8., s. 76; Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 81; Ahmed Cevdet, Kısas, C.5., s. 307 - 309; Coşkun Alptekin, "Türkiye Selçukluları Tarihi" D.G.B.I.T., C.8. s. 257.

234. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12., s. 45 - 48; Ebu'l - Farac, C.2., s. 451 - 453; Runcıman, C.3,s. 17 - 29; Muhammed Kurd Ali, Hitatü's - Şam, C.2/1, s. 62 - 63; Ahmet Cevdet, Kısas, 306 - 307; Ramazan Şeşen, s. 81.

ufak çapta çarpışmalar oluyordu. 1189 yılında Haçlılar hiçbir başarı elde edemediler. Cihad çağrısı üzerine gelen birlikler Sultan'ı kuvvetlendirdi. Diğer taraftan Frenkler, deniz yolundan sürekli takviye güç alıyorlardı. 1190 yılı içinde Frenkler, ellerindeki her türlü imkânı kullanarak bir çok sefer genel taarruza geçtilerse de bir çok ölü vererek geri çekildiler. Bu mağlubiyetler üzerine Frenkler oldukça zayıfladılar. Yeni gelen kuvvetler ancak onları çöküntüden kurtardı. Onların her teşebbüsü başarısızlığa uğratılıyordu.²³⁵ Böylece 1190 (586) yılı sonuna kadar Frenkler Akka kuşatmasında bir başarı sağlayamadılar. Salahaddin daha kuvvetli görülüyordu.

Frenkler bir tarafta giriştiği taarruzlarda başarısız olurlarken, diğer taraftan da çok zor şartlar altında yaşıyorlardı. Çünkü 1190 yılı sonbaharından itibaren kış boyunca Frenkler arasında açlık ve hastalık baş gösterdi. Açlık ve hastalık 1191 kışına kadar devam etti. Hüküm süren açlık ve hastalıklara rağmen Frenkler dayandılar. Bazıları müslüman karargahına sığındı. Zor şartlar altında yaşayan Frenklere, Müslümanlardan Sayda sahibi Seyfeddin Ali el - Maştub ile Beyrut sahibi Usame onlara yiyecek satarak bu fırsattan faydalandılar²³⁶.

Frenklerin içine düşüldüğü zor durum ve kış mevsiminden istifade ile Salahaddin bazı girişimlerde bulundu. Öncelikle Akka'daki birliklerini değiştirip daha dinç kuvvetlerle takviye etti. Ebu'l - Heyca es - Semih komutasındaki yorgun birlikleri şehirden çıkarıp yerine Seyfeddin Ali el - Maştub komutasındaki sayı ve kalite bakımından daha düşük birlikleri yerleştirdi. İkinci olarak bazı hatalı atamalarda bulundu. Değerli komutanlarından Harran sahibi Muzafereddin Kökböri'yi Erbil'e tayin etti. Bundan başka Fırat'ın doğusunda kendisine ait olan toprakları kardeşi Takıyuddin Ömer 'e verdi. Bunlar yeni yerlerine gidip yeni düzenlemelerde bulunduktan sonra daha büyük birliklerle geri dönmek vaadi ile Akka'dan ayrıldılar. Ancak ne Kökböri ne de Takıyuddin Ömer Salahaddin'in defalarca mektupla çağırmasına rağmen gelmedikleri gibi askerde göndermediler.²³⁷ Böylece Akka'yı savunmakta olan ordunun gücü

235. Frenkler ile Salahaddin arasında Akka önünde meydana gelen çarpışmalar için bkz: İbnü'l - Esir, a.g.e., s. 45 - 57; Ebu'l - Farac, C.2., s. 453 - 454; Runciman, C.3,s. 17 - 29; Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 81 - 82; İbnü'l - Esir, yalnız 27 Nisan 1190'da başlayan ve sekiz gün devam eden savaşta Frenklerin yaklaşık 10.000 ölü verdiklerini söyler, İbnü'l - Esir, a.g.e., s. 48 - 51.

236. Geniş bilgi için bkz: İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12., s. 57 - 60.

237. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12., s. 57 - 58; Coşkun Alptekin, a.g.e., s. 76 - 77; Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 82 - 83.

zayıfladı. Eğer Salahaddin bu iki hatalı adım atmamış olsaydı belki Suriye'nin en önemli sahil şehri olan Akka Frenklerin eline geçmeyecekti.

Salahaddin, Akka birliklerinin değişimini daha tamamlamadan çok kötü durumda olan Frenklere, denizden büyük donanma kuvvetleri geldi. Böylece Frenkler hem maddî hem de manevî yönden büyük güç kazandılar. Bu sırada İngiliz Kralı Richard, Kıbrıs'a varır varmaz bütün adayı zaptetti. Kıbrıs adası Bizans İmparatoru İsaakios'un hakimiyetindeydi. Filistin'den gelen ziyaretçiler, Richard'a Kıbrıs'ın, bütün Suriye kıyılarının savunması bakımından haiz olduğu stratejik değeri anlattılar. Ayrıca Bizans imparatorunun Salahaddin ile bir ittifak anlaşması yaptığı takdirde doğabilecek tehlikeleri de anlattılar. Bütün bu sebeplerden dolayı İngiliz kralı, bütün Kıbrıs adasını zapt ederek buradaki Bizans hakimiyetine son verdi. Richard'ın gözündeki Kıbrıs adasının zaptı ona sağlamış olduğu muazzam hazinelerden ibaretti. Gerçekteyse bu iş, onun bütün haçlı seferinde gördüğü en isabetli, en uzak görüşlü ve en devamlı başarısı idi. Franklar için Kıbrıs'a sahip olmak, Filistin ve Suriye'deki ülkelerin hayat sürelerini uzatmaktı. Kıbrıs üzerindeki Frenk tesirleri ise Suriyedekilerden iki asır daha fazla yaşayacaklardı²³⁸. Böylece Kıbrıs'ta yeni bir Frenk devleti kuruldu. Artık burası batının bir üssü haline geldi. Salahaddin'in Kudüs ve Suriye'den attığı bütün Haçlılar buraya yerleşmeye başladılar.

Avrupa'dan Suriye'ye Frenk kuvvetleri devam ediyordu. Bu sefer gelenler en büyük kuvvetler idi. 9 Nisan 1191 (12 Rebiülevvel 587) tarihinde Fransa kralı Philippe Auguste, ondan yaklaşık iki ay sonra İngiltere Kralı Arslan Yürekli Richard Kıbrıs'tan Sur'a oradan da Akka'daki Haçlı ordugahına geldi. Bunların gelişi Haçlıları ümit duygularıyla doldurdu. Oldukça kuvvetlendiler. Akka'daki müdafiler ise yardım alamıyorlardı. Silahları azalmış, silah ve

238. Geniş bilgi için bkz: Runciman, C.3., s. 39 - 41; Ayrıca bkz: Ebu'l - Farac, C.2, s. 454 - 455; Ostrogorsky, Bizans Devleti Tarihi, s. 377; Kıbrıs adasının konumu, önemi, Türkler, Araplar ve bütün Hristiyan alemi için önemi ve bu devletlerin Kıbrıs üzerindeki politikaları için bkz. Atilla Atan, "Kıbrıs" Belgelerle Türk Tarih Dergisi, Nisan 1986, Sayı:14, s. 56 - 60; Mayıs - 1986, Sayı 15, s. 55 - 62. Haziran 1986, Sayı: 16, s. 65 - 69; Cevad Gürsoy, Kıbrıs'ın Coğrafi Durumu. Kıbrıs ve Türkler, Ankara - 1964, s. 11 v.d., Osman Turan, "Ortaçağ'da Kıbrıs - Türkiye Münasebetleri", Belleten, Sayı : 110, s. 214 v.d. Ankara, 1964; Derviş Manizâde, Kıbrıs, Dün, Bugün, Yarın, İstanbul - 1975, s. 13 - 30

personel bakımından zayıflamışlardır. Beyrut'tan gönderilen bir yardım gemisi ise Haçlılar tarafından batırıldı. Bunun üzerine çok zor durumda kaldılar.²³⁹ Salahaddin ise, yaptığı meydan muharebelerinde Frenkleri yenmesine rağmen, onları mevzilerden atamıyordu. Her defasında başarısızlığa uğruyordu. Akka'daki müdafilere yardımda bulunmak ve düşmanın çemberini yarmak amacıyla bazı teşebbüslerde bulunduysa da bir netice alamadı. Kuvvetlenen Frenkler, büyük taarruza geçtiler. Zor durumda kalan Akka müdafilerin kumandanı Seyfeddin Ali el - Maştub, Akka'nın teslimi için Fransa Kralı Philippe Auguste ile yaptığı müzakerelerde bir netice alamadı. Bunun üzerine bazı komutan ve askerlerde şehirden kaçtılar sonra lağımıcılar ve mancınıkçılar düşmana sığındılar. Herkes kendi derdine düştü. Sonuçta Akka şehrindeki müdafilerin komutanı, Salahaddin'in kendilerine hiç bir fayda sağlayamadığını ve hiç bir zarara mani olmadığını görünce Frenklerin yanına gidip bazı şartlarla şehrin teslimini kararlaştırdı. Bu anlaşmaya göre müslümanlar, şehirdeki bütün mallarını yanlarına alacaklar, şehir Frenklere teslim edilecek, Frenklere ikiyüzbin dinar para verilecek, tanınmış beşyüz frenk esiri serbest bırakılacak, "Gerçek Haç" teslim edilecek, Sur hakimine öndörtbin dinar verilecek ve şehirdeki müslümanlar mallarıyla serbest şehirden çıkıp istedikleri yere gideceklerdi. Böylece Frenkler Akka'yı barış yoluyla teslim aldılar.²⁴⁰

Yaklaşık iki yıl devam eden Akka müdafaası başarısızlıkla neticelendi. Frenkler bu müddet zarfında oldukça fazla zayıat vermesine rağmen, Suriye sahil şeridinin en önemli merkezini elde ettiler. Akka muhasarası Ortaçağın en uzun muhasaralarından biridir. Salahaddin Akka'nın düşmesine ve yapılan anlaşmanın şartlarına çok üzüldü. Bu anlaşmayı kabullenmekten başka çare bulamadı.

239. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 64 - 65; Runciman, C.3., s. 38 - 42.

240. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 65 - 67; Zehebi, Düvel-i İslâm, C.2, s. 72 - 74; Runciman, C.3., s. 42 - 46; Ahmed Cevdet, Kısas, C.5, s. 310 - 311; Muhammed Kurd Ali, a.g.e., s. 62- 64; Şeşen a.g.e., s. 83 - 84. Akka muhasarasında Frenklerin verdiği zayıat hakkında bakınız; Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 84

4. Frenklerin Kudüs'ü Kurtarma Çabaları

Akka'nın tesliminden sonra Suriye'ye gelen Fransa kralı Philippe ile İngiliz kralı Richard arasında anlaşmazlık çıktı. Bu yüzden Fransa kralı, yerine Henri 'de Champagne'i askerlerinin başına bırakarak Suriye'yi terketti. Böylece Richard, Müslümanlar karşısında Haçlı ordularının başında kaldı.²⁴¹ Richard, cesaretli ve harp sanatını iyi bilmesine rağmen, siyasî bir lider değildi.²⁴² Fransa kralının Suriye'yi terketmesi Salahaddin için büyük bir avantaj idi. Düzenlenen bu Haçlı seferi arasında siyasî anlaşmazlığın çıkması Mukaddes Kudüs'ü ve Suriye'yi büyük bir felaketten kurtaracaktır.

İki taraf arasında Akka'da imzalanan anlaşmanın şartlarını yerine getirmek üzere müzakereler başladı. Ancak anlaşma maddelerini yerine getirme hususunda anlaşmazlık çıktı. Richard artık Akka'dan çıkarak Kudüs üzerine yürümek için sabırsızlanmaktaydı. Bu gayesine ulaşmak için Salahaddin'in anlaşmanın bir kısmını yerine getirmemiş olduğunu beyan ederek, Akka'da ikibinyediyüz esiri korkunç bir şekilde kılıçtan geçirip anlaşmayı bozdu. Artık müzakere edilecek bir durum kalmadı.²⁴³ Bunun üzerine 21 Ağustos 1191'de Richard komutasındaki Haçlı ordusu, Akka'dan çıkıp Suriye sahil şeridini almak amacıyla Hayfa üzerine yürüdü. Asıl amaçları Kudüs'ü almaktı. Salahaddin ise Frenklerin ilerleyişini durdurmak amacıyla Taberiyye ve Dımaşk'a giden yol ile Kudüs'e giden yola hakim olan yerlere ordugahını kurduktan sonra Askalan dışında diğer şehirleri boşalttı. Richard ise güneyden, kıyı yolundan ilerledi. İki taraf arasında Suriye'nin güney sahil şeridinde hemen hemen her gün savaş oluyordu. Ancak Haçlılar yine ilerliyorlardı. Bu hareket sırasında yapılan Kaysariyya ve Arsuf muharebeleri oldukça önemlidir. Birinci muharebede haçlılar mağlup olmuşlar idi. Ancak Arsuf muharebesinde Müslümanlar hezimete uğramışlardır.²⁴⁴ Arsuf savaşı kesin sonuçlu bir savaş olmamıştı. Fakat bu Hristiyanlar için moral bakımından büyük bir zafer olmuştu.

Hittin'den sonra Suriye'de yapılan ilk büyük meydan savaşı olmuştu. Hatta Haçlı tarihçisi

241. Fransa kralı ile İngiliz kralı arasındaki anlaşmazlıkların sebepleri ve Fransa kralının ülkesine dönmesinin sebepleri için bkz: Runciman, C.3., s. 43 - 46.

242. Ramazan Şeşen , Salahaddin Devrinde Eyyubiler Devleti, s. 84 - 85

243. Runciman, C.3., s. 46 - 47; Ayrıca bkz: İbnü'l - Esir, a.g.e., s. 67 - 68; Ebu'l - Farac, C.2., s. 456 - 457.

244. İbnü'l - Esir , el - Kamil, C.12, s. 68 - 69; Runciman, C.3., s. 48 - 50; Ayrıca bkz: Ebu'l - Farac, C.2., s. 457 - 458; Ramazan Şeşen, s. 85 - 86.

Runcıman, Arsuf savaşını oldukça mubalağalı bir şekilde anlatarak, artık Salahaddin'in yeni-
lebileceğini, Kudüs'ün de yeniden kurtarılabileceğini, Haçlıların Suriye'ye hakim olabileceğini
ima eder gibi olduğunu ve Haçlı seferinin geleceği bakımından ümit verici olduğunu
söyler.²⁴⁵ Eğer Richard, süratle Kudüs üzerine yürümüş olsaydı, surları berbad olan
Kudüs'ü alabilirdi. Ancak o, maceraya girişmeden Yafa'yı emniyet altına almaya çalıştı ve ge-
cikti. Bu gecikme Salahaddin'e Kutsal Şehir'in tahkimatını takviye etme imkânını bahşetti.²⁴⁶

Bundan sonra Haçlılar, Yafa'nın imarıyla uğraşırken, Salahaddin de Kudüs'ü tahkim et-
mekle uğraştı. Sonra ordusunu Askalan üzerine sevk etti. Salahaddin, Haçlıların Mısır'a gid-
en yolu kesmesinden endişe ederek Askalan'ı planlı bir şekilde yıktırdı. Askalan'ın
yıkıtılmasında Akka'daki müdafilerin başına gelen akibet de rol oynadı. Çünkü Askalan'ın
yeri de Akka'ya benziyordu. Ayrıca Haçlıların buraya bir daha göz dikmesinler diye
yıktırdı.²⁴⁷ Suriye'deki bu savaşlar, hem Salahaddin'i hem de İngiliz kralı Richard'ı oldukça
yormuştu. Küçük çatışmalar devam ederken, İngiliz kralı savaşı durdurmak amacıyla Salahad-
din'e bir elçi göndererek eski Kudüs kralığı topraklarının tamamının geri verilmesini istedi.
Salahaddin'in bu teklifi kabul etmesi mümkün değildi. Çünkü tek amacı bütün Suriye'yi
Frenklerden temizlemek idi. Bu nedenle kendisine verileceği bir avuç toprağı olmadığını bildir-
di.²⁴⁸ Kral bu tekliflerinde ciddi değildi. Hile yapmak istiyordu. Amacı Kudüs'e gidip orayı
almak idi.²⁴⁹ Bir taraftan sulh müzakereleri devam ederken, diğer tarafta her ikisi de iç
anlaşmazlıkları çözmeye çalışıyorlardı.

Sulh müzakerelerinden bir netice alamayan İngiltere kralı, Kudüs'ü kesin almak amacıyla
587 (Aralık 1191 - Ocak) 'de büyük bir orduyla hareket etti. Bir ara Kudüs'e 20 km. mesa-
fede bulunan Beyt - Numa'ya kadar ilerledi. Salahaddin, küçük birliklerle onları yıprattı.

245. Runcıman, C.3., s. 50 - 51.

246. Runcıman, C.3., s. 50 - 51.

247. İbnü'l - Esir , el - Kamil, C.12, s. 69 - 70; Runcıman, C.3., s. 51.; R. Hartman, "Askalan" İ.A. C.1., s.
676.

248. Ebu'l - Farac, C.2., s. 458; Ayrıca bkz: İbnü'l - Esir , C. 12, s. 71; Runcıman, C.3., s. 52- 53.

249. İbnü'l - Esir , el - Kamil, C.12, s. 71.

Richard, Kudüs'ün plânı hakkında bilgi aldıktan sonra, bu şehrin muhasarasına girişmenin Hristiyanlık için bir felaketle neticelenebileceğini, donanmanın desteğinden mahrum olarak böyle bir işe girişmenin bir delilik olacağını söyleyerek geri döndü. Çünkü Salahaddin bunu önceden sezdiğinden Kudüs kalelerinin tamiratını yapmış ve bütün tedbirlerini almıştı.²⁵⁰ Kral Richard Kudüs yakınından döndükten sonra Muharrem ayında (Ocak - Şubat 1192) tarihinde daha önce Salahaddin tarafından tamamıyla yıkılmış ve stratejik açıdan önemli bir yere sahip olan Askalan'a gidip şehri tamir etmeye başladı.²⁵¹ Richard, Askalan'ı tekrar onararak Filistin kıyısının en müstahkem mevki haline getirdi. Ayrıca Richard bu sırada el - Adil ile tekrar temasa geçerek sulh teklifinde bulunduysa da bir netice alamadı.

İngiltere'deki iç mücadeleler Kral Richard'ı İngiltere'ye dönmeye zorluyordu. Bu sırada Haçlılar arasındaki iç mücadeleler had safhaya ulaşmıştı. Richard, iç meseleleri halledip bir an önce Suriye'yi terk etmek istiyordu.²⁵² Nihayet Sur sahibi Konrad'ın Haşhaşiler tarafından öldürülmesi üzerine başkenti Akka olan yeni Haçlı Krallığının başına Henri de Champagne kral seçildi. Böylece Henri Suriye'nin sahil şeridindeki Haçlı şehirlerinin hakimi oldu.²⁵³ Ayrıca Richard, eski Kral Guy'a ise, Kıbrıs Adasının Krallığını verdi.²⁵⁴ Böylece Frenkler, aralarındaki anlaşmazlığı hallettiler. Guy Lusignan'ın kurduğu Kıbrıs Frenk Devleti, yaklaşık dört asır hüküm sürecektir. Kıbrıs Krallığı Hristiyanlar için dayanak noktası olduğu kadar, Suriye için de tehlike kaynağı oluyordu. Bu tehlikeyi 1571'de Sokollu Mehmet Paşa ancak kaldırabilmiştir.

250. İbnü'l - Esir , el - Kamil, C.12, s. 71-72; Ramazan Şeşen, s. 87 - 88.

251. İbnü'l - Esir , el - Kamil, C.12, s. 75; Ebu'l - Farac, C.2., s. 460; Runcıman, C.3., s. 54 - 55.

252. Runcıman, C.3., s. 58 - 59

253. İbnü'l - Esir , C. 12, s. 75 - 76; Ebu'l - Farac, C.2., s. 460-461; Runcıman, C.3., s. 58- 59; Ahmed Cevdet, Kısas, C.5., s. 314 - 315.

254. Runcıman, C.3., s. 58 - 59; Atilla Altan, "Kıbrıs" Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Mayıs 1986, Sayı 15, s. 58; Musa Duman, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti", D.G.B.İ.T. İstanbul - 1989, Çağ Yayınları, C.13, s. 232; Kıbrıs'ın Suriye'ye Yakınlığı 98 km'dir. Bu haliyle Türkiye ile Suriye arasına sokulmuş bir kara parçası gibidir. /(Musa Duman), a.g.e., s. 230).

5. Suriye'de Salahaddin - Frenk Savaşının Sona Ermesi

Frenkler, Suriyedeki iç anlaşmazlıklarını çözdükleri sırada, el - Cezire bölgesinde karışıklıklar meydana geldi. Akka Müdafaası sırasında el - Cezire bölgesine gönderilen Ta-kiyüddin Ömer'in 9 Ekim 1191 tarihinde ölümü üzerine yerine geçen oğlu Nasirüddin Muhammed, el - Cezire şehirlerini ele geçirip Salahaddin'e muhalefet etti. Salahaddin bu meseleyi halletmek için el - Cezire bölgesini kardeşi el - Adil'e ikta ederek oğlu el - Efdal ile beraber doğuya gönderdi. Salahaddin'in şark askerlerini ve diğerlerini kış mevsimi nedeniyle istirahat etmeleri için terhis etmesi ve oğlu el - Efdal ile kardeşi el - Adil'i el - Cezire'deki şehirlere göndermesini fırsat bilen Haçlılar, 23 Mayıs 1192'de Darum'u aldıktan sonra Kudüs üzerine yürüdüler. Salahaddin, Kudüs'te bütün tedbirlerini alarak onların ikmal yollarını kesti ve üzerlerine gönderdiği küçük seriyelerle onları başarısızlığa uğrattı.²⁵⁵

Salahaddin'in kuzey Suriye'ye gönderdiği oğlu el - Efdal ve kardeşi el - Adil, el - Cezire bölgesindeki anlaşmazlıkları haledip o bölgeyi tekrar Şam'a bağladıktan sonra kendilerine katılan kuvvetlerle Dımaşk'a geldiler. Bu durumdan korkan Richard, Akka'ya doğru yönelerek Beyrut'a gidip orayı muhasara etmek istedi. Fakat el - Cezireden gelen kuvvetler ona mani oldu. Diğer taraftan Salahaddin kendisine katılan birliklerle 11 Ağustos 1192'de Haçlı haki-miyetinde bulunan Yafa'yı kuşattı. Kısa zamanda şehri ele geçirip birçok ganimet ele geçirdi. Ancak Richard gelip şehri kurtardı. el - Cezire askerlerinin kendisine katılmasıyla sultanın askeri çoğaldı. Haçlılar Yafa'da sıkışıp kaldılar. Kral Richard, bu durum karşısında artık bir şey yapamayacağını biliyordu.²⁵⁶

Gerek Salahaddin'in gittikçe kuvvetlenmesi, gerek Richard'ın sağlık durumu ve gerekse İngiltere'deki iç çekişmeler O'nun süratle yurduna dönmesini gerektirmekteydi. Bu nedenle Richard, bir an önce Salahaddin ile anlaşip Suriye'yi terk etmek istiyordu. el - Adil ile tekrar müzakereye başladı. Bu sefer, Askalan, Gazze, Darum ve Remle'den de vazgeçiyordu. Asker

255. İbnü'l - Esir , el - Kamil, C. 12, s. 77 - 78; Ebu'l - Farac, C.2., s. 459 - 460; Runcıman, C.3., s.59; Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 87 - 88

256. İbnü'l - Esir , el - Kamil, C.12, s. 79 - 80; Runcıman, C.3., s.59; Beyrut, Suriye'nin güney sahil şehri, bugünkü Lübnan Devletinin başkentidir. İlkçağ ve Ortaçağda güzelliği, topraklarının bereketliliği, belâgat, siyaset ve hukuk mektebi ile meşhur olmuş bir şehirdir. Suriye sahilinde Sur şehri ile beraber ipek ticareti-nin merkeziydi. Bkz: J. Hell, "Beyrut" maddesi, İ.A., C.2., s. 257 - 258.

ve komutanlarının isteği üzerine sultan da anlaşmayı kabul etti. Sonuçta 1 Eylül 1192 (20 Şaban 588) tarihinde Salahaddin ile İngiltere Kralı Richard arasında Remle Sulh Anlaşması imzalandı. Remle Sulhu'nun önemli maddeleri şunlardır:

1. 3 yıl 8 ay süre ile karada ve denizde iki taraf arasında savaş yapılmayacaktır.
2. Kudüs, Müslümanların elinde kalacak, ancak Hristiyanların şehri ziyaretine ve Hac için gelmelerine izin verilecektir.
3. Yafa ile Sur arasındaki sahil kesimi Frenklerde diğer yerler müslümanlarda kalacaktır.
4. Müslümanlar, Hristiyanların geride bıraktıkları dinî anlam taşıyan herşeyi iade edeceklerdir.²⁵⁷ Ayrıca anlaşmaya Müslümanlar tarafından Haşhaşiler, Frenkler tarafından Antakya Prinskepliği de dahil edildi.²⁵⁸ Böylece Suriye üzerine yürüyen III. Haçlı Seferi'nin savaş safhası sona erdi. Sulhun imzalanmasıyla, Haçlılar Kudüs'ü ziyaret ettikten sonra ülkelerine döndüler. Kral Richard'ın da İngiltere'ye dönmesiyle Henri de Champagne Haçlı hakimiyetindeki toprakların sahibi ve Haçlıların kralı olarak Suriye sahilinde ikamet etti.²⁵⁹ Kutsal emanetleri, kutsal toprakları ve Suriye'yi Salahaddin'den almak amacıyla gelen III. Haçlı ordusu başarı elde edemedi geri döndü. Bu anlaşma Mukaddes Kudüs'ün Eyyubiler hakimiyetinde kalmasını sağlamıştır.

Daha önceden de belirttiğimiz gibi III. Haçlı Seferi, yapılan seferlerin en büyüğü idi. Bütün Batı Avrupa'nın Kutsal Kudüs, Kutsal Haç'ı ve Suriye'yi kurtarmak amacıyla yapılmış olmasına rağmen, sonuç pek önemsizdi. Zorla alınan Kıbrıs adası bir tarafa bırakılacak olursa Haçlıların Frenk Krallığı'nın ihyasındaki bütün payları Akka ile Yafa'ya kadar uzun sahil şeridinden ibaret kalmıştı. Bir tek başarı Salahaddin'in fetih yürüyüşü durdurulmuştu. Kral- ların ismen Kudüs kralı olmalarına mukabil, Kudüs, Krallık topraklarının dışında kalmıştı. Krallarının Suriye'de hakimiyet sahası hiç bir yerinde onbeş - onaltı kilometre genişliğe

²⁵⁷. Bkz. İbnü'l - Esir , el - Kamil, C. 12, s. 80 - 81; Ebu'l - Farac, C.2., s. 461 - 462; Zehebî, Duvel-i İslâm, C.2., s. 74; Runcıman, C.3., s. 59 - 65; Muhammed Kurd Ali, Hitatü's - Şam, C.2/ I, s. 63 - 64; H. İbrahim Hasan, İslâm Tarihi, C. 5, s. 138; Ahmed Cevdet, Kısas, C.5, s. 316; Ramazan Şeşen, s. 89.

²⁵⁸. Ramazan Şeşen, Salahaddin Devrinde Eyyubiler Devleti, s. 89.

²⁵⁹. İbnü'l - Esir, a.g.e., s. 81 - 82.

ulaşamayan, Yafa'dan Sur'a kadar yüz elli kilometre kadar uzunlukta bir sahil arazi şeridinden ibaretti. Daha kuzeyde Bohemend, isabetli bir tarafsızlık siyaseti sayesinde başşehir Antakya ile Samandağ limanına kadar olan araziye elinde tutmaya muvaffak olmuş, oğlu Trablus'u, Haspitaller Tarikatı "Krak des Chevaliers'i"²⁶⁰ Templier şövalyeleri ise Tartus'u hakimiyeti altında muhafaza etmiştiler.²⁶¹ Diğer bütün yerler Salahaddin'in hakimiyetinde idi.

6. Salahaddin'in Ölümü ve Suriye Birliğinin Parçalanması

Salahaddin, anlaşmadan sonra Kudüs'e girerek gerekli tamiratların yapılması için emir vedikten sonra 5 Şevval (14 Ekim 1192) de Dımaşk'a hareket etti. Kudüs'ten ayrılınca Nablus, Taberiyye, Safed ve Tıbnin gibi İslâm'ın sınır kentlerine uğrayıp gerekli tedbirleri aldı. Nihayet 25 Şevval (3 Kasım 1192) de Dımaşk'a gitti. Bu sırada Antakya ve çevresinin hakimi Bohemend Sultan'a gelerek bağlılığını bildirdi.²⁶² Sulhun imzalanmasından sonra Bizans İmparatoru İsaakios Angelos, Salahaddin'e bir elçi göndererek, Fatımîler zamanında olduğu gibi Suriye'deki Ortodoks kilise üzerinde kayıtsız şartsız yetkinin verilmesini talep ettiyse de sultan bu talebi kabul etmedi.²⁶³

Salahaddin'in bütün hayatı savaş meydanlarında ve cepheye geçmişti. Artık Suriye bölgesinde Eyyubileri meşgul edecek bir güç kalmamıştı. Dolayısıyla aile efradı ve komutanlarının bir kısmı, İran, Azerbaycan ve Ahlat üzerine sefere çıkmasını isterken bir kısmı da Anadolu Selçuklu Devletine karşı Anadolu üzerine yürümesini istediler. Ancak kendisi Bizans üzerine gitmeyi planlayıp Suriye topraklarını genişletmek istiyordu. Buna ömrü yetmedi. Salahaddin, Dımaşk'a döndükten dört ay sonra 27 Safer 589 (22 Şubat 1192) de Dımaşk'ta menenjit hastalığından öldü.²⁶⁴ Öldüğü sırada Mısır, Libya, Hicaz, Yemen, Filistin, Suriye, Malatya ve Ahlat'a kadar doğu ve güney doğu Anadolu, Hemedan'a kadar kuzey Irak'ta onun

260. Krak des Chevaliers'nin yerini tesbit edemedik.

261. Runciman, C.3., s. 67.

262. İbnü'l - Esir, el -Kamil, C.12., s. 82.

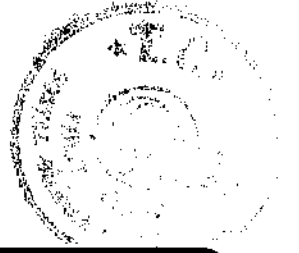
263. Runciman, C.3., s. 64 - 65.

264. Salahaddin'in ahlakı ve kişiliği hakkında geniş bilgi için bkz: İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 87 - 88; Ebu'l - Farac, C.2., s. 463; Runciman, C.3., s. 67 - 70; Muhammed Kurd Ali, Hitatü's - Şam, C.2., / I., s. 64 - 68; Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 90 - 97; Ebu'l - Hasan en - Nedevi, İslâm Önderleri Tarihi, C.1, s. 341 - 364; Sobernheim, "Salahaddin Eyyubi" İ.A., C.10, s. 103 - 110.

adına hutbe okunuyordu. Musul, Ahlat, Artuklular ve Antakya prinskepliği onun himayesindeydiler.²⁶⁵ Haçlıların yeni bir sefere girişmesi ihtimali çok uzaktı. Frenkleri Suriye bölgesinden tamamen söküp atamadı. Biraz daha yaşamış olsaydı Suriye'deki Frenk varlığına son verebilirdi. Önemsiz hâle gelmiş olan bu sorun süratle ve kolaylıkla çözümlenebilirdi. Fakat onun ölümünden sonra devletin kudretini ve icraatını garanti altına alacak bir lidere ihtiyaç vardı.

265. Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 91.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

el - MELİK el -ADİL DEVRİNDE
SURIYE

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

el - MELİK el -ADİL DEVRİNDE SURİYE

A. el - ADİL'İN SURİYE BİRLİĞİNİ KURMA GİRİŞİMİ

1. Suriye'nin İdarî Taksimata Ayrılması

Salahaddin,vaktinin çoğunu Suriye'de Frenklere karşı mücadelelerde geçirdi. Bu mücadele sonucunda, Nureddin Zengi'nin ölümüyle dağılan Ortadoğu'nun siyasî birliğini sağlamayı başardı. Öldüğü sırada Sur ile Yafa arasındaki sahil şeridi ile Akka krallığı ve Trablus kontluğu hariç bütün Suriye, Mısır, Libya, Hicaz, Yemen, Filistin, bugünkü Malatya ve Ahlat'a kadar Türkiye'nin doğu ve Güneydoğu Anadolu, Hemedan'a kadar kuzey Irak, onun hakimiyetinde idi. Ancak bu siyasî birlik fazla devam etmedi ve onun ölümüyle dağıldı.

Ölmeden önce ülkesinin idaresini ailesi ve büyük emirleri arasında taksim etti. Veliahdı ve büyük oğlu Melik el - Efdal Dimaşk, Suriye'nin sahili, Kudüs, Baalbek, Sarhad, Busra, Ban-yas, Hunin, Tıbnin ve güneydeki Darum'a kadar uzanan bütün bölgelerde, diğer oğlu Melik el - Aziz, Mısır'da, diğer oğlu Melik ez-Zahir ise Haleb ve oraya bağlı bütün beldelerde hüküm sürüyordu. Kardeşi Melik el - Adil ise Ürdün ve el - Cezire'de bulunuyordu. Hama'da Muhammed b. Takiyüddin Ömer, Hıms'da II. Şirkuh bulunuyordu. Bunlardan başka Eyyubilere bağlı küçük bir çok beylik vardı. Salahaddin ölünce yerine veliahdı ve büyük oğlu el - Efdal, Dimaşk'ta onun yerine geçti. Dimaşk, Eyyubilerin Suriye'deki devlet merkezi olduğu için, el-efdal, hepsinin üstünde hükümdar oldu.²⁶⁶ Saltanat müessesesine göre devlet, ailenin ortak malı olduğu için Salahaddin bu idarî taksimatı sağlığında yaptı. Böylece Eyyubilerin Suriye'deki Dimaşk ve Halep kolları kurulmuş oldu. Bundan başka 571 yılında Nasirüddin Muhammed b. Şirkuh'a Hıms'ın verilmesiyle Suriye'de Eyyubilerin Hıms kolu, 573 yılında Hama'nın Takiyüddin'e verilmesiyle Hama Kolu, 575 yılında Ferruhşah'a Baalbek'in verilme-

266. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C. 12, s. 89; Ebu'l - Farac, C.2., s. 438.; Muhammed Kurd Ali, Hitatü's - Şam, C.2 / I., s. 69 - 70; Runcıman, C.3., s. 69 - 70; Stanley İen Pool, Duvel-i İslâm, s. 89 - 91 - 105; Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 104 - 106; Ahmed Cevdet, Kısas, C.5, s. 319; H. C. Becker, "Eyyubiler" İ.A., C.4., s. 426; Sobernheim, "Salahaddin" İ.A., C. 10, s. 109.

siyle Baalbek kolu daha önce teşekkül etmişlerdi. Son taksimatlarla birlikte Suriye'de Eyyubi Devleti'nin beylik taksimatı sultanın sağlığında en son şeklini aldı.²⁶⁷ Bu taksimat Suriye'de Eyyubi devletinin zayıflamasına ve beyliklerin merkezi hükümete kolayca karşı koyabileceğine zemin hazırlamıştı.

2. Suriye'de Eyyubi Şehzadeleri Arasındaki İç Mücadeleler.

Salahaddin'in ölümünden sonra Suriye'deki siyasî birlik fazla devam etmedi. Çünkü Dimaşk'ta Salahaddin'in yerine geçen oğlu el - Efdal, zayıf karakterli, içki ve eğlenceye düşkün olduğundan, birliği sürdürecektik güçte değildi. Devletin selameti için Salahaddin oğlu el - Efdal yerine kardeşi Melik el - Adil'i tayin etmesi gerekirdi. Böylece, ölümünden sonra, devleti keşmekeş içine düşmekten kurtarmış olurdu. Fakat, o, bu uzak görüşlülüğü gösterememiş ve otoriteden yoksun oğlunu tayin etmiş ve ölümünden sonra Eyyubi şehzadeleri arasında iç çekişmelerin başlamasına sebep olmuştur. Bunun sonucunda, el - Adil, Salahaddin'in yaptığını tekrarlamak zorunda kalacaktır.

Salahaddin'in ölümü üzerine Dimaşk ve civarına hakim olan el - Efdal, hakim olan bölgenin siyasî birliğini korumak amacıyla çeşitli girişimlerde bulundu. Öncelikle amcası el - Adil ile Suriye'yi korumak için anlaştı. Ayrıca Haleb'de bulunan kardeşi el - Meliku'z - Zahirî'de kendisine itaat ettirdi.²⁶⁸ Diğer taraftan Salahaddin'in ölümünü fırsat bilen Musul hakimi İzzeddin Zengi, istiklâlini ilân ederek, Melik el Adil'in hakim olduğu el - Cezire'yi işgal etmek için harekete geçti. Eyyubilerin başına geçen el - Efdal, O'nun el - Cezire üzerine yürüyebileceğini tahmin ettiğinden daha önce hazırladığı orduyu el - Adil'in yardımına gönderdi. el - Adil, devlet tecrübesi ile zengilerin bu teşebbüsünü önledi. İzzeddin Zengi bu sefer dönüşünde 30 Ağustos 1193 de öldü.²⁶⁹ Böylece Suriye'yi tekrar hakimiyetlerine almak için harekete geçen Zengilerin bu son teşebbüsü de sonuçsuz kaldı.

267. Ramazan Şeşen, Salahaddin Devrinde Eyyubiler Devleti, 91 , 105 - 106.

268. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 89 - 90.

269. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 90 - 92.; Ebu'l - Farac, C.2, s. 466 - 467; Runciman, C.3, s. 69 - 72; Ahmet Cevdet, Kısas, C.5, s. 320; Ramazan Şeşen, "Eyyubiler" D.G.B.I.T., C.6, s. 342; H.C. Becker, "Efdal", İ.A., C.4, s. 130.

Mısır'a hakim olan Salahaddin'in ortanca oğlu el - Aziz, bütün Suriye'yi alıp Eyyubilerin tek hakimi olmak istiyordu. Bu amacını gerçekleştirmek için yanındaki birliklerle Suriye'ye hareket ederek el - Efdal'ı Dımaşk'ta muhasara etti. Bunun üzerine el - Efdal, el - Cezire bölgesine hakim olan amcası el - Adil'den yardım istedi. el - Adil, Halep, Hama, Hıms, Musul ve Suriye'nin diğer bölge hakimleri ile Dımaşk'ta toplandılar. Çünkü hepsi şayet el - Aziz, Dımaşk'ı ele geçirirse kendi bölgelerini de ellerinden alacağını biliyorlardı. el - Aziz, artık Dımaşk'ı alamayacağını anlayınca barış görüşmelerine başladı. Nihayet yapılan anlaşmaya göre Kudüs ve o civardaki Filistin şehirleri el - Aziz'e verildi, Dımaşk, Taberiyye ve el - Gavr eskiden olduğu gibi el - Efdal da kaldı. Ayrıca el - Efdal, Suriye sahilindeki Lazikiye ve Cebele'yi kardeşi Zahir'e verdi. el - Adil'e ise Mısır'daki eski iktaları geri verildi.²⁷⁰ Böylece Suriye'nin idarî taksimatı yeniden düzenlendi. Bu anlaşma ile Mısır hakimi el - Aziz, Kudüs ve Filistin'i alarak amacının bir kısmını yerine getirdi ve Dımaşk'a daha yakın oldu.

el - Efdal'ın devlet idaresinde tecrübeli kişilere kötü davranması, onların Suriye'yi terk ederek el - Aziz'in yanına gitmesine sebep oldu. Bu nedenle Efdal'ın durumu kötüye gidiyordu. Mısır'a giden önemli devlet adamları el - Aziz'i Suriye üzerine yürümeye teşvik ediyorlardı. el - Aziz kendisine verilen topraklara yetinmeyip 591 (1194 - 1195) yılında ikinci sefer Dımaşk'ı muhasara etti. el - Adil ve Suriye'nin diğer bölge hakimlerinin el - Efdal'ın yardımına gelmesi ve Mısır emirlerinin el - Aziz'e hiyanet etmesi üzerine el - Aziz başarısızlığa uğradı. Sonuçta bazı alimlerin aracılığıyla Kudüs ile Filistin'deki bütün şehirler, Taberiyye ve Ürdün'ün el - Efdal'e, el - Adil'in de eski iktalarına sahip olarak Mısır'da el - Aziz'in yanında kalması kararlaştırıldı. Bunun üzerine el - Adil Mısır'da kaldı, el - Efdal'de Dımaşk'a döndü.²⁷¹

Mısır sahibi el - Aziz, amcası el - Adil'i kendi tarafına çekmeyi başardı. el - Aziz'in amacı

270. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12., s. 99; Ebu'l - Farac, C.2, s. 468; Ahmed Cevdet, a.g.e., s. 321; Runciman, C.3, s. 69 - 71; Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 342 - 343.

271. İbnü'l - Esir, a.g.e., s. 105 - 107; Ebu'l - Farac, C.2, s. 468; Ahmed Cevdet, Kısas, C.5, s. 321; Runciman, C.3, s. 70 - 72.

Dımaşk'ı almaktı. Bu amaçla Dımaşk'ı alıp amcasına teslim etmek istiyordu. İkisi bu hususta da anlaşılardı.²⁷² el - Efdal ise, el - Adil'e o kadar güveriyordu ki O'nun gelip Dımaşk'ı alacağına inanmıyordu. Ancak Halep hakimi kardeşi ez - Zahir işin farkındaydı.

Bu konuda ağabeyisini ikaz ederek, amcasından kendilerine hayır gelmiyeceğini onu aralarından çıkarmak gerektiğini, bir gün gelip Dımaşk'ı alabileceğini ve başlarına bela olacağını bildirdi. el - Efdal, bütün bunlara inanmak istemedi.²⁷³ Dımaşk'ı el - Efdal'den almak hususunda anlaşılan el - Aziz ve Adil, Mısır'dan Suriye'ye hareket ederek birlikte şehri kuşattılar. el - Efdal'in emirlerinden birinin yardımıyla el - Adil, 27 Recep (26 Haziran 1196) de Dımaşk'ı yeğeninden aldı. İki taraf arasında yapılan müzakereler sonucunda Dımaşk'ın el - Adil'e, Sarhad'ın el - Efdal'e, Mısır'ın ise, el - Aziz'in elinde kalması kararlaştırıldı.²⁷⁴ Böylece el - Adil, Suriye'nin başkenti olan Dımaşk'a hakim oldu.

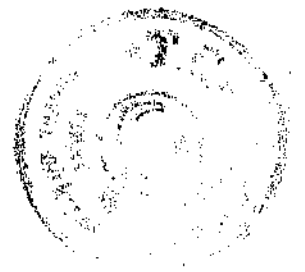
Suriye'nin bu şekildeki idarî taksimatı iki yıl devam etti. Mısır hakimi el - Aziz'in 20 Muharrem 595 (22 Kasım 1198)de ani ölümü üzerine, emirler arasında ihtilaflar ortaya çıktı. Emirlerin bir kısmı Mısır'ı el - Adil'e teslim etmek istiyordu. Kendisi bu sırada el - Cezire'deki Mardin muhasarasında bulunduğundan emirler tarafından yapılan davete icabet etmedi. Mısır emirlerinin bir kısmı ise ülkeyi Sarhad Sahibi el - Efdal'e teslim etmek istiyorlardı. Yapılan daveti memnurlukla kabul eden el - Efdal 1199'da Mısır'a giderek el - Aziz'in küçük yaşta oğlu Melik el - Munsur'un atabeyi sıfatıyla ülkeyi idare etmeye başladı. Kudüs halkı da itaatlerini arz ettiler. Fakat el - Efdal'in setr tutumu, el - Adil taraftarlarının Mısır'dan kaçıp Filistin ve Kudüs civarının idaresine el koymasına sebep oldu.²⁷⁵ Eğer, el - Adil, Mardin muhasarasını kaldırıp yapılan davete icabet etmiş olsaydı, Dımaşk'ın yanında Mısır'a da rahatlıkla hakim olabilirdi.

272. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C. 12, s. 108 - 109.

273. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C. 12, s. 108 - 109.

274. İbnü'l - Esir, a.g.e., C. 12, s. 109 - 110.; Runcıman, C.3., s. 69 - 71; Ahmed Cevdet , Kısas, C.5, s. 322; Ramazan Şeşen, "Eyyubiler" D.G.B.I.T., C.6, s. 343.

275. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C. 12, s. 124 - 126; Ebu'l - Farac, C.2., s. 471; Runcıman, C.3., s. 70 - 72; Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 70 - 71.

3. el - Efdal'ın Dımaşk Seferi

el - Efdal'ın Mısır'a hakim olmasıyla ülkenin birlik ve düzeni sağlandı. Herkes ona itaat etti. Halep hakimi ez - Zahir'in korkusu amcası el - Adil idi. Bu nedenle Mısır hakimi el - Efdal ile ittifak kurup, onu Dımaşk üzerine yürümeye teşvik etti. Bu teşvik'e Hıms sahibi de katıldı. İkisi el - Efdal'e elçiler göndererek, el - Adil'in Dımaşk dışında bulunmasından doğan fırsatı iyi değerlendirmesini istediler ve kendilerine de malî ve askerî yardımda bulunacaklarını bildirdiler.²⁷⁶

Yapılan teşvikler sonucunda harekete geçen el - Efdal, 15 Cemaziyelevvel (15 Mart 1199)'de büyük bir orduyla Suriye üzerine yürüdü. Durumdan haberdar olan el - Adil, oğlu Kamil'i Mardin'i muhasara etmek üzere bıraktıktan sonra süratle Dımaşk'a gitti ve el - Efdal'den önce şehre girdi. Bu sırada el - Efdal ile ez - Zahir arasındaki haset ve çekememezlik Dımaşk'ı muhasaradan kurtardı. Diğer taraftan el - Adil'e Kudüs ve civar bölgelerden yardım geldi. Özellikle el - Kamil'in el - Cezire ve Diyarbakır askerleri ile babasının yardımına gelmesi üzerine başarı ümidi kalmadığını gören müttelikler dımaşk'ı terk ederek ülkelerine döndüler.²⁷⁷ Böylece iki kardeş arasındaki hasımane tutum Dımaşk'ın tekrar el - Adil'de kalmasını sağladı. Bu durum ise el - Adil'in yavaş yavaş bütün Eyyubi topraklarına hakim olacağını gösteriyordu.

4. el - Adil'in Suriye Birliğini Sağlaması

Günden güne güçlenen el - Adil, Eyyubilerin tek hükümdarı olmak istiyordu. Suriye'nin yanında Mısır'da hakimiyetine almak istiyordu. Bu amaçla büyük bir orduyla Mısır'a hareket etti. el - Efdal'ı, ordularını toplamaya fırsat vermeden 26 Ocak 1200 tarihinde yenilgiye uğratarak Kahire'yi almaya muvaffak oldu. el - Efdal, mücadele edemeyeceğini anlayınca anlaşmak zorunda kaldı. Yapılan anlaşmayla Mısır el - Adil'e, Meyyefarakin, Hani ve Cebeli Cur'un da el - Efdal'e verilmesi kararlaştırıldı. Fakat Meyyefarakin ve ona bağlı yerleri idare

276. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C. 12, s. 126 - 128.

277. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C. 12, s. 126-128; Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 343 - 344; Ahmed Cevdet, Kıyas, C.5, s. 323 - 324; Ayrıca bakınız: Ebu'l - Farac, C.2, s. 471.

etmekte olan el - Adil'in oğlu Necmeddin Eyyub, Meyyafarakin'i teslim etmeye yanaşmayınca el - Efdal, Hani ve Cebeli Cur'a razı olmak zorunda kaldı.²⁷⁸ Melik el - Mansur'un atabeyi sıfatıyla Mısır'ı idare eden el - Adil, bütün dizginleri ele aldıktan sonra el - Mansur adına okutulan hutbeye son vererek kendi adına hutbe okutmaya başladı.²⁷⁹ Böylece el - Adil, ülkenin tek hakimi durumuna yükseldi.

el - Adil, Eyyubi topraklarının tek hakimi olunca, ülkeyi kendi oğulları arasında taksim etmeye başladı. el - Cezire'de bulunan oğlu el - kamil'i çağırarak Mısır'ın idaresini ona verdi. Mısır'a giderken de Dimaşk'ın idaresini oğlu el - Muazzam'a bırakmıştı. el - Adil'in Mısır'a hakim olması ve kendi adına hutbe okutması Mısır emirlerinin kırılmasına sebep oldu. Bu yüzden Mısır emirleri Haleb'de bulunan ez - Zahir ve Sarhad'da bulunan ağabeyisi el - Efdal'e mektup gönderip, el - Adil'i hükümdarlıktan uzaklaştırmak ve Dimaşk'ı muhasara etmek için teşvik ettiler. el - Adil, gelişen olaylardan haberdardı. Bunun üzerine Fahreddin Çerkes'i Banyas'ı muhasara etmek ve almak için Mısır'dan Suriye'ye gönderdi.²⁸⁰

el - Efdal, amcasının faaliyetlerinden haber alınca 7 Şubat 1201 tarihinde Haleb'deki kardeşi ez - Zahir ile beraber harekete geçerek 12 Mayıs 1201'de Menbic'i zapt ettiler. Sonra uzun muhasaradan sonra Necm kalesini de teslim aldılar. el - Adil'in Dimaşk'ta bulunan oğlu el - Muazzam, Banyas'ı kuşatan Fahreddin Çerkes'i yardıma çağırdı. Fakat Fahreddin, diğer tarafla anlaşmıştı. Bunun üzerine müttefikler, diğer Eyyubi kollarının da yardımıyla Dimaşk üzerine yürüdüler. el - Efdal ile ez - Zahir, ele geçirecekleri toprakları önceden kendi aralarında paylaşmışlardı. Bu anlaşmaya göre Dimaşk'ı ele geçirirlerse şehir el - Efdal'e verilecek, Dimaşk'tan Mısır'a yürüyüp orayı da zaptederlerse o zaman ez - Zahir, Dimaşk'ı teslim alacaktı ve bütün Suriye onun, Mısır'da el - Efdal'in hakimiyetin de kalacaktı.²⁸¹ Diğer taraftan

278. Ebu'l - Farac, C.2., s. 472; Ayrıca Geniş bilgi için bkz: İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 136 - 137; Runcıman, C.3., s. 70 - 71.

279. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 136 - 137; Ebu'l - Farac, C.2, s. 472; Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 344; Runcıman, C.3., s. 70 - 71.

280. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12., s. 140; Ebu'l - Farac, C.2., s. 472.

281. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12., s. 141.

el - Adil, ordusuyla Mısır'dan Suriye'ye gitti ve onlardan önce Dimaşk'a vardı. Bu sırada müttefikler Dimaşk'ı muhasara ettiler. Şehir düşmek üzereyken el - Efdal ile ez - Zahir arasındaki güvensizlik ve rekabet tekrar ortaya çıktı. İki kardeş Dimaşk üzerinde anlaşamadılar. Onların anlaşamamaları, ordularının parçalanmasına ve savaştan çekilmesine sebep oldu²⁸².

Bu plân bozulunca el - Adil ile yeniden anlaşma yolunu aradılar. Sonuçta Ekim 1201'de yapılan anlaşma ile, Dimaşk yine el - Adil'in elinde kaldı. Menbic, Efamiye, Kefertab ve Maarra'nın bazı köyleri ez - Zahir'e, Sumeysat, Seruç, Ra'sü'l - Ayn el - Efdal'e verildi²⁸³. İki kardeş arasındaki hased ve güvensizlik Suriye ve Mısır'da el - Adil'in iktidarını sağlamlaştırdı. Eğer bu anlaşmazlık çıkmamış olsaydı Suriye, Salahaddin'in çocuklarına kalabilirdi. Bu anlaşma ile el - Adil'in Suriye hakimiyeti diğer Eyyubi emirleri tarafından da kabul edilmiş oldu. Böylece Salahaddin'in ölümüyle parçalanan Suriye birliği el - Adil sayesinde tekrar sağlanmış oldu.

5. el - Cezire Bölgesinde Karışıklığın Ortaya Çıkması

el - Adil, geniş imparatorluğu oğulları arasında taksim etti. el - Kamil Mısır'da el - Muaz- zam Şam'da, el - Cezire'de el - Eşref, Diyarbakır'da ise Necmeddin Eyyub onu temsil ettiler. Diğer oğulları ve akrabaları daha küçük vilayetleri idare ediyorlardı ve hatta o zamana kadar müstakil olan aile efradı da el - Adil'i başbuğ olarak tanıdılar. Kendisi hükümdarlar üzerinde hakim bir sultan durumundaydı. Bu suretle Salahaddin'in hemen bütün imparatorluğu ihya edilmiş oldu²⁸⁴ Mısır ve Suriye hakimi el - Adil, oğlu Melik el - Eşref sayesinde Mardin beyliğini de kendine bağladı²⁸⁵. Yalnız Zengi hanedanının Musul hakimi olan Nureddin Aslanşah, Eyyubi şehzadeleri arasındaki taht kavgalarından faydalanarak el - Cezire'yi tekrar

282. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 141 - 142; Ebu'l - Farac, C.2, s. 472 - 473; Runcıman, C.3., s. 70 - 72; Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 344;

283. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 142; Ebu'l - Farac, C.2, s. 473; Ahmed Cevdet, Kısas, C.5, s. 325; Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 344 - 345.

284. İslâm Ansiklopedisi, "Adil" maddesi, M.E.B. Yayını, C.1., s. 139 - 141; C. H. Becker, "Eyyubiler" İ.A., C. 4, s. 425; Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 346.

285. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C. 12., s. 153; Ebu'l - Farac, C.2., s. 475.

hakimiyetine almak istedi. Bunun için yeğeni ve Sincar hakimi Kutbeddin ile bazı Artuklu beyliklerini de kendi tarafına çekerek Eyyubilere karşı bir ittifak kurdu. Musullular el - Cezire'de faaliyete giriştiler. Buna karşılık el - Adil, önce çevirdiği siyasî manevralarla bu ittifakı bozdu. Sonra Eyyubilerin el - Cezire hakimi olan el - Eşref, Musulluları 21 Haziran 1204 tarihinde yendi. Musullular artık Eyyubilere karşı bir şey yapamayacaklarını anlayınca el - Adil ile sulh yapıp anlaşmazlığı ortadan kaldırdılar.²⁸⁶ Zengiler, eski topraklarını Eyyubilerden almak amacıyla el - Cezire'de giriştikleri faaliyetler böylece sonuçsuz kaldı.

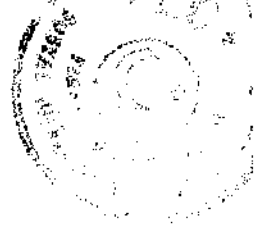
Eyyubi şehzadeleri arasındaki sulh fazla devam etmedi. el - Adil, 1202 - 1203 tarihinde el - Efdal'ın elinden olan Seruç ve Ra'sul - Ayn'ı alınca elinde sadece Sumeysat ve Necm kalesi kaldı. Bu sefer Halep hakimi ez - Zahir'de Necm kalesini ondan aldı. Bunun üzerine el - Efdal annesini el - Adil'e gönderip aldığı yerleri geri vermesini istediye de, bu isteği kabul edilmedi. Amcası ve kardeşinin elindeki yerleri aldığını gören el - Efdal, amcası el - Adil ile ilişkisini keserek Anadolu Selçuklu Sultanı Rükneddin Süleyman'a bağlanıp onun adına 1204 yılından itibaren hutbe okuttu.²⁸⁷ Eyyubilerden ilk ayrılan el - Efdal oldu. Hakim olduğu Sumeysat bölgesi Suriye'den ayrılıp Anadolu Selçuklulara bağlandı.

b. Ahlat'ın Suriye'ye Bağlanması

el - Adil, kuzey doğuda ülkesini genişletme girişiminde bulundu. Doğu Anadolu'nun önemli bir şehri olan Ahlat'ı ele geçirmek için Mardin Artukluları ile mücadeleye başladı. 1207 tarihinde el - Adil'in Meyyafarakin hakimi olan oğlu Mecmeddin Eyyub, Muş'u aldıktan sonra, Ahlat üzerine yürüdüye de buranın hakimi olan Balaban'a karşı başarısızlığa uğradı. 1208'de el - Adil'in gönderdiği yardımcı kuvvetlerle Necmeddin Eyyub, Ahlat'ı ikinci sefer kuşatınca Balaban, Erzurum hakimi Tuğrulşah'dan yardım istedi. İkisi Necmeddin Eyyub'u yenerek Muş'u kuşattılar. Bu sefer Tuğrulşah, Ahlat'a hakim olma hevesine kapılarak, müttefiki olan Ahlat hakimi Balaban'ı öldürüp, şehir üzerine yürüdü. Bunun üzerine Ahlatlılar

286. İbnü'l - Esir, a.g.e., s. 145 - 146; 163 - 165; Ebu'l - Farac, C.2., s. 475 - 477.

287. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12., s. 155 - 156; Ahmed Cevdet, Kıyas, C.5, s. 325; C. H. Becker, "Efdal" I.A., C.4, s. 130 - 131; Ayrıca bakınız; Ebu'l Farac, C.2., s. 475 - 476.

şehri teslim etmeyip ona karşı çıkınca Tuğrulşah Erzurum'a dönmek zorunda kaldı. Lidersiz kalan Ahlatlılar, Necmeddin Eyyub'u çağırarak şehri ona teslim ettiler. Böylece Doğu Anadolu'nun önemli bir merkezi olan Ahlat, Suriye'ye bağlandı.

Eyyubilerin, doğuda kendileri için tehlikeli gören Gürcüler ve etraftaki beyler, Ahlat topraklarına akınlar yapmaya başladılar. Ahlatlıların düşmanı olanlar da Van ve Ercis'i ele geçirdiler. Bu olaylar üzerine el - Adil, el - Cezire bölgesi hakimisi olan oğlu el - Eşref'i yardıma gönderdi. Gelen kuvvetlerle güçlenen Necmeddin Eyyub Van şehrini geri aldı. Böylece Ahlat üzerindeki hakimiyetini kesinleştirdi. Necmeddin Eyyub'un Gürcülerle mücadelesini fırsat bilen Ahlat'taki Memluklar, isyan ettiyse de el - Cezire'den gelen yardımcı kuvvetler sayesinde bu isyan kısa sürede bastırıldı.

Gürcüler, 1209 yılında tekrar Ahlat topraklarına girerek Ercis'i harap ettikten sonra Ahlat üzerine yürüdüler. Bu muhasara sırasında Gürcü Kralı İvan esir düşünce, Gürcüler, Necmeddin Eyyub ile anlaşmak zorunda kaldılar. Eyyubileri, Doğu Anadolu'dan almak ümidiyle harekete geçen Gürcüler, bir başarı elde etmeden geri döndüler.²⁸⁸

el - Adil, Musul hakimi Arslanşah ile eski düşmanlıklarını kaldırarak, onunla bir sıhri akrabalık bağı kurdu. Sonra 1209 yılında Sincar beyliğinin topraklarını aralarında paylaşmak için gizlice anlaştı. Bunun üzerine harekete geçen el - Adil, Sincar topraklarına ait olan Habur ve Nusaybin'i aldıktan sonra onu kuşattı. el - Adil'den hala emin olmayan Arslanşah bu defa elindeki toprakları kaybedeceğinden çekinerek, ona yardım etmediği gibi, herhangi bir ihtimale karşı müdafa tedbirleri aldı. Diğer taraftan Sincar sahibi Kutbeddin, el - Adil'e karşı Erbil hakimi Gökböri'den yardım istedi. el - Adil, Gökböri'nin Sincar konusundaki aracılığını kabul etmeyince Gökböriyle Arslanşah el - Adil'e karşı birleştiler. Bu ittifakla Halep hakimi ez Zahir ile Anadolu Selçuklu Sultanı Keyhüsrev'in de katılması üzerine el - Adil'in Sincar'ı ele geçirme ihtimali kalmadı. Halife elçilerinin oraya girmesiyle el - Adil'in aldığı Habur ve Nu-

288 . Geniş bilgi için bkz: İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12., s. 172 , 200, 211, 212, 228, 229, 230, 231, 232, 236; Ebu'l-Farac, C.2., s. 488 - 492

saybin kendisinde, Erbil'in de eski sahibinde kalması hususunda anlaşmaya varıldı.²⁸⁹

Kuzey Suriye ve el - Cezire bölgesinde artık bir değişiklik olmadı. Yalnız, 1211'de Musul hakimi Nureddin Arslanşah öldü ve yerine oğlu el - Kahir İzzeddin geçti. 1216 yılında ise Halep hakimi ez - Zahir öldü ve küçük oğlu Muhammed yerine geçti. Bu çocuk adına beyliği yöneten ise Atabeyi Şihabettin Tuğrul idi.²⁹⁰

1216 yılından sonra el - Adil devrinde Suriye'de önemli hadiseler cereyan etmedi. Ancak 615 (1218 - 1219) yılında Kuzel Suriye ve el - Cezire bölgesinde bizim için önemli olmayan bazı hadiseler cereyan etti. el - Adil'in el - Cezire bölgesinin hakimi olan oğlu el - Eşref'in bu bölgede iyi siyaset izlemesi Kuzey Suriye haritasında herhangi bir değişiklik olmadı.

B. SURİYE'DE el - ADİL - FRENK MÜCADELESİ

Salahaddin devrinde Frenklerle müslümanlar arasında yapılan sulh anlaşması gereğince Suriye'de iki taraf birbirlerine saldırmayacaklardı. Salahaddin'in ölümünden sonra Eyyubiler arasındaki aile anlaşmazlıkları müslümanlara yeniden Frenk Krallığına karşı taarruza geçmelerini önledi. Ayrıca Salahaddin'in çocukları ve Eyyubilerin lideri durumunda olan el - Adil ile Suriye'deki Frenklerin lideri Henri de Champagne sulh taraftarı kişilerdi. Bu nedenle Salahaddin zamanında yapılan sulhun müddeti uzatıldı. Bu sulh 1197 yılına kadar devam etti. Ancak Beyrut Valisi olan Usame'nin harp gemileriyle Frenklerin deniz yolunu kesmesi, iki taraf arasında huzunsuzluğun ve güvensizliğin artmasına sebep oldu. Frenk kralı bir kaç defa bu huzursuzluğun kaldırılması için el - Adil'e baş vurduysa da el - Aril, Üsâme'ye mani olamadı. Bu sefer Frenkler, deniz yoluyla gelen haclı krallarından yardım istedi. Bu durum, Suriye'de yeni savaşların ve yeni haclı seferlerinin başlamasına sebep oldu.

289. Ebu'l - Farac, C.2, s. 492 - 493; Ayrıca Bkz. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 241 - 244; Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 347 - 348; İbrahim Kafesoğlu, "Kökboru", İ.A., C.6, s. 888; Coşkun Alpçekin, "Erbil Atabegliği", D.G.B.İ.T., C.8, s.77 - 78.

290. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 247 - 249, 269 - 270; Ebu'l - Farac, C.2, s. 494 - 497. el - Eşref'in Musul, Mardin, Sincar ve Erbil Hakimlerine karşı mücadeleleri için bkz.: İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s.290 - 305.

1. Almanların Suriye'de Nüfuz Kurma Çabaları

Üçüncü Haçlı seferine Alman katkısı, imparator Friedrich Barbarossa'nın zamansız ölümü yüzünden etkisiz kalmıştı. Yeni imparator Heinrich, imparatorluğuna, milletleri kucaklayan bir gerçek haline getirmek ihtirasını taşıyordu. İlk vazifesi de buna göre, Avrupa'da mevkiini sağlamlaştırır sağlamlaştırmaz Kutsal ülkede Alman prestijini yeniden kurmaktır. Kendisi, bütün Akdeniz dünyasını hakimiyeti altına almak üzere askeri plânın hazırlıklarını yapmaya hazırlandı.²⁹¹ Bu askerî plânın maksadı, İstanbul ve Kudüs'ü zaptederek Suriye'de kendi nüfuzu altında kuvvetli bir Haçlı Devleti kurmaktır.²⁹² Bu seferin öncüleri gemilerle düzensiz bir şekilde Suriye'ye yönelerek 1197 Ağustos'un da Akka'ya vardılar,²⁹³

Ancak Suriye'deki Haçlı devletinin kralı olarak seçilen Henri de Champagne bunların gelişinden hoşlanmadı. Kendisi iyi bir siyasetçi ve sevilen kişi olduğundan, savaşla Suriye'ye hakim olamayacaklarını çok iyi biliyordu. Ancak Salahaddin'in çocukları ile anlaşma yaparak onları birbirlerine düşürüp bu durumdan faydalanmak düşüncesindeydi. Ayrıca bu sırada Doğu Hristiyanları arasında iç mücadeleler mevcuttu. Bir de Almanların gelişini kendi krallığı için tehlikeli görüyordu.²⁹⁴ Almanlar ise kesin savaşmak azmiyle doğuya gelmişlerdi bu nedenle ilk gelen Almanlar, hemen Suriye'de müslüman arazilerine saldırdılar.

2. Almanların Suriye Seferi

Alman birliklerinin Suriye'ye girip müslüman topraklarına saldırdığını duyan Eyyubilerin Sultanı el - Adil, cihad ilan ederek şehirlerden yardımcı kuvvetler istedi. Yardımcı kuvvetleri alan el - Adil, Akka yakınlarında Frenkleri yenilgiye uğrattı. Bunun üzerine Henri de Champagne, Alman imparatorundan yardım istedi. İmparator da papaz Hanslar komutasında yardımcı birlikler gönderdi. el - Adil, barış taraftarıydı. Bir meydan savaşının riskini kabul etmek düşüncesinde değildi. Ancak elindeki orduyu da bırakmak istemiyordu. Bu nedenle durumdan faydalanarak Suriye'nin güney sahilinde bulunan Yafa üzerine yürüdü. Bu sırada

291. Runciman, C.3., s. 80.

292. Namazan Şeşen, "Eyyûbiler" D.G.B.I.T., C. 6., s. 349.

293. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12., s. 113; Runciman, a.g.e., s. 80; Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 349.

294. Runciman, C.3, s. 80 - 81.

Haçlılar arasındaki krallık mücadelesi Yafa'nın hiç direnmeden el - Adil'in eline düşmesine sebep oldu.²⁹⁵

Haçlıların Yafa'nın yardımında gecikmeleri, Kral Hendi de Champagne'nin Akka'da ani ölümü oldu. Bunun üzerine kralın dul karısı İsabella, Kıbrıs kralı Amaury de Lusignan ile evlendirildi. Bu evlilik Amaury'nin Kudüs Kralı olarak seçilmesine sebep oldu. Ayrıca Kıbrıs ile Kudüs'ün krallık taçları da birleşti. Almanlar, mukaddes Kudüs'ü ele geçirmek azmindeydiler. Yeni Kudüs Kralının dış politikası da mahirane idi. Krallık tacını giyer giymez Suriye'ye gelen Almanlara yardım ederek Sayfa ve Beyrut'u geri almak için yardım etti. Müslümanlar, Sayda'nın müfafaade edemeyeceklerini anlayınca şehri tahrip ettiler. el - Adil, Beyrut'a da yardım gönderemeyince burası da tahrip edildi. Beyrut ve Sayda'ya giren Hristiyan Almanlar kısa zamanda şehirleri yeniden onardılar.²⁹⁶ Amaury'in amacı Trablus kontluğu ile Kudüs Krallığı hudutlarını birleştirmektir. Sayda ve Beyrut, Almanlar tarafından alınca Kudüs krallığı ile Trablus kontluğu birleşti ve Amaury'nin amacı gerçekleşmiş oldu.²⁹⁷

Beyrut'de kazandıkları başarıdan cesaretlenen Alman Haçlıları, bu sefer Mukaddes Kudüs'e sefer etmeyi plânladılar. Diğer Suriye Haçlıları ise, Almanları, kudüs üzerine yapacakları teşebbüsten vazgeçirmek için, el -Adil ile Almanları barıştırmak istediler. Ancak ileri sürülen şartlar Almanlar tarafından kabul edilmedi. Suriye Haçlıları, Almanların Suriye'de fazla nüfuza sahip olmalarını kendi çıkarları için tehlikeli görüyorlardı. Hatta bu konu da el - Adil'i de uyardılar.²⁹⁸

Durum bu şekilde devam ederken, el - Adil, artık Almanların aldıkları yerlerde ikamet edecekleri zannıyla doğudan gelen askerlerin geri dönmelerine izin vermişti. Bu durumdan fayda-

295. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 113; Zehebi, Düvel--İslâm, C.2, s.77; Runcıman, C.3, s.81-82; Muhammed Kurd Ali, Hitatü's - Şam, C.2/1, s. 85-86; Ahmet Cevdet, Kısas, C.5, s. 323.; Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 349.

296. İbnü'l-Esir, a.g.e., s. 113 - 114; Zehebi, a.g.e., s. 77;Runcıman, C.3, s. 82 - 84; Muhammed Kurd Ali, a.g.e., s. 85 - 86; Ahmed Cevdet, Kısas, C.5, s. 323; Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 349.

297. Runcıman, C.3., s. 84,

298. Runcıman, C.3, s. 84 - 85.

lanmak isteyen Almanlar, Kuzey Suriye'ye yönelerek 13 Aralık 1197'de Tıbnın kalesini kuşatular. el - Adil, Mısır'daki yeğeni el - Aziz'den yardım istedi.²⁹⁹ Bu arada Alman İmparatoru Heinrich öldü ve Almanya'da iç kavgalar başladı. 2 Şubat 1198'de Mısır Ordusunun gelmesi üzerine Almanlar, yukarıda belirttiğimiz iki sebepten dolayı geri kaçmak zorunda kaldılar.³⁰⁰ Böylece bu Alman Haçlı Seferi'de bir fiyaskodan ibaret kaldı. Alman itibarının iadesi gerçekleşmedi. Ancak Beyrut'un Hristiyanlar eline geçmesi sağlandı. Bir de Suriye'de Alman Şövalye tarikatı kuruldu. Bu şövalye tarikatı Suriye'deki kaleleri satın alarak nüfuzunu artırmaya çalıştı.

Alman Ordusu Suriye'yi terkeder etmez Kudüs kralı Amaury, el - Adil ile müzakereye girişti. Bütün Eyyubi mirasını kendi elinde toplamak arzusunda olan el - Adil'de Haçlılarla bir mücadeleye girişmeyi arzu etmiyordu. Dolayısıyla iki taraf arasında 1 Ocak 1198'de yapılan anlaşmada Beyrut ve Cübeyl Haçlıların, Yafa Müslümanların oluyor, Sayda ise iki taraf arasında paylaşıldı. Anlaşma beş yıl altı ay sürecekti.³⁰¹ Bu anlaşma el - Adil için faydalı oldu. Çünkü bu anlaşma el - Adil'e Suriye ve Mısır'daki siyasî birliği sağlamada rahatça hareket etmesini sağladı.

Bu sırada Kuzey Suriye'de Haçlılar arasında iç mücadele devam ediyordu. Antakya ile Trablus krallıkları Antakya veraset savaşlarından dolayı baş kaldıramadılar. Bu mücadelelerin bitmesinden önce ise doğudaki umumi durum tamamıyla değişmiş bulunuyordu. Ne Anadolu Selçuklu Sultanlarının, ne de Eyyubilerin Kuzey Suriye'de bir fetih savaşına girişmeyecek durumda olmaları onlar için bir şans eseri idi. Kral Amaury, Akka'dan Kuzey Suriye'deki iç kavgayı endişe ile takip ediyordu. Dolayısıyla onun bu sıradaki tek amacı Suriye'deki topraklarının kaybetmemek için el - Adil ile bir savaşın başlamasını önlemektir. Bu amacını da gerçekleştirdi.

299. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 114 - 115.

300. Runciman, C.3, s. 84 - 85

301. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 114 - 115; Runciman, s. 86, R. Şeşen, s. 349.

3. IV. Haçlı Seferi ve Suriye

Haçlıların, Kudüs'ü Müslümanların elinden kurtarmak amacıyla Suriye üzerine düzenledikleri seferler bir türlü iyi netice vermiyordu. Almanların öncülüğündeki seferde de Kudüs kurtarılmayınca bu sefer Papa, Kudüs'ü kurtarmak gayesiyle Suriye üzerine gitmek için büyük bir ordu hazırladı. Bir çok kont ve dük tarafından kabul edilen bu Haçlı seferinin liderliğini Venedikliler yapıyordu. Sefer, Papa'nın isteğiyle Mısır ve Filistin üzerine tasarlanıyordu.³⁰² Çünkü bazı Haçlı kralları İslâm dünyasının en duyarlı noktasının Mısır olduğunu biliyorlardı. Bu nedenle önce Mısır işgal edilecek, sonra Kutsal bölgeye hareket edilecekti. Bu iş için de nakliyecilik görevi venediklilere verildi ve Venediklilerle anlaşıldı. Bazı Haçlı kralları ise Kutsal bölgeyi kurtarmak için Mısır'a hareket etmenin gerekliliğini bir türlü anlamıyorlardı. Bunların hoşnutsuzlukları, Mısır'a karşı yapılacak bir taarruza yardım etmek istemeyen Venediklilerce de gizliden gizliye körüklemekteydi. el - Adil, Avrupa ile ticaretin kendi hakimiyet bölgesi için sağladığı menfaatleri bildiği için, İtalyan şehirlerine pek değerli kapitülasyonlar bahşetmişti. Venedikliler, Mısır üzerine yapılacak seferin hem ticareti için tehlikeli, hem de Haçlılara güvenilemeyeceklerinin bilinciyleydiler. Bu nedenle Venedik hükümetinin Haçlılarla nakliye gemileri hakkında pazarlığa girdiği anda, başka Venedik elçileri de el - Adil ile yeni bir ticaret muahedesi kaleme almaktaydılar. el - Adil, her hangi bir Haçlı seferine mücadele etmeyeceği hakkında teminat aldıktan sonra, Venedik elçileriyle bir muahede imzaladı.³⁰³

Bu sırada İslâm ülkelerinde karışıklıklar mevcuttu. Avrupa'da İslâm aleyhinde açılmış olan bu din muharebesi ile uğraşan ancak Mısır ve Suriye'deki Eyyubi devleti idi. Hükümdar direkt olarak Suriye olduğu için en çok Eyyubileri düşündürüyordu.

Papanın teşvikiyle hazırlanan IV Haçlı seferi, kralların birbirleri ile çıkar mücadeleleri, Papa ile anlaşmazlık, Bizans'taki taht mücadeleleri, Bizans prenslerinin yardım istemesi ve

302. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 162 - 163; Runcıman, C.3, s. 95 - 103; Ahmed Cevdet, Kısas, C.5, s. 326

303. Runcıman, C.3, s. 99 - 102.

Venediklilerin manevrasıyla bu ordu Bizans toprakları üzerine yöneldi. Bunda el - Adil ile Venedikliler arasındaki gizli ittifakında rolü olmuştur. Bilindiği gibi bu sefer, 1204 yılında İstanbul'un Frenkler (Latinler, Haçlılar) tarafından işgal edilmesi ve burada bir latin devletinin kurulmasıyla neticelendi.³⁰⁴ Görülüyor ki Papa ile krallar arasındaki siyasi rekabet ve kral-
ların kendi ülke menfaatlerini ön plana çıkarmaları, Haçlı seferlerinin başarıya ulaşmalarını en-
gellemiştir.

İnsanî bakımdan bütün dünya tarihinde IV. Haçlı Seferi'nden daha büyük bir cinayet işlenmemiştir. Bu sadece İstanbul'un tahribi ve taksimi ile kalmamış aynı zamanda, batılıların deyimiyle muazzam bir siyasi delilikti. Bu sefer, Suriye'deki Hristiyanlara hiç bir yardım getir-
memiştir. Aksine onlara gelmesi muhtemel yardımı da çalmıştı. Hristiyanların bütün savunma
sistemini alt-üst etmişti. Avrupa'dan kara yoluyla Suriye'ye gidiş IV. Haçlı Seferi yüzünden
daha da güçleşti, çünkü hem İznik Bizanslıları, yolculara karşı kuşkulu davranıyor, hem de
Türkler bunları düşmanca karşıyorlardı. Deniz yolculuğu da en az bunun kadar zorlaşmıştı.

4. Frenklerin Kutsal Haç'ı Kurtarma Girişimi

Eyyubî Sultanı el - Adil ile Suriye'deki Frenklerin kralı II. Amaury, sulh taraftarı
kişilerdi. Her ikisi de 1198'deki anlaşmanın devamını istiyorlardı. el - Adil, Haçlılara karşı
düşmanca takınarak onların dikkatini yeniden Kudüs ve Filistin üzerine çekmek istemiyordu.
Amaury ise yardım gelene kadar müslümanları kışkırtmayı düşünmüyordu.

Ancak barışı korumak her zaman kolay olmuyordu. 1202 yılının sonuna doğru büyük bir
Haçlı ordusu, " Kutsal Haç" ve Kudüs'ü kesin kurtarmak amacıyla deniz yoluyla Akka'ya
geldiler. Bunlar derhal sefere çıkmak hususunda kesin kararlıydılar. Kral Amaury, kendilerin-
den ısrarla sabırlı olmalarını ve beklemelelerini talep ettiyse de, onlar kralı korkaklıkla suçlayarak

304. Geniş bilgi için bkz: Runciman, C.3, s. 95 - 114; Ostrogorsky, Bizans Devleti Tarihi, s. 389 - 404,
ayrıca .kz: İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 162 - 163; Ebu'l - Farac, C.2, s. 483 - 484; Muhammed
Kurd Ali, Hitatü's - Şam, C.2/1, s. 76 - 78; Ahmed Cevdet, a.g.e., s. 327.; Frenklerin İstanbul'da yapmış
oldukları tahribat ve katliamlar için bkz: Runciman, a.g.e., s. 95 - 117; Ostrogorsky, a.g.e., s. 383 -
404; Ebu'l - Farac, C.2, s. 483 - 484.

harekete geçtiler. Ashında kral, zaman zaman onları destekliyordu. Ancak onun korkusu, haçlıların bu saldırısı. müslümanları mukaddes cihada yolaçacağını ve topraklarının tehlikeye gireceği idi. Haçlılar, Kuzey Suriye'ye yönelerek, Trablus Kontluğu'ndaki Haspitaller ve Templier şövalyeleri ile Lazikiye, Celile ve Hama topraklarında saldırıya geçtilerse de Hama Emiri el - Mansur karşısında yenilgiye uğradılar.³⁰⁵ 1204 ve 1205 yıllarında Haspitaller ve Templier tarikat şövalyeleri Kuzey Suriye'de yağma akınlarında bulundular. Bunun üzerine Halep Emiri ez - Zahir, harekete geçerek, Haçlıların elindeki Merkad kalesini kuşattı ve Trablus kontluğu topraklarını yağmaladı.³⁰⁶

Her iki taraf da deniz ticareti konusunda birbirlerinden şikayet ediyorlardı. 1204 yılında Avrupa'dan gelen yeni Haçlıların desteğiyle Kral Amaury, harekete geçerek Ürdün yöresindeki Eyyubî topraklarını yağmalayarak halkı katletti. Amaçları Kudüs'ü kesin olarak kurtarmaktı. Bu sırada Dimaşk'ta bulunan el - Adil, Mısır ve Suriye'den yardım istedi ve Dimaşk'tan çıkarak Haçlıları engellemek için Akka yakınlarındaki et - Tur'da konakladı. Emirler, onu hücumla geçirmek için teşvik ettilerse de kendisi bu teşviklere kulak asmadı. Bu sırada her iki taraf, IV. Haçlı seferinin İstanbul'da sona erdiğini öğrenince barış görüşmelerine başladılar. Nihayet iki taraf arasında altı yıl geçerli olacak bir barış anlaşması yapıldı. Buna göre el - Adil; Sayda, Remle. Nasıra ve diğer bazı yerlerdeki toprakların mahsulünün yarı hisselerini Frenklere verdi. Nasıra'yı da tamamen onlara bıraktı.³⁰⁷

Görünüşe göre barış isteği Amaury'den gelmişti. Ancak, Suriye'de savaş hareketlerine son vermek el - Adil'in işine geliyordu. Muhtemelen Hristiyanların denizde üstün bulunmaları onu endişelendirmekteydi. Ayrıca, Suriye'de Eyyubîler arasında iç ihtilafların henüz tam olarak halledilmemesi ve yeni Haçlı seferinin Suriye ve Filistin sahillerine sıçramasını önlemek de el - Adil'i böyle bir anlaşmaya sevk etmiş olabilir. Suriye sahili ile düzenli ticaret ilişkileri kurulmasının Eyyubîlere kazanç getireceğide etkili olmuştur. Tarihçi Runciman'a göre, bu

305. Runciman, C.3., s. 88 - 89; Ramazan Şenen, a.g.e., s. 350

306. Ramazan Şenen, "Eyyûbîler" D.G.B.İ.T., C.6, s. 350.

307. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 165 - 166; Ebu'l - Farac, C.2, s. 485; Runciman, C.3, s. 89 - 90; Muhammed Kurd Ali, a.g.e., s. 77 - 78; Ahmed Cevdet, a.g.e., s. 330 - 331.

anlaşmayla Yafa ve Remle'de Kesin olarak Amaury'e bırakılmış ve el - Adil, Kudüs'e gelen Hristiyanlar için formalitelerde kolaylıklar sağlamıştır.³⁰⁸ Böylece Yafa'dan Merkad'a kadar Suriye sahil şeridinin tamamı Frenklerin oluyordu. Batıdan herhangi etkili bir yardım alacağı umamıyacak durumda olan Amaury için bu şartlar iyi bir sürprizden başka bir şey değildi. Çünkü batıdan hiçbir şövalye, artık isteye isteye Suriye'ye gelmek sıkıntısına katlanmak istemiyordu. Haçlı seferlerinin asıl amacı ekonomik olduğundan daha zengin av merâları bulunmuştu.

5. el - Adil'in Akka Seferi

1206 yılında dağ geçitlerine sahip olan Sis Ermenileri, Kuzey Suriye'deki Halep topraklarına akınlar yaptılar ve Darbsak kalesine erzak götüren bir gurubu ele geçirdiler. Ermeni topraklarının çok sarp olması ve Halep'ten oraya direk gidecek yolun olmayışı, Halep hakimi ez - Zahir'in yenilmesine sebep oldu.³⁰⁹ 1 Nisan 1205'de II. Amaury'nin ölmesi üzerine Kudüs Krallığı ile Kıbrıs Krallığı da kesin olarak birbirinden ayrıldı. Kral ölünce karısı İsabella Kudüs Kraliçesi oldu. Ancak kraliçenin kısa zamanda ölümü üzerine kızı Marie de Montferrat, Kudüs krallığı tahtında ona varise oldu.³¹⁰

1207 yılının içinde Trablus ve Hısnü'l - Ekrad'ta bulunan Frenkler, Hıms ve çevresinde çeşitli akınlarda bulundular. Hıms ve Halep hakimlerinin karşı koyması sonucunda Frenkler, geri dönmek zorunda kaldılar. Yine 1207 yılında Kıbrıslı Haçlı korsanları Mısır donanmasından bazı gemileri ele geçirerek içindekileri esir aldılar. Bunun üzerine Mısır'da bulunan el - Adil, bu sırada Akka'da kral naibi olan Jean de Brienne'ye gönderdiği haberde yapılanların aradaki anlaşmaya uymadığını bildirdi. el - Adil, kalabalık ordusuyla Mısır'dan hareket ederek Akka üzerine yürüdü ve şehri kuşatma altına aldı. Nihayet Akka'da esir bulunan bütün müslümanların esir bırakılması ve diğer bazı hususlar üzerinde anlaşma yapıldı. Sonra, Hıms emirliği üzerine saldırılarını sıklaştıran Trablus Frenklerini cezalandırmak için

308. Runciman, Haçlı Seferleri Tarihi, C.3, s. 89 - 90.

309. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 199 - 200; Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 251.

310. Runciman, C.3., s. 90 - 91.

kuzeye yöneldi. el - Adil, doğu illeri ile el - Cezire bölgesinden kendisine gelen yardımcı kuvvetlerle Trablus üzerine yürüyüp "el - Kulayat" denilen kaleyi sulh yoluyla ele geçirdi. Temmuz ayı başında ise, Trablus'u kuşatıp topraklarını baştan başa yağmaladı. Bir çok ganimet ve esir ele geçirdikten sonra geri döndü.³¹¹

13 Nisan 1210 tarihinde Jean de Brienne Akka ve Kudüs kraliçesi Marie ile evlenerek Akka ve Kudüs'ün yeni kralı oldu. Aynı yıl, Eyyubîler ile Frenkler arasındaki anlaşma müddeti sona erdi. Yeni kral, Suriye'de faaliyete geçmekten korkuyordu. Sulhu yenilemek istiyordu. Bu nedenle, el- Adil'in yeni teklifini kabul ederek 1212 Temmuzun da uygulamaya başlanan beş yıllık bir mütareke imzalandı. Bu arada da, Roma'ya mütareke süresi tamamlanır tamamlanmaz, Filistin'e gelmek üzere yeni bir Haçlı ordusunun hazırlanmasını talep eden elçi heyetleri gönderdi.³¹² Fakat Kuzey Suriye'deki Templier tarikat şövalyeleri, sulha aykırı harekette bulundular. Bunun üzerine Dimaşk'ta babasının naibi olan el - Muazzam, Templiler'e cevap olarak Akka topraklarını yağmalayarak, Akka Ovasına hakim bir nokta olan Tûr Dağı üzerinde bir kale inşasına başladı. Bu kale 1212 yılında el - Adil tarafından tamamlanarak çok müstahkem bir mevki haline getirildi.³¹³

6. Macarların Suriye Seferi

IV. Haçlı seferi, daha önce belirttiğimiz gibi Kutsal bölgeleri kurtarmak amacıyla yola çıkmışsa da Suriye'ye elle tutulur bir yardım getirmemişti. Bu nedenle Küçük Haçlı krallıkları on yıldan fazla bir süre için rahat bırakıldı. Doğu Frenkleri, Batının yardımı olmadan, Eyyubîlerle yaptıkları anlaşmayı bozmaya cüret edemezlerdi. el - Adil'e gelince o da, kendi ülkelerini bir arada tutmaya uğraşmakla meşguldu.

Papa Innocentius, Kutsal ülkeyi kurtarmak amacıyla 1212 yılında faaliyete geçtiyse de başarılı olamadı. Ancak çok ilginçtir ki 1212 yılında tamamı çocuklardan oluşan büyük bir

311. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 230 - 231; Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 351.

312. Jean'ın Marie ile evlenmesinin sebebi hakkında geniş bilgi için bkz: Runciman, c.3, s. 117 -118.

313. Ramazan Şeşen, "Eyyübîler" D.G.B.I.T., C.6, s. 351 - 352.

Haçlı ordusu Kutsal bölgeyi ve Hristiyanlığı kurtarmak amacıyla Avrupa'dan deniz yoluyla Mısır üzerine yürüdü. Mısır'a ulaşana kadar bu çocukların çoğu çeşitli nedenlerle öldü, geri kalanı ise Mısır'da köle pazarlarında satıldı. Böylece çocuklardan oluşan bu ordunun sonucu çok acıklı bir şekilde neticelendi.³¹⁴ Kudüs'ün küçük çocuklar tarafından kurtarılması mümkün değildi. Bu nedenle Papa Innocentius, 1217'de tekrar faaliyete geçti. Yapığı Consil toplantılarında 1217'de Suriye'ye Ordu gönderilmesi karara bağlandı. Hatta Papa, bu toplantılardan sonra, Sultan el - Adil'e mektup yazarak O'nu Tanrı'nın gazabıyla tehdit ve bu gazabın tezahüründen önce Kudüs'ü barışçı yollardan teslim etmesi hususunda ikaz etmişti. Sonra Suriye'deki Kral Jean de Brienne'ye bir elçi göndererek seferin başlamak üzere olduğunu bildirdi.³¹⁵ Suriye'deki Doğu Frenkleri ise, bir Haçlı Seferi yapılması için hiç bir arzu duymamaktaydılar. Yirmi yıllık barış devresi bunların refahlarını artırmıştı. Artmakta olan ticaret hacminden onlar da faydalanmaktaydılar. Ülke içinden gelen ticarî mallar, Sur ve Akka limanlarını da doldurmaktaydı. Akdeniz ticareti gelecek için çok vaadediciydi. Onların satınalma gücü artmıştı.³¹⁶

Nihayet 1217 tarihinde Papa Innocentius ile Avusturya ve Macar Krallarının teşviki sonucunda Roma'dan, batı ve kuzey Avrupa'dan büyük bir Haçlı ordusu meydana geldi. Avusturya ve Macar krallarının komutasındaki Haçlı ordusu deniz yoluyla Suriye sahilinde Akka civarına gelip toplandılar. Doğu Frenkerinin kralı Jean de Brienne'de onlara katıldı. Eyyubî hükümdarı el - Adil, bunun üzerine Mısır'dan Suriye'ye hareket etti. Akka'nın üst taraflarındaki bölgeleri hakimiyetine alıp, Haçlıların gelmeden önce, bölgeye varmak üzere Nablus'a vardı Fakat Haçlılar ondan önce buraya gelerek Ürdün bölgesinde karargâh kurdular. Kasım 1217'de el - Adil ile savaşmak üzere ilerlediler. el - Adil, Frenklerin ona doğru geldiklerini görünce yanında bulunan kuvvetlerle düşman ile savaşmayı pek uygun görmedi. Çünkü böyle bir çatışma neticesinde mağlup olması muhtemel görünüyordu. Muhtemel yenilgiyi önlemek için Dimaşk'a çekildi. el - Adil, bir taraftan Kudüs ve Dimaşk etrafında gerekli

314. Çocuklardan oluşan bu Haçlı ordusunun nasıl meydana geldiği ve yolculuk sırasında nasıl telef oldukları hakkında bkz: Runciman, C.3, s. 123 - 127.

315. Runciman, C.3, s. 127 - 129.

316. Runciman, C.3, s. 129 - 130.

müdafaa tedbirlerini aldı, bir taraftan da doğu ve kuzeydeki şehirlerden yardım istedi.³¹⁷

el - Adil'in Dimaşk'a dönüşünü fırsat bilen Haçlılar, ani bir hareketle Beysan ve çevresindeki şehirleri yağmaladılar. Bir müddet sonra Beysan'dan Banyas'a kadar olan Suriye'nin sahil şeridini tümüyle yağmaladıktan sonra Akka'ya geri döndüler. Filistin'deki halk endişeye kapıldı. Haçlılar, gerekli hazırlıklardan sonra 29 Kasım'da, el - Adil tarafından Akka yakınlarındaki bir dağın tepesine konulmuş son derece müstahkem ve sarp bir kale olan Tûr kalesini muhasara ettiler. Haçlıların bütün gayretlerine rağmen kale teslim olmadı. Haçlılar tekrar Akka'ya döndüler. Bundan sonra Macar Haçlıları, Lübnan dağlarındaki Merc-i Uyun ve Sakif Arnun bölgelerini yağmaladılar. Arazinin sarp ve elverişsizliği nedeniyle oldukça yıpranan Macar Kralı ülkesine dönmeye karar verdi. Macar kralı, Suriye'yi terk ederek Anadolu yoluyla ülkesine döndü. Diğer Haçlılar ise ileride anlatacağımız gibi Mısır üzerine yürüyecekler. Haçlıların çekilmesinden sonra Dimaşk naibi el - Muazzam, savunması zor olan Tûr kalesini tamamen yıktırdı.³¹⁸

el - Adil'in Haçlılar karşısındaki tutumu gevşek ve isteksiz gibi görünüyorsa da yukarıdaki tarihi kayıtlara baktığımızda gerçekten ihtiyatlı ve tedbirli bir davranıştı. İyi bir siyasetçi olduğundan son derece dikkatli hareket etmiştir. Yanındaki kuvvetlerle mağlup olma ihtimalini düşünerek askerlerini tehlikeye sokmak istememiştir. Ayrıca, V. Haçlı seferine dair Avrupa'da yapılan hazırlıklardan haberdardı. Bu nedenle, kuvvetlerini bir yerde toplayarak diğer cepheleri boş bırakmak istemiyordu.

317. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 276-277; Ebu'l - Farac, C.2, s. 497; Muhammed Kurd Ali, Hitatü's - Şam, C.2/ I, s. 78 - 79; Runcıman, C.3, s. 130 - 131;; Ahmed Cevdet, Kısas, C.5, s. 340.

318. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 276 - 278; Ebu'l - Farac, s. 497 - 498; Runcıman, C.3., s. 130 - 132; Muhammed Kurd Ali, a.g.e., s. 78 - 79; Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 352.

7. V. Haçlı Seferi ve Suriye

a. Haçlıların Mısır'a Yönelmelerinin Sebepleri

Haçlılar, Suriye cephesindeki savaşlarda Eyyubîlere karşı büyük bir başarı elde edememişlerdi. Bu yüzden Nil nehrinden yararlanarak donanmanın desteğinde Mısır'ın daha kolay zapt edilebileceğini düşünüyorlardı. Üstelik Mısır, geniş ve zengin bir ülkeydi. Haçlılar, burayı ele geçirince Suriye'yi, Kutsal bölgeleri ve diğer Ortadoğu - İslâm ülkelerini zaptedebilirlerdi. Ayrıca Mısır yoluyla Hicaz ve Yemen bölgelerini, hatta kuzey Hint Okyanusu bölgelerini kontrol ederek Baharat yolunu ele geçirebilirlerdi. Bu bölge, kısa bir yol dışında tamamıyla Haçlıların üstün oldukları donanma desteğiyle kolayca kontrol edilebilirdi. Haçlılar, Salahaddin'in Mısır'dan Suriye'ye gelerek kutsal bölgeleri ele geçirdiğini biliyorlardı. I. Buaudoin devrinden beri Mısır'ı ele geçirmek için zaman zaman karadan teşebbüste bulunmuşlar ve başarısızlığa uğramışlardır. Halbuki muazzam Haçlı donanmasının desteğiyle Akdeniz kıyısında ele geçirecek önemli bir merkezi üs edinerek Nil Nehri'nin de yardımıyla Mısır'ın istilası daha kolay olabilirdi.³¹⁹ Kısacası Haçlılar, Mısır alınmadığı müddetçe Kutsal bölgeleri kurtaramayacaklarını ve Suriye'de Eyyubîlere karşı başarılı olamayacaklarını çok iyi anlamışlardı.

Yukarıda bahsettiğimiz sebeplerden dolayı Akka ve Kudüs Kralı Jean de Brienne Mısır'a bir sefer yapmayı düşünüyordu. 1217 yılı sonlarında, Macar kralının dönüşünden sonra Papanın teşviki üzerine harekete geçen V. Haçlı seferine katılan kuvvetler, Suriye'nin Akka şehrine gelmeye başladılar. Kuzey Suriye'deki Templier ve Haspitaller tarikat şövalyeleri ile Kıbrıs kralı da Mısır'a yapılacak sefere katıldı. Bunun üzerine Kral Jean, Suriye'de savunma için bir miktar asker bıraktıktan sonra, 27 Mayıs 1218 tarihinde Akka'dan donanmayla Mısır'ın Nil deltasında ve Nil'in Akdeniz'e döküldüğü ana kolun üzerinde bulunan Dimyat şehri üzerine yürüdü. Dimyat'ta müslümanlar tarafından gerekli müdafaa tedbirleri alınmıştı. Bu cepheyle el - Adil'in Mısır'da bulunan oğlu ve veliahtı el - Kamil uğraşacaktı. el - Adil ile Dimaşk'taki oğlu el - Muazzam, Akka Haçlı Krallığı karşısında, el - Cezire sahibi el - Eşref ise

319. Ramazan Şeşen, "Eyyubîler" D.G.B.I.T., C.6, s. 353; Ayrıca Haçlıların Mısır'a yönelmelerinin Sebepleri hakkında bkz. Runciman, C.3., s. 132 - 133.

Trablus Kontluğu karşısında gerekli tedbirleri alacaklardı.³²⁰ Böylece her iki tarafta hem Suriye'de hem de Mısır'da gerekli tedbirlerini aldı.

b. Haçlıların Mısır Seferi

Kral Jean komutasındaki V. Haçlı donanması, Mayıs 1218 sonunda Mısır'ın Dimyat şehri önüne gelip, şehrin karşısında karargahlarını kurdular. Buna karşılık el - Kamil ise gerekli müdafaa tedbirlerini aldı. Haçlıların ilerlemesini önlemek amacıyla Nil Nehrini kalın bir zincir ile kapattı. Nehrin ağzına müstahkem bir kule yaparak nehrin ağzını kapattı. İki taraf arasında şiddetli çatışmalar meydana geldi. Güçlü Haçlı donanması ancak dört ay süren çatışmalardan sonra kuleyi ele geçirerek Nil Nehri ağzındaki zincirleri kestiler. Böylece gemileri Nil'den içerilere girebileceklerdi. Bu sırada Suriye'de bulunan el - Adil, Dimyat kulesinin ve zincirinin Frenklerin eline geçtiğini öğrenince çok üzüldü ve hastalandı. el - Adil hastalandıktan bir kaç gün sonra 31 Ağustos 1218 tarihinde öldü.³²¹ Böyle bir zamanda el - Adil'in ölümü Eyyubiler için bir şanssızlıktı. Kendisi soğukkanlı, siyasetçi ve büyük devlet tecrübesine sahipti. İyi bir siyasetçi olduğundan Haçlılar ona karşı başarılı olamamışlardı.

el - Adil öldüğü sırada oğlu el - Kamil, Mısır'da Frenkler karşısında bulunuyordu. Frenkler kuleyi ele geçirip zincirleri kestikten sonra el - Kamil, bu sefer onların ilerleyişini durdurmak için Nil üzerinde büyük bir köprü yaptırttı. Fakat Frenkler bunu da tahrip ettiler. Bu sırada Mısır'daki Haçlıların yardımına Papa Innocentius'un temsilcisi Kardinal Palegius geldi. Kral Jean de Birenné'nin yanında ikinci lider oldu. Bütün bunlara rağmen Frenkler, el - Kamil'e karşı giriştikleri saldırılarda bir başarı elde edemiyorlardı. Kış mevsiminin yaklaşması üzerine el - Kamil etrafa elçiler göndererek yardım istedi. Haçlıların Mısır'ı ele geçmesinden

320. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 278-279; Ebu'l - Farac, C.2, s. 497; Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 353; Runcıman, C.3, s. 132 - 133; Muhammed Kurd Ali, Hitatü's - Şam, C.2/ I, s. 79 - 80; ; Ahmed Cevdet, Kısas, C.5, s. 340-341; Dimyat şehri için bkz:

321. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 279-280; Ebu'l - Farac, C.2, s. 498 - 499; Runcıman, C.3, s. 133 - 135; Muhammed Kurd Ali, Hitatü's - Şam, C.2/ I, s. 79 - 81; ; Ahmed Cevdet, Kısas, C.5, s. 340-341; Ayrıca el - Adil'in kişiliği için bkz: İbnü'l - Esir, a.g.e., s. 309 - 311; İ.A., "Adil" mad., C.1, s. 139 - 141.

doğacak sonuçları hatırlattı.³²²

Mısır cephesinde bu olaylar olurken, Kuzey Suriye'de de güç mücadeleleri baş gösterdi. Daha önce Anadolu Selçuklularının hakimiyetine giren Salahadin'in büyük oğlu el - Efdal ile bazı kişiler, Anadolu Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykavus'u Halep topraklarına sefer yapmaya teşvik ettiler. Nihayet İzzeddin Keykavus ile el - Efdal Kuzey Suriye ve el - Cezire topraklarını gizlice kendi aralarında paylaşarak Halep topraklarına girdiler. Bazı kaleleri ele geçirdiler. Bu sırada el - Adil öldüğü için oğlu el - Eşref onlarla mücadele etti. el - Eşref karşısında yenilen İzzeddin Keykavus, Anadolu'ya kaçmak zorunda kaldı. Bu gelişmelerden sonra el - Eşref, mısır'a gerekli yardımı göndermeyip kuzeydeki karışıklıklarla ilgilendi.³²³

el - Kamil'in Mısır'da Frenklerle mücadelesi oldukça uzun sürdü. Ancak biz Mısır'daki olaylardan ziyade Suriye ile olan ilgili bölümlerinden bahsedeceğiz. el - Adil'in ölüm haberi müslümanları mânen sarstı. Her ne kadar çocuklarını kendi eliyle hükümdar ilân etmişse de ülkenin gerçek sahibi kendisiydi. Ölüm haberi şok etkisi yaptı. Bunu fırsat bilen bazı komutanlar el - Kamil'i tahttan indirerek yerine kardeşi el - Fariz'i geçirmek için bir komplo düzenledilerse de Dimaşk Hakimi el - Muazzam'ın yardımı gitmesiyle komplo neticesiz kaldı. Ancak bu durum Frenklere yaradı. Bunu fırsat bilen Frenkler, harekete geçerek Dimyat'ı muhasara ettiler. Dimyat müdafileri canlarını hiçe sayarak düşmanla aç ve susuz dokuz ay çarpıştılar. Nihayet bütün imkânlarını bitirince 7 Kasım 1219 günü şehri emanla düşmana teslim ettiler.³²⁴

322. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 280 - 281; Ebu'l - Farac, C.2, s. 498 - 499; Runciman, C.3., s. 136 - 138; Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 354 - 355.

323. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 305 - 309; Ebu'l - Farac, C.2, s. 500 - 501; Coşkun Alptekin " Türkiye Seyçukluları" D.G.B.İ.T., C.8, s. 279 - 281.

324. Geniş bilgi için bkz: İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 280 - 282; Ebu'l - Farac, C.2, s. 499; Zehebi, Duvel-i İslâm, C.2., s. 87 - 89; Muhammed Kurd Ali, Hıtatü's - Şam, C.2/ 1, s. 80 - 83; Runciman, C.3, s. 133 - 138; Ahmed Cevdet, Kısas, C.5, s. 340-342; Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 355.

c. Suriye'deki Gelişmeler

Haçlıların Dimyat'ı ele geçirdiklerini haber alan diğer Hristiyan Haçlılar, Dünyanın dört bir tarafından akın etmeye başladılar. Sanki Suriye ve Mısır onların hicret yurdu haline gelmişti. Bu durum Suriye'deki Haçlıları da harekete geçirdi. Bunun üzerine Dimaşk hakimi el - Muazzam tekrar Suriye'ye dönerek Kutsal şehir Kudüs'ü tahrip etmeye başladı. Çünkü bütün Müslümanlar haçlıların bu İslâm diyarını tekrar ele geçirmesinden korkmaya başladılar.³²⁵ Savaşa son vermek için Hristiyanlara Kudüs'ü teklif etmekgerekebilirdi. Böyle bir durumda Kudüs onlara tahrip edilmiş ve korunamaz bir halde teslim olunurdu. Bu yüzden el - Muazzam, Kudüs'ün surlarını yıktı. Sonra el - Celile bölgesindeki kaleler olan Toron, Safed ve Banyas tam anlamıyla yıkıldı.³²⁶ el - Cezire sahibi el - Eşref ise, Trablus Kontluğuna ait Safita ve Hısnu'l - Ekrad kalelerinin etrafını tahrip etti.³²⁷

Diğer tarafta, el - Adil'in ölüm haberi ve Dimyat'ın Hristiyanların eline geçtiğini fırsat bilen Amid, Erbil, Mardin ve Anadolu Selçuklu Sultanı Keykavus, el - Eşref'in sahip olduğu Kuzey Suriye'yi aralarında paylaşmak üzere ittifak kurdular. el - Eşref, artık bunlarla mücadele etmek zorunda kaldı.³²⁸ Böylece Suriye iki çember arasında sıkıştı. Bir tarafta Frenkler diğer tarafta ise yukarıda belirttiğimiz Kuzey Suriye melikleri ile Anadolu Selçuklu Devleti.

Bu sıralarda Suriye, doğudan ve batıdan büyük tehlikelerle karşı karşıya gelmiş ve bütün İslâm toprakları tehdit altına girmiş bulunuyordu. Haçlılar, batıdan saldırırken, Kuzey Suriye emirleri Anadolu Selçukluları dışında, Moğollar, doğu tarafından büyük bir saldırı ile Azerbaycan, Harran ve Irak topraklarına kadar yavaşmış bulunuyorlardı. İşte Mısır ve Suriye şehirleri her iki taraftan da düşmanların eline geçecek noktalara gelmişti. Bütün müslümanları korku ve tehlike sarmıştı.

325. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 283.

326. Runcıman, C.3., s. 138 - 139.

327. Ramazan Şeşen, Eyyûbîler, D.G.B.İ.T., C.6, s. 355.

328. Geniş bilgi için bkz: Ebu'l - Farac, C.2, s. 502 - 503; Ahmed Cevdet, a.g.e., s. 343 - 345.

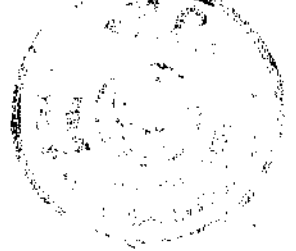

Suriye'de bu olaylar gelişirken, Mısır'daki el - Kamil'in durumu daha da kötüye gidiyordu. Her taraftan Haçlılara yardım geliyordu. İşte bu durumlar karşısında el - Kamil, diğer iki kardeşi Dımaşk hakimi el - Muazzam ile el - Cezire bölgesi hakimi el - Eşref'e haber göndererek kesinlikle kendisine yardım etmelerini istedi. Fakat Kuzey Suriye ile el - Cezire bölgesindeki karışıklıkları gidermekle meşgul olan el - Eşref gerekli yardımlarda bulunamadı. el - Eşref, kararlı ve tutumlu davranışları ile 618 (1221) yılında Kuzey Suriye'deki iç karışıklıkları ortadan kaldırarak o bölgede hakimiyetini tekrar kurdu. Bu sırada el - Kamil'de hâlâ Frenklerle savaşıyordu.³²⁹

1221'de el - Kamil, kardeşi el - Eşref'in kuzey Suriye'deki karışıklıkları atlattığını haber alınca tekrar iki kardeşinden yardım istedi. Bunun üzerine 1221'de el - Eşref, kendisine bağlı olan emirlerle Suriye'den Mısır'a hareket etti. Bu sıra Eyyubiler için kritik günlerdi. Mısır, Haçlıların eline geçme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştı. Bu nedenle el - Kamil Haçlıların Dimyat'ı ve Mısır'ı tekrar kendilerine teslim etmeleri karşısında, Kerek ve Şevbek Prinskepliği hariç; Kudüs dahil bütün Salahaddin'in Akdeniz kıyıları boyunca fethetmiş olduğu Askalan, Taberiyye, Sayda, Cebele ve Lazikiyye şehirlerinin hepsini teslim etmeyi teklif etti. Hatta Gerçek Haç'ı da iade edeceğini bildirdi. Fakat Frenkler, bütün bu şehirlerin teslim edilmesinin yanı sıra Kudüs'ün tahrip edilen yerlerinin tamirinde harcanmak üzere üçyüzbin dinar tazminat istediler. Ayrıca Kerek şehrinin teslimini istediler. Bu nedenle barış görüşmeleri netice vermedi.³³⁰ el - Kamil'in teklifi sürpriz mahiyetinde bir teklif idi. Hiç kılıç salamaya ihtiyaç duymadan Hristiyanlara, en büyük istekleri olan Kutsal şehir ve "Gerçek Haç" geri verilecekti. Ancak Frenkler arasındaki fikir ayrılığı bu teklifin kabul edilmemesine sebep oldu. Çünkü seferlerin asıl amacı, Kudüs ve Gerçek Haç'ı almak değildi. Haçlı seferleri daha önceden de belirttiğimiz gibi dini bir mahiyetten uzaklaşmış, tamamıyla birbirleriyle üstünlük sağlama ve çıkar mücadelelerine dönüşmüştü. Zaten onların başarıya ulaşmamaları, Krallar, Papa ve diğer

329. Geniş bilgi için bkz: İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 283 - 284; Ebu'l - Farac, C.2, s. 502 - 509, Ahmed Cevdet, Kısas, C.5, s. 343 - 346.

330. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 284 - 285; Ebu'l - Farac, C.2., s. 509; Runciman, C.3., s. 140 - 141; Muhammed Kurd Ali, a.g.e., s. 81 - 83; Ahmed Cevdet, a.g.e.; C.6, s. 24 - 26; Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 356.

dinî gruplar arasındaki çıkar mücadeleleri ve birbirlerini çekememelerinden kaynaklanıyordu.

d. V. Haçlı Seferi'nin Başarısızlığa Uğraması

1221 yılında Suriye, el - Cezire ve diğer yerlerden gelen bütün yardımcı kuvvetler Mısır'daki el - Kamil'e ulaştı. Bu arada aldıkları yardımlarla iyice kuvvetlenen Haçlılar, Kahire üzerine yürümeye karar verdiler. 1221 Ağustos ayında iki taraf arasında çarpışmalar başladı. el - Kamil, 14 Ağustos 1221'de yeni yardımların gelmesinden sonra ordusunu düzenleyerek Frenkler üzerine yürüdü. Özellikle Dimaşk hakimi el - Muazzam'ın yetişmesiyle Haçlılar dört bir taraftan kuşatıldı. Bütün yollar kontrol altına alınınca yardımlar da yetişmedi. Nil nehrinin taşması ile Haçlı karargahını su bastı. el - Kamil, Haçlı Ordugâhının Dimyat ile irtibatını tamamiyle kesti. Bataklıkta sıkışıp kalan düşman, çıkış yolu bulamayınca, içine düştükleri bu durumdan kurtulmak için el - Kamil ve el - Eşref'ten sulh istedi. Nihayet iki taraf arasında yapılan görüşmelerden sonra Frenkler'in, Dimyat'ı teslim etmeleri ve Müslümanlar tarafından sarılmış Frenklerin serbest bırakılmaları kararlaştırıldı. Ayrıca taraflar, aldıkları esirleri serbest bırakacaklardı. 27 Ağustos 1221 tarihinde bu şartlarla anlaşma yapıldı. 29 Ağustos 1221'de Dimyat, el - Kamil'e teslim edildi.³³¹

el - Kamil'in yaptığı anlaşma ile üç yıldan fazla süren V. Haçlı Seferi, bütün zorluklara rağmen, Eyyübîler için tam bir başarı ile sonuçlandı. Az kalsın bu sefer başarıya ulaşacaktı. Eğer Frenk ordusunda herkesin saygı duyduğu bir kumandan bulunmuş olsaydı, Dimyat yanında Kahire de zapt olunabilir ve Mısır'da Eyyübî hakimiyeti son bulurdu. Buna bağlı olarak bütün Filistin'i geri almak pek imkânsız olmazdı. Ancak, bütün Haçlı seferlerinin her merhalesinde şahsi, millî kıskançlıklar ve birbirleri ile üstünlük kurma girişimlerinin ön plâna çıkması bu seferlerin başarısızlığa uğramasına sebep olmuştu. Bu nedenle el - Kamil'in ileri sürdüğü teklifler kabul edilmedi. Eğer, Frenkler, el - Kamil'in barış teklifini kabul etmiş olsalar idi, Suriye'nin hemen hemen yarısına sahip olacaklardı. Bir de kendileri için son derece

331. Eyyübîler ile Frenkler arasında Mısır'da meydana gelen çarpışmalar için bkz: İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s.285 - 288; Ebu'l - Farac, C.2, s. 509; Runciman, C.3., s. 146 - 148; Muhammed Kurd Ali, Hiclatü's - Şam, C.2/I, s. 82 v.d.; Ahmed Cevdet, Kısas, C.6, s. 24 - 26; Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 356 - 357.

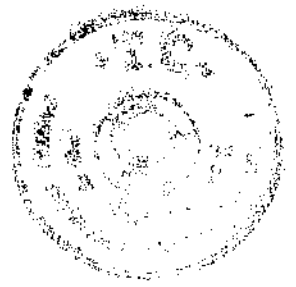

önemli olan Kudüs'e hakim olacaktı ve bütün Hristiyan âleminin dikkatleri tekrar Suriye'ye dönecekti, akınlar başlayacak ve Suriye'da Haçlı hakimiyeti tekrar başlayacaktı.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

e1 - KAMİL DEVRİNDE SURİYE

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

el - KAMİL DEVRİNDE SURİYE

A. el - KAMİL'İN SURİYE'YE HAKİM OLMASI

1. Suriye'nin İdarî Taksimata Ayrılması

El - Adil, daha hayatta iken ülkesini kendi evlatları arasında taksim etmişti. Mısır'ı el - Kamil'e, dımaşk, Kudüs, Taberiyye, Ürdün, Kerek ve bunların çevresindeki diğer komşu kalelerin hepsini oğlu el - Muazzam'a, el - Cezire bölgesi, Meyyafarakin, Ahlat ve bunlara bağlı yerleri de oğlu el - Eşref'e, Ruha'yi Şihabuddin Gazi'ye, Caber Kalesini de el - Hafız Arslanşah'a vermişti.³³² el - Adil ölünce yerine Mısır'da Haçlıların karşısında bulunan Mısır hakimi büyük oğlu ve veliahtı el - Kamil geçmişti. Bu tarihten sonra (10 Eylül 1218) Eyyubiler, Mısır Eyyubileri ve Suriye Eyyubileri olarak ikiye ayrıldılar. Bunları bir araya getiren olmadı.³³³ Suriye Eyyubilerinin başına el - Muazzam, Mısır Eyyubilerinin başına ise el - Kamil geçti. el - Cezire bölgesi el - Eşref'te kaldı.

el - Adil'in ölümünden sonra yukarıda bahsettiğimiz üç oğlu arasında muazzam bir ittifak kurulmuştu. Bu ittifakın asıl sebebi, Suriye ve Mısır'ı Frenklere karşı korumak gayesinden kaynaklanıyordu. Bu ittifak sonucunda Mısır ve Suriye Frenklerden korunmuştu. Ancak bu sıralarda Kuzey Suriye ve el - Cezire bölgesindeki otorite boşluğu tehlikeli bir duruma gelmişti. Daha önceden de belirttiğimiz gibi 1218 yılında Musul sahibi II. Mesud'un ölümü üzerine Yukarı Mezopotamya'da otorite boşluğu meydana gelmişti. Bu bölgede siyasi üstünlüğü ele geçirmek için Musul ve Erbil sahipleri arasında mücadeleler olmuştu. Bu iç kavgalar ancak el - Cezire sahibi el - Eşref'in akıllıca müdahaleleri sonucunda yatıştırabilmişti. Ayrıca el - Eşref, bu iç mücadelelerden ve V. Haçlı seferinin meydana getirdiği durumdan da faydalanarak Kuzey Suriye'deki Halep topraklarına giren İzzeddin Keykavus'u da yenilgiye uğratmayı başarmış, Anadolu Selçuklularıyla işbirliği yapan Amid ve Mardin Artuklularını itaat

332. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 310; Ebu'l - Farac, C.2., s. 502; İstanley İbn Powell, Duvel-i İslâm, s. 90, 91, 98, 103, 105; Ahmed Cevdet, Kısas, C.5, s. 340; İslâm Ansiklopedisi, " Adil" mad. C.1, s. 140; H. C. Becker, "Eyyûbiler" I.A., C.4., s. 425.

333. Mülneccimbaşı, Camiü'd - Düvel, C.2, s. 614 - 615.

altına aldıktan başka Sincar ve Düneysi'si de kendi topraklarına katmıştı.³³⁴

2. Moğol Tehlikesine Karşı Eyyubilerin Tedbirleri

el - Eşref, kuzeyde sukuneti sağladığı sıralarda, yani 1220 - 1221 yıllarında bu sefer bütün İslâm âlemini doğudan başlayarak kasıp kavuran Moğol tehlikesi ortaya çıktı. Başta İslâm halifesi olmak üzere bütün müslümanları bir korku sardı. Bunun üzerine halife çeşitli savunma tedbirlerini almaya çalıştı. Moğollar, Azerbaycan ve Maverâünnehir'den Irak ve Suriye sınırlarına yaklaşıncı, halife, Musul ve Erbil hakimlerinden yardım istedi. Ayrıca Eyyubilerin el - Cezire hakimi olan el - Eşref'e yazdığı mektubunda da bizzat kendisinin ordularının başına geçerek hep birlikte Moğollara karşı koymak üzere hareket etmesini istedi. Ancak el - Eşref, Mısır'a saldıran Haçlılara karşı kardeşine yardım etmek zorunda olduğunu ileri sürerek yardım edemeyeceğini bildirdi. 1221 yılında Moğollar, Gürcistan'a girmeleri üzerine bu sefer Gürcüler, el - Eşref'ten yardım istediler. Ayrıca eğer Moğollara karşı kendilerine yardım etmedikleri takdirde Moğollarla birleşeceklerini ve Suriye'ye saldıracakları tehdidinde bulundular. Bu tehdit karşısında telaşa düşen el - Eşref, Gürcülere verdiği cevapta, Mısır'a gitmek üzere hazırlık içinde olduğunu, Kendisinin yerine Ahlat'ta kardeşi Şehabettin Gazi'yi naib bıraktığını ve yardıma ihtiyaç duyulduğu anda mutlaka yardım edeceğini ve bu hususta emir verdiğini bildirdi. el - Eşref, Mısır'a gitmek hususunda kararlıydı. Mısır'ın Haçlılar tarafından işgali ve Haçlıların buradan çıkarılması çeşitli sebeplerden dolayı el - Eşref için çok daha büyük bir önem arz ediyordu. Zira o, Haçlıları Moğollardan daha tehlikeli görüyordu. Herşeyden önce Haçlılar, Eyyûbî ülkesinin kalbine saldırmışlardı. Eğer Haçlılar, Mısır'ı ele geçirecek olurlarsa bütün Suriye bölgesini de ele geçirecek ve onların yönetimine son verilmiş olacaktı. İkinci bir sebep, Haçlılar bir yere girdiklerinde mutlaka orayı ele geçirmeyi düşünür ve girdiklerinde kolay kolay çıkmazlardı. Moğol tehlikesi ise henüz Suriye sınırlarının dışındaydı. Üçüncü sebep ise, Haçlılar buralara yerleşmek amacıyla savaşıyorlardı. Moğolların savaşları ise akınlar şeklinde oluyor, bir müddet sonra çekilip başka yerlere akınlara

334. Kuzey Suriye ve el - Cezire bölgesinde meydana gelen otorite boşluğu ve el - Eşref'in bölgeyi itaat altına alması hakkında geniş bilgi için bkz: İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 283 - 285; Ebu'l - Farac, C.2., s. 502 - 509; Ahmed Cevdet, Kısas, C.5, s. 343 - 346; Ramazan Şeşen, a.g.e., s. 358.

başlıyorlardı.³³⁵ Bu sebeplerden dolayı el - Eşref, Halifenin yardım isteğine kulak asmadı ve ülkesini Moğol tehlikesi karşısında bırakıp Mısır'a hareket etti. Dimyat önünde Haçlıları yenerek hem Mısır'ı hem de Suriye'yi büyük bir tehlikeden kurtarmış oldular.

Eyyübîlerin doğu bölgelerinde; el - Cezire, Kuzey Irak ve Doğu Anadolu'da 1220 - 1221 yıllarında yatışmış görünen olaylar ise gelişmeye devam etti. Bu bölgeler, yerli hanedanların idare ettiği beyliklere bölünmüştü. Eyyubiler arasındaki iç ihtilaflardan başka Anadolu Selçukluları, Abbasi Hilafeti ve Gürcüler arasındaki bölgede siyasî üstünlük kurma çabaları, bu bölgede çeşitli olaylara neden oluyordu. Gürcüler, iç kargaşalıklardan faydalanarak Suriye'ye bağlı olan Ahlat'ı muhasara ettiler de yenilgiye uğrayıp gittiler. Moğolların gelmesi üzerine Gürcüler, onlarla uğraşmak zorunda kaldılar.³³⁶

3. Kuzey Suriye ve el - Cezire'de Karışıklıkların Artması.

el - Adil'in oğulları arasındaki birlik fazla devam etmedi. Öncelikle Mısır hakimi el - Kamil ile Suriye'nin büyük bir kısmına hakim olan el - Muazzam'ın arası açıldı. Haçlılar, Mısır'dan ayrıldıktan sonra el cezire hakimi olan el - Eşref, 1222 yılında Dımaşk'taki kardeşi el - Muazzam'dan habersiz olarak Mısır'a gitti. el - Eşref'in Mısır'a giderken el - Muazzam'a uğramadan orada uzun müddet kulması, Dımaşk emirini tedirgin etti. Suriye hakimi, iki kardeşinin kendisine karşı ittifak kurduklarını ve gelip Suriye'yi elinden alacaklarını düşünerek ittifak arayışına girdi.³³⁷ el - Eşref'in tutumundan memnun olmayan Erbil hakimi el - Muazzam ile bir ittifak kurdular.³³⁸ Daha sonra el - Cezire üzerinde gözüolan Anadolu Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat'da bu ittifaka girdi. Musul sahibi Bedrettin ise, el - Eşref ve el - kamil'in tarafını tuttu.³³⁹

335. Geniş bilgi için bkz: İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 338 - 359.

336. Şeşen, "Eyyübîler", D.G.B.I.T., C.6, s. 359 - 360.

337. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 425;

338. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 381; Ahmed Cevdet, Kısas, C.6., s. 27 - 28.

339. Şeşen, s. 360

el - Cezire hakimi el - Eşref, daha önce küçük kardeşi Şihabüddin Gazi'ye Ahlat şehri ile bütün Ermeniye bölgesini olduğu gibi ikta etmiş ve bunlara ilâve olarak Meyyafarakın, Hani ve Cebel-Cur şehirlerini ilâve etmişti. Hatta bütün hakimiyeti altınadki şehir ve bölgeleri ona bırakacağını vâdetmişti. Ancak 1223 yılında Şihabuddin Gazi, el - Eşref'in bütün topraklarına göz dikip, onun itaatinden çıktı ve yukarıda bahsettiğimiz gibi el - Eşref'e karşı savaşmak için ittifaka girdi.³⁴⁰

el - Eşref, önce kardeşini nasihatla yola getirmek istediye de başarılı olamadı. Bunun üzerine el - Eşref, müttefiki olan el - Kamil'den yardım istedi. Şihabuddin Gazi'de Dimaşk'taki ağabeyisi el - Muazzam'dan yardım istedi. el - Muazzam, el - Cezire'de kardeşi el - Eşref ile çarpışmak için yola çıktığı sırada Mısır sahibi el - Kamil ona mektup yazarak Gazi'ye yardım edecek olursa Dimaşk üzerine yürüyüp Suriye'yi elinden alacağını bildirdi. Bunun üzerine telaşa düşen el - Muazzam başkenti Dimaşk'a döndü. Musul'dan yardım alan el - Eşref, Ahlat üzerine yürüyüp kısa bir muhasaradan sonra 1 Temmuz 1224 tarihinde Ahlat'ı tekrar hakimiyetine aldı. Kardeşini cezalandırmayıp elinden Ahlat, Malazgirt, Hani, Van, Muş ve Çabakçur'u aldı. O'nun elinde sadece Meyyafarakın'ı bıraktı.³⁴¹ Böylece el - Eşref kuzeydeki hakimiyetini tekrar kurdu. Diğer taraf tan Erbil hakimi Gökböri, Musul askerlerinin bir kısmının el - Eşref komutasında Ahlat üzerine gittiğini öğrenince onu yakından çevirmek için Musul üzerine yürüyerek şehri kuşattı ve el - Muazzam'dan yardım gelmesini bekledi. Beklediği yardım gelmeyince geri döndü.³⁴²

Kuzey Suriye ve el - Cezire'de olaylar bu şekilde gelişirken, bu sefer Suriye'yi tehdit eden bir tehlike daha ortaya çıktı. İleride geniş olarak bahsedeceğimiz gibi 1225 yılında Moğolların önünden kaçan Celaleddin Menkuberti komutasındaki Harezmliler, Musul ve Erbil hudutlarına dayanarak Kuzey Suriye'yi tehdit altına aldılar. Celaleddin, Eyyubiler arasındaki iç

340. İbnü'l - Esir, C.12, s. 381.

341. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 382; Ebu'l - Farac, C.2., s. 521; Ahmed Cevdet, C.6, s. 28; Şeşen, s. 360.

342. İbnü'l - Esir, C.12, s. 382 - 384; Şeşen, a.g.e., s. 361.

durumdan faydalanmak istedi. 1226 yılında Celaleddin Menguberti ile Dimaşk hakimi el - Muazzam, Amid ve Mardin Artuklu emirleri biraraya gelerek el - Eşref'e karşı ittifak kurdular. Bunların amacı, el - Eşref'in hakim olduğu el - Cezire ve Ahlat bölgelerini alıp kendi aralarında paylaşmaktı. Bunun üzerine Celaleddin, Ahlat'ı ele geçirmek için hareket etti. Ancak ülkesinde ihtilafın çıkması üzerine geri döndü. Bu durumdan faydalanmak isteyen Erbil hakimi Muzaffereddin, Musul üzerine yürüdü. el - Eşref, müttefikine yardım amacıyla Rakka'dan Harran'a oradan da Mardin'e gidip bu beyliğe ait toprakları yağmaladı. Dimaşk hakimi el - Muazzam'da el - Eşref'e ait Hama ve Hıms üzerine yürüdü. İki kardeş aralarındaki anlaşmazlığı ortadan kaldırmak için bir araya geldiler. Nihayet aralarındaki pürüzü ortadan kaldırdılar ve herkes hakimiyeti altındaki bölgeye döndü. Bu arada durumdan faydalanan Anadolu Selçuklu Sultanı Alaattin Keykubat, Amid Artuklu Beyliği'ne bağlı Adıyaman ve Kahta bölgelerini ele geçirerek Suriye sınırlarına yaklaştı.³⁴³

4. Suriye'de el - Kamil - el - Muazzam Mücadelesi

Harezmşahların batıya doğru ilerlemeleri, Eyyubileri oldukça tedirgin etti. Dimaşk hakimi el - Muazzam, kardeşlerini kızdırmak amacıyla Celaleddin'den yardım talep edip 1226 yılında da onun hakimiyetini tanıması, mısır'daki Eyyubi Sultanı el - Kamil'i oldukça korkuya düşürdü. el - Cezire hakimi ise, savunma durumundaydı. Çünkü başşehri Ahlat, Celaleddin tarafından kuşatılmıştı.³⁴⁴ Celaleddin Menkuberti'nin Ahlat'ı kuşatması ve Kuzey Suriye'yi tehdit etmesi, en çok el - Cezire hakimi el - Eşref'i tedirgin etti. Çünkü aralarının açık bulunmasından dolayı kendisi ile müttefik bulunan kardeşi el - Kamil'den yani Mısır'dan gelecek yardım kuvvetlerini Dimaşk hakimi el - Muazzam engelleyebilirdi. Diğer taraftan Suriye'nin Halep ve diğer şehirlerinden gelebilecek yardımları da engellemekte idi. Bu yüzden el - Eşref, el - Cezire ve Kuzey Suriye'deki topraklarını kaybetmemek için, Dimaşk hakimi ile anlaşmaktan başka çare bulamadı. Nihayet Eylül - Ekim 1226 tarihinde Dimaşk'a gidip kardeşi

343. İbnü'l - Esir, C.12, s. 426. Muhammed Kurd Ali, Hitatü's - Şam, C.2/1, s. 84; Ahmed Cevdet, C.6, s. 34 - 36; Şeşen, s. 361; Ahmet Tekriti, el - Eyyübiyyun fî Şimali Şam ve'l Cezirete, Beyrut - 1982, s. 289 - 291; M. Kurd Ali, a.g.e., s. 84 - 75

344. Runciman, C.3, s. 161.

el - Muazzam ile aralarındaki anlaşmazlığı hallederek müttefik oldular. el - Kamil'e haber göndererek Harezmşahlar, tehlikesinden dolayı ittifak kurduklarını bildirdiler.³⁴⁵

Suriye'de olaylar bu şekilde gelişirken, el - Kamil, kardeşlerinin kendisine karşı ittifak kurduklarını zannetti. Bu ittifaka karşılık o da Sicilya - Almanya İmparatoru II. Frederich ile ittifak kurma yollarını aradı. Hatta bu sırada imparator, aktif bir Haçlı seferi yapmak fikrindeydi ve Papa tarafından kışkırtılmaktaydı. el - Kamil, gelen imparator elçilerine, eğer kendisine yardım edilecek olursa, beşinci Haçlı seferi esnasında da olduğu gibi, Kudüs'ü Hristiyanlara geri vermeye hazır olduğunu bildirdi. Ancak Kudüs, Suriye hakimi el - Muazzam'a ait bulunmaktaydı. el - Kamil, bir müddet sonra bu isteğinden vazgeçti.³⁴⁶ Görüldüğü gibi Papa'nın o kadar ısrarla talep ettiği, Frederich'in Filistin seferi, aynı zaman sultan tarafından da talep olunmaktaydı.

5. el - Kamil'in Suriye ve Filistin Seferi

el - Kamil ile Alman İmparatoru arasındaki gelişmeler bu şekilde devam ederken durum aniden değişti. Dimaşk hakimi el - Muazzam 11 Kasım 1227 tarihinde öldü ve yerine oğlu en Nasır Davud geçti.³⁴⁷ Yeni hükümdar zayıf ve tecrübesiz olduğu için el - Kamil, O'nun Suriye'deki bölgeleri kendi topraklarına katmak üzere derhal hazırlıklara girişti. Ayrıca bu sırada Baalbek ve Hama Eyyubi Beyliklerinde de iç mücadeleler devam etmekteydi. El - Kamil hazırlıklarını tamamladıktan sonra Eylül 1228 tarihinde Mısır'dan Suriye'ye hareket etti. Filistin'e girerek Kudüs ve Nablus'u zaptetti. Buradan Dimaşk ve çevresinde bulunan diğer bütün şehirler üzerine hareket etmek üzere hazırlıklarını yaptı. el - Kamil'in Suriye'ye geldiğini duyan Dimaşk hakimi en Nasır Davud korkuya kapılarak, el - Cezire hakimi olan amcası el - Eşref'ten yardım talep etti. Suriye ve el - Cezire'deki Eyyubi hükümdarları, iktidarları için teh-

345. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 426; Ahmed Cevdet Kısas, C.5, s. 35 - 37; Şeşen, s. 361 - 362

346. Runciman, C.3., s. 161 - 162; Ahmed Cevdet, C.5, s. 39.

347. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 434 - 435; Ebu'l - Farac, C.2, s. 523; Zehebi, Düvel-i İslâm, C.2, s. 99; Muhammed Kurd Ali, C.2/1, s. 85 - 86; Runciman, C.3, s. 162; Ahmed Cevdet, a.g.e., s. 39 - 40; Ahmet Tekriti, el - Eyyubiyyun fi Şimali Şam - ve'l - Cezire, s. 291.

likeli gördükleri el - Kamil'e karşı birleştiler.³⁴⁸ Salahaddin'in ölümünden sonra Suriye ve Mısır'daki Eyyubileri biraraya getiren otoriter bir sultan olmadı. Bu nedenle Eyyubilere bağlı hükümdarlar, ancak dış şartlar çok zorladığı zaman aralarındaki anlaşmazlıkları bir tarafa bırakarak düşmana karşı el birliği yapabiliyorlardı.

en - Nasır Davud'un yardım istemesi üzerine derhal yardıma koşan el - Eşref, Hama hakimi Kılıç Arslan ve Hıms hakimi II. Şirkuh ile birlikte 1228 Ağustos ayında Dimaşk'a vardı. Ve coşkuyla karşılandı. el - Eşref, ağabeyisine gönderdiği mektupta, Dimaşk'a geliş sebebinin kendisine karşı olmadığını, itaatinde kalmayı arzu ettiğini, sadece Frenklerin durumundan faydalanarak Filistin'i zaptetmelerini önlemek için gelmiş olduğunu bildirdi. el - Kamil'de verdiği cevapta; Suriye'ye geliş sebebinin, Suriye ve Kudüs'ü korumak olduğunu yani aynı şeyi tekrarladı.³⁴⁹ Alman İmparatoru Frederich bu sırada doğuya doğru yola çıkmış bulunduğu için bu idia doğruymuş izlemine uyandırıyordu.³⁵⁰

6. el - Eşref'in Dimaşk'a Hakim Olması

el - Eşref'in Dimaşk'a gelmesi üzerine, el - Kamil, kardeşine gönderdiği mektupta; madem ki kendisinin Suriye'yi korumak için Dimaşk'a gelmiş olduğunu, bundan dolayı Mısır'a döneceğini bildirdi. Bu mektuplaşmalardan sonra el - Kamil, Mısır'a doğru yöneldi ve Gazze şehri yakınındaki Tell - Acul'da konakladı. Fakat el - Kamil'in Suriye'den ayrılmasından sonra el - Eşref ve bütün Suriye halkı korkuya kapıldılar.³⁵¹ Çünkü bir yıldan beri Haçlılar, kâfileler halinde Suriye'ye gelip, sahil şehirleri olan Akka ve Sur'da toplanmışlardı. Bunlar bütün Suriye'yi ve mukaddes Kudüs'ü almak için İmparatorun gelmesini bekliyorlardı. Sur dağlarındaki müslümanlar da korkularından Frenklerin idaresi altına giriyorlardı.³⁵² Bu da

348. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 442; Ebu'l - Farac, C.2, s. 523; Zehebî, a.g.e., s.99; Muhammed Kurd Ali, a.g.e., s. 86 - 87; Runcıman, C.3, s. 162; Ahmed Cevdet, a.g.e., s. 40 - 41.

349. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 443; Ebu'l - Farac, C.2, s. 523; Runcıman, C.3, s. 162; Muhammed Kurd Ali, s. 86 - 87; Şeşen, Eyyûbiler, s. 363.

350. Runcıman, C.3., s. 162.

351. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 443;

352. Ahmed Cevdet, Kısas, C.6, s. 40.

Eyyubilere telaş vermekte idi. Şayet el - Kamil, Suriye'yi terk ederse Frenkler, Kudüs'e saldıracaklar ve bütün Suriye şehirlerine girecekler ve onlara karşı mücadele etmek zorlaşacaktı.

Haçlıların akın akın Suriye'ye girmesi, halkı korkuya ve Eyyubilerin kendi aralarındaki anlaşmazlıkların ortadan kaldırdıklarını gerektirdi. Bu nedenle el - Eşref, Eyyubiler arasındaki anlaşmazlığı ortadan kaldırmak ve el - Kamil'i Mısır'a gitmekten alıkoymak amacıyla Tell - Acul'a gitti. Nihayet, bir araya gelen iki kardeş, bir taraftan sadece İslâm'a hizmet gayesiyle, kendi çıkarlarını düşünmeden hareket ettiklerini ilân ederken, gizlice Suriye topraklarını aralarında paylaşmayı kararlaştırdılar.³⁵³ Böylece iki kardeş hem iç hem de dıştaki tehlikelere karşı ittifak kurup, Suriye topraklarını güvence altına almaya çalıştılar.

Suriye'nin strateji ve idarî statüsü için Tel - Acul'da el - Kamil ile el - Eşref arasında yapılan gizli müzakerelerde Dimaşk'ın, en - Nasır'dan alınarak el - Eşref'e verilmesi, Filistin'in el - Kamil ile el - Eşref arasında paylaşılması, en - Nasır'a Dimaşk'ın karşılığı olarak Harran, Rakka, Seruc ve Ra'sü'l - Ayn'ın verilmesi, Baalbek'in Behramşah'tan alınarak el - Muzaffer takiyuddin'e verilmesi kararlaştırıldı.³⁵⁴ Diğer taraftan en Nasır Davud, amcalarının Suriye'yi elinden almak için anlaşmasını duyunca Nablus'tan Dimaşk'a döndü. Amcası el - Eşref yolda ona yetişip ikna etmeye çalıştı ise de bir sonuç alamadı. Davud, dimaşk'a dönerek şehri müdafaaya hazırladı. el - Eşref de, el - Kamil'in askerleri ile birlikte gelip Dimaşk'ı muhasara altına aldı.³⁵⁵

Eyyubiler arasında iç çekişmeler devam ettiği sırada, Sicilya ve Alman İmparatoru II. Frederich, Akka'ya geldi. Bu şartlar altında Frenklere karşı mücadele etmek oldukça zordu. Bu nedenle ileride geniş bir şekilde bahsedeceğimiz gibi iki taraf arasında yapılan uzun

353. İbnü'l - Esir, a.g.e., s. 443.

354. Ebu'l - Farac, C. 2., s. 524; R. Şeşen, Eyyübîler, s. 363.

355. İbnü'l - Esir, a.g.e., s. 446 - 447; Ebu'l - Farac, C.2, s. 524; Ahmed Cevdet, a.g.e., s. 41 - 42; Şeşen, a.g.e., s. 363.

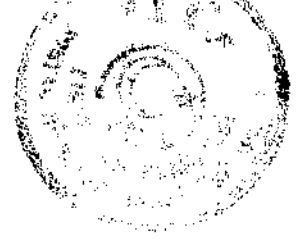
müzakerelerden sonra el - Kamil, Kudüs'ü belli şartlarla Frenkler'e teslim etti. Diğer taraftan el - Eşref'in Dımaşk muhasarası devam ediyordu. el - Kamil, yapılan anlaşmadan sonra İmparator II. Frederich tarafından kendisine bir zarar gelmeyeceğini düşünerek, el - Eşref'e yardım etmek amacıyla Dımaşk'a gidip, şehrin muhasarasını sıkıştırdı. en - Nasır Davud, artık bir şey yapamayacağını düşünerek amcası el - Kamil ile müzakereye girişti. Dımaşk'ı teslim etme karşılığında Kerek, el - Gavr, Beysan ve Nablus'un kendisine, Serhad ve çevresinin de İzzeddin Aybek'e verilmesini istedi. el - Kamil bunu kabul edip, Dımaşk'ı teslim aldı. Bunun üzerine el - Kamil aralarındaki anlaşmaya göre Dımaşk karşılığında kardeşi el - Eşref'ten el - Cezire'deki topraklarını istedi. O'da el - Cezire'deki Harran, Urfa, Rakka, Seruc, Ruha, Re'sul - Ayn'ı kadeşi el - Kamil'e verdikten sonra 26 Haziran 1229 tarihinde Dımaşk'ı ondan teslim aldı. Ayrıca Şevbek, Taberiyye, Gazze, Askalan, Remle ve Lut şehirleri de el - Kamil'in idaresinde kaldı.³⁵⁶

Böylece el - Eşref, 26 Haziran 1229 tarihinde Dımaşk'ın yeni hükümdarı oldu. el - Eşref, Dımaşk'ı elinde tutmakla beraber el - Kamil'in yüksek hakimiyetini tanıdı. el - Kamil ise, el - Cezire bölgesine hakim olarak, Eyyubi devletini tekrar birleştirmek hususundaki ihtirasını tatmin edebildi. Ayrıca Eyyubi devletine gelecek Harezmsah, Moğol ve Anadolu Selçuklu tehlikesi el - Cezire üzerinden geldiği için el - Kamil, bu bölgeyi daha yakından kontrolü altına aldı.

el - Kamil, el - Cizeri bölgesine hakim olduktan sonra, bu bölgeyi ve Kuzey Suriye'yi tamamen hakimiyetine alıp Suriye birliğini kurmak düşüncesindeydi. Bu nedenle kardeşi Kılıç Arslan hakimiyetinde olan Kuzey Suriye'deki Hama üzerine yürüdü. Burayı kardeşinden alarak yerine Barın kalesini ikta olarak verdi.³⁵⁷ el - Kamil, Hama'yı teslim aldıktan sonra el - Cezire'ye geçerek bu bölgenin idarî düzenlemeleriyle uğraştı. Bu arada Mardin ve Amid Artuk-

356. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 446 - 447; Ebu'l - Farac, C.2, s. 524 - 525; Zehebi, Düvel - i İslâm, C.2, s. 100; Ahmed Cevdet, a.g.e., 43 - 44; Şeşen, Eyyûbiler, s. 363 - 364; C. H. Becker, "Melik Eşref", I.A., C. 4., s. 395; Münecikmbaşı, Cami'üd - Düvel, C.2., s. 616 - 617.

357. Ebu'l - Farac, C.2., s. 525; Şeşen, s. 364; Ayrıca bkz: İbnü'l - Esir, a.g.e., s. 449;

luları ile Musul ve Erbil hakimleri, el - Kamil'in Kuzey Suriye ve el - Cezire'de güçlendiğini görünce ona elçilikler göndererek bağlılıklarını bildirdiler.³⁵⁸ Diğer tarafta Suriye'ye hakim olan el - Eşref ise, başkent Dimaşk'ta gerekli düzenlemeleri yaptıktan sonra Güney Suriye'ye yöneldi. Behramşah'ın elinde olan Baalbek'i on aylık bir muhasaradan sonra teslim aldı. Behramşah'a Dimaşk kasabalarından Kusayn ve Zebedan'ı verdi.³⁵⁹ Böylece daha önce kurulmuş olan Suriye'deki Eyyûbilerin Baalbek kolu sona erdi. el - Eşref, Suriye'de, el - Kamil ise el - Cezire ve Kuzey Suriye'de hakimiyetlerini güçlendirdiler.

7. el - Cezire ve Kuzey Suriye'de Eyyubi - Harezmsah Münasebetleri

Celaledin Harezmsah 1224 yılında Hindistan dönüşünden sonra İran'ı itaati altına almış, Asya'yı ateşe veren Moğollara karşı giriştiği insanüstü gayret ve kahramanlıkla bu istilâ selini durdurmuş, Gürcistan'ı da ezerek Harezmsahlar Devletini tekrar diriltmeye muvafaak olmuştur. Daha sonra Azerbaycan'a gelip, 1225 yılında Azerbaycan'ı yeni kurduğu devletine Merkez yapmıştı. Bu sırada Celaledin Menguberti arkasındaki Moğol tehlikesini idrak ettiğinden, batıdaki büyük komşusu Anadolu Selçuklu Devleti ile dostane münasebetler kurmaya çalıştı. Celaledin'in Azerbaycan, Batı İran ve Doğu Anadolu topraklarının bir kısmı üzerinde devlet kurması Selçukluların tabiiilerinde bir güvensizlik uyandırmasına rağmen, Anadolu Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat, Harezmsah'ların arkasındaki Moğol tehlikesini idrak ettiği için olmadır ki bu devletle başlangıçta dostane münasebetlere girişti. Celaledin diğer taraftan Suriye ve Mısır Eyyubilerinden de yardım talep etti. Ancak O'nun siyasî hataları yüzünden Moğollara karşı bu iyi ilişkiler kurulmadı.³⁶⁰

358. Şeşen, Eyyûbiler, s. 364.

359. Ebu'l - Farac, C.2., s. 527; Şeşen, s. 364

360. Geniş bilgi için bkz: Nesevî, Celalüddin Harezmsah, (Terc. Necip Asım), İstanbul - 1934, s. 69 - 114; Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, s. 363 - 365; Aydın Taneri, Celalüd-din Harizmşah ve Zamanı, Ankara - 1977, s. 61 - 65; Coşkun Alptekin, "Türkiye Selçukluları", DGBIT, C. 9., s. 50 - 52; Mülkrimin Halil Yinanç, "Celaluddin Harizmşah", İ.A., C.3., s. 49 - 50.

a. Celaleddin Menguberti'nin Ahlat'ı Muharasası

1225 yılı başlarında Moğolların önünden kaçan Celaleddin Menguberti komutasındaki Harezmşahlılar, Irak'a girdiler, Tekrit'i ele geçirdikten sonra Musul ve Erbil hudutlarına kadar dayanıp Kuzey Suriye'yi almak istediler. Ancak burada Erbil hakimi Muzaferreddin Gökboro ile barış akdettikten sonra geri döndüler.³⁶¹ Bu sırada Celaleddin ile Dimaşk hakimi el - Muazzam ve Amid emiri ile Mardin Artuklu emiri Nasuriddin arasında bir ittifak kuruldu. Bu ittifakın amacı el - Eşref'in hakim olduğu Kuzey Suriye ve bütün el - Cezire bölgesini alıp kendi aralarında paylaşmaktır.³⁶² Öyle anlaşıyor ki, Celaleddin Menguberti bu anlaşma ile el - Eşref ve el - Kamil'e karşı yapılan ittifaka girmiştir.

Celaleddin Menguberti Anadolu ve Suriye'yi almak düşüncesindeydi. Gürcistan ve Azerbaycan'da elde ettiği başarılarından sonra Selçuklu Prensi Cihanşah'ın hakimiyetinde bulunan Erzurum ve Eyyubiler'den el - Eşref'in elinde bulunan Ahlat bölgelerine çeşitli akınlarda bulundu. Bu akınlar sonucunda Cihanşah, Celaleddin'i daha güçlü bulduğu için Eyyubilerin metbuluğundan çıkarak ona tabi oldu ve Alaaddin Keykubat'a karşı cephe aldı.³⁶³ el - Eşref, Harezmşahların Suriye için artık büyük bir tehlike teşkil ettiğini biliyordu. Alaaddin Keykubat ise, Celaleddin ile Erzurum Emiri Cihanşah'ın kendi aleyhinde birleşmelerinden şüphe etmiyordu. Celaleddin'in Anadolu ve Suriye'yi alma düşüncesinde olduğunu biliyordu. Bu nedenle, el - Cezire hakimi el - Eşref, bu tehlikeyi önlemek amacıyla Alaaddin Keykubat ile dostane ilişkiler kurmaya çalıştı ve onu müşterek düşmana karşı kışkırttı.³⁶⁴

Bu sırada Suriye hakimi olan el - Muazzam, kardeşleri el - Eşref ve el - Kamil'e karşı Harezmşahlarla yaptığı ittifak dışında, ayrıca Celaleddin'e tabii olduğunu bildirerek onu kardeşleri

361. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C. 12., s. 385 - 388.

362. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C. 12., s. 415 - 416

363. Nesevî Celü'littin Harizmşah, s. 69 - 84, Osman Turan, a.g.e., s. 365 - 366.

364. Aydın Taneri, Celalud-din Harizmşah ve Zamanı, s. 62 - 64; Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, s. 366.

aleyhinde devamlı olarak tahrik ediyordu.³⁶⁵ Celaleddin bu tahrik neticesinde Gürcistan'dan döner dönmez 1226 Yılı Haziran ayında el - Eşref'e ait olan Ahlat üzerine yürüdü. Amacı müttefikleri ile beraber el - Cezire ve Kuzey Suriye'yi alıp aralarında paylaşmaktır. O, öncelikle stratejik açıdan önemli bir yerde olan Ahlat'ı zapt etmeye karar verdi. Ancak Ahlat üzerine yürümekten vazgeçerek Gürcistan'a döndü. Bir müddet sonra tekrar Ahlat üzerine yöneldi. el - Eşref'in Ahlat'taki naibi Hacib Ali, casusları vasıtasıyla onun geleceğini öğrenmiş, gerekli müdafaa tedbirlerini almıştı. Celaleddin uzun müddet Ahlat'ı kuşattı. Ancak bir şey elde edemedi. Kış mevsiminin başlaması, muhasaranın uzaması Irak ve Azerbaycan'ın da Yive Türkmenlerinin isyanı üzerine 16 Aralık 1226 yılında muhasarayı kaldırmak zorunda kaldı.³⁶⁶ Böylece Celaleddin bu seferinde başarı elde edemedi geri döndü ve Ahlat bir baskın ile zapt edilmekten kurtuldu.

b. Celaleddin Menguberti'nin Ahlat'ı Yağmalaması

1226'da Ahlat muhasarasını bırakan Celaleddin, tekrar Ahlat üzerine yürümeye hazırlıklarına girişti. Bu sırada Alaaddin Keykubat, el - Eşref ile arasındaki gerginlikten dolayı, Celaleddin'e bir mektup gönderdi. Alaaddin bu mektubunda; Celaleddin'i Suriye Eyyübîlerine karşı ittifaka davet ediyor ve yardım vaadinde bulunuyordu.³⁶⁷ Celaleddin ise verdiği cevapta, Moğolları def ederken serbest kaldığını ve Eyyübîler'e karşı ittifakın lüzumunu bildiriyor; hatta " küçük cihadi bitirmiş; büyük cihada dönmüş bulunuyoruz" ifadesini de kullanıyordu.³⁶⁸ Bu hadiselerin cereyan ettiği sırada Erzurum emiri Cihanşah, Eyyübîleri bırakıp Celaleddin'i metbu tanımış ve onu Alaaddin Keykubat aleyhinde kışkırtmıştır. Hatta Moğol istila tehlikesi

365. Nadir Devlet, Harezmsahlar Devleti, D.G.B.I.T., s. 52; Mükrimin Halil Yınanç, "Celaleddin Harzemşah", I.A., C.3., s. 56.

366. Nesevi, Celalüddin Harizmşah, s. 115 - 126; İbnü'l - Esir, a.g.e., s. 415 - 416, 422 - 423; Osman Turan, a.g.e., s. 366 - 367; Aydın Taneri, a.g.e., s. 64 - 65; Nadir Devlet, a.g.e., s. 52; Mükrimin Halil Yınanç, a.g.m., s. 50; Şeşen, s. 361.

367. Nesevi, Celalüddin Harizmşah, s. 106; Aydın Taneri, s. 65.

368. Nesevî, a.g.e., s. 106; Aydın Taneri, a.g.e., s. 65; Osman Turan, a.g.e., s. 367.

mevcut bulunduğu bir sırada Eyyûbîler ve Selçuklular ile birleşecekleri yerde onlara karşı savaşa girişmiş; Ahlat fetihnâmesinde de Suriye ve Anadolu'yu da alacağını belirtmekten çekinmemiştir.³⁶⁹ Bu olaylar, Celaleddin ile Alaaddin arasında başlayan dostane ilişkilerin kesilmesine sebep olmuştur.

Çok ilginçtir ki, Celaleddin, Moğollarla savaşmayı küçük cihad, Eyyûbîlerle savaşmayı büyük cihad sayıyordu. Celaleddin'in bu düşmanca tavrı el - Cezire hakimi el - Eşref'i daha da korkuttu. Bu nedenle daha önceden de belirttiğimiz gibi el - Eşref, dımaşk'a giderek kardeşi el - Muazzam ile aralarındaki kışkırtıcı ortadan kaldırarak onunla ittifak kurdu.

Alaaddin Keykubat, Harezmşahların Anadolu ve Suriye için büyük bir tehlike teşkil ettiğinin farkındaydı. Bu tehlikeyi önlemek amacıyla gönderdiği mektupta, Kubbetü'l-İslâm ünvanını taşıyan Ahlat'ın muhasarasından vazgeçilmesini ve Moğol meselesi ile uğraşmasını tavsiye ediyordu. Celaleddin, bu tavsiyelere kulak asmayınca son olarak ulti-matom şeklinde bir mektup daha göndererek Ahlat muhasarasından vazgeçmesini istedi. Hatta bu mektubunda: "... Beni, Eyyûbîlerin düşmanı sanma, bilakis ben onların dostuyum. Onlarla dostluk yapar ve Ahlat'ı terk edersen, düşmanlarına karşı sana yardım ederiz" Fakat Celaleddin inadından vazgeçmedi ve muhasaraya devam etti.³⁷⁰ Celaleddin'i Ahlat muhasarasından vazgeçirmek için Halife'nin ve Eyyûbîlerin çabaları da bir sonuç vermedi.³⁷¹

Celaleddin, Moğolların yeniden tecavüzü ihtimaline karşı hazırlıklar yapmakla meşgul iken, Zevcesi Hatun'un Ahlat'ta el - Eşref'in kumandanı olan Hacıp Ali ile ittifak ettiğini, Hacıp'in Azerbaycan'a girerek Nahçıvanı yağmaladığını ve eşi ile birlikte Azerbaycan'a döndüğünü duyunca, Eyyûbîlere karşı yeni bir sefer hazırlığına başladı. 1227 yılında tekrar Ahlat topraklarına girerek Muş ve Bingöl'e kadar ilerledi. Bu haber el - Cezire bölgesi

369. Nesevî, a.g.e., s. 116 - 126; Aydın Taneri, s. 65 - 66; Osman Turan, s. 367.

370. Nesevî, s. 125 - 126; Ebu'l - Farac, C.2., s. 527; Osman Turan, s. 368 - 369; Aydın Taneri, s. 69 - 70.

371. Osman Turan, s. 368 - 369; Coşkun Alptekin, Türkiye Selçukluları, s. 290.

şehirlerinden Harran, Seruc ve benzeri şehirlere ulaştığında halk korkuya kapılarak Suriye'ye doğru göçtüler. Ancak Celaleddin aldığı yerleri yakıp yıktıktan sonra geri döndü.³⁷²

Celaleddin, 1229 yılında Anadolu ve Suriye'yi ele geçirmek hususundaki kararını tatbik için harekete geçti. Evela stratejik açıdan önemli bir mevki olan Ahlat'ı zapt etmek için ordusunu buraya getirdi ve şehri muhasaraya başladı. Ancak bu sırada el - Cezire hakimi el - Eşref, siyasî bir hata yaparak Celaleddin'e karşı çok iyi mücadele eden Hacıp Ali'yi azledip yerine İzzeddin Aybek'i tayin etti. Aybek, Hacıp Ali'yi öldürdü. Şehrin müdafaasının zayıfladığını anlayan Celaleddin, Ağustos 1229'da muhasarayı şiddetlendirdi. Nihayet uzun bir muhasara-dan sonra 14 Nisan 1230 tarihinde Ahlat'ı kılıç zoruyla aldı. Halkın bir kısmını öldürdü, bir kısmını esir etti. Ahlat'ı tamamen harabeye çevirdi.³⁷³ Bu hadiseden sonra önemli bir merkez olan Ahlat, gittikçe zayıflayarak eski önemini kaybetti. Böylece Doğu Anadolu'da önemli bir şehir merkezi olan Ahlat, Harezmsahların idaresi altına girdi. Celaleddin bu hareketiyle İslâm âleminin nefretini kazanmıştır.

c. Celaleddin'in el - Cezire'ye Girmesi

Ahlat faciasından sonra Anadolu, Mısır ve Suriye hükümdarları, Celaleddin'in kendi ülkelerine yürümesi ihtimalini düşünerek kuvvet hazırlamaya başladılar. Arık Alaaddin ile el - Eşref'in birleşme zamanı gelmişti. Ahlat muhasarası sırasında Alaaddin Keykubat, bu sırada Harranda olan Eyyubi sultanı el - Kamil'e elçiler göndererek, Celaleddin Menguberti'ye karşı ittifak teklif etti. Elçiler birbirlerini takip edince el - Kamil kardeşi el - Eşref'i Harran'a çağırarak, Suriye ve el - Cezire askerlerini kumandasına verip Anadolu'ya gönderdi. Kendisi ise Mısır'a döndü. el - Eşref, Suriye ve el - Cezire askeri ile Sivas'a gidip Alaaddin ile buluştu. Bunların ittifakını duyan Celaleddin, Suriye ve Anadolu kuvvetlerinin birleşmesine mâni ol-

372. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 443 - 444; Ayrıca bkz: Nesevî, s. 95 - 117; Mükrimin Halil Yınanç,

"Celalüddin Harizmşah" I.A., C.3, s. 50; Ramazan Şeşen, s. 364 - 365.

373. Geniş bilgi için bkz: Nesevî, s. 116 - 130; İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 450 - 451; Ebu'l - Farac, C.2, s. 527; Aydın Taneri, s. 67 - 70; Nadir Devletşah, s. 54 - 55; Ramazan Şeşen, s. 365; Mükrimin Halil Yınanç, a.g.m., s. 50 - 51.

mak için Harput'a kadar ilerlemişse de iş işten geçmişti. Müttefiklerin harekete geçtiğini duyan Celaleddin, onların üzerine yürüdü. Nihayet iki taraf arasında Erzincan yakınında Yassı Çemen mevkiinde 10 Ağustos 1230 tarihinde meydana gelen muharebede Celaleddin bozguna uğrayarak kaçtı.³⁷⁴

Celaleddin, siyasî hataları yüzünden yalnız kendi sonunu hazırlamakla kalmadı, Moğollar'a karşı Selçuklu ve Eyyubilerle teşkil olunacak seddin yıkılmasına da sebep oldu. Bu seddin yıkılması ile Moğollar, Anadolu, Irak ve Suriye'ye girerek her tarafı tahrip ettiler.

Yassı Çemen mağlubiyetinden sonra el - Eşref, eski toprakları olan Ahlat'ı tekrar geri aldı. Bundan sonra da Celaleddin ile el - Eşref arasında sulh görüşmeleri yapıldı. Sonuçta el - Eşref, Celaleddin ve Alaaddin arasında bir anlaşma imzalandı.³⁷⁵ Celaleddin'in bu anlaşmayı kabul etmesinin asıl sebebi belki de Moğolların Maveraünnehr'de büyük kuvvet yığdıkları ve kendisine karşı taarruza geçecekleri haberi idi.

Celaleddin, Azerbaycan'da ordusunu Moğollara karşı tekrar toparlamaya çalıştı. Diğer taraftan Alaaddin Keykubat ile el - Eşref başta olmak üzere, bütün civar hükümdarlara haber göndererek Moğol afetine karşı kendisinin bir sed olduğunu, şayet kendisi ortadan kalkarsa, bu afetin Irak, el - Cezire, Anadolu ve Suriye'yi mahvedeceğini bildiriyor ve bütün kuvvetleri ile kendisine yardıma gelmelerini rica ediyordu. Fakat bu hükümdarlar, Celaleddin'i de, tıpkı Moğollar gibi zalim, tahripkâr, sözünde durmaz bir adam olarak tanıdıklarından, onu tekrar kendi üzerlerine yürüyeceğine kani olduklarından ve bir de Moğol tehlikesinin kendi ülkelerini saracak kadar genişleyeceğini zannetmediklerinden Celaleddin'in bu isteklerine kulak

³⁷⁴. Nesevî, s. 131 - 132; İbnü'l - Esir, a.g.e., s. 453 - 454; Ahmed b. Mahmud, Selçuknâme, (Haz: Erdoğan Merçil), İstanbul - 1977, s. 151 - 152; Ebu'l - Farac, C.2., s. 528 - 529; Aydın Taneri, s. 70 - 73; Osman Turan, s. 371 - 372; Nadir Devletşah, a.g.e., s. 54; Şeşen, s. 365; Coşkun Alptekin, s. 290 - 291; Fuad Köprülü, "Harizmşahlar" I.A., C.5/I, s.290.

³⁷⁵. Nesevî, s. 132 - 133; Nadir Devletşah, s. 54; M. Halil Yınanç, a.g.m., s. 52.

asmadılar.³⁷⁶

1230 Yassı Çemen savaşında Celaleddin'in mağlup olduğunu öğrenen Moğollar, 1231 tarihinde tekrar güneye yöneldiler. Celaleddin'i kovalayarak Doğu Anadolu, Diyarbakır ve el - Cezire topraklarına girmeye başladılar.

Bu akınlar hem Eyyûbileri hem de Suriye'yi tehlikeye soktu. Celaleddin'in amacı, Diyarbakır ve el - cezire bölgesine gidip, oradan halifenin de desteğiyle bütün İslâm âlemini Moğol tehlikesine karşı birleştirmekti. Ancak onların önünden kaçarken, 1231 Ağustos'un da Amid yakınında Moğolların ani baskınına uğradı. Ordusu dağıldı. Kendisi moğolların takibinden kurtulmak için Meyyafarakin dağlarına kaçtı. Ancak Kürtler tarafından yakalanarak öldürüldü. Akınlarına devam eden Moğollar ise, bütün Doğu Anadolu, Amid, Erzen, Meyyafarakin, Mardin ve Nusaybin'i yağmalayarak, bir çok insanı öldürdüler ve bölge halkını dehşete düşürdüler.³⁷⁷

Burada ilginç olan durum şudur: Moğollar, İslâm diyarına dalıp, her tarafı kasıp kavurunca, onları engeleyecek, onlara dur deyip karşılarında dikilecek kimsenin olmamasıdır. Eyyubilerin, bütün bu olaylara sessiz kalmaları ve hiç bir harekette bulunmamaları, onlardan çok korkmuş olmalarından ve onların dikkatlerini Suriye üzerine çekmek istememelerinden kaynaklanmış olabilir. Yassı Çemen savaşında Harezmsahların ağır hezimet, el - Cezire'de Mardin müstesna olarak Eyyubilerin hakimiyetini kuvvetlendirmişti.

376. Geniş bilgi için bkz: Nesevî, s. 134 - 143; Mükrimin Halil Yınanç, "Celaleddin Harzemşah", I.A., C.3, s. 52; Nadir Devletşah, a.g.e., s.55.

377. Geniş bilgi için bkz: Nesevî, s. 139 - 158; İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12., s. 458 - 467; Ebu'l - Farac, C. 2., s. 529 - 530; Zehebî, Düvel-i İslâmi, C.2, s. 101 - 102; Aydın Taneri, s. 78 - 83; Runcıman, C.3., s. 183; Ahmed Cevdet, Kısas, C.6, s. 45 - 46; Mükrimin Halil Yınanç, a.g.m., s. 52; Nadir Devletşah, a.g.e., s. 55; Ramazan Şeşen, s. 365 - 366; Ammet Tekriti, el - Eyyubiyyun fi Şimal-i Şam ve'l - Cezire, s. 295.

8. Moğollar'ın Suriye'yi Tehdit Etmeleri

Celaledin Menguberti'nin ortadan kaldırılması güçler dengesini yeniden bozdu. Selçukluların Doğu Anadolu'da rakibi kalmamıştı. Moğollar artık hiçbir engele çarpmadan Suriye ve Anadolu'ya doğru ilerleyebilirlerdi. Abbasi halifeliği zayıf düşmüş, el - Cezire şehirleri de durmadan el değiştirdiği bir savaş durumu hüküm sürdü.

Daha önce belirttiğimiz gibi Eyyubi Sultanı el - kamil, Harezmşahların tehlikesini önlemek amacıyla kardeşi el - Eşref'i Suriye'de görevlendirdikten sonra el - Cezire bölgesinden Mısır'a dönmüştü. Suriye hakimi el - Eşref ise, Yassı Çemen zaferinden sonra Ahlat'ı Harezmşahlardan alıp Dimaşk'a dönmüştü. Dimaşk'ta fazla kalmayıp 1231 yılında Mısır'a gitti. Bu sırada Suriye ve el - Cezire'de hükümdar bulunmayışından istifade eden Moğollar, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri ile Musul yöresini yağmalayarak Suriye'yi tehdit ettiler. Bunun üzerine Moğolların Suriye'ye girmesini engellemek için el - Kamil ve el - Eşref, Mısır'dan el - Cezire bölgesine hareket edip bu bölgede onlara karşı tedbir almaya başladılar. 1232'de Dimaşk'a varan el - Kamil, Moğolların yeniden Doğu Anadolu'ya döndüklerini ve Ahlat'ı muhasaraya başladıklarını öğrendi. Hemen Dimaşk'tan hareketle Harran'a geçti. Ancak bu sırada Moğollar Ahlat muhasarasını kaldırıp geri döndüler.³⁷⁸

Moğol tehlikesi her tarafta hissediliyordu. el - Kamil, Harran'da bulunduğu sırada; Frenklerin, Gürcülerin, Hindistan'ın, Abbasi halifesinin ve Gırnata hükümdarının elçileri geldi. Bu elçilerin çoğu Moğol tehlikesine karşı işbirliği yapılmasını istemekteydi. el - Kamil, Harran'dan Urfa'ya, oradan da Amid üzerine yürüdü ve şehri muhasara altına aldı. Nihayet 26 Ekim 1232 tarihinde Amid'i zaptetti. Artukluların Amid kolu böylece sona ermiş oldu. el - Kamil, Hısn-ı Keyfa ve Amid idaresini düzenledikten ve Hısn-ı Keyfa'ya oğlu es - Salih Necmeddin Eyyub'u tayin ettikten sonra Mısır'a döndü. Amid Artuklu Beyi Mesud'a ikta yoluyla Mısır'da bir emirlik verdi.³⁷⁹ el - Kamil, böylece el - Cezire ve Kuzey Suriye'de hakimiyetini kuvvetlendirdi.

378. Şeşen, "Eyyûbiler" D.G.B.I.T., C.6, s. 366

379. İbn Vassı, Müferrercü'l - Kurub, (Neşr: Hasanoyun M. Rala), C.5, s. 12 - 22, 35 - 36; Ahmed Cevdet,

Kıyas, C.6., s. 46 - 47.

9. Kuzey Suriye ve el - Cezire'de Eyyubi - Anadolu Selçuklu İlişkileri

Eyyubiler, Diyarbakır ve Meyyafarakin'i Artuklulardan, Ahlat'ı da sökmenlilerden almakla Kuzey Suriye ve el - Cezire'de olduğu gibi doğuda da Anadolu Selçuklularına komşu olmuşlardı. Anadolu Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubad, Sultan olduktan hemen sonra el - Cezire'nin kuvvetli hakimi olan el - Eşref ile dostluk kurmayı ihmal etmemişti. Her ne kadar bu dostluk Alaaddin'in Fırat boylarındaki fetihleri sırasında bozulmuşsa da yine Alaaddin'in çabaları ve Eyyûbî melikesi ile evlenmesiyle tekrar kurulmuştu.

a. Alaaddin Keykubat'ın I. Kuzey Suriye ve el - Cezire Seferi

Celaleddin'in ölümünden sonra, bu tehlikeli rakip karşısında ittifak ihtiyacını duyan Eyyubiler ve Anadolu Selçukluları arasında şiddetli bir rekabet ve mücadele devrinin açılması tabii idi. Çünkü Celaleddin'in ölümü ile, Kuzey Suriye ve el - Cezire'de güçler dengesi bozuldu. Selçukluların Doğu Anadolu'da rakibi kalmamıştı ve Eyyûbîlerle komşu olmuşlardı. Alaaddin Keykubat, Eyyûbî Sultanı el - Kamil'in orta Fırat bölgesindeki arazisine göz dikti.

Celaleddin'in ölümü ile başsız kalan kalabalık Harezmi orduları birleşerek Anadolu Selçuklularının hizmetine girdiler.³⁸⁰ Böylece Alaaddin Keykubat'ın, durumu kuvvetlendi. Alaaddin Keykubat, el - Cezire topraklarını Eyyûbîlerin elinden almak ve topraklarını güneyde Suriye'ye doğru genişletmek amacıyla kalabalık Harizmi askerlerinden faydalanmak istedi.³⁸¹ Yassı Çemen savaşından sonra el - Eşref, Ahlat'ı her ne kadar tekrar Eyyubilerin hakimiyetine aldıysa da kendisi Suriye hakimi olduğu için bu şehir ihmal edilmiş ve adeta sahipsiz kalmıştı. Bunun üzerine Alaaddin Keykubat da, yaklaşan Moğol tehlikesine karşı Ahlat üzerine yürüyüp bu şehri hakimiyetine aldı. Böylece Eyyûbîlerle, Selçuklular arasındaki dostluk bozuldu.³⁸²

380. Fuad Köprülü, "Harizmşahlar", İ.A., C.5/1, s. 290.

381. Fuad Köprülü, a.g.m., s. 290.

382. Ebu'l - Farac, C.2., s. 532 - 533; Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, s. 379; Coşkun Alptekin, "Türkiye Selçukluları", D.G.B.İ.T., C.8, s. 292; Osman Turan, "Keykubat I", İ.A., C.6, s. 655 - 656.

Diğer taraftan, el - Kamil'e düşman olan Artuklular, onun Mısır'a dönmesini fırsat bilerek, Anadolu Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat'ı el - Cezire bölgesine sefer yapmaya teşvik ettiler. Harezmîlerin hizmetine girmesiyle güçlenen Keykubat, 1233 yılında el - Cezire bölgesine girdi. Mardin Artuklu sahibiyle birleşerek Harran, Rakka ve Urfa şehirlerini yağmalayarak geri çekildi.³⁸³ el - Cezire bölgesindeki yeni gelişmeler ve Alaaddin Keykubat'ın Ahlat'ı muhasarası üzerine Mısır Sultanı el - Kamil, büyük bir orduyla 6 Mayıs 1234 yılında Suriye'ye hareket etti. Bütün Eyyûbî hükümdarlarına haber göndererek, Anadolu Selçuklularına karşı yapılacak sefere katılmalarını istedi. Suriye hükümdarı el - Eşref'in girişimiyle sayısı onaltıya varan Mısır, Suriye ve kuzeydeki Eyyûbî melikleri Keykubat'a karşı bir cephe oluşturdular.³⁸⁴ Bütün Eyyûbî meliklerinin bu sefere katılmaları gerçekten ilginçtir. Çünkü Eyyûbî melikleri arasında iç mücadele vardı. Haçlıların Dimyat'ı aldıkları zaman ancak siyasî birlik bu kadar sağlanabilmiş ve Haçlılara karşı mücadele edebilmişlerdir. Onların hep birlikte Anadolu Selçuklularına karşı bir araya gelmeleri Alaaddin Keykubat'ın bütün Eyyûbî topraklarını ele geçirme korkusundan kaynaklanmış olabilir.

el - Kamil liderliğindeki bu ordunun amacı Anadolu'yu alıp Selçukluların Suriye üzerindeki tehlikesini önlemektir. Bu ordu, 4 Haziran 1234 yılında Haleb'in doğusundan Malatya'ya doğru ilerleyerek, Besni ile Adıyaman arasında Fırat'ın kollarından Mavi Irmak yakınında ordugah kurdu. Alaaddin Keykubat ise bütün geçit noktalarına asker yerleştirerek, el - Kamil'in ilerlemesine imkân vermiyordu. Bu sırada Eyyûbî melikleri arasına nifak düştü. Eyyubi melikleri, el - Kamil'in fazla güçlenip bütün Suriye topraklarını ellerinden almasından korkuyorlardı. el - Eşref'te ikinci plânda kalmak istemiyordu. Bunun üzerine diğer Eyyûbî melikleri el - Eşref'in etrafında birleştiler. Hatta durumu Alaaddin Keykubat'a bildirdiler. el - Kamil, Eyyubi meliklerinin ağır davranmalarını ve Alaaddin ile gizlice ittifak kurduklarını öğrenince Fırat'ın doğusuna geçti ve Siverek'e vardı.³⁸⁵

383. Şeşen, Eyyubiler, s. 366 - 367.

384. İbn Vasil, Müferrecü'l - Kurub, C.5, s. 74 - 77; Ebu'l - Farac, C.2., s. 533 - 534; Ahmed Cevdet, Kısas, C.6., s. 47 - 48; Şeşen, C.6, s. 367; Coşkun Alpçekin, C.8, s. 394; Osman Turan, a.g.e., s. 379 - 380.

385. İbn Vasil, Müferrecü'l - Kurub, C.5, s. 77 - 80; Ebu'l - Farac, C.2, s. 533 - 534; Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, s. 380; Şeşen, C.6, s. 367; Coşkun Alpçekin, C.8, s. 394.

Eyyûbî ittifakının kurulması zamanında Selçuklu tabiyetini bırakıp el - Kamil'i metbu tanıyan Harput Artuklu hükümdarı ordugaha gelerek el - Kamil'e kendi topraklarından Anadolu'ya geçebileceğini bildirdi. Bunun üzerine Harput üzerine gönderilen ordu 1234 Temmuz ayında Anadolu Selçuklularının baskınına uğrayıp yenildi. Harput ve ona bağlı topraklar Alaaddin Keykubat'a bağlandı. el - kamil mağlup olarak Mısır'a dönerken, Keykubat'da Akdeniz sahillerine döndü.³⁸⁶ Böylece Artukluların Harput kolu da tarihe karıştı.

b. Alaaddin Keykubat'ın II. Kuzey Suriye ve el - Cezire Seferi

Alaaddin Keykubat, Eyyubi melikleri arasında çıkan anlaşmazlıklar nedeniyle elde ettiği başarılarından sonra, Anadolu'nun birliğini kurmak ve Eyyûbîler elindeki Kuzey Suriye ve el - Cezire bölgelerini almak maksadıyla 1235 yılında büyük bir ordu hazırladı. Eyyubilere karşı seferin ikinci safhasını başlatmak için 1235 yılında Kemalettin Kamyar'ı el - Cezire'deki Urfa, Harran, Seruc, Rakka, Siverek ve Amid şehirlerinin fethine memur etti. Mardin sahibi Artuk Arslan'ın yardımıyla Amid müstesna olmak üzere bütün kale ve bölgeler fethedilip Selçuklu hakimiyetine alındıktan sonra ordu tekrar Anadolu'ya döndü.³⁸⁷ Halbuki el - Kamil bu bölgeleri bir veya iki yıl önce hakimiyetine almıştı. Alaaddin Keykubat bu seferiyle güneydeki Suriye sınırını sağlamlaştırdı.

Eyyûbîlerin sultanı el - Kamil, oğlu Melik es - Salih'in idaresinde bulunan el - Cezire ve Kuzey Suriye'ye ait bir çok yeri Alaaddin Keykubat'ın fethetmesi ve dönmesi üzerine 1235 yılı sonlarında Mısır'dan el - Cezire'ye geldi. Dört ay zarfında bütün bu şehirleri tekrar hakimiyetine aldı. İntikam duyguları ile bütün Selçuklu beylerini esir edip zincire vurdu; çok geniş yağma ve tahriplere girişti. Müslüman halka uygulanan bu muamele, halk tarafından nefretle karşılandı. Bu sırada el - Kamil'in daha da kuvvetlenip ellerindeki toprakları almasından endişelenen Suriye hakimi el - Eşref ve diğer Eyyûbî hükümdarları el - Kamil'e karşı ittifak

386. Ebu'l - Farac, C.2, s. 533 - 534; Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, s. 380 - 381.; Ahmed Cevdet, c.6, s. 49; Şeşen, s. 367; Coşkun Alptekin, s. 295.

387. Ebu'l - Farac, C.2, s. 534 - 535; Osman Turan, s. 381 - 382; Fuad Köprülü, " Harizmşahlar" I.A., C.5/1, s. 290; Osman Turan, " Keykubad I", I.A., C.6., s. 655; Şeşen, s. 367 - 368.

kurdular. Alaaddin de fiili olarak bu ittifaka katıldı. Bunun üzerine el - Kamil, Kuzey Suriye ve el - Cezire'de kendisine ait olan toprakların idaresini oğlu es - Salih Necmeddin'e bıraktıktan sonra, önce Dimaşk'a, sonra da Mısır'a döndü. Alaaddin Keykubat, bu fırsatı değerlendirerek,, Harzemliler ve Mardin Artukları ile birlikte tekrar el - Cezire'ye girdi. Dara ve Nusaybin'i yıktı. Amid'i almak için iki ordu gönderdiyse de bir sonuç alamadı. ³⁸⁸

Kendisine karşı bir rakip görmek istemeyen Alaaddin Keykubat, Eyyûbîlere son darbeyi vurmak, Amid gibi müstahkem bir mevki elde etmek için Anadolu'dan hazırlanmaya başladı. Diğer taraftan 1237 yılında Moğollar, Erbil hakimi Muzaffereddin Gökbörü'nin ölümünden sonra Abbasi halifeliğine bağlanan Erbil'i alarak Suriye'yi tehdit etmeye başladılar. Bu durum ise Suriye'deki Eyyûbî hakimleriyle el - kamil'in arasının daha da artmasına sebep oldu. Bütün müttefikler el - Eşref'in etrafında birleştiler. 1234 yılında Haleb'in idaresini eline alan el - Aziz'de bu ittifaka katıldı. Suriye'de iç savaş kaçınılmaz bir hal almıştı. Eyyubî melikleri el - Kamil'e karşı Alaaddin Keykubat ile anlaşmışlardı. Moğol istilası Musul'a kadar ulaşınca durumdan endişelenen Abbasi halifesi de el - Kamil ve Alaaddin Keykubat'ın 1 Haziran 1237 tarihinde ani ölümü durumu tamamiyle değiştirdi.³⁸⁹ Yerine geçen oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev, Eyyubilerle sürtüşmeye devam ettiyse de, Moğollar Anadolu'ya girerek, 1243 tarihinde Köseadağ savaşında Anadolu Selçuklu devletini mağlup etti. Bundan sonra devlet çöktü ve Moğolların himayesine girdi. Keykubat'ın ölümü el - Kamil'e karşı girişilecek harekatı boşa çıkardı. Moğol tehlikesinin büyüdüğü sırada, Eyyubi ve Anadolu Selçukluları onlara karşı kuvvetli bir cephe kurma fırsatını değerlendiremediler. Bu durum ise, Hem Anadolu'nun hem de Suriye'nin Moğolların hakimiyeti altına girmesine sebep olacaktır.

388. İbn Vasil, Muferrecü'l - Kurub, C.5, s. 98 - 109; Ebu'l - Farac, C.2., s. 534 - 535; İmmed Cevdeti, C.6, s. 49 - 50; Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, s. 383- 384.

389. Geniş bilgi için bkz: İbn Vasil, Muferrecü'l - Kurub, C.5, s. 121- 124; Ebu'l - Farac, C.2., s. 534 - 536; Osman Turan, a.g.e., s. 387 - 389; Osman Turan, "Keykubat", I.A., C.6, s. 655 - 656; Şeşen, s. 368; Coşkun Alptekin, s. 295 - 296.

10. el - Kamil'in Suriye'ye Hakim Olması

Alaaddin Keykubat'ın ölümü, Selçukluların Suriye üzerindeki baskısını azalttığı gibi, el - Kamil'in de Kuzey Suriye ve el - Cezire'de hakimiyetini kuvvetlendirdi. Çünkü Alaaddin Keykubat yerine geçen oğlu Gıyaseddin Keyhusrev, Harezmîlilerin kendisine karşı isyan etmelerinden endişelenerek, Harezmîlilerin lideri Berkehan'ı hapsedtirdi. Bunun üzerine kalabalık Harezmîliler, Anadolu'yu bırakarak el - Cezire hakimi es - Salih Necmeddin Eyyub'un hizmetine girdiler. es - Salih bunlara Harran Urfa, Seruc ve Rakka şehirlerini ikta vererek onları bu bölgeye yerleştirdi.³⁹⁰ Böylece el - Kamil'in el - Cezire de gücü arttı, ileride bahsedeceğimiz gibi bu Harezmîliler, Suriye ve el - Cezire siyasetinde önemli rol oynayacaklardır.

Suriye hakimi el - Eşref, bütün Eyyubi meliklerini etrafında birleştirerek el - Kamil'e karşı ittifak kurduğunu yukarıda bahsetmiştik. Bu durum Suriye'de iç savaşı kaçınılmaz bir hale getirmişti. Ancak önce Alaaddin Keykubat'ın iki ay sonra da el - Eşref'in ölümü Suriye'nin idarî yapısının tekrar değişmesine sebep oldu. Suriye hakimi el - Eşref 27 Ağustos 1237 tarihinde ölünce, yerine kardeşi Busra hakimi es - Salih İsmail geçti. es - Salih İsmail Suriye'den başka el - Eşref'ten kuzeydeki Sincar, Nusaybin ve Habur'u da miras almıştı. es - Salih İsmail Suriye'de tek başına kalınca el - Eşref'in yolunu tutarak el - Kamil aleyhine Eyyubi meliklerini ve Anadolu sultanını birleşmeye çağırdı. Ancak kendisi nüfuzlu bir kişiliğe sahip olmadığından ittifak kurulmadı. Hama ve Kerek hakimleri ittifaktan ayrılarak el - Kamil'in tarafına geçtiler.³⁹¹

el - Eşref gibi güçlü bir hükümdarın ölümü, Eyyubi Sultanı el - Kamil'in durumunu kuvvetlendirdi. el - Kamil, el - Eşref'in ölüm haberini alınca Suriye'yi almak amacıyla 1238 yılında Mısır'dan hareket etti. el - Kamil, Kerek hakimi en - Nasır'ın desteğiyle başkent Dimaşk üzerine yürüdü. Çaresiz kalan es - Salih İsmail, şehri teslim etmek zorunda kaldı. el - Kamil, ona Dimaşk karşılığında Baalbek, Busra ve Buka'yı verdi.³⁹² Böylece el - Kamil,

390. Fuad Köprülü, "Harizmşahlar", I.A., C.5/1, s. 290; Ebu- l Farac, bu Harezmîlilerin, Halep Hakimi Nasır'ın hizmetine girdiklerini söylüyorsa da bu bilgi yanlışır. Bkz: Ebu'l - Farac, C.2, s. 537.

391. Ahmed Cevdet, Kısas, C.6, s. 50 - 51; Münecceimbaşı, Camiu'd - Duvel, C.2, s. 617.

392. Ahmed Cevdet, Kısas, C.6., s. 51; C. H. Becker, "Eyyûbiler", I.A., C.4., s. 428; Münecceimbaşı, a.g.e, s. 617; Şeşen, C.6, s. 369.

Mısır ile el - Cezire yanında Suriye'yi de hakimiyetine aldı. Kendisi Haleb'i de hakimiyetine almak istiyordu. Bu sırada Halep hakimi el Aziz ölmüş yerine küçük yaştaki oğlu en - Nasır Salahaddin geçmişti. Onun adına beyliğin işlerini bir komite yürütüyordu.³⁹³ el - Kamil, Suriye zaferinden sonra çok yaşamadı. İki ay sonra 11 Mart 1238 tarihinde Dimaşk'ta öldü. Yerine oğlu ve Veliahdı olan Mısır naibi II. el - Adil geçti.³⁹⁴ el - Kamil gibi güçlü bir sultanın ölümü Suriye'de iç savaşı doğurdu.

B. SURİYE'DE el - KAMİL - FRENK MÜCADELESİ

Haçlılar 1221 yılında Dimyat'ta yenilgiye uğramaları sonucunda el - kamil ile Haçlılar arasında sekiz yıllık bir barış antlaşması imzalanmıştı. Dimyat yenilgisinden sonra Kuzey Suriye'de papa, Trablus kontluğu, Antakya prinskepliği ve Çukurova'ya hakim olan Ermeniler arasında güç mücadeleleri başladı. Ancak 1226 yılında aralarındaki sorunu çözüp Kuzey Suriye'deki siyasi istikrarı sağladılar. Kuzey Suriye'deki Hristiyanlar, birbirleri ile mücadele ederlerken, en önemli ve en tehlikeli iki komşuları olan Anadolu Selçukluları ve Eyyubilerin durmadan birbirleri ile mücadele halinde bulunmaları, onlar için büyük bir şanstı. Çünkü Sultan el - Kamil'in kabul ettiği sekiz yıllık mütareke onlar için geçerli değildi.³⁹⁵ 1221'den 1227 yılına kadar Suriye'de Eyyubiler ile Frenkler arasında herhangi bir savaş meydana gelmedi, iki taraf arasındaki sekiz yıllık sulh devam etti. Ancak daha sulh müddeti bitmeden 1227 yılında el - Kamil'in bütün Suriye'yi hakimiyetine alacağını düşünen diğer Eyyubi hükümdarları, Celaleddin Menguberti ve Anadolu Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat ile anlaşarak el - Kamil'e karşı birleştiler. Bu ittifak, el - Kamil ile Sicilya - Almanya imparatoru II. Frederich arasında yakınlaşma meydana gelmesine sebep oldu.

1. VI Haçlı Seferi ve Suriye

V. Haçlı Seferinin Dimyatla ağır yenilmesi üzerine Papa, Sicilya - Almanya İmparatoru

393. Şeşen, C.6, s. 369.

394. Zehebî, Duvel-i İslâm, C.2, s. 105 - 106; Ebu'l - Farac, C.2, s. 358; Muhammed Kurd Ali, Hitatü's - Şam, C.2/1, s. 92 - 93; Ahmed Cevdet, a.g.e., C.6, s. 51 - 52; Runcıman, C.3., s. 184.

395. Hristiyanların Kuzey Suriye'de birbirleri ile mücadeleleri için bkz: Runcıman, C.3, s. 150 - 152.

II. Frederich'i Kudüs'ü kurtarmak amacıyla yeni bir Haçlı seferine çıkması için kışkırtmaktaydı. İmparator da Kutsal bölgeyi geri almak amacıyla Suriye'ye bir sefer yapmayı düşünüyordu. Ancak bu zahmetli yolculuk için sürekli Papa'yı oyalıyordu.³⁹⁶ 1225 yılına gelindiğinde durum değişti.

1225 yılında Kudüs kraliçesi ölünce yerine kızı Jolande geçti. papa'nın teşvikiyle İmparator Frederich, Kudüs Kraliçesi ile evlendi. Kudüs Başpiskoposu, İmparatorun vekili sıfatıyla kraliçenin nikahını Kudüs'te kıydı. Böylece imparator, 1225 yılında kendisini Kudüs kralı ilan etti. Artık Haçlı Seferini ertelemek için kaçamaklara baş vurmuyacaktı. Sultan el - Kamil ile yapılan mütarekenin sona ereceği 1229 yılını beklemeğe gerek yoktu. Diğer taraftan 1227 yılında Eyyubi hükümdarları, Harezmşah ve Anadolu Selçukluları ile ittifak edip el - kamil'e karşı çıkınca, el - Kamil de Sicilya - Almanya İmparatoru II. Frederich ile ittifak kurma yollarını aradı. el - Kamil, eğer imparatorun kendisine yardım ettiği takdirde V. Haçlı seferinde olduğu gibi, Kudüs'ü hristiyanlara geri vermeye hazır bulunduğunu söyledi. Fakat Kudüs el - Muazzam'a ait bulunmaktaydı. İmparator, Dimaşk hakimi el - Muazzam'a gönderdiği elçiye, ondan el - Kamil'in kabul ettiği Kudüs'ün Haçlılara bırakılmasına razı olmasını istedi. Fakat el - Muazzam, bu isteği şiddetle reddetti.³⁹⁷

Suriye hakimi el - Muazzam'ın Kudüs'ü iadeye yanaşmaması üzerine II. Frederich, Papa karşısında itibarını korumak için 1227 yılında VI. Haçlı seferine çıkmaya karar verdi. Bunun üzerine Sicilya'dan ve diğer Avrupa ülkelerinden oluşan büyük bir ordu Suriye üzerine yürüdü. Öncelikle Suriye ve Filistin'de hakimiyetleri altındaki Akka, Sur ve Beyrut ve diğer Akdeniz sahilindeki şehirlere geldiler. Bundan önce de bir Haçlı ordusu Suriye'ye gelmişti. Fakat bu sırada Dimaşk hakimi hayatta olduğundan arzu ettikleri şekilde hareket edememiş ve gayelerine ulaşamamışlardı. el - Muazzam'ın ölümü, Haçlıların Suriye ve Kudüs'e tamahları yeniden canlanmasına sebep oldu. Frenkler, fırsattan istifade ederek Akka, Sur ve Beyrut'tan çıkarak Sayda şehrine yöneldiler. Sayda şehri Frenkler ile Eyyubiler arasında taksim edilmiş bulunuyordu. Haçlılar ortak bir şehir olan Sayda'yı işgal ederek tahkim ettiler. Burayı kendilerine üs ederek saldırıya geçtiler. Bundan dolayı müslümanlar korkuya kapıldılar. Hatta Sur

³⁹⁶. Runciman, C.3, s. 152 - 156.

³⁹⁷.Bkz: Runciman, C.3, s. 152 - 161; Ahmed Cevdet, Kısas, C.6, s. 39 - 40; Şeşen, c.6, s. 370.

Şehri çevresindeki dağlarda ikamet etmekte olan müslümanlardan bir kısmı Haçlılarla işbirliği yaparak hakimiyetlerine girdiler. Böylece Haçlılar daha da güç kazandılar.³⁹⁸

Diğer taraftan Mısır hakimi el - Kamil, el - Muazzam'ın ölümü üzerine Dimaşk'ı ele geçirmek niyetiyle Mısır'dan hareket ederek Suriye'ye geldi. Bu tehlikeyi sezen yeni Dimaşk emiri Nasır Davud, el - Cezire hakimi olan amcası el - Eşref'ten yardım istedi ve diğer amcası el - Kamil'e karşı kendisini savunmasını talep etti. Hemen Dimaşk'a gelen el - Eşref, kadeyi Sultan el - Kamil'e haber göndererek şehre, Haçlılara karşı müdafaa tedbirlerini almak ve kendisi ile işbirliği yapmak için geldiğini bildirdi. Aynı şekilde el - Kamil'de Filistin'e Haçlıların Kudüs ve çevresini istila etmelerini önlemek için geldiğini söyledi. Ve Kudüs yakınındaki Tellu'l - Acu'l ordugahına çekildi. Burada el - Eşref ile el - Kamil arasında yapılan müzakerelerde Haçlılara karşı takip edilecek strateji ve Şam'ın idari statüsünde yapılması düşünülen değişiklikler kararlaştırıldı.³⁹⁹ İki kardeşin bu ittifakı, hem Suriye'nin siyasi birliği hem de Frenklere karşı verilecek mücadele için oldukça önem arz ediyordu.

2. II. Frederich'in Suriye Seferi

Suriye'de bu olaylar gelişirken İmparator II. Frederich, Sicilya'dan hareket ederek 21 Temmuz 1228'de Kıbrıs'a vardı ve Suriye için önemli bir ada olan Kıbrıs'ı hakimiyetine aldı. Gerekli düzenlemeleri yaptıktan sonra Eylül ayında Suriye sahilindeki Akka'ya vardı. Amacı, muhaliflerine karşı el - kamil'e vereceği destekle Kudüs'ün idaresini ondan devr almaktı. Fakat durum değişmişti. el - Muazzam ölmüş, el - Kamil ile el - Eşref anlaşarak Suriye'yi aralarında paylaşmaya karar vermişlerdi.⁴⁰⁰

II. Frederich, Akka'ya geldiği sırada el - Kamil, Tellu'l - Acu'l ordugâhında bulunuyordu. Kardeşi el - Eşref ile anlaşmış olmasına rağmen Dimaşk hâlâ ele geçirilememişti. Eyyubi

398. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 440 - 445.

399. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 442, 443, 445; Ebu'l - Farac, C.2, s. 523 - 525; Runcıman, C.3, s. 162; Ahmed Cevdet, C.6., s. 40 - 42; Şeşen, C.6, s. 370 - 371.

400. İbnü'l - Esir, a.g.e., C.12, s. 440, 445; Runcıman, C.3., s. 361 - 362.

hükümdarlarının çoğu ona karşı kurulan ittifaktaydı.

Suriye'de Haçlılarla uzun bir mücadeleye girişecek olursa muhaliflerinin; Harezmlilerin, Anadolu Selçuklularının, hatta Moğolların Suriye'ye girme tehlikesi ve devleti arkadan vurmaları tahlikesi her zaman mevcuttu. Eyyubilerde eskide mevcut olan birlik ve otorite yoktu. Ayrıca II. Frederich'in asıl maksadının Hristiyan dünyasındaki prestijini kurtarmak olduğunu biliyordu. II. Frederich'in durumu daha iyi değildi. Ülkesinden Papa'nın desteğinden mahrum olarak ayrılmıştı. el - Kamil'in vaadine uyarak ülkesinden büyük bir kuvvetle ayrılmamış, yanında sadece beşyüz süvari getirmişti. Gayesi bir Haçlı seferi olmaktan ziyade tahtını ve Hristiyan dünyasındaki itibarını korumaktı. Eğer Kutsal Kudüs'ü geri alabilirse bu, herşeyden önce Papalık karşısındaki başarısı olacaktı. Papalık, bunu bildiği için el - Kamil ile Frederich arasında Kudüs konusunda müzakereler yapılırken el - Kamil'e elçiler göndererek Kudüs'ü teslim etmemesini istemişti.⁴⁰¹ Açıkça görülüyor ki Papalık, Almanların Suriye üzerindeki nüfuzlarını engellemek için elinden geleni yapıyordu. Bu durumda, Haçlı seferlerinin asıl amaçlarından ne kadar uzaklaştığını göstermektedir.

Frederich Suriye'ye varınca Suriye Frenkleri korkuya kapıldılar. İmparatorun Suriye'yi tamamıyla hakimiyetine alacağını düşünüyordu. Bu yüzden ona karşı cephe aldılar. Bu sırada, papanın kendisini yeniden afaroz etmiş olduğuna dair haberler geldi. Kuzey Suriye'deki Haspitaller ve Templier tarikat şövalyeleri afaroz edilmiş birine yardım etmek istemiyorlardı. İmparatorun ordusu da büyük değildi, ülkesindeki iç durum da hiç de iyi değildi. Bir de Papanın Fransız ve İtalyanlarla işbirliği yapılarak ülkesini alacağını endişe ediyordu.⁴⁰² Bütün bu nedenlerden dolayı Frederich, Suriye'de büyük çapta bir sefere girişmek rizikosunu üzerine alamazdı. Onun Haçlı seferi diplomatik bir Haçlı seferi olmak zorundaydı.

401. Ramazan Şeşen, "Eyyûbiler" D.G.B.İ.T., C.6, s. 371.

402. Runciman, C.3., s. 160 - 161.

3. Kudüs'ün II. Frederick'e Teslim Edilmesi

el - Muazzam'ın ani ölümü el - Kamil ile II. Frederick arasındaki haberleşmeyi kısa bir sürede kesmiş ise de tekrar başladı. İmparator Akka'ya gelince Tellu'l - Acul'da bulunan el - Kamil'e elçiler göndererek daha önce aralarında varılan anlaşmaya göre Kudüs'ün kendisine teslim edilmesini istedi. Fakat el - kamil, bunun Müslümanlar tarafından tepkiyle karşılanacağını, el - Muazzam'ın ölümüyle eski durumun değiştiğini bildirdi ve Kudüs'ü teslim etmeye yanaşmadı. İki taraf arasındaki müzakereler uzuyordu. Her iki taraf da birbirlerini aldatma manevraları ile pazarlık müzakerelerini uzatıyordu. İkisi de savaştan çekinmek istiyordu. Buna karşılık her iki taraf, milletleri nazarında haiz oldukları itibara hâlel getirmemek için, pazarlıktan en karlı taraf olmak zorundaydı. İmparatorun durumu güçleşiyordu. el - Kamil'i ise, Dimaşk zaptedilmediği sürece, en küçük silah şakırdısı endişelendiriyordu.⁴⁰³

1228 Kasım ayı sonlarına doğru İmparator, askerî bir gösterişle işleri çabuklaştırmak teşebbüsünde bulundu. Bütün savaş birliklerini toplayarak kıyıda Yafa'ya gitti ve bu şehri yeniden tahkime başladı. Sonra Sultan el - Kamil'e yeniden elçiler gönderdi. Bu sırada Dimaşk, hâlâ alınmadığı gibi, Celaleddin Harezmişah da dikkatini yeniden Kuzey Suriye'ye çevirmişti. Ülkesinde birliğin zayıf olduğunu bilen sultan, ayrıca imparatora karşı kesin cephe alacak olursa, onunla Papa'nın anlaşarak yeni bir Haçlı seferine girişmeleri ihtimalini de göz önüne alarak anlaşmaya yanaştı.⁴⁰⁴ Kudüs'ü, aralarında varılan anlaşmaya göre teslim etmeye razı oldu. 18 Şubat 1229 tarihinde iki taraf arasında on yıl süreli Yafa Anlaşması imzalandı. Bu anlaşmaya göre Kudüs, Beyt-i Lahm, Nasıra, Tıbnın ve Sayda Haçlılara bırakılıyordu. Yalnız Haçlılar, Kudüs'ün surlarını tamir edemeyecekler ve şehri askeri maksatla kullanmayacaklardır. Şehir dışında Kudüs'e bağlı yerlerin tamamı ve Müslümanlarca mukaddes sayılan yerler Müslüman-ların idaresinde kalacaktı.⁴⁰⁵

403. Runciman, C.3., s. 162 - 163; Ayrıca bkz: Şeşen, s. 371.

404. Runciman, C.3., s. 163; Şeşen, s. 372.

405. İbnü'l - Esir, el - Kamil, C.12, s. 445 - 446; Ebu'l - Farac, C.2., s. 523; Zehebî, Duvel-i İslâm, C.2, s. 99; Muhammed Kurd Ali, Hıttü's - Şam, C.2/1, s. 88 - 89; Runciman, C.3., s. 163 - 164; Ahmed Cevdet, Kıyas, C.6., s. 42 - 43; Şeşen, C.6, s. 372.

Böylece Afaroz edilmiş, Hristiyanlık cemaatinden atılmış imparator, önceki hükümdarlarının kılıçla elde edemediklerini, kılıcını bir kere bile sallamadan, Kutsal yerleri Hristiyanlık için geri almıştı. Ayrıca Avrupadaki itibarını da artırmış oluyordu. el - Kamil'de Haçlılara bir kaç yıkılmış kaleyi vermekle ve Kudüs'ün sivil idaresini teslim etmekle yeni bir Haçlı seferini önlemiş oluyordu.

Tarihte pek az anlaşma böylesine çabuk ve her tarafta kopan bir itiraz ile karşılanmıştır. Müslüman dünyası dehşet içindeydi. Kudüs'ün teslimine çok üzüldüler. Bu anlaşmayı İslam'a edilen bir ihanet olarak kabul ettiler ve el - Kamil'i protesto ettiler. Diğer taraftan da Hristiyanlar stratejik durumun farkındaydılar. Mutaassıp Hristiyanlar, imparatorun başarısının göstermelik olduğunu, gerçekte hiç bir değer taşımadığını söylüyorlardı. Bütün Hristiyanlar, beşinci Haçlı seferinde yapılan müzakerelerde el - Kamil'in bütün Filistin'i geri verme önerisinin, strateji uzmanlarının, kudüs'ün Mavera'yı Ürdün'e hakim olmadan elde tutulamayacağına işaret etmeleri sebebiyle redolunduğunu hatırlıyorlardı. Strateji uzmanlarına göre, Kudüs şimdi sadece dar bir koridorla sahile bağlandığına göre, nasıl korunacaktı.⁴⁰⁶

II. Frederich, anlaşmadan sonra 17 Mart 1229'da Kudüs'ü ziyaret ederek şehri teslim aldı. İki gün şehirde kaldıktan sonra Yafa'ya döndü. Oradan Akka'ya, sonra Kıbrıs'a oradan da İtalya'ya gitti. el - kamil ise onun hareketinden sonra Dimaşk'ı muhasara eden el - Eşref'in yardımına gitti.⁴⁰⁷

4. II. Frederich'in Dönüşünden Sonra Suriye'nin Siyasî Durumu

İmparator Frederich, Suriye'deki Hristiyan topraklarına ve Kıbrıs'a kendi yüksek hakiyetini tanımak şartıyla çeşitli idarî taksimatlarla ayırıp tayinler yaptı. Kudüs'ün geri kazanılması krallığa sadece az fayda sağladı. Frederich'in acele geri dönüşü yüzünden burası açık şehir olarak kaldı. Sehilden buraya gelen yolu kontrol etmek mümkün değildi. Durum oldukça

406. Runciman, C.3., s. 164.

407. Geniş bilgi için bkz: Runciman, C.3., s. 165 - 182; Şeşen, C.6., s. 373.

tehlikeliydi. Sultan el - Kamil, işine geldiği her an Kudüs'ü geri alabilirdi.⁴⁰⁸

Frederich'in gerek Kıbrıs ve gerekse Kudüs krallığında bıraktığı ana miras acı ve şiddetli bir iç mücadele, iç savaş oldu. Kıbrıs'ta iç savaşı derhal patlak verdi. Kudüs krallığı üzerinde de aynı şekilde iç mücadele başladı. Sonuçta daha önce Kudüs Kralı seçilip, ancak gelmeyen Kondrad, Nihayet kral oldu. Böylece Frederich'in Kudüs krallığı sona erdi. Kıbrıs ve Suriye'deki Hristiyanlar arasında iç mücadele 1236 yılına kadar devam etti. Ancak Frederich'in Suriye'deki nüfuzu yok denecek bir seviyeye geldi. Bu sırada Kudüs Krallığı ile Kıbrıs Krallığını tekrar birleştirilmeye çalışılmışsa da başarı sağlanamadı.⁴⁰⁹

İmparator Frederich, Kuzey Suriye'de Hristiyan hakimiyetinde olan Antakya ve Trablus Kontluğunu, el - Kamil ile akdettiği barış anlaşması dışında bırakmıştı. dolayısıyla Antakya ve Trablus kontu Bohemund IV. daha rahat hareket ediyordu. Kuzey Suriye'de topraklarını genişletmek düşüncesindeydi. Bu amaçla Kuzey Suriye'deki Haspitaller ve Templier tarikatları ile anlaşp 1237 yılında onları Hama, Cübeyle ve Derbsak kaleleri üzerine gönderdi. Ancak Halep hakimi onları bozguna uğratarak genişlemelerini önledi. Bunun dışında el - Kamil ile Haçlılar arasında önemli bir olay olmadı. Bu durum, el - Kamil'in şahsiyeti ile ilgiliydi. Çünkü el - Kamil barışsever biriydi. O, Eyyubilere ait ülkeleri kendi hakimiyeti altında birleştirmek bahis konusu olunca çarpışmaya ve her türlü entrikalara girişmeye pek ala hazır; aile arasındaki ihtilaflar hiç bir tarafa fayda sağlamıyordu. O, yine Selçukluların ve Harezmlilerin taarruzlarını önlemeye de hazır; fakat kendisine güçlük çıkarmadıkları sürece Hristiyanlara dokunmuyordu.⁴¹⁰ Kendisi, Müslümanların Frenk limanlarından sağladığı iktisadî faydaların farkındaydı. Doğu ile batı arasındaki bütün ticaret hayatının baltalanmasına sebep olmayı istemiyordu. Halkının maddî refahını düşünüyordu. Bütün bunlardan dolayı Frenkler arasındaki iç mücadelelere dokunmadı. Eğer isteseydi bu durumdan faydalanıp Suriye'deki Haçlı topraklarının bir kısmını alabilirdi.

408. Runciman, C.3., s. 167 - 169.

409. Runciman, C.3., s. 169 - 178.

410. Runciman, C.3., s. 181 - 182.

BEŞİNCİ BÖLÜM

**es - SALİH NECMEDİN EYYUB DEVRİNDE
SURİYE VE EYYUBİ HAKİMİYETİNİN
SURİYE'DE SONA ERMESİ**

BEŞİNCİ BÖLÜM

es - SALİH NECMEDİN EYYUB DEVRİNDE SURİYE VE EYYUBİ HAKİMİYETİNİN SURİYE'DE SONA ERMESİ

A. es - SALİH NECMEDİN EYYUB DEVRİNDE SURİYE

1. el - Kamil'in Ölümünden Sonra Suriye'nin Durumu

Mısır, Suriye ve el - Cezire hakimi el - Kamil'in 11 Mart 1238'de ölümü Eyyubiler arasında iç savaşı doğurdu. el - Kamil'in ölümü üzerine, devlet adamları yerine veliahdı ve Mısır'daki naibi el - Adil Seyfeddin Ebubekir'in (II. el - Adil) Eyyûbî tahtına geçmesini ve Dimaşk'ta bulunan amcasının oğlu el - Cevad Yunus b. Mevdud b. el - Adil'in onun naibi olmasını kararlaştırdılar.⁴¹¹ Böylece II. el - Adil 10 Mart 1238'de Mısır'da saltanat tahtına oturdu ve el - Cevad'da Dimaşk'ta onun naibi oldu. II. el - Adil'in hem Mısır'a hem de Suriye'ye hakim olmasını diğer Eyyûbî meliklerinin kabul etmeleri mümkün değildi. Bu yüzden iç savaş patlak verdi.

Bu taksimat dışında, el - Cezire ve Diyarbekir bölgesinde el - Kamil'in büyük oğlu es - Salih Necmeddin Eyyub, Halep'te annesi Safiye Hatun'un vesayeti altında en - Nasır Salahaddin Yusuf, Kerek ve Ürdün'de en - Nasır Davud, Hims'ta II. Şirkuh, Hama'da el - Muzaffer Takiyuddin, Musul'da Bedreddin Lülü, Baalbek'te es - Salih İmamüddin İsmail b. el - Adil ve Meyyfarakin'de Necmeddin Gazi hüküm sürüyorlardı. en - Nasır Davud, el - Kamil ile aralarında vardıkları anlaşmaya uygun olarak Dimaşk'ın kendisine verilmesini bekliyordu. Fakat Dimaşk'ın idaresi el - Cevad'a verilmesi üzerine, Filistin'de el - Kamil'e ait olan yerleri işgal edip kendi toprakları olan Kerek ve Ürdün'e kattı. Ayrıca Mısır'da Eyyubi Sultanı olan II. el -

411. İbn Vasil, Muferrecu'l - Kurub, C.5, s. 171 - 173; Zehebî, Duvel - i Islâm, C.2., s. 104 - 106; Ahmed Cevdet, Kısas, C.6, s. 52; Muhammed Kurd Ali, a.g.e., s. 92 - 93; Şehabeddin Tekindağ, "Melikû's - Salih", İ.A., C.7., s. 674 - 675.

Adil'e haber göndererek Dımaşk'ın el - Cevad'ın elinden alınıp kendisine verilmesi için yardımcı olmasını istedi.⁴¹² Ancak Sultan II. el - Adil bu isteği reddetti.

2. Kuzey Suriye ve el - Cezire'de Güç Mücadeleleri

el - Kamil'in ölümü üzerine Hıms hakimi II. Şirkuh, Halep Eyyûbîleri ile işbirliği yaparak Kuzey Suriye'deki Hama'yı kuşattı. Halepliler de Harezmlilerden ve Anadolu Selçuklularından yardım alarak Hama beyliğine bağlı olan Maara'yı aldılar ve Hama'yı kuşattılar. Hama sahibi Muzaffer Takiyuddin daha önce el - Kamil'in tarafını tuttuğu için müttefikler bunun topraklarını almak istediler.⁴¹³ Diğer taraftan Halep Atabeyi durumunda olan Safiyye Hatun, Anadolu Selçuklu sultanı Keyhusrev ile ailevi bağlarını kurarak ona bağlılığını bildirdi ve aynı zamanda yeni Sultan II. el - Adil adına okunan hutbeyi kesip, Keyhüsrev adına hutbeyi okudu.⁴¹⁴ Böylece Safiye Hatun Keyhüsrev ile münasebetlerini artırarak kuvvetli bir destek kazandı. Ayrıca Anadolu Selçuklularının Kuzey Suriye'ye inmelerine zemin hazırladı.

Kuzey'de olaylar bu şekilde gelişirken, el - Cezire ve Diyarbakır sahibi es - Salih Necmeddin Eyyub ise, babası el - Kamil öldüğü sırada Hıms'a bağlı olan Rahbe'yi kuşatmaktaydı. Babasının ölüm haberini alınca muhasarayı kaldırdı ise de, bekledikleri ganimeti alamayacaklarından gazaba gelen Harezmlilerin mukavemeti ile karşılaştı. Kendisine bağlı olan Harezmlilerin isyanı üzerine es - Salih, Sincar kalesine kaçtı. Harezmliler ise el - Cezire bölgesini yağmaladılar.⁴¹⁵ Umumî durum, içeride ve dışarıda bir çok tehlike ile karşı karşıyaydı. el - Cezire bölgesinde es - Salih Necmeddin Eyyub'un yalnız kalmasını fırsat bilen Gıyaseddin Keyhüsrev, onun elindeki toprakları, müttefikleri olan Eyyubi melikleri arasında taksim etti. Urfa ve Seruc'u Haleplilere, Sincar ve Nusaybin'i Mardin Artuklularına, habur'u II. Şirkuh'a

412. Ramazan Şeşen, a.g.e., C.6., s. 374.

413. Ahmed Cevdet, Kısas, C.6., s. 52; Şeşen, C.6., s. 374

414. Amhed Cevdet, Kısas, C.6., s. 52 - 53.

415. Zehabi, Duvel-i Islâm, C.2., s. 104; Ahmet Tekriti, el - Eyyubiyyun Fi Şimali Şam ve'l Cezire, s.

296 - 297; Şehabeddin Tekindağ, a.g.m., s. 675.

vermeye ve kendisi de Samsat ile Amid'i almaya karar verdi.⁴¹⁶ Suriye ve Anadolu, moğol tehlikesi ile karşı karşıya kaldığı bir dönemde, Eyyubi Melikleri, Artukluları ve Anadolu Selçukluları Kuzey Suriye ve el - Cezire'de tam bir keşmekeş ve nüfuz mücadelesi içindeydiler.

Musul emiri Bedreddin Lülü'de es - Salih Necmeddin Eyyûb'a düşmanca tavır takındı. Onun Sincar kalesinde mahsur kalmasını fırsat bilen Bedreddin, 1238'de Sincar'ı kuşattı. Bütün bu düşmanların, bilhassa Gıyaseddin Keyhüsrev'in etrafında toplanmış olan Halep, Humus, Mardin ve Meyyafarakin emirlerinin, müsterek bir hareket ihtimali daima göz önünde bulundurmak icap ediyordu. İyi bir devlet tecrübesine sahip olan Necmeddin Eyyûb, bu tehlikeli ve karışık vaziyet üzerine, Harran, Urfa, Seruc ve Rakka'yı Harezmlilere ikta olarak vererek onları tekrar etrafında toplamayı başardı. Berke Han komutasındaki Harezmliler, es - salih Necmeddin Eyyûb'a bağlılık yemini ettiler. Bunlar yardımcı kuvvetler sıfatı ile bu bölgede önemli rol oynadılar. Böylece es - Salih Necmeddin'in el - Cezire'de durumu birdenbire kuvvetlendi. Necmeddin Eyyûb, Harezmlilerin desteğiyle Sincar üzerine yürüyüp, Bedreddin Lülü'yü büyük bir yenilgiye uğrattı. Bundan sonra Harezmlileri, Amid'i muhasara eden Anadolu Selçukluları üzerine gönderdi. Harezmlilerin gelmesi üzerine Selçuklular muhasarayı kaldıraak geri çekildiler.⁴¹⁷ el - Cezire ve Diyarbakır'da hakimiyetini tekrar kuran es - Salih Necmeddin, bundan sonra, vaziyetini sağlamlaştırmak ve tehlikelere karşı hazır bulunmak maksadıyla faaliyetlere girişti.

3. es - Salih Necmeddin Eyyûb'un Suriye'ye Hakim Olması

el - Kamil'in ölümünden sonra II. el - Adil'in Şam naibi olan Cevad Yunus, Suriye emirliğine geçti. Ancak Kerek ve Ürdün hakimi en - Nasır Davud, Suriye'nin kendisine verilmemesini bir türlü hazmedemiyordu. en - Nasır Davud Suriye'yi almak amacıyla harekete geçti ve

416. Şeşen, C.6., s. 375; Şehabeddin Tekindağ, a.g.m., s. 675.

417. Geniş bilgi için bkz: Ibn Vasıl, Müferrecü'l - Kurub, C.5., s. 180 - 191; Ahmed Tekriti, el - Eyyubiyyun fi Şimal-i Şam ve'l Cezire, s. 297 - 298; Şehabeddin Tekindağ, a.g.m., s. 675; Şeşen, C.6., s. 375; Fuad Köprülü, "Harizmşahlar" I.A., C.5/I, s. 291 - 292; Ahmed Cevdet, Kısas, C.6., s. 53 - 54.

Filistin bölgesini istila etmeye başladı. Bunun üzerine Dımaşk hakimi el - Cevad, Filistin'deki eski topraklarını kurtarmak ve en - Nasır Davud'un tehlikesini önlemek amacıyla Filistin üzerine yürüdü. İki taraf arasında 5 Haziran 1238'de Nablus yakınında meydana gelen savaşta en - Nasır Davud Kerek'e çekildi. el - Cevad, onun elindeki Filistin bölgesini ele geçirdi.⁴¹⁸ Ancak el - Cevad'ın Suriye'deki bu başarısı, yeni Sultan II. Adil'i tedirgin etti. Onun Suriye'de istiklalini ilan edebileceğini düşünerek Suriye'den uzaklaştırmak için çeşitli girişimlerde bulundu.

Eyyübî Sultanlığı, es - Salih Necmeddin Eyyüb'un hakkıydı. Çünkü kendisi devlet tecrübesine sahipti. Eyyübîleri ancak o birleştirebilirdi. Sultan olan II. el - Adil ile onun Suriye'deki naibi el - Cevad, devlet otoritesini kuracak kabiliyete sahip değillerdi. Devletin imkânlarını eğlence ve lüks için harcıyorlardı. Devletin ileri gelenlerine iyi muamele etmediklerinden halk tarafından sevilmiyorlardı.

II. el - Adil, Dımaşk hakimi el - Cevad'ın müstakil hareket etmesi üzerine endişeye düştü. Onu Suriye'den uzaklaştırmak için gönderdiği elçilere, Dımaşk'ın teslim edilmesini, şehrin teslim etmediği takdirde, Mısır askerlerinin gelip zorla alacaklarını bildirdi⁴¹⁹ el - Cevad durumu tehlikede görerek telaşa kapıldı. el - Cevad bu emre uyar gibi görünüyordu. Gizli'den Hısn-ı Keyfa'da bulunan el - Cezire hakimi es - Salih Necmeddin Eyyüb'a mektup yazarak Suriye'ye karşılık, el - Cezire'deki Sincar ve Rakka şehirlerini değiştirmek istediğini bildirdi. Bu es - Salih'in de istediği bir şeydi. Teklifi hemen kabul edip dımaşk'a hareket etti. Oğlu Turanşah'ı doğudaki topraklarına naib bıraktı. el - Cevad'da Mısır'dan gelen elçileri öldürüp, el - Adil adına okunan hutbeye son vererek es - Salih Necmeddin adına hutbe okutmaya başladı. es - Salih Necmeddin, 10 Aralık 1238 tarihinde Dımaşk'a vardı. Dımaşk şehri ile ona bağlı olan yerleri teslim aldı. el - Cevad'da Dımaşk'a karşılık olarak kendisine verilen Sincar ve Rakka şehrine gitti.⁴²⁰ Böylece es - Salih, el - Cezire yanında Dımaşk ve çevresine de hakim

418. Ahmed Cevdet, Kısas, C.6, s. 53 - 54; Şeşen, C.6., s. 375.

419. Şeşen, "Eyyübîler" D.G.B.İ.T., C.6., s. 376.

420. Zehebi, Duvel-i İslâm, C.2, s. 106 - 108; Ahmed Cevdet, a.g.e., s. 54; Şeşen, C. 6, s. 376.

olarak amacının bir kısmını gerçekleştirdi. Bu sırada Eyyûbî meliklerinin en güçlüsü durumundaydı.

es - Salih Necmeddin Eyyub, kısa zamanda Dimaşk'ta hakimiyetini kurdu. Onun Dimaşk'ta hakimiyetinin yerleştiğini anlayan Baalbek sahibi amcası İmameddin İsmail Dimaşk'a gelip ona bağlılığını bildirdi. Bu sırada Hama sahibi el - Muzaffer Takiyuddün, Dimaşk Sultanını Hims'i muhasaraya teşvik ediyordu.⁴²¹

4. İmameddin İsmail'in Dimaşk'ı Zapt Etmesi

es -Salih Necmeddin Eyyub, Suriye'de hakimiyetini kurduktan sonra Dimaşkta uzun müddet kalmadı. Babasının en zengin eyaleti olan Mısır eyaletini ele geçirip Eyyûbî sultanı olmak hususunda kararlıydı. Bu sırada Mısır Eyyûbî devleti II. el - Adil'in tahakkümü altındaydı. Onun idaresinden memnun olmayan bazı Mısır Emirleri gizlice mektuplar yazarak, es - Salih Necmeddin'i Mısır'ı zapta teşvik ediyorlardı.⁴²² Bunun üzerine oğlu Fetheddin Ömer'i Dimaşk'ta vekil bırakarak, babasının tahtına oturmak üzere 5 Mayıs 1239'da Mısır'a hareket etti. Mısır askerlerinin bir kısmı da gelip onu yolda karşıladılar.⁴²³ Bu sefer es-nasında es - Salih Necmeddin, Nablus, Şeria vadisi ve Kudüs çevresini ele geçirdi.⁴²⁴

es - Salih Necmeddin, el - Avca'da bulunduğu sırada Mısır emirlerinin davet mektuplarını alıyordu. Ancak bu emirlerin samimiyetlerinden şüphe ederek durumun aydınlanmasını bekliyordu. Ayrıca Baalbek sahibi amcası İmameddin ise bir taraftan dost olduğunu söyleyerek onu oy alıyor, diğer tarafta Dimaşk'taki kuvvetlerin Nablus'ta bulunmasından istifade ederek Dimaşk'ın zaptı için planlar yapıyordu. Kerek sahibi en - Nasır Davud ise, Mısır'a gidip es - Salih Necmeddin aleyhine II. el - Adil ile anlaştı.⁴²⁵ Diğer taraftan Abbasi halifesi, taraflar

421. Şeşen, a.g.e., C.6., s. 376 - 377.

422. Şehabeddin Tekindağ, "Melikü's - Salih" I.A., C. 7., s. 675; Şeşen, s. 377; Ahmed Cevdet, Kısas, C.6., s. 54.

423. Ahmed Cevdet, Kısas, C.6., s. 54; Şeşen, C.6, s. 377.

424. Şeşen, C.6., s. 377.

425. Ahmed Cevdet, Kısas, C.6., s. 54 - 55; Şeşen, C.6., s. 377; Şehabeddin Tekindağ, a.g.m., s. 675.

arasında anlaşmasının yapılması için çaba sarfettiyse de başarılı olamadı. es - Salih Necmeddin, Nablus'ta iken Baalbek sahibi İmameddin İsmail, Dimaşk'ın zaptı için gizliden Hims sahibi II. Şirkuh ile anlaşarak Eylül 1239 (637)'de Dimaşk'ı ansızın kuşatıp ele geçirdiler. Şehirde babasının naibi olan Fetheddin Ömer'i hapsedtiler. Dimaşk'ın zapedildiğini ve oğlunun hapsedildiğini duyan es - Salih Necmeddin, çaresiz kaldı ve geri döndü. Ordusu dağılınca köleleri ile yalnız kaldı ve ne yapacağını şaşırıldı. Bu sırada Mısır'dan Kerek'e dönen Kerek hakimi en - Nasır Davud, Nablus'a gelerek onu yakaladı ve onu Kerek'e götürüp adamları ile beraber hapsedti.⁴²⁶ Böylece İmameddin İsmail'in Dimaşk hakimiyeti başlamış oldu. Eyyûbî devleti, melikler arasındaki rekabet yüzünden parçalandı.

5. en - Nasır Davud'un Kudüs'ü Frenklerden Geri Alması

es - Salih Necmeddin'in Kerek'te hapsedilmesi, Eyyûbî sultanı II. el - Adil'i oldukça rahatlattı. Çünkü el - Adil, O'nun gelip Mısır'ı alacağını düşünüyordu. Böyle güçlü birinden tamamen kurtulmak niyetindeydi. Bu nedenle, II. el - Adil, en - Nasır Davud'a elçiler göndererek aşabeyisinin kendisine teslim edilmesi halinde çok tazminat vereceğini vaadetti. Fakat en - Nasır, gerek II. el - Adil'den gerekse Dimaşk hakimi İmameddin İsmail'den nefret etmekteydi. Kendisi Dimaşk'ın zaptedilmesi için plânlar kuruyordu. es - Salih Necmeddin'i onlara karşı elinde koz olarak bulunduruyordu.⁴²⁷

Eyyûbî melikleri arasında bütün bu kargaşalıklar devam ettiği ve Suriye'de siyasî birliğin hemen hemen yok olduğu bir sırada, II. Frederich'in Sultan el - Kamil ile akdetmiş olduğu barışın muhleti de sona ermişti. Bunun üzerine çoğunluğu Fransızlardan oluşan bir Haçlı ordusu 1239'da Suriye'ye girdi. Bu Haçlı ordusu, en - Nasır Davud'un hakimiyetinde olan Ürdün ile Dimaşk arasındaki ticaret yolunu keserek Müslüman kervanlarına saldırdılar.⁴²⁸ Haçlılar bu suretle Kerek hükümdarı en - Nasır davud'u kendilerine düşman ettiler. Ayrıca Avrupa'dan

426. Zehebi, Düvel-i İslâm, C.2., s. 107 - 109; Ahmed Cevdet, a.g.e., s. 55; Şeşen, C.6., s. 378; Şhabeddin Tekindağ, a.g.m., s. 675.

427. Şeşen, C.6., s. 379

428. Runciman, C.3., s. 184 - 186.

Suriye'ye gelen Fransız Haçlılarının da yardımıyla Frenkler, Kudüs'ü tamir etmeye başladılar.⁴²⁹ Bunun üzerine en Nasır Davud, Frenklerin, Müslüman kervanına karşı yaptığı saldırıyı cevaplandırmak ve şehrin tamirini engellemek için Kudüs üzerine yürüdü. en - Nasır, Suriye sahiline gelen Mısır askerlerinin yardımıyla Kudüs'ü 7 Aralık 1239 tarihinde Haçlılardan geri aldığı gibi onların tamir ettikleri kaleleri de yıktı.⁴³⁰ Böylece en - Nasır Davud, hem Kudüs'ü tekrar m Müslümanların hakimiyetine aldı hem de Müslümanların desteğini kazanarak Kerek'te Eyyûbî melikleri arasında güçlü bir duruma yükseldi.

6. es - Salih Necmeddin'in Saltanatı Ele Geçirmesi ve Suriye'deki Durum

es - Salih Necmeddin Eyyûb, Kerek'te göz hapsinde bulunduğu sırada., Hama hakimi el - Muzaffer, Harezmîliler ve Turanşah arasında es - Salih Necmeddin'in serbest bırakılıp, sultan yapılması için münasebetler devam ediyordu. Kerek hakimi en - Nasır Davud ve Mısırlı emirler ile Anadolu Selçuklu Sultanı Gıyaseddin Keykubat da bu ittifaka katıldılar. Sultan II. el - Adil'in kötü niyetinin anlaşılması üzerine en - Nasır Davud, 11 Nisan 1240 tarihinde es - Salih Necmeddin'i serbest bırakarak onun adına hutbe okutmaya başladı.⁴³¹ Bundan sonra en - Nasır Davud ile biraraya gelen es - Salih Necmeddin Eyyûb, mezkur melik ile bir anlaşma imzalayıp birbirlerine sadık kalacaklarına dair ant içtiler. Bu anlaşmaya göre, mısır ülkesi es - Salih Necmeddin'e verilecek, dımaşk ile Şark memleketlerinin bir kısmı en - Nasır Davud'a verilecektir. Bunun üzerine her iki melik, Mısır'ı almak üzere Gazze'ye gittiler. Bu durumdan haber alan II. el - Adil, Dımaşk hakimi amcası İmameddin İsmail ile Hıms'ta babası II. Şirkuh'un yerine geçen el - Mansur İbrahim ile anlaştıktan sonra, hemen Mısır'dan hareketle Bilbis'e doğru yürüdü. es - Salih Necmeddin ve en - Nasır Davud iki çember arasında kaldılar.⁴³² Tam bu sırada el - Adil'e karşı olan Mısır'daki Türk emirlerinin II. el - Adil'i tev-kif ettiklerini bildiren ve kendilerini Mısır'a davet eden habercinin gelmesi üzerine, mayıs 1240

429. Ahmed Cevdet, C.6., s. 56;

430. Runcıman, C.3., s. 187 - 187; Ahmed Cevdet, Kısas, C.6., s. 56.

431. Şeşen, C. 6, s. 379; Ahmed Cevdet, Kısas, C.6., s. 56; Şehabeddin Tekindağ, a.g.m., s. 675.

432. Ahmed Cevdet, Kısas, C.6., s. 56 - 57; Şehabeddin Tekindağ, a.g.m., C.7, s. 675; Şeşen, C.6, s. 379;

Ayrıca geniş bilgi için bkz: İbn Vasil, Muferrezu'l - Kurub, C.5., s. 208. v.d.

başlarında es - Salih ile en - Nasır Mısır'a gittiler. Mısır emirleri, hiç bir itirazda bulunmaksızın 17 Mayıs 1240 (23 Şevval 637) tarihinde Kahire'de es - Salih Necmeddin Eyyub'un sultanlığını kabul ettiler. II. el - Adil ise 1246 yılına kadar tutuklu kaldıktan sonra boğularak öldürüldü.⁴³³ es - Salih Necmeddin Eyyub, bundan sonra Eyyûbî sultanlığı içindeki nüfuzunu artırmak ve dışarıdan gelecek tehlikelere karşı hazır bulunmak maksadı ile faaliyete girişti. İdarî alanda gerekli tavsiyeleri yaptı, Memlûkleri kendi etrafında toplamayı başardı.

es - Salih Necmeddin Eyyub Mısır'da hakimiyetini kurduktan sonra, onunla beraber olan ve onun sultan olmasını sağlayan Kerek Sahibi Nasır Davud, yapılan anlaşma gereğince Şam ve Şark memleketlerinin alınması için es - Salih Necmeddin'den yardım istedi. Fakat o verdiği sözden durmayarak yardım etmedi.⁴³⁴ es - Salih Necmeddin, Suriye ve Şark şehirlerini zaptederek, Eyyûbîler devletini Salahaddin ve I. el - Adil zamanlarında olduğu gibi bir birliğe çevirmek istiyordu. O'nun muhakkak ki gelip Suriye'yi alacağını anlayan Dimaşk hakimi İmameddin İsmail korkuya kapılıp, tüm Suriye ileri gelenlerinin itirazlarına rağmen, salahaddin döneminde alınan Sakif Arnun, Tıbnın ile Safed'i Hristiyanlara teslim ederek Sultana karşı ittifak kurdu. Hatta Dimaşk hakimi, Sultanın ordusunu yenmek şartı ile Taberiyye, Askalan ve Kudüs'ü de vereceğini vaad etti.⁴³⁵ Suriye'yi almak düşüncesinde olan Sultan, Dimaşk hakiminin bu tavrından oldukça şüphelendi.

Dimaşk hakiminin Haçlılarla anlaştığını ve onlara Filistin sahil bölgesini vermeye karar verip Nablus'a geldiğini duyan en - Nasır Davud, Sultanın da kendisine karşı takındığı tavırdan şüphelenerek Kerek'e döndü. Yeniden sultana başvurarak vermeği vadettiği malı ve Dimaşk'ı ele geçirmesi için asker göndermesini istedi. Sultan es - Salih ona istediği malı

433. Zehebi, Duvel-i İslâm, C.2., s. 107 - 108; Ahmed Cevdet, Kısas, C.6., s. 56 - 57; Şeşen, C.6., s. 379 - 380.; Şehabeddin Tekindağ, a.g.m., C.7., s. 676; el - Adil'in öldürülmesi, Eyyubi Melikleri arasındaki saltanat mücadeleleri sırasında işlenen tek ve istisnai bir cinayettir. Bkz: Şeşen, C.6., s. 380; Ayrıca bkz: İbn Vasil, a.g.e., C.5., s. 208 - 341.

434. Ahmed Cevdet, Kısas, C.6., s. 57; Şeşen, C.6., s. 380.

435. Şehabeddin Tekindağ, "Meliküs-Salih", I.A., C.7., s. 680; Runciman, C.3., s. 188.

gönderdi, fakat asker yardımında bulunmaya yanaşmadı.⁴³⁶ Bu sırada Eyyûbî Devleti içindeki taht kavgalarından yararlanan Musul sahibi Bedreddin Lü'lü de el - Cevad'ın elinde bulunan Sincar'ı aldı. Elinde Ane şehrinden başka toprağı kalmayan el - Cevad, bu şehri de para ile Abbasi halifesine sattı. el - Cevad, bundan sonra bir ara Harezmîlerle, daha sonra Akka'da Frenklerle beraber bulundu ve Frenkler de onu Dımaşk sahibi İmameddin İsmail'e teslim edince, İsmail onu bir bahane ile öldürttü.⁴³⁷

es - Salih Necmeddin, Mısır'ın yanında Suriye'yi de hakimiyetine alıp Siyasî birliği sağlamak düşüncesindeydi. Fakat devrinde Eyyubilerdeki merkezi idarenin beylikler üzerindeki otoritesi daha da zayıfladı. 1243 yılına kadar sultanın hükmü, Kerek ve Dımaşk dahil doğudaki beyliklere geçmiyordu. Sadece el - Cezire ve Diyarbakır'da oğlu Turanşah ile Harezmîler, Suriye bölgesinde de Hama sahibi el - Muzaffer Takiyuddin onun adına hutbe okutmaya devam ettiler. Özellikle Hama, Suriye'deki merkeze bağlı grupların sığınağı oldu. Halep, Hims ve Kerek bundan böyle, Eyyübîler devrinde merkeze bağlanmadılar. Bilhassa Halep tamamıyla müstakil bir siyaset takip etti.

7. Harezmîlerin el - Cezire ve Kuzey Suriye'yi Yağmalamaları.

Harezmîler, hükümdarları Celaleddin'in ölümünden beri her tarafı kasıp kavurarak ve yağma ederek el - Cezire ve Kuzey Suriye'de dolaşıp durmaktaydılar. es - Salih Necmeddin el - Cezire hükümdarlığı sırasında bunlara Harran, Urfa, Seruc ve Rakka'yı ikta olarak verip, etrafında toplamayı başarmıştı. Harezmîler, bundan sonra, es - Salih Necmeddin'in yardımcı kuvveti sıfatı ile el - Cezire - Suriye siyasetinde önemli rol oynadılar.

es - Salih Necmeddin'in Kerek'te hapsedilmesi üzerine, Harezmîler tekrar doğan otorite boşluğundan faydalanarak el - Cezire bölgesini yağmalamaya başladılar. Harran, Urfa ve bazı kaleleri ele geçirdikten sonra, Caber Kalesi üzerine yürüdüler. Onlarla mücadele edemeyeceğini anlayan kale komutanı, Haleb'in fiili hakimi olan Safiyye Hatun'la anlaşp, 1240'da Caber kalesini Haleb'in bazı amillikleri ile değiştirdi. Berke Han komutasındaki Harezmîler,

⁴³⁶. Şeşen, C.6., s. 380.

⁴³⁷. Zehabî, Duvel-i İslâm, C.2., s. 108 - 109; Ahmed Cevdet, Kısas, C.6., s. 57; Şeşen, C.6., s. 380.

bundan sonra el - Cevad'ın elinde bulunan Rakka ve es - Salih b. Şirkuh'un elinde olan Rah-be'yi aldılar.⁴³⁸ Böylece otorite boşluğundan faydalanan Harezmliler, el - Cezire ve Kuzey Suriye'yi yağmalayarak halkı korku içine soktular.

1240'da Halep'den bir askerî kuvvetin Moğollara karşı Selçukluların yardımına gitmesini fırsat bilen Harezmliler, halep ordusunu ağır bir yenilgiye uğrattılar. Bundan sonra Berke Han komutasındaki Harezmliler, Halep topraklarını yağmaladılar. Bu bölgede dehşet saçan Harezmliler, sadece Hama hakimi el - Muzaffer Gazi ile anlaşmalı olduğundan Hama tarafına zarar vermediler.⁴³⁹ Harezmlilerin tehlikesini önlemek için, Halebliler, müttefikleri olan Hıms hakimi el - Mansur İbrahim ve Dımaşk hakimi İmameddin İsmail'den yardım alarak Harezmlilere karşı hazırlandılar. Anadolu Selçuklu Sultanı Keyhusrev'de müttefikî olan Haleblilere destek amacıyla el - Cezire'de bulunan Harezmliler üzerine yürüdü. Suriye'li ve Anadolu Selçuklularından oluşan müttefik kuvvetler ile Berke Han komutasındaki Harezmliler arasında 1241 yılında Urfa yakınlarında meydana gelen savaşta Harezmliler yenildiler. Kaçan Harezmlileri takip eden müttefik kuvvetleri, Harran, Urfa, Siverek, Ra'su'l - Ayn, Rakka ve Seruc'u aldılar. Hıms hakimi el - Mansur ise Habur ve Karkısıyye'yi aldı. Mısır sahibi Bedreddin Lü'lü, Dara ve Nusaybin'i istilâ etti.⁴⁴⁰ Böylece Harezmliler, el - Cezire'deki topraklarını kaybettikleri gibi, Eyyûbî sultanı es - Salih Necmeddin'in el - Cezire'deki otoritesinin de zayıflamasına sebep oldular. Ayrıca Anadolu Selçuklularının el - Cezire'ye inmelerine zemin hazırladılar.

8. Anadolu Selçuklularının Amid ve Siverek'i Almaları

Anadolu Selçuklu kuvvetlerinin Suriyeli müttefikleri ile birleşince Halep ordusu oldukça kuvvetlendi. Bu müttefikler daha önce es - Salih Necmeddin'in hakim olduğu el - Cezire ve

438. İbn Vasil, Muferrrecü'l - Kurub, C.5., s. 281 - 285; Ahmet Tekriti, el - Eyyûbiyyun fî Şimal-i Şam ve'l-Cezire, s. 298 - 299.

439. Ahmed Cevdet, Kısas, C.6., s. 59.

440. İbn Vasil, Muferrrecü'l - Kurub, C.5., s.284 - 290; Ahmed Cevdet, Kısas, C.6., s. 59 - 60; Ahmet Tekriti, a.g.e., s. 299 - 301; Şeşen, C.6., s. 381; Fuat Köprülü, "Harizmşahlar" I.A., C.5/I, s. 291.

Diyarbakir bölgelerini gizli anlaşmalarla aralarında paylaşmışlardı. Harezmîlilerle yapılan savaş sonucunda el - Cezire'nin büyük bir bölümünü hakimiyetlerine alan müttefikler, bu sefer Anadolu Selçuklu Sultanı Keyhüsrev komutasında birleşerek Amid'i kuşattılar. Burada Sultan es - Salih Necmeddin'in büyük oğlu Turanşah bulunuyordu. Turanşah bir müddet mukavemet ettikten sonra Hısn-ı Keyfa ve Heysem'in kendisine bırakılması şartıyla Amid'i Keyhüsrev'e teslim etti. Keyhüsrev, Haleplilerle varılan anlaşma gereği Siverek'i de ülkesine kattı.⁴⁴¹ Böylece, el - Cezire ve Diyarbakır'da Sultan es - Salih'e bağlı Hısn-ı Keyfa ve Heysem dışında bir yer kalmadı. Bunun sonucunda sultan es - Salih'in bu bölgede tesiri kalmadı. Anadolu Selçuklu sultanı Keyhüsrev de babasının uzun müddet gerçekleştirmeye çalıştığı el - Cezire hakimiyetini elde etmek üzere bulunuyordu.

el - Cezire'deki topraklarını kaybeden Harezmîliler, çaresiz olarak Abbasi halifesine sığındılar. Anadolu Selçuklularının el - Cezire'de kuvvetlenmesinden çekinen Meyyafarakin hükümdarı Şihabuddin Gazi, tekrar Harezmîliler ile birleşerek, Selçukluların yeni almış olduğu Amid üzerine yürüdüysen de, Selçuklular ile Suriyeli müttefik kuvvetlerine mağlup oldu. Keyhüsrev el - Cezire'de hakimiyetini elde etmek üzere iken bu sefer Moğollar Anadolu'ya girerek Erzurum'u tahrip ettiler. Keyhüsrev, bu büyük tehlike karşısında, moğollara karşı yardımlarından istifade etmek ümidi ile, düşmanları ile uyuşmak zorunda kaldı. 1241'de Ahlat'ı Muzaffer Gazi'ye Harputu'da Harezmîlilere ikta olarak vermek suretiyle sulh yapıldı. Keyhüsrev, bundan sonra 1243'de Köseadağ mağlubiyeti ile neticelenen harp hazırlıklarına başladı. Fakat Harezmîlileri boyunduruk altında tutmak zordu. 1242'de Harezmîliler, bu sefer tekrar Şihabuddin Gazi ve Türkmenler ile birleşerek, Anadolu Selçuklularına ve Halep'e bağlı bölgeleri yağmaladıysa da, halep, Hama, Hims, Sincar ve Musul kuvvetleri karşısında çok ağır bir hezimete daha uğradılar. Harezmîliler bundan sonra kendilerine ait olan Nusaybin taraflarında es - Salih Necmeddin Eyyub'a bağlı olarak oturmaya devam ettiler.⁴⁴²

441. Ibn Vasil, a.g.e., C.5., s. 290 - 296; Ebu'l - Ferec, C.2, s. 541; Zehebi, Duvel-i İslâm, C.2., s. ; Ahmed Cevdet, Kısas, C.6., s. 60; Ahmed Tekriti, a.g.e., s. 299 - 300; Şeşen, C.6., s. 382; Fuad Köprülü, a.g.m., s. 291.

442. Geniş bilgi için bkz: Ibn Vasil, Muferrecu'l - Kurub, C.5., s. 304 - 312; Ahmed Tekriti, a.g.e., s. 300 - 302; Şeşen, C. 6, s. 382 - 383; Fuad Köprülü, a.g.m., C.5/I, s. 291.

Harezmlilerin taşkınlıkları sonucunda Sultan es - Salih'in el - Cezire'deki hakimiyeti kalmadı. Suriye'de ise tam bir siyasî kargaşalık devam etti. Selçuklular, Amid ile birlikte Alaaddin Keykubat'ın uzun müddet gerçekleştirmeye çalıştığı el - cezire hakimiyetini ekle etmek üzere iken, 1243 yılında Gıyaseddin Keyhüsrev'in Köseadağ Savaşında yenilmesi üzerine, bu bölgedeki siyasi rolleri sona erdi. Onların yerini bu sefer Moğollar aldı.

9. es - Salih Necmeddin'in Suriye Eyyubi Melikleri ile Mücadelesi

Mısır'ın sahibi Sultan es - Salih Necmeddin, bütün Suriye ve Şark şehirlerini zaptederek, Eyyubiler devletini Salahaddin ve Adil zamanlarında olduğu gibi bir birliğe çevirmek istiyordu. Fakat Harezmlilerin yenilgisi sonucunda Sultan, el - Cezire'yi kaybetmiş ve Suriye'deki Eyyûbî melikleri O'nun Suriye taraflarını ele geçirmesine mani olmak için ittifak kurmuşlardı.

Kerek sahibi en - Nasır Davud, Sultan es - Salih Necmeddin'in kedisine vâdettiği Dımaşk ile Şark vilayetlerini vermiyeceğini anlayınca ona karşı ittifak kurmaya çalıştı. Diğer taraftan es - Salih Necmeddin'in sultan olması üzerine, Dımaşk sahibi İmamedin İsmail endişeye kapıldı. Çünkü sultanın muhakak ki gelip Suriye'yi alacağını biliyordu. Bu nedenle hileye baş vurup, ona karşı en - Nasır Davud, Hıms hakimi el - Mansur İbrahim, halep hakimi Safiye Hatun'la ittifak kurarak Suriye'deki Eyyûbî meliklerini birleştirmeyi başardı. Sonra Anadolu Selçuklu Sultanı Gıyaseddin Keyhüsrev adına hutbe okutarak onun desteğini de sağlamaya çalıştı.⁴⁴³ İmamedin İsmail, Suriye'nin güvenliği için bu tedbir ve ittifakları yeterli bulmuyordu. Bu sefer sultana karşı Suriye'deki Haçlılarla da ittifak kurmaya çalıştı. es - Salih Necmeddin'e karşı onlarla anlaşmak için Sultan Salahaddin tarafından fethedilen Safed, Sakif, Arnun kalelerini ve Müslümanlarla Haçlılar arasında ortak bölge olan Sayda, taberiyye ve Cebel-i Amile'yi onlara bıraktı.⁴⁴⁴ Onun bu hareketi müslümanlara çok ağır geldi. Hatta bu yüzden Dımaşk uleması İmaddin İsmail'den gelmesi beklenen zarardan korkarak, Suriye'yi terkettiler.⁴⁴⁵ Eyyubi me-

443. Şeşen, "Eyyubiler", D.G.B.I.T., C. 6, s. 383.

444. Runciman, C.3, s. 188 - 194; Ahmed Cevdet, Kısas, C.6., s. 57 - 58; Şehabettin Tekindağ, a.g.m., C.7., s. 680

445. Ahmed Cevdet, Kısas, C.6., s. 57 - 58; Şehabettin Tekindağ, a.g.m., C.7, s. 680.

likleri arasındaki kargaşalıklardan en iyi faydalanan Haçlılar oldu. Yukarıda bahsettiğimiz ittifak ile Frenkler, bu suretle Ürdün'ün batısında kalan bütün eski topraklarını, Gazze'ye kadar tekrar elde etmiş oldular.

Eyyûbî sultanlığı bir çok tehlike ile karşı karşıya idi. Sultan es - Salih Necmeddin, Dimaşk hakiminin kötü niyetinden şüphelenerek, Dimaşk'ı onun elinden almak ve Suriye kıyılarında müstahkem mevkiilerdeki Frenkleri cezalandırmak amacıyla el - Cevad Yunus ile 1241'de bir anlaşma imzaladı. Bu anlaşmadan telaşa düşen İmameddin İsmail, 1243'de, oğlu Muğiseddin Ömer ile diğer adamlarını serbest bırakmak ve Dimaşk, Halep ve Hıms'ta hutbeyi kendi adına okutmak üzere, es - Salih Necmeddin'e müracaat etti. Fakat onun kendisine karşı Harezmlileri teşvik ettiğini öğrenince, sultana karşı müttefikleri ile savaşa karar verdiği gibi, Frenklerin desteğini sağlamak için öncekilere ilave olarak Kudüs, Taberiyye ve Askalan şehirlerini verdi. Haçlılar Taberiyye ve Askalan şehirlerini yeniden inşâ ettiler.⁴⁴⁶ Sultan es - Salih'in anlaşma isteğinde samimi olmaması ve düşmanlarını cezalandırmak için Harezmlilerden gizlice yardım istemesi, sultan ile Suriye'li müttefikler arasındaki diyalogun kesilmesine sebep oldu. Böylece her iki taraf birbirleri ile savaşmak üzere hazırlanmaya başladılar.

a. Harezmlilerin Kudüs'ü Frenklerden Alması

Suriye'deki gelişmeler üzerine, Sultan es - Salih Necmeddin, Frenklerden daha savaşçı müttefikler buldu. Sultan, el - Cezire bölgesinde çok zor şartlar altında yaşayan Harezmlilere 1244 yılında mektup yazarak Dimaşk ve Filistin arazisine baskın yapmaya davet etti. Çünkü Harezmliler sultanın müttefiki idiler. es - Salih Suriye'yi diğer Eyyûbî meliklerinden almak için onların yardımına muhtaç idi. Sultan, bir tarafta Suriye üzerine yürümeye hazırlanırken, diğer taraftan sultanın yardım davetine büyük bir sevinçle kabul eden Harezmliler, 1244 Hazi-
ranında Berke Han komutasında Fırat'ı geçerek iki koldan Suriye'ye girdiler. Bir kol Baalbek, diğer kol Dimaşk üzerinden geçtikleri yerleri yağmalayarak Filistin'e girip Kudüs üzerine yürüdüler. Frenklerin elindeki Kudüs'ü kurtararak buradaki Hristiyanlara ait mukaddes yerleri

446. İbn Vasil, Muferrecü'l - Kurub, C.5, s. 327 - 334; Şehabeddin Tekindağ, a.g.m., C.7, s. 680; Şeşen, C.6, s. 383 - 384.

ve mezarları korkunç bir şekile tahrip ettiler. Sonra ilerleyip Gazze'de karargah kurarak mısır'dan gelecek askerleri beklemeye başladılar.⁴⁴⁷ Kudüs, böylece kesin ve nihai olarak Frenklerin elinden alınmış oluyordu. Kapılarından tekrar bir Hristiyan ordusunun geçmesi için yedi asra yakın bir sürenin akıp gitmesi gerekecekti.

Harezmîliler, Kudüs'ü yakıp yıkarlarken Suriye'li müttefikler Akka'ya hareket edip orada müttefikleri olan Haçlı kuvvetleri ile birleşti. Galip geldikleri takdirde, Haçlılara Mısır topraklarının bir kısmını da vermeyi vadettiler. Haçlılardan sonra Kerek'ten de yardım geldi. Diğer tarafta ise, sultan es - Salih, Harezmîlilerin bu başarısından dolayı onlara bir çok hediyeler gönderdi. Ayrıca savaş kazanılırsa Suriye ülkesini onlara vereceğini bildirdi. Kendisi de memluklu Rukneddin Baybars komutasındaki bir orduyu Mısır'dan Gazze'ye gönderdi.⁴⁴⁸

Kuzey'de Harezmîlilerin güneyde ise Mısır'dan gelen kuvvetlerin karşısında, Hıms haki-mi el - Mansur komutasındaki Suriyeli müttefikler, bu iki kuvvetin birleşmelerini önlemek amacıyla güneyden Gazze'ye yürüdüler. İki taraf 20 Ekim 1244 yılında Gazze yakınlarında karşılaştı. Meydana gelen savaşta Suriye'deki Eyyûbî melikleri ile Haçlılardan oluşan müttefik ordusu büyük bir yenilgiye uğradılar. Özellikle atlı ve yayadan oluşan Haçlı ordusu imha oldu.⁴⁴⁹ Bu Gazze felaketi ile Frenkler Filistin'i tamamen kaybettiler. Verdikleri insan kayıpları ile, Suriye sahil şeridi ile ülke içindeki birkaç en müstahkem kaleden başkasını savunmak imkandan yoksun kaldılar. Hristiyanlar oldukça zor durumda kaldılar. Eğer Sultan es - Salih, hemen Hristiyanlar üzerine yürüseydi onları tamamen Suriye'den çıkarabilirdi. Ancak Dımaşk'taki rakibini ortadan kaldırıp Suriye birliğini sağlamak zorundaydı. Bu gecikme Hristiyan devletini kurtardı.

447. İbn Vasil, a.g.m., C.5., s. 334 - 340; Runciman, C.3., s. 195; Şeşen, C.6., s. 384; Ahmet Tekriti, el - Eyyubiyyun fi - Şimal-i Şam ve'l - Cezire, s. 299 - 301; Fuad Köprülü, a.g.m., s. 291.

448. Şeşen, C.6., s. 384; Runciman, C.3., s. 196.

449. Zehabi, Duvel-i İslâm, C.2., s. 110 - 111; Runciman, C.2., s. 196 - 197; Şeşen, C.6., s.384; Ahmed Tekriti, a.g.e.; s. 300 - 301; Fuad Köprülü, a.g.m., C.5/1., s. 291 - 292.

b. es - Salih Necmeddin'in Dimaşk'ı Hakimiyetine Alması

Sultan es - Salih Necmeddin, Gazze zaferiyle, Gazze'yi ve sahillerini ve Kudüs'ü hakimiyetine aldı. Sultan, Frenk ve Suriye kuvvetlerinin taarruz tehlikesinin artık ortadan kalktığını görünce, Suriye'yi tamamen hakimiyetine almak için onlara karşı hareketine devam etti.

Zaferden sonra Mısır ordusu, bu sefer, Hospitalier'lerden müteşekkil bir garnizona sahip bulunan Askalan üzerine yürüdü. Kale, Frenkler tarafından iyi tahkim edildiği için Mısırlıların umumi taarruzu başarısız kaldı.⁴⁵⁰ Askalan'ın muhasarası için bir miktar kuvvet bırakıldıktan sonra, Mısır ordusu emir Muineddin kumandasında Orta Filistin üzerinden kuzeye yöneldi. Kerek hükümdarı en - Nasır'ın, Ürdün'ün batısında kalan bütün arazisini elinden aldıktan sonra Dimaşk beyliklerine ait yerleri işgal etti.⁴⁵¹ Aynı yıl Moğollar, Musul hakimi Bedreddin Lü'lü vasıtasıyla Şam ve el - Cezire'deki beyliklere vergi koydular.⁴⁵² Yine 1244 yılı içinde Hama hakimi el - Muzaffer ile Meyyafarakin hakimi Şihabüddin Gazi öldüler. Yerlerine Hama'da el - Mansur Nasıruddin, Meyyafarakin'de el - Kamil Nasıruddin hükümdar oldular.⁴⁵³

Sultan es - Salih, Suriye'nin merkezi olan Dimaşk'ı alıp Suriye birliğini gerçekleştirmek istiyordu. Bu neden Nisan 1245 yılında bir orduyu Dimaşk muhasarasına gönderdi. Harezmlilere de mektup yazarak orduya katılmalarını istedi. Bunun üzerine Harezmliler, Filistin'i tekrar yağmalayarak, Dimaşk muhasarasında Mısırlılara katılmak üzere ülke içine daldılar. İmam eddin ile el - Mansur İbrahim Dimaşk'ta muhasara altına aldılar. Muhasara altı ay sürdü. Kurtuluş çaresi bulamayan İmameddin İsmail ile Hıms hakimi el - Mansur İbrahim, sonunda Dimaşk'tan vasgeçmek kaydıyla anlaşmak zorunka kaldılar. İki taraf arasında yapılan anlaşma ile Baalbek ve Basra İmameddin İsmail'e verildi. Hıms ile etrafı el - Mansur İbrahim'de kaldı.

450. Runcıman, C.3., s. 197

451. Runcıman, C.3., s. 198; Şeşen, C.6., s. 384 - 385.

452. Şeşen, C.6., s. 385.

453. Ahmed Cevdet, Kısas, C.6., s. 65.

Dımaşk ise sultanın başkomutanı Muineddin b. Şeyhu's-Şuyuh'a teslim edildi.⁴⁵⁴ Böylece sultana rakip olan İmameddin İsmail'in başlıca şehirleri ve bilhassa Suriye'nin merkezi olan Dımaşk sultanın hakimiyetine geçti. Kudüs ise daha önceden alınmıştı. Bu iki önemli şehrin alınması sultanın Suriye'deki durumunu kuvvetlendirdi.

10. Suriye'de es - Salih Necmeddin - Harezmliler Mücadelesi

Sultan es - Salih, Suriye'deki bu başarılarını Harezmlilerin yardımıyla elde etti. Dımaşk'ın alınmasından sonra Harezmliler, yardımlarını mükafatlandırmak üzere Sultan es - Salih Necmeddin'in kendilerine vaadedilen yerlerin vereceğini ummuşlardı. Fakat sultan onlardan çekinerek Şam ülkesini onlara vermedi. Dımaşk'ın yağma edilmesine müsaade edilmediğinden ve kendilerine ikta olarak yalnız Filistin'in bir kısmı bırakıldığından dolayı, Harezmliler ile Sultan arasında müthiş bir mücadele başladı. Bu yüzden Harezmliler, sultana isyan ederek Dımaşk topraklarını yağmalamaya başladılar. Hemen sonra Kerek hakimi en - Nasır Davud ve Baalbek hakimi İmameddin İsmail'le anlaşarak Filistin bölgesini yağmaladılar. Müttefikler Dımaşk'ın geri alınması için şehri muhasara altına aldılar. Bu muhasara sırasında halk açlıktan kırıldı. Kendisini, artık kuvvetli hisseden Sultan Salih Harezmlilerin cüretlerini iyi bildiğinden onlar ile yalnız başına çarpışmağı tehlikeli bularak, diğer Eyyubi meliklerine müracaat etti. Suriye'yi yağmalayan Harezmlilerin tehdidine bir son vermek için, o zamana kadar Sultan es - Salih taraftarı olmayan Halep ve Humus Melikleri onlara karşı sultana kuvvet gönderdiler. Sultan'da Mısır'dan Suriye'ye hareket etti. Harezmliler, sultanın Mısır'dan hareket ettiğini duyunca, o gelmeden sultanın yardımına gelen Hims ve Halep kuvvetlerini yenmek için Dımaşk'ın muhasarasını bırakarak, müttefikleri ile beraber Hims'in güneyinde bulunan Halep - Hims kuvvetleri üzerine yöneldiler. Nihayet 25 Mayıs 1246 yılında iki taraf arasında meydana gelen saaşta, Harezmliler ağır bir yenilgiye uğrayıp dağıldılar. Harezmlilerin komutanı Berke Han öldürölünce, geri kalanlar küçük gruplar halinde etraftaki hükümdarların hizmetine girdiler. Böylece Harezmliler, askeri bir kuvvet olmaktan çıkıp, bundan sonra hiç bir tarihi rolleri kalmadı.⁴⁵⁵ Harezmlilerin ortadan kaldırılması Suriye Müslümanlarını oldukça

454. Zehebi, Duvel-i İslâm, C.2., s. 111 - 112; Ahmed Cevdet, Kısas, C.6., s. 65; Şeşen, C.6, s. 385.

455. Geniş bilgi için bkz: Ibn Vasıl, Muferrecu'l - Kurub, C.5., s. 341 - 345; Zehebi, Duvel-i İslâm, C.2, s. 112 - 113; Ahmed Cevdet, a.g.e., C.6., s. 65 - 66; Runciman, C.3., s. 198; Şeşen, C.6., s. 385 - 386; Fuad Köprölü, "Harizmşahlar", C.5/I, s. 292; Şehabeddin Tekindağ, a.g.m., C.7., s. 676 - 677.

sevindirdi. Çünkü Suriye, Harezmlilerin yağmalamasından kurtuldu. Ayrıca Sultan es - Salih'in Dimaşk'a hakimiyeti teyid ve tasdik olundu.

Bu hezimet üzerine, Baalbek sahibi İmameddin İsmail, sultanın kendisine olan öfkesini bildiği için haleb'a kaçarak en - Nasır Salahaddin'in yanına sığındı. Bunun üzerine Sultanın Dimaşk naibi Hüsameddin Ali Baalbek'i kuşattı. İmameddin İsmail'in çocukları artık kurtulamayacaklarını anlayarak şehri emanla teslim ettiler. Oradaki oğulları Mısır'a gönderilip hapsedildi.⁴⁵⁶ Baalbek'in zaptından sonra Sultan es - Salih Necmeddin'e mukavemed eden sadece Kerek hakimi en - Nasır Davud kaldı. Bunun üzerine Sultan, 1246 Ağustos ayında orduyu Mısır'dan Filistin'e gönderdi. Bu ordu, 1246 yılında en - Nasır'a ait Filistin ve Ürdün'deki topraklarını işgal ettikten sonra Kerek'i kuşattı ise de şehir alınamadı. Sonra Busra şehri üzerine yürüyen ordu, bu şehri ele geçirdi.⁴⁵⁷ Böylece en - Nasır Davud da Kerek'ten başka bütün topraklarını kaybetti. Suriye Eyyubi melikleri, Sultan'ın Suriye'deki üstünlüğünü kabul ettiler. Suriye'yi hakimiyetine alan Sultan, buradaki idarî düzenlemeleri yapmak üzere Mısır'dan hareket etti. Artık dikkatini yeniden Frenkler üzerine çevirebildi.

11. es - Salih Necmeddin'in Suriye Siyasî Birliğini Sağlaması

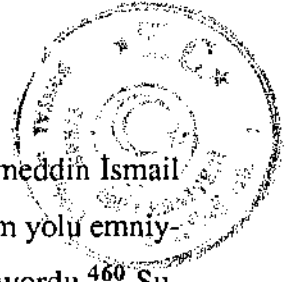
Elde edilen başarılarından sonra, Kuzey Suriye Eyyubileri, Sultan es - Salih Necmeddin'in üstünlüğünü kabul ettiler. Sultan es - Salih Necmeddin, 1247 yılında Mısır'dan Suriye'nin merkezi olan Dimaşk'a gelerek şehrin idaresi ve imarıyla uğraştı. Zarar gören şehirlerde gerekli düzenlemeleri yaptı ve müdafaa tedbirlerini aldıktan sonra tekrar Mısır'a döndü.⁴⁵⁸ Sultan bu şekilde Suriye'yi hakimiyetine alarak siyasi birliği sağlamış oldu. Bundan sonra dikkatini yeniden Frenklere çevirdi. Sultan, yeni elde ettiği kaleleri, her ihtimale karşı tahkim ettikten sonra, Suriye Frenklerini vurmak için 1247'de harekete geçerek bir orduyu taberiyye ve Askalan üzerine gönderdi. 17 Nisan 1247'de Frenkler mağlubiyete uğratılarak Taberiyye fethedildi⁴⁵⁹.

456. Şeşen, a.g.e., C.6., s. 386.

457. Şeşen, a.g.e.; C.6., s. 386; Ahmed Cevdet, Kısas, C.6., s. 66.

458. Zehebi, Duvel-i İslâm, C.2, s. 113.

459. Runciman, C.3., s. 199; Şehabeddin Tekindağ, a.g.m., C.7, s. 671; Ayrıca bkz: Zehebi, a.g.e., C. 2., s.

Askalan ise uzun muhasaradan sonra 15 Ekim 1247'de fethedildi. Böylece İmameddin İsmail tarafından Safed ve Sakif dışında Haçlılara verilen yerler kurtarılmış, Mısır - Şam yolu emniyete alınmış ve Şam - Filistin - Ürdün bölgelerinde siyasî birlik sağlanmış oluyordu.⁴⁶⁰ Suriye'deki Frenklerden ve Eyyubi meliklerinden gelebilecek tehlikeden kurtulan Sultan bu sefer doğudan gelmekte olan Moğol tehlikesi ile karşılaşılıyordu. Bir taraftan Kudüs'ün alınmasından sonra Avrupa'da meydana gelen akisler, diğer taraftan Fransa Kralı IX. Luuis'in Avrupa'da giriştiği teşebbüsler, Hristiyanlık alemini Suriye üzerine harekete geçirmiş idi.

Sultan es - Salih'in Suriye'de Eyyubiler arasında sağladığı siyasi birlik fazla devam etmedi. Mayıs 1247 tarihinde Hims sahibi el - Mansur İbrahim öldü yerine el - Eşref geçti.⁴⁶¹ Bunun üzerine Halep sahibi en - Nasır Yusuf, Hims'i muhasara ederek el - Eşref'in elinden almaya karar verdi. İki ay muhasaradan sonra Halepliler Hims'i aldı ve ona karşılık olarak el - Eşref'in elinde olan Tedmür ve Rahbe'ye ilave olarak Tellibaşir'i verdi. Hims'in Halepliler tarafından alındığını duyan Sultan es - Salih, 1248 yılı ilkbaharında ordusuyla Mısır'dan Dimaşk'a hareket etti. Hasta olmasına rağmen devletin işlerini yönetmeye devam ediyordu. Dimaşk'tan gelen Sultan, Hims'i Haleplilerden geri almak için bir ordu gönderdi. Uzun muhasaradan sonra şehir alınmak üzereyken Abbasi halifesinin elçisi gelerek iki tarafın arasını buldu. Yeni bir Haçlı tehlikesinin yaklaşması da göz önüne alınarak iki taraf arasında Sulh yapıp Halepliler Haleb'e, Dimaşklılar, Dimaşk'a döndüler.⁴⁶² Sultan es - salih, Haleb sahibi en - Nasır Yusuf'u bertaraf ederek, Suriye'nin tek hakimi olmak istiyordu. Fakat yeni bir Haçlı seferinin Suriye üzerine yürümesi buna engel oldu. Sultan, Haçlılara karşı gerekli hazırlıklar yapmak üzere Mısır'a döndü.

460. Şeşen, "Eyyubiler", DGBİT., C.6., s. 387.

461. Zehebi, Duvel-i İslâm, C.2., s. 113; Anmed Cevdet, Kısas, C.6., s. 66.

462. İbn Vasıl, Muferrucu'l - Kurub, C.5., s. 377 - 379; Zehebi, Duvel-i İslâm, C.2., s. 114 - 115; Ahmed Cevdet, Kısas, C.6., s. 67; Şehabettin Tekindağ, "Meliku's - Salih", I.A., C.7., s. 671.

12. Suriye'de Eyyubi - Frenk Münasebetleri

a. Fransızların Suriye Seferi

Daha önceden bahsettiğimiz gibi Sultan el - Kamil'in 8 Mart 1238 tarihinde ölümü üzerine Eyyubi Melikleri arasındaki iç savaş doğmuş ve Suriye'de tam bir iç kargaşalık başlamıştı. Bir taraftan Eyyûbi melikleri arasındaki iç mücadeleler, diğer taraftan Harezmlilerin bu durumdan faydalanarak el - Cezire ve Kuzey Suriye'yi yağmalamaları, Anadolu Selçuklularının güneye inmelerini sağlamıştı.

Suriye'de bütün bu kargaşalıkların devam ettiği sırada, Sultan el - Kamil'in Alman imparatoru II. Friedrich ile imzalamış olduğu Yafa Anlaşması'nın muhleti de sona ermişti. Bu durumdan istifade eden Papa hemen faaliyete geçerek, büyük bir kısmı Fransızlardan oluşan Haçlı ordusunu 1239'da Avrupa'dan Suriye'ye gönderdi. Akka'ya gelen bu ordu, bütün Suriye Frenkleri ile birleşerek bir istişare de bulundu. Sonuçta toplanan ordunun önce güney Suriye'deki Mısırlıların Askalan ve Gazze'deki ileri mevkillerine taarruz etmesini ve güney sınırı emniye alınır alınmaz Dimaşk'a karşı harekete geçmesini kararlaştırdı. Alınan karar üzerine Haçlı ordusu, Suriye Haçlıları ile birlikte 2 Kasım 1239'da Akka'dan Güney Suriye'ye yöneldi. Tam bu sırada Gazzeye gelen Memluk Rukneddin Baybars komutasındaki Mısır ordusu ani bir baskınla Haçlı ordusunu bozguna uğrattı. Böylece Haçlı ordusu, Gazze'de büyük bir yenilgi alıp korkularından Akka ve Trablus'a geri çekildiler.⁴⁶³

Bu sırada es - Salih Necmeddin Eyyub, Mısır Eyyûbî sultanlığına yükselmiş ve onunla Dimaşk hakimi İmameddin İsmail arasında savaş başlamıştı. Daha önce geniş bir şekilde bahsettiğimiz gibi Dimaşk hakimi Sultan es - Salih Necmeddin'e karşı, Haçlılara Safed, Sakif Arnun, Sayda, Taberiyye, Kudüs ve Askalan'ı vererek onlarla ittifak kurdu. Buna karşılık Sultan es - Salih'de Harezmlilerin desteğiyle Kudüs'ü kesin ve nihai olarak Frenklerden aldığı gibi müteşekkil orduyu 20 Ekim 1244 yılında Gazze'de ağır bir yenilgiye uğratarak Haçlı ordusunu ve Suriyeli orduyu imha etti. Bu Gazze felaketi ile Frenkler Filistin'i tamamen kaybettiler. Verdikleri insan kayıpları ile Suriye sahil şeridi ile ülke içindeki bir kaç en müstahkem kaleden başkasını savunmak imkânından yoksun kaldılar. Hristiyanlar oldukça zor durumda

463. Runciman, C.3., s. 184 - 187.

kaldılar.⁴⁶⁴ Eğer Sultan es - Salih, hemen Hristiyanlar üzerine yürüseydi onları tamamen Suriye'den çıkarabilirdi. Ancak, dımaşk'taki rakibini ortadan kaldırıp Suriye birliğini sağlamak zorundaydı. Bu gecikme, Hristiyan devletini kurtardı.

b. VII. Haçlı Seferi ve Suriye

VIII. yüzyılda Avrupa'da birçok gelişmeler meydana geldi. Özellikle Batı Avrupa'da ilk Rönesans hareketleri başladı. Krallar, papalık ve derebeyleri karşısında güçlendiler, yeni burjuva sınıfı teşekkül etmeye başladı. Avrupa'da Üniversiteler açıldı. Toplum hayatını düzenleyen hukuk kaideleri (Magna Karta) düzenlendi. İlim alanında önemli adımlar atıldı. Değerli ilim adamları yetişti. Devletlerin menfaatleri her şeyin önüne çıktı. Papalık önemini yavaş yavaş kaybetmeye başladı. Artık Papalığın Haçlı seferleri, eskisi kadar herkesi cezbedici görünmüyordu.

Avrupa'da meydana gelen bu gelişmelere rağmen hâlâ kendilerini dine adanmış hükümdarlar da mevcuttu. Bunların gayretleri, dinî olma yanında dünyevî olma özelliğine de sahipti. Bunların başında Fransa Kralı IX. Louis gelir. 1244 yılı Aralık ayında Fransa kralı IX. Louis, hayatını tehdit edecek kadar bir hastalığa yakalandı. Ölüme yakın, halsiz yataarken, eğer iyileşecek olursa Suriye üzerine bir Haçlı seferi yapmayı yeminle adadı. Yıl sonuna doğru iyileşen kral, yeminini yerine getirmek üzere hazırlıklara başladı. Amacı kutsal ülkeyi müslümanlardan temizlemek ve Kutsal ülkeye adil bir idare sağlamaktı. Bu sırada Suriye'ye bir Haçlı seferi yapılması çok gerekliydi. Gazze felaketi, Kudüs ve Askalan'ın kesin ve nihai kaybindan sonra Kudüs patriği batı hükümdarlarına elçiler gönderip, eğer bütün Kudüs krallığının mahvolması istenmiyorsa, hemen Suriye üzerine takviye kuvvetlerinin gönderilmesi gerektiğini bildirdi.⁴⁶⁵

Kral Louis, adağını yerine getirmek üzere 1245 yılından itibaren hazırlıklarına başladı. Üç yıl süren hazırlıklardan sonra Kral Louis, ordusunun başında 12 Ağustos 1248 tarihinde

⁴⁶⁴. Geniş bilgi için daha önceki konuların dipnotlarına bakınız.

⁴⁶⁵. Runciman, C.3., s. 218 - 221.; Şeşen, D.G.B.İ.T., C.6., s. 388.

Paris'i terkederek 17 Eylül 1248'de Kıbrıs'a geldi. Aynı zamanda Suriye'deki Fransız nüfuzunu artırmayı arzu ediyordu. Doğu Hristiyan liderleri onun gelişini coşkuyla karşılayıp Kıbrıs'a gittiler. Bundan sona sefer plânı görüşüldü. Herkes bu VII. Haçlı seferinin Mısır üzerine yürütmesi hususunda karara vardılar. Çünkü Mısır, Eyyubi devletinin en zengin ve en korumasız eyaletiydi. Burası alınırsa Suriye daha rahat alınırdı. Çünkü bütün tarihi hadiseler bunu gösteriyordu. Kral Louis de bu kararı kabul etti.⁴⁶⁶

Kral Louis, 1248 - 1249 kışını Kıbrıs'ta hazırlıklara geçirerek Ermeni ve Moğollarla gerekli temaslara girişti. Batı Hristiyanlarının Moğollarla temaları daha öncelere dayanır. 1245 yılından Batı Hristiyanları ve onların lideri olan Papalar, yakındoğudaki Hristiyanlığı kurtarmak ve Moğolları kendi dinlerine kazandırabilmek amacıyla zaman zaman Moğol hanlarına elçiler göndermişlerdir.⁴⁶⁷ Ancak, moğollar mücadelelerini din için yapmadıkları ve bütün dinlere karşı saygılı oldukları için papaların çabaları sonuçsuz kaldı.

Kral IX. Louis de Kıbrıs'ta bulunduğu sırada Moğolların desteğini sağlamak amacıyla 1248 yılında Göyük Han'a elçiler gönderdi. Hatta bazı kaynaklar da Göyük Han, Kral Louis'e gönderdiği mektupta, Bağdat halifesi üzerine yürümek niyetinde olduğunu bildirmiş ve el - Cezire Müslümanlarının halifenin yardımına mani olmak için, onun da Mısır Eyyûbî sultanlığını işgal etmesini istediği kayıtlıdır.⁴⁶⁸ İki taraf arasında elçiler gidip - gelirken Göyük Han öldü ve Moğollar arasında iç mücadele başladı. Bundan sonra Moğollar hiçbir şey ileri sürmeden Kral Louis'i oyalamaya çalışmışlardır.⁴⁶⁹ Böylece Haçlı ordusunun Kıbrıs'ta kalması diplomatik anlamda bir zaman israfından başka birşey değildi. Bu duruma kızan Louis, hemen Mısır üzerine yürüdü.

466. Bkz: Runciman, C.3., s. 219 - 221

467. Runciman, C.3., s. 221 - 222; Abdulkadir Yuvalı, "İlhanlı Hükümdarlarının Hristiyan Dünyası ile Münasebetleri " Fırat Üniversitesi Dergisi", 1988, 2 (2), s. 267 - 278.

468. Şehabeddin Tekindağ, "Melikü's - Salih" I.A., C. 7., s. 671.

469. Abdulkadir Yuvalı, a.g.m., s. 267 - 278; Runciman, C.3., s. 221 - 222.

Diğer taraftan Eyyubi Sultanı es - Salih Necmeddin, Suriye birliğini sağlamaya çalışıyordu. Sultan daha 1245'te IX. Louis'in sefere çıkacağını haber alarak, deniz kuvvetlerinin ve sahil kalelerinin süratle hazırlanmasını emretmişti ve Hristiyanlarla Moğolların müşterek bir hareket ihtimallerini göz önünde bulunduruyordu. Kral Louis, Kıbrıs'ta bulunduğu sırada, Sultan Suriye'de 1248 / 1249 kışında Hıms muhasarası ile meşguldu. Fransızların Mısır'a sefer yapacağını duyunca Halife elçilerinin araya girmesiyle Haleplilerle anlaşp Hıms muhasarasını kaldırdı. Hemen Mısır'a dönen Sultan 1249'de Eşmum-i Tamah tarargahına gelerek, Dimyat'a takviye kuvvetleri gönderdi.⁴⁷⁰

Ağır hasta olarak Mısır'a dönen Sultan es - salih Necmeddin, Dimyat'a gerekli yardımları gönderdikten sonra, Haçlıların çıkarma yapması muhtemel olan yerlerde karargah kurdu. Diğer taraftan hazırlıklarını tamamlayan IX. Louis, 1249 sonlarında büyük bir ordu ile Kıbrıs'tan Mısır'a hareket ederek, 4 Haziran 1249'da Dimyat önüne geldi. 5 Haziran'dan itibaren iki taraf arasında şiddetli çarpışmalar meydana geldi. Haçlıların etkili olması üzerine, Dimyat'taki müdafiler ve halk, hiç bir mukavemet göstermeden şehri terk edince, Franklar da gelip 8 Haziran'da Dimyat'ı işgal ettiler. Bunun üzerine ülkenin çeşitli yerlerinden gönüllüler gelerek Franklarla çarpışmaya başladılar. Dimyat'ın düştüğünü duyan Dimaşk kuvvetleri Suriye'nin sahil şeridi olan Sayda'yı Haçlılardan aldılar.

Durum bu şekilde devam ederken Sultanın hastalığı ağırlaştı. Yerine oğlu Turanşah'ın geçmesini vasiyet ettikten sonra 23 Kasım 1248 tarihinde öldü. İleride daha geniş bir şekilde anlatacağımız üzere, Sultan es - Salih ölünce karısı Şecerü'd - Dürr ve devletin ileri gelenleri Hısn-ı Keyfa'da bulunan Turanşah'ı çağırarak, 21 Şubat 1249 tarihinde onu Eyyubi sultanlığına getirdiler. Diğer taraftan, batıdan yeni gelen Haçlıların katılmasıyla daha da kuvvetlenen ve sultanın öldüğünü sezen Haçlılar, kış ayında genel taarruza geçtiler. Ancak geleceğin büyük sultanı Baybars el - Bundukdari'nin de bulunduğu sultanın özel birliği olan Bahri Memlukları karşısında ağır yenilgiye uğrayarak geri çekildiler. Bu zafer bir dönüm noktası

470. Ibn Vasil, Muferrecu'l - Kurub, C.5., s. 377 - 379; Zehebi, Düvel-i İslâm, C.2., s. 114 - 115; Ahmed Cevdet, a.g.e., C.6., s. 67; Şhabettin Tekindağ, a.g.m., s. 671; Runcıman, C.3., s. 223.

oldu. Kral Louis bu yenilginin intikamını alabilmek için yeni bir saldırıyı göze alamayarak geri çekildi. Yeni Sultan Turanşah, batıdan gelen Haçlı kuvvetlerini ele geçirerek bütün yardımları kesip düşmanı ablukaya aldı. Bunun üzerine Haçlılar, Kudüs ve bazı Filistin şehirlerinin kendilerine verilmesi şartıyla sulh istedilerse de Sultan Turanşah, bunu kabul etmedi. Haçlılar, Dimyat'tan çekilmeye başlayınca Mısır ordusu 7 Nisan 1249'da harekete geçerek Haçlıları ağır bir yenilgiye uğrttılar. Bahri Memlukları büyük kahramanlıklar gösterdiler. Haçlılardan yirmibinden fazla insan öldürüldü. Kral IX. Louis de esir alındı. Daha sonra esir düşen kral Louis ile barış müzakereleri yapıldı. Dimyat'ın geri verilmesi dört yüz bin dinar fidye ödenmesi karşılığında kralın, ailesinin ve bütün Frank esirlerinin serbest bırakılması kararlaştırıldı. 8 Mayıs'ta serbest bırakılan IX. Louis ve maiyetindekiler ülkelerine döndüler.⁴⁷¹ Dimyat'ta esaretten kurtulan Kral Louis, Akka'ya gelerek dört yıl daha burada ikamet etti. İleride de zikredeceğimiz gibi Kral Louis, bu süre içerisinde Eyyubi - memluk mücadelesinden faydalanarak bütün esirlerini serbest bırakmayı başaracaktır. Böylece Kral IX. Louis'in Kutsal Şehri kurtarma seferi neticesiz sonuçlandı. Mısır seferinin uğradığı felaket sadece Fransız ordusunu imha etmekle kalmamış, üstelik bütün Suriye'deki doğu Hristiyan dünyasını da savunma gücünden mahrum bırakmıştır. Bundan sonra Eyyubiler döneminde batıdan Suriye üzerine herhangi bir sefer yapılmadı. Suriye Frenkleri arasında iç çatışmalar hadd safhaya ulaştı. Her ne kadar Eyyubiler, Frenkleri tamamen Suriye'den çıkarmamışlarsa da onları zayıf düşürerek dar bir sahil şeridine sıkıştırmışlardır. Eğer Eyyubiler arasındaki iç mücadeleler olmamış olsaydı bütün Frenkleri Suriye'den çıkarabilirlerdi. Frenkleri tamamen Suriye'den çıkarmak Memluklara nasip olacaktır.

471. Geniş bilgi için bkz: Ebu'l - Farac, C.2., s. 550 - 552; Zehebi, Duvel-i İslâm, C.2., s. 114 - 117; Runciman, C.3., s. 223 - 234; Şeşen, D.G.B.I.T., C.6., s. 389 - 392; Ahmed Cevdet, Kıyas, C.6., s. 69 - 71; Bahriye Üçok, "Şeceretü'd-Dür", I.A., C. 11, s. 376 - 377.

B. SURIYE'DE EYYUBİ HAKİMİYETİNİN SONA ERMESİ

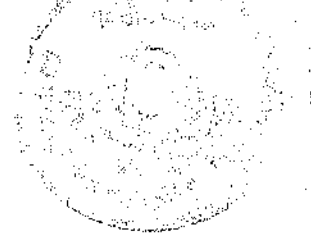
1. Suriye'de Eyyubi - Memlûk Mücadelesi

Eyyûbî devletin kurucusu Sultan Salahaddin ve Kardeşi I. el - Adil ile oğulları Mısır'da pek çok Türk kölemen (Memlûklar) askerî yetiştirip kullanmışlardır. Sultan es - Salih Necmeddin Eyyub ise, buna çok ehemmiyet vererek bütün askerî memurları ve kumandanları Kölemenlerden (Memlûklar) seçmişti. es - Salih Necmeddin'in Kölemenlerine "Salihyye" bir başka deyişle "Bahriye Memlûkları" denir. Memlûklar, zamanla Mısır'da çoğalarak hakim unsur olmuşlar ve Mısır Eyyûbî devletini ellerine almışlardı.⁴⁷²

Sultan es - salih Necmeddin Eyyub'un ölümünden sonra hanımı Şecerüd-Dür ile devletin ileri gelenleri, sultanın vasiyetine uyarak Hısn-ı Keyfa'da bulunan oğlu Turanşah'ı Mısır'a getirterek, 21 Şubat 1249'da onu Mısır Eyyûbî sultanlığına getirdiler. Ancak Fransızlara karşı elde edilen büyük zafer, esasen iyi huylu olmayan Turanşah'ı çok şımartmıştı. Zaferin kazanılmasında büyük paya sahip olan babasının adamlarını görevden alarak, yerine kendi adamlarını tayin etti. Bilhassa Bahri Memlûklarına kötü davranarak tehditler savurmaya başladı. Bu nedenle düşmanları arttı. Bahri Memlûkları birleşerek onu 1250 yılında öldürdüler. Böylece 81 yıl süren Mısır Eyyûbî saltanatı devri sona erdi.

Turanşah'ın öldürülmesinden sonra Memlûklar ve devletin ileri gelenleri es - Salih Necmeddin'in dul karısı Şecerüd-Dür'ü sultan ilan ettiler ve İzzeddin Aybek et Türkmani'yi de ordu komutanlığına getirdiler. Devletin başına bir kadının getirilmesi göze batmaktaydı. Özellikle Abbasi Halifesi ve Halep Eyyûbî hakimi en - Nasır Yusuf büyük tepki gösterdiler. Halife, Mısır devlet erkânına, ülkelerinde erkek kalmadıysa biz gönderelim şeklinde tazyikte bulunması üzerine, Şecerüd-Dür seksen gün sonra İzzeddin Aybek ile evlenip 31 Temmuz 1250'de onun lehine saltanattan çekildi. Böylece Memlûklar devri başlamış oldu.

472. Eyyubiler Devrinde Memlûkların nüfuzunun artması hakkında bkz: Kazım Yaşar Koprıman, "Mısır Memlûkları" D.C.B.I.T., Çağ Yay. İstanbul - 1989, C.6, s. 436 - 437; Runciman, C.3., s. 232 - 233; Ahmed Cevdet, Kısas, C.6., s. 72 - 73.

Diğer taraftan Suriye'deki Eyyubî melikleri, Mısır Eyyûbî idaresinin Memlûkların eline geçmesini kabul etmemişlerdir. Bu nedenle Suriye'deki Eyyubi melikleri saltanatın kendi ailelerinden gitmiş olması sebebi ile hep birden isyân etmişlerdir. Ölen sultanın Dımaşk naibi hemen Mısır ile ilişkilerini keserek Halep hakimi en - Nasır Yussuf'u davet edip Dımaşk'ı ona teslim etti. Yine Eyyubi ailesinden es - Said Gazze ve Subeyde'de; el - Mugis, Kerek - Şevbek'te istiklallerini ilân ettiler.⁴⁷³ Böylece Mısır ve Suriye'nin birliği tamamen parçalanmıştır.

İzzeddin Aybek, yalnız başına Mısır sultanlığına geçince, es - Salih Necmeddin Eyyub'a bağlı Bahri Memlûkları, Eyyûbîlerden bir melikin başa getirileceğini zannetmişlerdir. Ancak, Aybek bu fikre karşı çıkınca Bahriyelerden bir kısmı Suriye'deki Eyyubi Meliklerinin yanına gittiği gibi bir kısmı da Kerek, Dımaşk ve Filistin'e yayıldılar. Bu gelişmeler üzerine Mısırdaki emirler ve idareciler Eyyûbî ailesinden birinin sultan olmasının gerekliliğini hissederek, bu aileden henüz altı yaşında olan el - Eşref'i getirerek Aybek ile ortak sultan ilan ettiler. Ancak Suriye Eyyûbî melikleri bunu da kabul etmediler. Diğer tarafta dımaşk'a giden Bahri Memlûkları, Dımaşk ve Halep hükümdarı en - Nasır Yusuf'u Aybek'e karşı isyana teşvik etmişlerdir. Bunun üzerine Dımaşk - Halep hükümdarı en - Nasır Yusuf, Memlûk hakimiyetine son vermek ve Mısır'a tekrar hakim olmak amacıyla, Filistin'i işgal edip Gazze'ye girdi. Ancak, Suriye ordusu, Mısır'dan gönderilen Aktay komutasındaki Memlûk ordusuna Gazze yakınlarında yenilerek geri çekildi. Bunun üzerine en - Nasır, Dımaşk'tan hareketle tekrar Mısır üzerine yürüdü. 30 Ocak 1250 yılında Kahire'nin doğusundaki el - Abbasi'ye gelen Suriye ordusu, Memlûkları

473. Geniş bilgi için bkz: Kazım Yaşar Koprıman, a.g.e., C.6., s. 442 - 443; Muhammed Kurd Ali, Hitatü's - Şam, C.2/1, s. 101 - 102; Hasan İbrahim Hasan, İslâm Tarihi, C. 5, s. 143; İsmail Yiğit, İslâm Tarihi, İstanbul, 1991, C. 7, s. 18 - 20; Runcıman, C.3., s. 226 - 233, Şehabeddin Tekindağ, Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı, Ankara, 1961, s. 28 - 29; Şehabeddin Tekindağ, "Memlûk Devleti Tarihine Toplu Bir Bakış", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, İstanbul, 1971, Sayı : 24, s. 8; Mehmed Açıkgözoğlu, İslâm Devletleri Tarihi, İstanbul, 1975, s. 161 - 165; Faruk Sümer, "Memlûklar ve Türk Tarihi" Türk Dünyası Tarih Dergisi, Ekim - 1990; Sayı: 46, s. 3 - 6; Şeyen, a.g.e., s. 391 - 392; Bahriye Üçok, a.g.m., s. 376 - 377.

yendi. Ancak Halep askerleri arasındaki bazı Türklerin Memlûkların tarafına geçmesiyle Suriye ordusu ağır bir yenilgi aldı. ⁴⁷⁴

Bu zaferden sonra Aktay komutasındaki Memlûk ordusu, Suriye topraklarına girdi. Gazze ve Şeria'ye kadar bütün Filistin'i zaptetti. Bundan sonr uzun müddet iki taraf arasında elçiler gidip - geldi; müzakereler yapıldı. Bir ara Dimaşk askerleri yeniden Gazze'yi işgal ettiler. Bu sırada Moğolların Irak'a yaklaşmakta olduğunu duyan Abbasi halifesi, araya girerek Suriye'deki Eyyûbîler ile Memlûklular arasında bir anlaşma sağlamayı başardı. Nisan 1253'de yapılan anlaşmaya göre, Kudüs ve sahil bölgesi dahil olmak üzere Ürdün Nehri'ne kadar olan Filistin Memlûklar'da; Suriye'nin geri kalan kısmı da Eyyûbîler'de kalacaktı.⁴⁷⁵ Böylece Memlûklar, Mısır'ın yanında Suriye'nin Filistin bölgesine de hakim oldular. Bundan sonra Eyyûbîlerin Suriye hakimiyeti gitgide zayıfladı. Bu durum da Memlûkların Suriye'ye yakında hakim olacağını gösteriyordu.

Aybek, gerek Suriye Eyyûbîlerine ve gerekse Mısır'da baş kaldıran Memlûklara karşı başarı ile savaştıktan sonra, ortağı el - Eşref'i azlederek Mısır'da rakipsiz olarak sultan oldu. Aybek'in el - Eşref'i azletmesi ve ordu komutanı Aktay'ı da öldürmesi üzerine Memlûkların bir kısmı tekrar Suriye'ye kaçtılar. Bunlar, Eyyûbî meliklerini Mısır üzerine sefer yapmaya teşvik ettiler. Ancak 1259 yılında Aybek ile Şecerüd-Dür öldürülünce, Aybek'in yerine oğlu el - Mansur Ali, sultan ilân edildi, bu sırada nüfuzunu artıran Kuduz da ona naib oldu.

Diğer taraftan, Kerek'e giden Baybars el - Bundukdari ve Seyfeddin Kalavun gibi ünlülerin de içinde bulunduğu Bahri Memlûkları, Kerek hakimi el - Mugis'i, Mısır'ı işgale

474. Şeşen, a.g.e., C. 6, s. 392 - 393; K. Y. Koprıman, a.g.e. C.6., s. 445; Muhammed Kurd Ali, a.g.e., C.2/I, s. 101; Runcıman, C.3., s. 235 - 237; İsmail Yiğit, a.g.e., s. 23 - 26; Mehmet Açıkgöz, a.g.e., s. 161 - 165; Faruk Sümer, a.g.m., s. 3 - 6; Ahmed Cevdet, a.g.e., s. 75 - 77.

475. K. Y. Koprıman, a.g.e., C.6, s. 445 - 448; Şeşen, a.g.e., C.6., s. 392 - 393; Runcıman, C.3., s.235 - 237; İsmail Yiğit, a.g.e., s. 23 - 27; Mehmet Açıkgöz, a.g.e., s. 161 - 165; Şehabettin Tekindeğ, Berkuk Devri..., s. 28 - 29.

teşvik ettiler. Mısır seferine hemen çıkan el - Muğis, Mısır'da Kuduz'a yenilerek geri çekildi. Bundan sonra Suriye'de bulunan Memlûklar, Dımaşk'ta toplandılar.⁴⁷⁶ Suriye Eyyubileri ile Mısır Memlûkları arasındaki mücadeleler Fransız kralı Louis'e yaradı. Kral Louis bu iç mücadelelerde Memlûk sultanı Aybek'in tarafını tutarak 1252'de Mısır'da bulunan bütün esirlerini serbest bırakmayı başardı. Eyyûbîler ile Memlûklar 1253'de barış anlaşmasını imzalayınca, Aybek'in Kral Louis ile yaptığı ittifak da unutuldu.⁴⁷⁷

1259 yılında Moğolların Bağdat'ı alması, el - Cezire ve Suriye'yi tehdit etmeye başlaması Eyyubîlerle Memlûklular arasında bir yakınlaşma meydana geldi. Bundan sonra Suriye'de Eyyûbî - Memlûk mücadelesi sona erdiyse de bu sefer Suriye Eyyûbîlerinin Moğollarla mücadele devri başlamış oldu.

2. Suriye'de Eyyûbî - Moğol Mücadelesi

a. Moğolların Suriye Siyaseti

Cengiz Han'ın ölümü üzerine yerine geçen Mönge Han, Moğolların fetih hareketlerini yeniden belirledi. Mönge Han, güney batı toprakları hakimiyetine almak için Hûlagû'yü görevlendirdi.⁴⁷⁸

Mönge Han'ın kendisine çizdiği plânı yerine getirmek için Hûlagû arazilerini güney batıya doğru genişletme çalıştı. Çünkü azsırlar boyunca kuzey bölgelerde kurulan devletler hep güneye inmeye çalışmışlardır. Bu nedenle öncelikle merkez Bağdat olmak üzere Irak - Arap ve el - Cezire'de bir çok kale ve şehirler üzerinde dünyevî, sünni İslâm ülkeleri yönüyle de dinî bir merkez konumunda olan Abbasi halifeliğini ve Anadolu Selçuklularını ortadan kaldırılması gerekiyordu. Hûlagû, Anadolu Selçuklularını hakimiyetine aldıktan sonra Abbasi halifeliğini de 1258'de ortadan kaldırdı.

⁴⁷⁶. Zehebi, Duvel-i İslâm, C.2., s. 119 - 121; K.Y. Kopruman, a.g.e., C.6., s. 450 - 451; Şeşen, a.g.e., C.6, s. 393; Runciman, C.3., s. 236 - 237; İsmail Yiğit, a.g.e., s. 28 - 29.

⁴⁷⁷. Runciman, C.3., s. 235 - 236.

⁴⁷⁸. Ebu'l - Farac, C.2., s. 553 - 554.

Hülagû arazilerini güneybatıya doğru genişletmeye çalışıyordu. Ancak Suriye'deki Eyyûbiler ile bu sıralarda Mısır'da kurulan Memluklar, Hülagû'nun güney yollarını kapatmışlardı. Küçük Asya ile Küçük Ermenistan geçitleri Moğolların güneye inmeleri için kafi gelmiyordu. Ayrıca el - Cezire'nin batı sınırı bir çok asırlar, büyük İran devletinin jeo - politik hududunu teşkil ediyordu. Moğollar bu durumu bir dereceye kadar biliyordu. Dolayısıyla hedefleri sadece Suriye'nin fethi olmayıp Mısır'ı da itaatleri altına almaktı. Moğolların amacı sadece güney bölgelerindeki tehlikeli düşmanlarından kurtulmak istemeleri gibi sırf kuvvet siyaseti değildi. Daha çok Suriye ile Filistin topraklarından faydalanmak, denize açılmak ve Mısır'ın jeo - politik durumundan faydalanmak istemeleridir.⁴⁷⁹

b. Moğolların el - Cezire ve Kuzey Suriye'ye Girmeleri

Bağdat'ın alınışı ve Halifeliğin yıkılışı müslüman âlemini dehşet içinde bırakmıştı.⁴⁸⁰ Bağdat'ın alınması üzerine o zamana kadar itaatini bildirmemiş olan çevredeki beg ve emirler korkuya kapılarak doğrudan doğruya gidip Hülagû'ya itaatlerini bildirdiler. Bunlar arasında Musul hakimi Bedreddin Lü'lü, da vardı.⁴⁸¹ Akdeniz kıyısında bulunan devletlerden, Moğol ilerleyişinin önemini ilk idrak eden Çukurova'daki Ermeni Krallığı oldu. Ermeni kralı Hetum, bu yüzden Moğollarla mücadele edilemeyeceğini anlayınca gidip itaatini büyük Han'a arzetti. Halifeliğin ortadan kaldırılması üzerine Moğol Hanı Mönge, gelen Ermeni, Papa ve Fransız kralı elçilerine, bütün Hristiyan devletleri kendisiyle işbirliği edecek olursa Kudüs'ü onlar için geri alacağını vaadetti. Bunun üzerine Ermeni kralı Hetum hemen faaliyete geçerek Moğolları desteklemek amacıyla bir hristiyan ittifakını meydana getirmeye girişti. Hetum'un kayınpederi olan Antakya ve Trablus hükümdarı IV. Bohamund bu ittifaka girdi. Ancak diğer Suriye Frankları bu ittifaktan uzak kaldılar.⁴⁸² Moğolların fetih hareketine baktığımızda on-

479. Bertold Spuler, İran Moğolları, (Çev. Cemal Köprülü), Ankara - 1957, s. 70 - 71.

480. Hülagu'nun Bağdat'ı alması ve yaptığı katliamlar hakkında bkz: Ebu'l - Farac, C.2., s. 568 - 570; Aknerli Grigor, Moğol Tarihi, (Çev. Hrand D. Andreasyan), İstanbul, 1954, s. 28 - 29.

481. Rene Grousset, Bozkır İmparatorluğu, (Çev. Reşat Uzmen), İstanbul - 1980, s. 342; Ahmed Cevdet, Kısas, C.6., s. 99 - 100; Abduladir Yuvalı, İlhanlılar Tarihi, I. Kayseri - 1994, s. 81 - 82; Ayrıca Bkz0 Ebu'l - Farac, C.2., s. 572; Runciman, C.3., s. 259.

482. Runciman, C.3., s. 251 - 254.

ların İslâma karşı o kadar büyük ve özel bir düşmanlıkları olmadığı görülür. Bütün dinlere müsamahalıydılar. Ancak batıya gelen Moğolların Hristiyanlığa daha meyille oldukları görülür. Ancak bütün bunlara rağmen Moğolların herhangi bir bağımsız Hristiyan devletinin varlığına müsaade etmek niyetinde oldukları kanaatinde değiliz. Eğer Kudüs Hristiyanlığa verilecek ise, bu ancak Yüksek Moğol hakimiyeti altında olmak şartıyla yapılabilirdi. Yoksa Moğollar, Suriye gibi önemli bir konuma haiz olan bir yerde bağımsız bir devletin varlığını istemezdi.

Möngge Han'ın kendisine çizdiği tasarının tamamlanması için Hülagû'nun Suriye ve Mısır'a yürümesi gerekmektedir. Azerbaycan merkez olmak üzere Ön Asya'da Moğol varlığının temsilcisi durumunda olan Hülagû, Bağdat'ın alınmasından bir müddet sonra görevinin üçüncü bölümü olan Suriye ve Mısır'ın itaat altına alınması için hazırlıklara başladı. Bu sırada Suriye siyasi yönden parçalanmış idi. Suriye, Franklar ile Eyyubiler arasında paylaşılmıştı. Frankların elinde iki belirgin sahada kıyı bölgesi vardı: Kuzeyde Antakya prensliği ve Trablus Kontluğu; her ikisi de IV. Bohemond'a aitti. Güneyde ise, uzun zamandan beri Kudüs şehrini kaybetmiş ve Akka ile Yafa arasında dar bir kıyıya sıkışmış Kudüs Kralığı bulunuyordu. Ermeni Kralı Hetum da kayınpederi IV. Bohemond ile beraber Moğol ittifakı içine girmişti. Bu hristiyan Suriye'nin karşısında, Suriye'nin iç kısımlarında ise, yine siyasi birlikten mahrum olan yerli Eyyûbî melikleri mevcuttu. Bunların arasında en kuvvetlisi Halep ve dimaşk'a hakim olan en - Nasır Yusuf idi.⁴⁸³

Ancak en - Nasır Yusuf, daha Moğol tehlikesi kendi kapısını çalmadan önce tedbirini alarak, vezirini itaatini bildirmek üzere Mengü Han'a gönderdi. Bunu bazı emirler takip etmiş ise de, Bağdat'ın alınması onları korku ve telaşa sevkettiği gibi aralarında siyasi bir ittifak kurma konusunda başarılı olamamışlardı. Bağdat'ın alınmasından sonra Hülagû, en - Nasır ve diğer meliklere gönderdiği mektupta, halifenin başına gelenleri izah etmiş, onların bin an önce gelip itaat etmelerini istemiş ve gaflet içerisinde olurlarsa aynı şeyin kedilerinin başına geleceğini ihtar etmiştir. Bu mektup en - Nasır üzerinde gereken tesiri bırakmış, bir an önce Hülagû'nun huzuruna çıkmak istemiş ise de, etrafında bulunanlar O'nu fikrinden caydırdılar.

483. Rene Grousset, Bozkır İmparatorluğu, s. 342; Abdulkadir Yuvalı, a.g.e., s. 182.

Bunun üzerine en - Nasır, oğlu el - Aziz'i kıymetli hediyelerle Hülagû'ya göndererek itaatini arzetmişti. Ancak Hülagû, el - Aziz ile gönderdiği mektupta oğlunu değil kendisini görmek istediğini bildirdi. Ancak, en - Nasır adamlarından korktuğu için gitmedi. Bu sırada, Meyyafarakin hakimi olan el - Eşref, Moğolların Suriye'ye inmelerini engellemek amacıyla Dimaşk'a giderek Suriye hakimlerini bir araya getirmek istemiş ise de en - Nasır'dan müsbet bir netice alamadı. Ancak el - Eşref, Moğollara karşı mücadelesinden vazgeçmeyerek, moğollar tarafından Meyyafarakin'e gönderilen elçi heyetini ve bir papazı öldürmekten çekinmemişti.⁴⁸⁴

el - Eşref'in tutumundan haberdar olan Hülagû, önce el - Cezire'de Moğol baskısını artırarak Moğol hakimiyetini tanımayı reddeden Meyyafarakin üzerine bir ordu gönderdi. Şehir Moğollar tarafından kuşatıldı. Fakat alınması çok güç bir yerde olması ve kolayca savunulabilmesinden dolayı kuşatma iki yıl sürecek, Hülagû'nun Suriye seferi dönüşünde Moğolların eline geçecektir.⁴⁸⁵

Hülagû, mektup ve tehditlerle Suriye'de netice alamayacağını anlamış olmalı ki, görevinin üçüncü bölümü olan Suriye ve Mısır seferi için ordusunu hazırladı. Bu orduda kendisine itaat eden Musul hakimi Bedreddin Lü'lü ve Ermeni Kralı Hetum da bulunuyordu. Ordu adeta Moğol - Ermeni ordusu görünümünü veriyordu. Büyük Moğol ordusu Eylül 1259 tarihinde Azerbaycan'dan Suriye üzerine yürüdü. Hülagû bizzat ordunun merkezine kumanda ederken Kitboğa öncü kuvveti, Baycu sağ kanadı, Sancak ise sol kanadı sevk etmekteydiler. Hülagû'nun emrindeki merkez kuvvetleri, Nusaybin, Harran ve Urfa'yı alıp, Birecik'e doğru ilerleyerek buradan Fırat'ı geçti. Seruc mukavemete yeltendiyse de yakılıp yıkıldı. Moğol kuvvetleri, Fırat Nehri boyunca ilerleyerek Menbiç, Rakka ve Caber kalelerini aldı. Bunlardan Menbiç uzun süre dayandığı için büyük yağma ve katliam yapıldı. 18 Ocak 1260 tarihinde Hülagû, Emneni Kralı Hetum ve Antakya - Trablus konfu IV. Bohemond gönderdiği kuvvetlerle birlikte Kuzey Suriye'nin en önemli şehri olan Haleb'i kuşattı. Halep, en - Nasır Yu-

484. Ebu'l - Farac, C.2, s. 572 - 573; Abdulkadir Yuvalı, s. 82 - 83; Rene Grousset, a.g.e., s. 342 - 343.

485. Aknerli Grigor, Moğol Tarihi, s. 29; Ebu'l - Farac, C.2., s. 572; Runciman, C.3., s. 259; Rene Grousset, Bozkır İmparatorluğu, s. 343; Abdulkadir Yuvalı, İlhanlılar Tarihi, s. 83.

suf'un amcası Turanşah tarafından kahramanca müdafaa edildi. Ancak şehir fazla dayanamayarak Aralık 1259'da Moğolların eline geçti. Moğollar, burada metodlu bir şekilde büyük katliamlar yaparak şehri tahrip ettiler. Bundan sonra Haleb'e kendisine itaate gelen Hıms'ın eski hakimi Eyyub el - Eşref'e eski topraklarını verdi. Hatta Hülagu, Salahaddin Eyyubi tarafından alınan Antakya ve Ermeni topraklarını tekrar sahiplerine verdi.⁴⁸⁶ Böylece Hülagu'nun bu seferinin ilk aşaması sonucunda, Eyyûbîlerin el - Cezire ve Kuzey Suriye hakimiyeti sona erdi.

c. Moğolların Suriye'ye Hakim Olması

Moğollar, Suriye'ye yaklaşıncı Suriye Eyyubi melikleri onlara karşı bir araya gelecekleri yerde adeta her şehri kendi kaderine terk ederek savunma veya teslim olmaları hususunda kararı kendilerine bırakmışlardır. Suriye'nin bu durumu Moğol birliklerince iyi değerlendirilmiş olmalı ki, kısa zamanda Suriye şehirleri birer birer teslim alınmış, karşı koyan şehirler de ümitlerini Mısır Memluk devletine bağlamışlardır.

Moğollar Suriye şehir ve kalelerini teslim almaya zorlamakta ve savaşla teslim alırken, Suriye Eyyûbî hakimleri arasında en büyüğü olarak bilinen Halep ve Dımaşk hakimi en - Nasır Yusuf, yaklaşan tehlike karşısında bütün ümidini Mısır'dan gelecek yardıma bağladı. Kendi kuvvetlerini ise Dımaşk'ın kuzeyinde bulunan Berre kalesinde topladı. Yakınlarını ise Mısır'a gönderdi⁴⁸⁷ Daha önceden de belirttiğimiz gibi en - Nasır Yusuf, hükümet merkezi olan Haleb'i savunmak için hiç bir girişimde bulunmadığından şehir, moğollar tarafından alınmıştı. Haleb'in alınmasından sonra Hülagû, Halep ile Antakya arasındaki yol üzerinde bulunan Harim kalesini zapt etti. Arkasından Hama halkı da şehri Hülagû'ya teslim etmekten başka çare bulamadılar.⁴⁸⁸

en - Nasır Yusuf, Haleb'i savunmadığı gibi, Suriye'nin merkezi olan Dımaşk'ı da savun-

486 Ebu'l - Farac, C.2., s. 573 - 574; Rene Grousset, a.g.e., s. 343 - 344; Abdulkadir Yuvalı, a.g.e., s. 84 -

85; Runciman, C.3., s. 260; Ahmet Tekriti, el - Eyyubiyyun Fi Şimal-i Şam Ve'l - Cezire, s. 318 - 319.

487. Abdulkadir Yuvalı, İlhanlılar Devleti, I., s. 84 - 85.

488. Runciman, C.3., s. 260 - 261; Ahmed Cevdet, Kısas, C.6., s. 104 - 105.

mamıştır. Halep'in düşüş haberi üzerine en - Nasır, korkusundan Dimaşk şehrini de terk ederek daha batıya çekildi. Çaresiz kalan ve Hülagû ile mücadele edemeyeceklerini anlayan Dimaşk halkı aralarında bir heyet seçerek kıymetli hediyelerle Hülagû'ya gönderip şehrin anahtarını da teslim ettiler. Bunun üzerine Kit Boğa bir Moğol ordusuyla 1 Mart 1260 tarihinde Dimaşk şehrine girdi. Yağma ve katliam yapmadığı gibi, hayatın normale dönmesi için şehrin idaresini üç iranlı sivil memur ile bir Moğol komutanına bıraktı.⁴⁸⁹ Suriye'nin en büyük şehirlerinden olan Halep ve ülkenin kilidi durumundaki Dimaşk'ın alınması ile Suriye'nin Müslümanlara ait olan bölümünün tamamı ya sulh veya savaş yoluyla Moğol idaresine geçmiş bulunuyordu. Bu durumu fırsat bilen Suriye Frankları da Moğollar adına hareket etmek suretiyle Müslümanlardan intikam almaya başladılar.

d. Suriye'de Moğol Hakimiyetinin Sona Ermesi

Halep ve Dimaşk gibi büyük şehirlerin düşüşünden sonra gelen üç hafta içinde Kitboğa Müslüman Suriye'nin fethini tamamlamıştır. 1260 yılı ilkbaharında Kitboğa, Güney Suriye'deki Nablus ve Gazze'yi işgal ederek Kudüs'e bir çok askeri birlikler yolladı. Suriye şehirlerinin Moğolların hakimiyetine girmesi, Ermenileri, Frankları ve özellikle Süryani - Yakubi mezhebine bağlı yerli Hristiyanları oldukça memnun etmiş ve onlar Müslümanlardan intikam almışlardır. Moğol komutanı Kitboğa, sadece Nasturi oluşundan değil, fakat görünüşe göre, her iki taraf için Frank - Moğol işbirliğinin sağlayacağı yararları anlamış olduğundan Hristiyanlara karşı son derece iyi niyetler göstermiştir. Ancak Saydalı bir kont Moğol müfrezesine saldırmış ve Kitboğa'nın öz yeğenini öldürmüştür. Bunun üzerine hiddete kapılan Moğollar Sayda'yı tahrip etmişlerdir. Bu, Franklar ile Moğollar arasındaki ittifakın sonu olmuştur.⁴⁹⁰

Moğol kuvvetleri Suriye şehirlerini itaat altına alıp, Mısır sınırına dayandığı bir sırada ve fetihlerin artık kesinleştiği düşünülürken beklenmedik bir olay akışın yönünü değiştirmiştir. 11

489. Zehabi, Duvel-i İslâm, C.2., s. 122 - 123; Aknerli Grigor, Moğol Tarihi, s. 36 - 37; Abdulkadir Yuvalı, a.g.e., s. 85; Grousset, a.g.e., s. 344 - 345; Runciman, C.3, s. 261 - 262.

490. Rene Grousset, Bozkır İmparatorluğu, s. 345 - 346; Runciman, C.3., s. 262.

Ağustos 1259 tarihinde Möngge Han ölünce Moğollar arasında taht kavgaları başlamıştı. Bunun üzerine Hülagu, Suriye'yi terk edip Azerbaycan'a dönmek zorunda kalmıştır. Hülagu, Kitboğa'yı bir tümen işgal kuvveti ile Suriye'de bırakarak doğu'ya yöneldi.⁴⁹¹ Böylece Moğol hakimiyetindeki Suriye ve Filistin valiliğini Kitboğa üstlendi.

Hülagû, Suriye'nin idarî yapısında gerekli tayinleri yaptıktan sonra Doğu'ya döndü. Ancak bu sırada geleneksel Moğol politikası gereğince seferinin ikinci bölümü olan Mısır için, tehdit dolu bir mektubu elçilik heyetiyle Mısır'a göndermeyi de ihmal etmedi. Bu sırada Mısır Sultanı olarak Sultan Kuduz bulunmaktaydı. Yapılan müzakerelerden sonra elçilerin öldürülmesine, Moğollarla savaşılmasına karar verildi ve Mısır'da cihad ilân edildi.⁴⁹²

Bu sırada durum tamamen Mısır Memluklu Sultanı Kuduz aleyhine geliyordu. Moğollarla Franklar arasındaki anlaşmazlık Müslümanların cesaretini artırdı. Ayrıca Hülagû'nun dönmesi ile Suriye'de az sayıda moğol kuvveti kalmıştı. Frankların desteği olmadan Memluklarla mücadele etmek zordu. Bir de Moğolların önünden kaçan Müslümanlar Mısır'da kalabalık bir grup oluşturmuşlar ve Moğollarla savaşmak azmindeydiler.

Sultan Kuduz bütün bunların farkındaydı. Suriye'yi Moğollardan temizlemek azmindeydi. Kitboğa'nın Filistin'de olduğunu duyunca Baybars el - Bundukdari komutasındaki bir öncü birliğini hemen yola çıkardı. Kendisi de ardından orduyla hareket etti. Baybars, Gazze'ye yaklaşınca burada bulunan Moğol birliği geri çekildi. Sonra, sultan Gazze'ye geldi. Buradan Akka'ya giderek Haçlılara tarafsız kalmalarını söyledi. Ayrıca eğer Franklardan bir asker dahi kendisini rahatsız edecek olursa, öncelikle onları cezalandıracağını belirtti. Kuduz, Akka'da iken Kitboğa'nın Ürdün'ü geçerek doğu Celile'ye girmiş olduğu haberi aldı. Hemen ordusuyla hareket ederek Ayn-ı Calut'da⁴⁹³ Kitboğa'ya yetişti. Ayn-ı Calut, Sultan Salahattin'in

491. Ebu'l - Farac, C.2, s. 576 - 578; Rene Grousset, a.g.e., s. 345; Runciman, C.3, s. 263; Bertold Spuler,

Iran Moğolları, s. 67; Abdulkadir Yuvalı, a.g.e., s. 86 - 87.

492. Şeşen, D.G.B.I.T., C. 6., s. 394; Runciman, C.3, s.

493. Ayn-ı Calut, Filistin'de Beysan ile Nablus arasında bir yerdir.

1183 yılında Hristiyan ordusunu hezimete uğrattığı yerdir. Nihayet 4 Eylül 1260 yılında aynı Calut'ta karşılaştı. Sultan Kuduz ve Baybars'ın gösterdikleri olağanüstü kahramanlık karşısında Moğollar büyük bir yenilgiye uğratıldı. Moğolların Suriye temsilcisi Kitboğa öldürüldü. Bunun üzerine Moğol ordusu dağılarak Fırat'ın doğusuna çekilmek zorunda kaldı.⁴⁹⁴

Ayn-ı Calut savaşı, tarin en kesin sonuçlu savaşlarından biridir. Moğol ordusu özel şartlar varolmadıkça, Suriye'de Memlûkleri itaat altına alamayacak kadar küçüldü. Memlûklerin bu zaferi, Suriye ve İslâm'ı o zamana kadar maruz kaldığı en tehlikeli tehditten kurtarmıştı. Eğer Moğollar, Suriye'nin yanında Mısır'a da girmiş olsalardı Asya'dab undan sonra hakim millet olmayacaklardı. Hristiyan olan Moğol komutanı Kitboğa bu savaşı kazanmış olsaydı, Moğolların Hristiyanlığa karşı sempatilerini artıracaktı ve Suriye'de Hristiyanlar hakimiyeti başlayabilirdi. Ancak bu savaş, Memlûklerin Suriye'ye hakim olmasını sağladı. Bu zafer, Melukları, Suriye ve Mısır'da Osmanlı devletinin yükselişine kadar bu bölgenin büyük devleti haline getirdi. Bu zafer, yerli Suriye Hristiyanı Haçlı devletlerinin inkıraz oluşumunu da çabuklaştırdı.

3. Eyyubilerin Sonu ve Memlukların Suriye'ye Hakim Olması

Ayn-ı Calut savaşı ile Moğollar ilk defa apaçık bir meydan savaşında kesin bir hezimete uğradılar. Suriye toprakları ne derece süratle elde edilmişse bu savaş ile o derece süratle de elden çıktı. Böylece Hülagû Müslüman Suriye'yi boyunduruk altına alma teşebbüsünde başarılı olamamıştı. Bundan sonra ne Moğollar ne de Hristiyanlar yeni bir saldırıyı göze alamadılar.

Sultan Kuduz, büyük bir zafar gösterisi ile Dımaşk'a girdi. Moğollar, Suriye'yi terkettiler. Sultan Kuduz Hama ve Hıms Eyyûbî emirlerini yine yerlerinde bıraktı. Kuzey Suriye'deki Halep şehri de bir ay sonra geri alındı. Sultan, Suriye'de İdari atamaları yaparak siyasî birliği

494. Ebu'l Farac, C. 2, s. 576; Zehebi, Duvel-i İslâm, C. 2, s. 123; Runcıman, C.2, s. 264 - 266; Rene

Grousset, a.g.e., s. 346 - 347; Bertold Spuler, İran Moğolları, s. 67 - 68; Şeşen, a.g.e., s. 394; Ahmet

Tekriti, el - Eyyubiyyun fi Şimal-i Şam ve'l - Cezire, s. 309 - 310.

sağladı.⁴⁹⁵ Böylece Fırat'a kadar bütün müslüman Suriye - Mısır Memluklerinin hakimiyetine girdi.

Sultan Kuduz, Mısır'ın yanında Suriye'yi de hakimiyetine aldı. Ancak Baybars'ı Halep valiliğine tayin etmeğe söz vermişti. Bu sözünü tutmayınca Baybars'tan çekinerek, Mısır'a döndü. İkisi arasında rekabet başladı. Baybars, faaliyete geçmek için çok beklemedi. Adamları ile birlikte 22 Ekim 1260'da Sultan Kuduz'u öldürdü. Herkes hiçbir itirazda bulunmadan Baybars'ın sultanlığını kabul ettiler.⁴⁹⁶ Baybars, bundan sonra iç durumunu sağlamlaştırdıktan sonra Eyyûbîleri ele aldı.

Sultan Baybars, Mısır'da durumunu sağlamlaştırdıktan sonra, 1261 yılında Suriye'ye girerek Eyyûbîleri ele aldı. Çünkü Suriye'de Memlûk hakimiyetinde kendi küçük Malikânelerinde yaşayan Eyyûbî meliklerinden herhangi biri meşrutiyet esasına dayanarak, sultanlık idiasına kalkışabilirdi. Diğer taraftan Moğollar, Dimaşk'ı zaptettiği sırada Halep ve Dimaşk hakimi en - Nasır Yusuf, korkusundan kaçmıştı. Ancak Moğol komutanı onu yakalayarak Hülagû'ya göndermişti. Hülagû, Ayn-ı Calut mağlubiyetini duyunca, yanında tutuklu bulunan Nasır Yusuf'u ve adamlarını idam ettirdi.⁴⁹⁷ en - Nasır'ın öldürülmesi Baybars'ın işini daha da kolaylaştırdı. Baybars, 1263 yılında Kerek'teki Eyyûbî melikini de öldürterek bu müstahkem yeri ele geçirdi. Hıms emiri el - Eşref, 1263 yılındaki ölümüne kadar mevkiinde bırakıldı. Onun ölümünden sonra Baybars, burayı da ilhak etti. Sadece Hama Eyyûbîleri, oldukça uzun bir müddet ile Mısır Memliklerine bağlı valiler sıfatı ile 1341 senesine kadar az - çok mevcudiyetlerini muhafaza edebildiler.⁴⁹⁸ Böylece en - Nasır Yusuf'un Hülagu tarafından öldürülmesi ile Eyyûbîlerin Suriye hakimiyeti fiilen sona erdi. Artık Eyyûbî hanedanına mensup şahıslardan hiçbiri Suriye saltanatında hak iddia edememiştir. Baybars, bütün Suriye'yi hakimiyetine alarak Suriye'de Memlûk devletinin temellerini sağlamlaştırmıştır. Suriye üzerinde Mısır hakimiyeti tekrar kuruldu.

495. Runciman, C.3, s. 267.

496. Fuar Köprülü, "Baybars I", I.A., C.2., s. 357; Runciman, C.3., s. 267.

497. Ebu'l - Farac, C.2., s. 577; Ahmed Cevdet, Kısas, c.6., s. 107 - 108; Betrold Spuler, a.g.e., s. 68.

498. Runciman, C.3., s. 268; Fuad Köprülü, a.g.m., s. 358; C. H. Becker, "Eyyubiler" I.A., C.4., s. 428.

SONUÇ

Eyyubi devletinin kurucusu ve ilk sultanı olan Salahaddin-i Eyyubi, Mısır yönetimini ele geçirdikten sonra Suriye'de iki tür siyaset izlemiştir. Birinci siyasetinin başlıca siyasi ve askeri hedefi, Nureddin Zengi'nin ölümüyle dağılan Suriye'nin siyasi birliğini sağlamak, Suriye ve el - Cezire'yi hakimiyetine almak ve Suriye'de Frenklere karşı nihai mücadeleye girişmek için Müslüman kuvvetleri biraraya toplamaktır. Bu hedefini on seneden fazla süren bir mücadeleden sonra Suriye ve el - Cezire'yi tamamıyla hakimiyetine alarak Müslüman kuvvetleri birleştirdi. Ve dağılan Suriye siyasi birliğini sağlamayı başardı. Bundan sonra hayatının en büyük arzusunu gerçekleştirmeye başladı.

Salahaddin'in, ikinci siyaseti, hayatının en önemli safhasıdır. Onun bu safhadaki askeri ve siyasi hedefi kutsal şehir olan Kudüs, Filistin'i bütün Suriye'yi ve civar bölgelerini Frenklerden temizlemek ve büyük bir İslâm İmparatorluğunu kurmaktır. Meşhur Hittin zaferi, Kudüs'ün ve diğer Suriye sahil şehirlerinin büyük bir kısmının fethiyle bu hedefine varma yoluna girdi. Fakat Avrupa'da başlayan Üçüncü Haçlı Seferi, Suriye'nin tamamıyla Frenklerden temizlenmesini önledi. Avrupa'dan Suriye'ye gelen Üçüncü Haçlı Ordusu, Salahaddin'in amansız mücadelesi ile karşılaştı ve Kudüs geri alınamadı. 1192'de imzalanan Remle sulhu ile Suriye'de Frenk hakimiyeti Yafa'dan Sur'a kadar 150 kilometre kadar uzunlukta bir sahil arazi şeridinden ibaret kaldı. Kuzey Suriye'de ise Antakya, Trablus ve Tartus Frenklerin hakimiyetinde kaldı. Diğer bütün Suriye bölgesi Salahaddin'in hakimiyetinde kaldı. Böylece Salahaddin, İkinci amacını da gerçekleştirdi. Frenkleri bütünüyle Suriye'den söküp atmadıysa da onların belini kırdı ve bu sorun artık süratle ve kolaylıkla çözümlenebilir bir duruma getirdi. Onun Mukaddes Kudüs ve Suriye'nin büyük bir kısmını geri almakla Dünya çapında bir üne kavuştu.

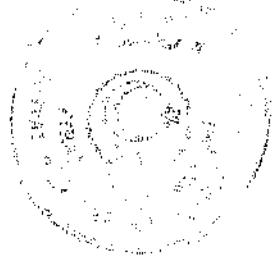
Salahaddin, ülkesini oğulları arasında taksim ettiğinden ölümüyle beraber ortaya çıkan taht kavgaları yüzünden hem Suriye'nin siyasi birliği parçalandı, hem de Frenklerin bölgeden kesin olarak çıkarılması gecikti. Kısa zamanda yeğenlerini bertaraf ederek Eyyûbî saltanatını

ele geçiren el - Adil, aynen ağabeyisi Salahaddin gibi Suriye'de iki tür siyaset izlemiştir. Öncelikle Salahaddin'in ölümü üzerine Mısır'ın siyasî birliğini sağladıktan sonra Suriye'ye geçti. Salahaddin'in ölümü ile çocukları arasında başlayan güç mücadeleleri, onun akıllı davranışları ile Suriye'nin siyasî birliği tekrar sağlandı. el - Adil, Mısır ve Suriye'nin siyasî birliğini sağlayıp hakimiyetini kurduktan sonra ikinci siyasetini uygulamaya başladı. Bu siyaseti ise Suriye'de faaliyet gösteren Frenklere karşı oldu. Onun devrinde Frenkler, Suriye'de başarı elde edemediler. Barış taraftarı olması, ileri görüşlü bir devlet adamı olması ve Haçlı faaliyetlerine karşı zamanında tedbir alması, Haçlıların Suriye'de hareketlerini engelledi. Bunu farkederek Haçlılar, bu sefer Suriye yerine kuvvetlerini Mısır üzerine yüklediler. Onun zamanında kutsal ülkeyi almak amacıyla Suriye üzerine yapılan Almanların seferi ve Beşinci Haçlı Seferi başarıya ulaşmadı.

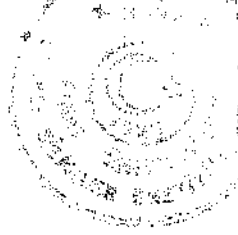
Babası el - Adil'in ölümüyle Eyyubiler'in başına geçen el - Kamil kısa zamanda iç ihtilafları ortadan kaldırarak Suriye'nin birliğini sağladı. Bu dönemde Kuzey Suriye ve el - Cezire'de Anadolu Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat ile Eyyubiler arasında güç mücadeleleri başladı. Alaaddin Keykubat, Eyyubi şehzadeleri arasındaki iç ihtilaflardan faydalanarak el - Cezire topraklarını Eyyubilerin elinden almak ve topraklarını güneyde Suriye'ye doğru genişletmek istedi. Buna karşı el - Kamil, kardeşi el - Eşref'in yardımıyla el - Cezire ve Kuzey Suriye'yi tamamıyla hakimiyetine alıp Selçukluların güneye inmelerini önledi ve Suriye'de hakimiyetlerini kuvvetlendirdi.

Moğolların önünden kaçan Celaleddin Menguberti, el - Cezire ve Anadolu'da siyasî maceralara girişti. el - Kamil, Anadolu Selçuklu Sultanı, Alaaddin Keykubat ile işbirliği yaparak Harezmsahlara tehlikesini önledi. Eyyubi - Anadolu Selçuklu ve Harezmlilerin Moğolların karşısında ittifak kuramamaları Anadolu, Irak ve Suriye'nin, Moğolların hakimiyetine girmesine sebep oldu. el - Kamil, Suriye'deki Eyyubiler arasındaki iç mücadeleler ve Harezmsahlıların Kuzey Suriye'ye yönelmesi üzerine Altıncı Haçlı Seferi'ne çıkan Alman İmparatoru II. Frederick'e Kudüs'ün sivil idaresini verdi.

el - Kamil'in ölümüyle kısa zamanda Eyyubi sultanlığına es - Salih Necmeddin'in gayesi ise, Mısır, Filistin, Suriye ve Irak'ı da içine alan ve Salahaddin ile el - Kamil'in hakimiyetine benzer bir devlet vücuda getirmek idi. Dahili ve harici icraatıyla Mısır - Suriye Eyyûbî İmparatorluğunun temellerini sağlamlaştırdı. el - kamil'in ölümüyle dağılan Suriye birliğini tekrar sağlayarak, Harezmlilerin desteğiyle Mukaddes Kudüs'ü kesin ve nihai olarak Frenklerden geri aldı. Frenkleri tamamıyla Suriye'den atmayı amaçladı. Ancak, ömrü buna yetmedi. Aynı bir Memluk sınıfını (Bahri Memlukları) teşkil ederek bunların yardımıyla Suriye'de hakimiyetini kuvvetlendirdiyse de bu teşekkül bilahare Mısır ve Suriye'de Eyyûbî inkırazına sebep oldu. Bu devirde Suriye üzerine yürüten Yedinci Haçlı Seferi tama bir başarısızlığa uğradı.

es - Salih'in ölümünden sonra Mısır'daki Memlûklar, 1250 yılında hakimiyeti ellerine alarak Mısır - Eyyûbî saltanatını ele geçirdiler. Diğer taraftan Sultan'ın ölümüyle Suriye'nin siyasi birliği tamamen parçalandı. Eyyûbî'lerin iç mücadelelerinden faydalanan Memluklar, 1253 yılında Suriye'nin Filistin bölgesini ele geçirdiler. Ancak bu sırada Moğollar'ın batı temsilcisi olan Hulagü, Ermeni ve Bazı Suriye Frenklerinin yardımıyla el - Cezire, Kuzey Suriye ve Suriye'yi kısa zamanda hakimiyetine aldı. Hulagü'nün doğuya dönmesini fırsat bilen Mısır Memlukları, Suriye'ye girerek Ayn-ı Calut savaşıyla Moğolları hezimete uğrattılar. Suriye toprakları ne derece süratle Moğollar tarafından elde edilmişse, bu savaşla o derece süratle elden çıktı. Bu savaş aynı zamanda Memlukların Suriye'ye hakim olmasını sağladı. Memluklar, kısa zamanda Suriye'yi Moğollardan kurtardığı gibi Eyyubilerin de hakimiyetine son vererek, Suriye'de Memluk hakimiyetini kurdular.

BİBLİYOGRAFYA

- Ahmet Cevdet, Kısas-ı Enbiya (Haz: Mahir İz), Kültür Bakanlığı Yay., 2. Baskı, C.II-VI, Ankara, 1985.
- Aknerli Grigor, Moğol Tarihi (Çev: Hrand D. Andreasyan) İstanbul, 1954.
- ALPTEKİN, Çoşkun, "Erbil Atabegliği" Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, Çağ Yay., C. 8, İstanbul, 1989.
- ALPTEKİN, Çoşkun, "Musul Atabegliği" Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, Çağ Yay., C. 8, İstanbul, 1989.
- ALPTEKİN, Çoşkun, "Türkiye Selçukluları" Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, Çağ Yay., C. 8, İstanbul, 1989.
- ALPTEKİN, Çoşkun, Dimaşk Atabegliği (Tog-Tiğınler), İstanbul, 1985.
- ALPTEKİN, Çoşkun, "Zengi" mad. İslam Asiklopedisi, M.E.B. Yay., C. XIII, s. 526-527.
- ALTUNDAĞ, Şinasi, "Tolunlular" mad., İ.A., M.E.B. Yay., C. XII/I, s. 430-438.
- AYCAN, İrfan, Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebi Süfyan, Ankara, 1990.
- Ahmed b. Mahmud, Selçukname (Haz: Erdoğan Merçil), İstanbul, 1977.
- Ahmed Tekriti, Mahmud Yasin, el- Eyyubiyun Fi Şimali Şam Ve'l Cezire, Beyrut, 1982.
- AÇIKGÖZOĞLU, Mehmet, İslam Devletleri Tarihi, İstanbul, 1975.
- ATAN, Atilla, "Kıbrıs" Belgelerle Türk Tarih Dergisi, Nisan 1986, Sayı: 14, s. 56-60.
- ATAN, Atilla, "Kıbrıs" Belgelerle Türk Tarih Dergisi, Mayıs 1986, Sayı: 15, s. 55-62.
- ATAN, Atilla, "Kıbrıs" Belgelerle Türk Tarih Dergisi, Haziran 1986, Sayı: 16, s. 65-69.
- BAYKARA, Tuncer, Anadolunun Tarihi Coğrafyasına Giriş I, Ankara, 1988.
- el- BELAZURİ, Ahmed b. Cabir (279/892), Fütu hu'l- Buldan (Trk. Ter: Mustafa Fayda), Ankara, 1987.
- BAKIR, Abdülhalik, İdari ve İktisadi Yönden Hz. Ali Dönemi (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 1990.
- BUHL, Fr., "Ürdün" mad., İslam Ansiklopedisi, MEB. Yay., C.XIII, s. 113-115.
- BUHL, Fr., "Filistin" mad., İslam Ansiklopedisi, MEB. Yay., C.IV, s. 636-640.
- BUHL, Fr., "Akka" mad., İslam Ansiklopedisi, MEB. Yay., C.I, s. 250-251.
- BUHL, Fr., "Kudüs" mad., İslam Ansiklopedisi, MEB. Yay., C.VI, s. 952-964.

- BECKER, C.H., "Eyyubiler" mad., İ.A., MEB. Yay., C. IV, s. 424-428.
- BECKER, C.H., "Eşref" mad., İ.A., MEB. Yay., C. IV, s. 395.
- BECKER, C.H., "Efdal" mad., İ.A., MEB. Yay., C. IV, s. 130-131.
- BECKER, C.H., "İhşidiler" mad., İ.A., MEB. Yay., C. XI, s. 55-56.
- ÇELİK, Mehmet, Süryani Kilisesi Tarihi, C.I. İstanbul, 1987.
- ÇELİK, Mehmet, "Filistin" D.G.B.İ.T. Çağ Yay., C. XIII, İstanbul, 1989.
- DUMAN, Musa, "Lübnan" D.E.B.İ.T. Çağ. Yay., C. XIII., İstanbul, 1989.
- DUMAN, Musa, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti" D.E.B.İ.T. Çağ. Yay., C. XIII., İstanbul, 1989.
- DEVLET, Nadir, "Harezmşahlar Devleti", D.G.B.İ.T. Çağ Yay., C. IX, İstanbul, 1989.
- en- NEDEVİ, İslam Önderleri Tarihi (Çev: Yusuf Karaca), C. I, İstanbul, 1992.
- EBU'L- FARAC, Gregory, Ebu'l Farac Tarihi (Çev: Ö. Rıza Doğrul), T.T.K., C. II, Ankara, 1987.
- GÖRSOY, Cevad, Kıbrıs'ın Coğrafi Konumu-Kıbrıs ve Türkler, Ankara, 1964.
- GROUSSET, Rene, Bozkır İmparatorluğu (Çev: Resat Uzman), İstanbul, 1980.
- GÜNALTAY, M. Şemseddin, Yakın Şark, C. III, Ankara, 1987.
- HONİGMAN, E., Bizans Devletinin Doğu Sınırı (Çev: Fikret Işıltan), İstanbul, 1970.
- HONİGMAN, E., "Sur" mad., İ.A., MEB. Yay., C.XI, s. 42-46.
- HONİGMAN, E., "Halil" mad., İ.A., MEB. Yay., C V/I, s. 155-158.
- HEYD, W., Yakın Doğu Ticaret Tarihi (Çev: E. Ziya Karal), T.T.K., Ankara, 1975.
- HASAN İBRAHİM, Hasan, Siyasi, Dini, Kültürel Sosyal İslam Tarihi (Çev: İsmail Yiğit), C. V, II. Baskı, İstanbul, 1988.
- HİTTİ, PHİLİP K., Siyasi, Dini ve Kültürel İslam Tarihi (Çev: Salih Tug), C. I, İstanbul, 1989.
- HİZMETLİ, Sabri, İslam Tarihi, Ankara, 1991.
- HARTMAN, R., "Şam" mad., İ.A., MEB. Yay., C. XI, s. 218-223.
- HARTMAN, R., "Askalan" mad., İ.A., MEB. Yay., C. I, s. 676.
- İŞILTAN, Fikret, "Şaver" mad., İ.A., MEB. Yay., C. XI, s. 357-363.

İBNU'L-ESİR, İzzuddin Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed (630/1232), el- Kamil Fi'l Tarih
(Çev: A. Ağırakça- A. K. Özaydın- M. Beşir Eryarsoy), C. I-XII. İstanbul,
1985-1986-1987.

İBN VASIL, el- Hamavi, Muferrecu'l- Kurub (Neşr: Hasaneyn M. Rala), C. V. Basılış Tarihi
ve Yeri belli değil

el- İsfahani, İmadeddin el- Katib, el- Bark el- Şamî, C. V (Neşr: Ramazan Şeşen) İst. Üniv.
Edeb. Fak. Yay. No: 2582. İstanbul, 1979.

İslam Ansiklopedisi, "Ayn- Calut" mad., MEB. Yay., C. II, s. 69.

İslam Ansiklopedisi, "Adil" mad., MEB. Yay., C. I, s. 139-141.

İslam Ansiklopedisi, "Haşşaşin" mad., MEB. Yay., C.V/I, s. 355-357.

KALKAŞANDİ, Şubhu'l-A'sa, C. IV. Beyrut, 1987.

KAFALI, Mustafa. "Suriye Türkleri" Töre Dergisi, Şubat 1973, S.21, s.32-35.

KAFESOĞLU, İbrahim, Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu, İstanbul,
1953.

KAFESOĞLU, İbrahim, "Kökbörü" mad. İ.A., MEB., Yay., C.VI, s. 885-892.

KOLAGASI KADRİ (Toptaşı Ruştıye-i Askeriye Coğrafya Mualimi) Asya ve Afrika, Amerika
ve Okyanusya, İstanbul, 1327.

KINAL, Firuzan, "Hitit Devletleri İçin Kuzey Suriye'nin Önemi" Atatürk Konferansları 4
(1970). Ankara, 1971.

KOPRAMAN, Kazım Yaşar, "Mısır Memlukleri" DGBİT. Çağ Yay., C. VI. İstanbul. 1989.

KOPRAMAN, Kazım Yaşar, "Tolunoğulları" DGBİT. Çağ Yay., C. VI. İstanbul 1989.

KOPRAMAN, Kazım Yaşar, "İhşidiler" DGBİT. Çağ Yay., C. VI. İstanbul 1989.

KOMİSYON, "Ürdün" DGBİT. Çağ Yay., C. XIII, İstanbul 1989.

KÖYMEN, Mehmet Altay, Selçuklu Devri Türk Tarihi, T.T.K., Ankara, 1989.

KÖPRÜLÜ, Fuad, "Harizmşahlar" mad., İ.A., MEB. Yay. C. V/I, s. 265-266.

KÖPRÜLÜ, Fuad, "Baybars I" mad., İ.A., MEB. Yay. C. II, s. 357-363.

KURD ALİ, Muhammed, Hitatu's- Şam, C. II/I, Beyrut, 1969.

LAMMES, H., "Suriye" mad. İ.A., MEB. Yay., C. XI, s., 51-58.

MEVLANA ŞİBLİ, Asr-ı Saadet (Çev: Ö.R. Doğrul), C. V, İstanbul, 1978.

- MEVDUDİ, Ebu'l-A'la. Hilafet ve Saltanat (Çev: Ali Genceli), II. Baskı, İstanbul, Tarihsiz.
- MANİZADE, Derviş, Kıbrıs Dün, Bugün, Yarın, İstanbul, 1975.
- MÜNECCİMBAŞI, Camiü'd- Düvel (Sahaifu'l- Ahber), (Ter: Sair Nedim ve ekibi), C.2, Ank., 1977
- MUTLU, İsmail, Dört Halife Devri, İstanbul, 1991.
- el- NESEVİ, Muhammed el- Munşi, Celalü'ttin Harezemşah (Ter: Necip Asım), İstanbul, 1934.
- NEMİNİ, Refik- BEHÇET, Mehmet, Beyrut Vilayeti, 1333.
- OSTROGORSKY, George, Bizans Devleti Tarihi (Çev: Fikret Işıltan), T.T.K., Ankara, 1991.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim, "Ahlatşahlar", DGBİT, Çağ yay, C. VIII, İstanbul, 1989.
- ÖNGÖR, Sami, Orta DOğu, Ankara, 1965.
- ÖZTÜRK, Necdet, "Suriye" D.G.B.İ.T., Çağ Yay., C. XIII, İstanbul, 1990
- ÖZTUNA, Yılmaz, Devletler ve Hanedanlar, C. III, Ankara, 1990.
- POOL, Stanley İen, Duvel-i İslam (Ter: Halil Edhem), Milli Matbaa, İstanbul, 1927.
- RUNCIMAN, Steven, Haçlı Seferleri Tarihi (Çev: Fikret Işıltan), T.T.K., C. II-III, Ankara, 1987.
- SEVİM, Ali, Suriye-Filistin Selçukluları, T.T.K., Ankara, 1989.
- SEVİM, Ali, Suriye Selçukluları" D.G.B.İ.T., çağ Yay., C. VII, İstanbul, 1989.
- SEVİM, Ali, "Kuzey Suriye'de İlk türk Emiri Hançoğlu Harun" Belletten, C. 43, Sayı: 170, s. 365-366.
- SPÜLER, Bertold, İran Moğolları (Çev: Cemal Köprülü), Ankara, 1957.
- SOBERNHEİM, M., "Salahaddin-i Eyyubi" mad., İ.A., MEB. Yay., C. X, s. 103-110.
- SOBERNHEİM, M., "Böriler" mad., İslam Ansiklopedisi.
- SUMER, Faruk, "Memluklar ve Türk Tarihi", Türk Dünyası tarih dergisi, Ekim 1990, Sayı: 46, s. 3 v.d.
- ŞEŞEN, Ramazan, Salahaddin Devrinde Eyyubiler Devleti, İstanbul, 1983.
- ŞEŞEN, Ramazan, "Eyyubiler" D.G.B.İ.T., Çağ Yay., C. VI, İstanbul, 1989.
- ŞEŞEN, Ramazan, "İmad al- Din el- Katib al- İsfahani'nin Eserlerindeki Anadolu Tarihi ile ilgili Bahisler" Selçuklu Araştırmaları Dergisi, III, Ankara, 1971, s. 250-251, 266-267, 272-326.

ŞEŞEN, Ramazan. "el- Bark el- Şami'ye Göre 578-579 (1182-1183) Yıllarında Salahaddin'in Bazı Tayinleri" İslam Tetkikleri Dergisi, VI/3-4, s. 3-21.

ŞEŞEN, "Selçuklulardan Önce Şam Diyarında Türklerin Rolü" Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Sayı: 65, 1990, s. 142-145.

ŞİBLİ NUMANİ, Bütün Yönleri ile Hz. Ömer, İstanbul, 1986.

TANERİ, Aydın. Celaluddin Harizmşah ve Zamanı, Ankara, 1977.

TABERİ, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir (310/922), Tarih-i Taberi (Çev: Mehmet Eminoglu) C.I-III, İstanbul, 1983.

TABERİ, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, Milletler ve Hükümdarlar Tarihi (Çev: Zakir kadiri Uygan-Ahmet Temir). MEB. Yayını, C. II, İstanbul, 1991.

TEKİNDAG, Şehabettin, Berkuk Devrinde Memluk Sultanlığı, Ankara, 1961.

TEKİNDAG, Şehabettin, "Memluk Devleti Tarihine Toplu Bir Bakış", İst. Üniv. Edeb. Fak. Dergisi, İstanbul, 1971, Sayı: 24, s. 8 v.d.

TEKİNDAG, Şehabettin, "Lübnan" mad., İ.A., C. VII, s. 101-107.

TEKİNDAG, Şehabettin, "Melikü's- salih" mad., İ.A., C. VII, s. 674-679.

TURAN, Osman. Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul, 1971.

TURAN, Osman. "Ortaçağ'da Kıbrıs Türkiye Münasebetleri", Belleten, Sayı: 110. Ankara, 1964, s. 210 v.d.

TURAN, Osman. "Keykubat I" mad., İ.A., C. VI, s. 647-659.

TURGANOĞLU, Yavuz Selim. "Suriye " Belgelerle Türk Tarih Dergisi, Sayı: 8 Ekim 1985, s. 56-60.

TUNÇDİLEK, Necdet. Güneybatı Asya- Fizik Ortam, İstanbul, 1971.

ÜÇÖK, Bahriye. "Şecerrü'd- Dür" mad., İ.A., C. XI, s. 376-378.

WIET, G., "Şirkuh. mad. İ.A., C. XI, s. 570-571.

WELHAUSEN, Julien, Arap Devleti ve Sukutu (Çev: F. Işıltan), Ankara, 1963.

YİĞİT, İsmail. İslam Tarihi, C. VII, İstanbul, 1991.

YINANÇ, Mükrimin Halil. " Celaluddin Harizmşah" mad., İ.A., C. III, s.49-53.

YUVALI, Abdulkadir. İlhanlılar Tarihi, I, Kayseri, 1994.

YUVALI, Abdulkadir. "İlhanlı Hükümdarlarının Hristiyan dünyası ile Münasebetleri", Fırat Üniversitesi Dergisi, 1988, 2(2), s. 267-278.

ZEHEBİ, Duvel-i İslam, C. II. Haydarabat, 1365 (İstanbul İslam Araştırmaları Enstitüsü, Tasnif No: B. 523).